

„BELSŐ VÁRKASTÉLY”

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI LEVÉLTÁRA KIADVÁNYAI
II. KÖZLEMÉNYEK, 53.

„Belső várkastély”

**BICSKEY ERZSÉBET,
EGY FIATAL LÁNY NAPLÓJA
1940–1946**

**Nyíregyháza
2019**

Sorozatszerkesztő:
Kujbusné Mecsei Éva

**Szerkesztette, a kísérőtanulmányt írta, a szöveget gondozta
és magyarázatokkal ellátta:**
Kántás Balázs, Kunt Gergely, Szabó Piroska, Szerényi Ildikó

Lektorálta:
Galambos Sándor

Nyomdai előkészítés:
Máté István

Borítóterv:
Nagy Attila

A borító Bicskey Erzsébet naplója egyes elemeinek,
illetve egy, az iskoláját ábrázoló korabeli képeslap felhasználásával készült.

ISSN 2415-9263
ISBN 978-963-7240-92-8

A kötet megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma

Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata

Kiadja a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
Felelős kiadó: Kujbusné dr. Mecsei Éva igazgató
Készült Budapesten, a Pátria Nyomdában 500 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánlás	7
Bevezetés	9
A NAPLÓ	13
1940	15
1941	20
1942	63
1943	108
1944	177
1945	194
1946	207
A NAPLÓ TÁRSADALOMTÖRTÉNETI KONTEXTUSBAN	211
Prológus – a napló története	211
Bicskey Erzsébet családi háttere	211
A naplóíró iskolája, az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolája	223
Gencsy Tibor főhadnagy, háborús hős, Bicskey Erzsébet plátói szerelme	229
Bicskey Erzsébet olvasmányélményei, naplójának stílusa és világképe	232
Kamasznaplóból világháborús krízisnapló	238
Epilógus – a naplóíró és családja háború utáni sorsa, vagy legalábbis amit erről tudni lehet	242
KÉPMELLÉKLET	245
LEVÉLTÁRI FORRÁSOK	269
FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM	271

AJÁNLÁS

Milyen a velünk élő történelem? Ilyen, mint ez a könyv!

Ez a kiadvány maga a történelem, az itt élők, a nyíregyháziak történelme. Olyan perspektívából, amelyet ma is értünk, amelyet ma is el tudunk képzelni, amelybe ma is bele tudjuk álmodni magunkat. Személyes történelem, amelynél nincs hitelesebb forrás. Mindenki felteszi magának a kérdést: milyen nyomot, mit hagyok magam után az életemből?

„Isten legszebb virágának” meséje elkötelezett levéltárosok segítségével, egy legendába illő történetnek köszönhetően, most nem csupán Bicskey Erzsébet személyes történetén, hanem városunk életének fontos epizódjain keresztül kel igazi életre – köszönet a napló megőrzőinek, a tudományos feldolgozást végző szakembereknek!

Bicskey Erzsébet 1922-ben egy tanító házaspár gyermekeként született. Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájában érettségiző fiatal lány 1940–1946 közötti naplója 2008-ban, egy budapesti idősek otthona előtti lomtalanításból került elő. Részben szintén a véletlennek köszönhető, hogy több mint tíz évvel később könyv formájában is napvilágot láthat.

A napló nagy része Nyíregyházán, kisebb részt Nyírbátorban és Budapest környékén játszódik. Egy fiatal, kereskedelmi érettségi előtt álló lány szemszögéből magunk előtt láthatjuk a történelmi korszakot, amelyben élt, beleláthatunk a korabeli kispolgári környezetbe, valamint nyomon követhetjük személyes világreflexióit, illetve a szerző lehető legmélyebben megélt, katolikus lelkeségét is, valamint egy reménytelen, egyoldalú ifjúkori szerelem történetét. Mindezen túl pedig az olvasó elé tárul és megelevenedik az 1940-es évekbeli Nyíregyháza, mely által városunk eddig ismeretlen történetéről is igen sokat tudhatunk meg.

Bicskey Erzsébet, ez a második világháború borzalmait közepette élő fiatal lány kétségtelenül felbecsülhetetlen értékű hely- és kortörténeti forrást hagyott az utókorra. A belőle készült forráskiadvány nem csupán Nyíregyháza város története, az Angolkisasszonyok katolikus tanító szerzetesrend intézménytörténete, a korszak társadalomtörténete, vagy éppenséggel a világháború története szempontjából jelentős kordokumentum. Egyúttal személyes emlékmű egy sokat megélt átlagember számára, aki e napló fennmaradása nélkül a feledés homályába merült volna. Így azonban, a kiadvány sajtó alá rendezésében közreműködők munkájának hála, a szöveg – magyarázó jegyzetapparátussal és igen sok tényre fényt derítő kísértő tanulmánnyal ellátva – fennmaradt, Bicskey Erzsébet hányatott története pedig bárki számára olvasható.

Nyíregyháza, 2019. június 1.

Dr. Kovács Ferenc
Nyíregyháza Megyei Jogú Város
polgármestere

BEVEZETÉS

Bicskey Erzsébet második világháború éveiben íródott naplója kalandos úton, egy lomtalanításon került 2008-ban Szabó Piroska, az Országos Széchényi Könyvtár későbbi könyvtárosának tulajdonába. A napló évekig lappangott magántulajdonban, míg végül 2018-ban napirendre került a kétségtelenül értékes magánforrás szakmai feldolgozása. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában végül négyfős kutatócsoport alakult a forrás sajtó alá rendezésére és lehetőség szerint könyv formában történő kiadására. Bicskey Erzsébet, későbbi asszonynevén Gelencsér Józsefné 2010-ben hunyt el közeli hozzátartozó nélkül, örököse így a Magyar Állam lett. A forráskiadók éppen ezért felkutatható rokon, örökös és jogutód hiányában a napló anonimizálás nélküli, a szerző saját leánykori neve alatti közlése mellett döntöttek, hiszen írójának története, sorsa érdekes és egyedi, s a szöveg történeti forrásértéke több helyen csorbulna a nevek megváltoztatása esetén. A naplóban megemlített személyeket (főként családtagokat, középiskolai osztálytársakat, a család ismerőseit) a forráskiadás ugyancsak a saját teljes nevükön szerepelteti. A naplóíró felderíthető életrajzát, családjá történetét, iskolájának intézménytörténetét, illetve a számára kiemelten fontos személy, Gencsy Tibor huszár főhadnagy életrajzát és egyéb részleteket kísérőtanulmányban közöljük, a szöveg történelmi-társadalomtörténeti kontextusának felvázolásával együtt.

A címadás („*Belső várkastély*”) korántsem önkényes – maga a mélyen vallásos naplóíró fejt ki már az első bejegyzésben, hogy szövegének címét Avilai Szent Teréz keresztény misztikus és egyháztanító 1577-ben írt, magyar nyelven is több kiadásban megjelent teológiai művétől kölcsönzi. Kegyeleti okokból választását tiszteletben tartottuk, noha a szerző magánnaplóját soha nem szánta publikálásra. A forrás integritásának megőrzése érdekében a naplóíró által készített rajzokat, illetve beragasztott képeket, kottát, újságcikket is közöljük a szövegbe ágyazott eredeti helyükön.

Mivel alapvetően egy 1940–1946 között keletkezett, jól olvasható, rendezett kézírással vezetett naplószövegről van szó, melynek szerzője a Horthy-korszak színvonalán műveltnek számított (Bicskey Erzsébet szülei tanítók voltak, ő maga Nyíregyházára járt az Angolkisasszonyok Női Felsőkereskedelmi Iskolájába, s itt is érettségizett 1943-ban), a pusztá sajtó alá rendezés nem járt különösebb nehézségekkel. Az átírás során a 20. századi források publikálásának gyakorlatát követtük. Alapvetően változatlan formában közöljük a forrásszöveget, ám a magyar nyelv mai helyesírási szabályai szerint, az egyértelmű tollhibákat javítva, emellett megtartva a naplóíró apróbb stilisztikai hibáit, modorosságait, néhány nyelvjárási sajátosságát, illetve az elhallgatást, az érzelmek kifejezését szolgáló, három pont helyett használt sokszoros kipontozást is. Ahol a naplóíró rövidített valamit (pl. településnevek esetében), ott ezt oly módon oldottuk fel, hogy a szerző által ki nem írt betűket [ ]-ben szerepeltettük a szöveg jobb, gördülékenyebb olvashatósága érdekében. A naplóban aláhúzással jelölt kiemeléseket dőlt betűs szedéssel adjuk vissza. Az időben való könnyebb tájékozódás elősegítése céljából mindenütt feltüntettük az évszámot is az egyes naplóbejegyzések keltezésénél, illetve az amúgy

következetlen keltezéseket a könnyebb olvashatóság kedvéért „év. hónap nap.” formátumban egységesítettük. A monogrammal rövidített nevekhez a toldalékokat a mai helyesírás szabályainak megfelelően kapcsoltuk. A szöveget magyarázó jegyzetekkel láttuk el azokban az esetekben, ahol a naplóíró valamely beazonosítható magánszemélyről, intézményről, ismert történelmi személyről, eseményről ír, irodalmi vagy egyéb művészeti alkotásokra utal, belőlük idéz, esetleg valamely ritkán előforduló szóalakot használ, vagy a köztudatban kevésbé ismert (jobbára római katolikus) vallási ünnepről vagy szertartásról emlékezik meg.

A forrásértékű szövegből nyomon követhető, hogyan élte meg a háborús éveket és a háború utáni átmenetet egy szentimentális és vallásos nyírbátori fiatal lány, aki bár befelé forduló természete miatt elsősorban saját lelki életére, jövőjének tervezésére koncentrált, a napló lapjain mégis helyet kapnak családjának hányatott életére és a politikai helyzetre való reflexiók, emellett a korabeli konzervatív-katolikus közgondolkodásról és közízlésről is képet kaphatunk a bejegyzésekből. A háború tapasztalata igazán átütően csak a keleti front magyarországi áthaladása, Nyíregyháza 1944 szeptemberében lezajlott bombázása után tör be a naplóba, melynek szövege a menekülés és a bujkálás hónapjaiban teljesen szaggatottá, töredezetté válik. A forrás integritása és az arányok megtartásának igénye is azt indokolja, hogy a napló szövegét 1940 és 1946 között teljes terjedelmében, mindenfajta érdemi változtatás, fel- vagy alulstilizálás, illetve a bejegyzések szelektálása és kihagyások nélkül közöljük – ideértve a naplóíró 1944 karácsonyán egy szovjet katona általi megerőszakolásáról szóló részeket is. Erre a traumatikus élményre a szerző a későbbiekben repetitív módon vissza-visszatér, s többek között ez az a momentum, mely a naplót társadalomtörténeti forrásértékén túl különleges traumaszöveggé teszi. Publikálása reményeink szerint hozzájárul a második világháború e borzalmas történeti eseménysorával való szembenézéshez, nevet adva és egyúttal emléket állítva a sok máig névtelen, ismeretlen áldozat közül legalább egynek, Bicskey Erzsébetnek.

A kötet megjelenését igen sokan segítették, így köszönettel tartozunk többek között Szabó Csabának, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatójának, aki végig támogatta a forráskiadvány megjelentetését; Kujbusné Mecsei Évának, a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára igazgatójának, aki a forrás megyei helytörténeti vonatkozásai okán vállalta, hogy annak a megyei levéltár legyen a jogi értelemben vett kiadója, és lebonyolította a kiadáshoz szükséges NKA-pályázatot; Czapárné Helmecki Aliznak, Gottfried Barnának, akik a naplóíró családjára vonatkozó igen értékes információkat tartalmazó iratok rendelkezésre bocsátásával segítették a levéltári kutatást; Galambos Sándornak, az MNL SZSZBML főlevéltárosának, aki a kiadvány szakmai lektoraként és olvasószerkesztőjeként működött közre; Berkes Józsefnek, az MNL Országos Levéltára nyugalmazott főlevéltárosának, aki Bicskey Elek pénzhamisítási ügyének szerb nyelvű dokumentumait fordította magyar nyelvre a forráskiadvók részére; Mérges Ildikónak és Tihomir Kostovićnak, a Vajdasági Levéltár levéltárosainak, akik a fent említett szerb nyelvű iratokat előkeresték; Ólmosi Zoltánnak, az MNL OL nyugalmazott főlevéltárosának, aki a forrásszöveg NKA-pályázatra való benyújtásának előkészítésében nyújtott segítséget előzetes szakmai lektorként; Korinek Tamásnak,

Budapest Főváros Levéltára levéltárosának, aki a naplóíró életének 1945 utáni eseményei kapcsán segített értékes iratokat felkutatni; Komiszár Dénes történész-politológusnak, aki a naplóíró egykori osztálytársának unokájaként értékes korabeli fényképek rendelkezésre bocsátásával és az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolája történetének részleteivel segítette a forráskiadvány megjelenését; Ilyés Gábor és Szilágyi László nyíregyházi pedagógus-helytörténészeknek, akik értékes helytörténeti információk rendelkezésünkre bocsátásával és a saját tudományos műveikben foglaltakkal segítették a kutatást; Kiss Gábor őrnagynak, a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár vezetőjének, aki a naplóíró háborúban katonaként szolgáló apjára, valamint az egyoldalú és reménytelen szerelmére, Gencsy Tibor honvéd főhadnagyra vonatkozó iratok megismerését segítette; Demeterné Fekete Marianna igazgatónak és Dévényi Zoltán gyakorlati oktatásvezetőnek, a Nyíregyházi RIDENS Szakgimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola és Kollégium pedagógusainak, akik lehetővé tették, hogy a forráskiadók körbejárják az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolája egykori épületét, mely ma is a fent nevezett oktatási intézmény melléképületeként üzemel; Somogyi Péternek, a Debrecen-Nyíregyházi Római Katolikus Egyházmegyei Levéltár és Könyvtár vezetőjének, aki segített tisztázni a naplóban névtelenül említett egyházi személy kilétét; Bene János hadtörténésznek, a Nyíregyházi Jósza András Múzeum címzetes igazgatójának, akinek tudományos művei, forráskiadványai és a bennük foglalt páratlan adatgazdagság elsősorban a nyíregyházi huszárok történetéről pótolhatatlan segítségként szolgáltak a forrásban említett hadtörténeti események beazonosításához, tisztázásához; valamint Magos Gergely társadalomtörténésznek, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára levéltárosának, illetve Szabó Klárának, Budapest Főváros Levéltára nyugalmazott főlevéltárosának, akik tanácsaikkal hozzájárultak a kiadvány létrejöttéhez.

Kántás Balázs
levéltáros, irodalomtörténész

Kunt Gergely
történész, egyetemi adjunktus

Szabó Piroska
könyvtáros, irodalomtörténész

Szerényi Ildikó
főlevéltáros, genealógus

A NAPLÓ

1940

1940. szeptember 2.

„Isten legszebb virága a földön a leány.”¹ Ezt egy könyvben olvastam. Én is virág vagyok. Arany fürtös, barna szemű ifjú virág.

Sejtmem sincs róla, mi indított arra, hogy naplót írjak: 17 éves vagyok, II. kereskedelmista.² Fiatal szívem eddig még nem zavarta meg senki. Gerely Jolán³ könyveinek olvasása közben felismertem szép hivatásomat és ez kimondhatatlan boldogsággal töltött el. Én is vagyok valaki, mégpedig nem akárki, hanem „Isten legszebb virága”.

Gondolataimat azért vetem papírra, mert szükségét érzem annak, hogy ezt valakinek elmondjam. Nekem nincs barátnőm, Édesanyám pedig nem ér rá arra, hogy az én panaszaimat meghallgassa. Ez talán az egyik oka annak, hogy naplót írok. Mindenesetre nem azért írom, hogy bárki is elolvassa.

Naplóm címét Nagy Szt. Terézia után írtam. „Belső várkastély”.⁴ Sokat mond ez a két szó. Nagy Szt. Terézia könyve tényleg meg is felel a várakozásnak. Az én soraim azonban csak egy barna szemű, aranyfürtös virág belső várkastélyát örökítik meg.

1940. szeptember 4.

Nem is tudom, mi van velem. Úgy érzem, hogy valami nagy változáson mentem keresztül. Olyan boldog vagyok, pedig nincs is miért. Egy idő óta egészen megváltoztam. Nem megy a tanulás, pedig régen színjeles voltam. Olvasni se szeretek úgy, mint régen. Ez mind most nem elégít ki. Valami úgy hajt és nyugtalanít. Egészen észrevétlenül átalakultam. Most is ugyanaz vagyok, de mégis más.

Már többen mondták, hogy szerény vagyok, és nagyon hamar férjhez fogok menni. Én pedig erre még soha nem gondoltam, hiszen sánta vagyok. Eddig fiúval is alig volt dolgom. Most lakott nálunk egy zászlós, Barnás Jóska. Nagyon helyes fiú volt. Olyan sokat beszélgettünk. Ő mindig kereste társaságomat. Bevallom, jólesett látni, hogy egy fiú szeret társaságomban [lenni]. Tartózkodó természetem, mint mindig, most is meg-

¹ Az idézet pontosan nem azonosítható helyről származik, a hivatkozott mű minden valószínűség szerint a Horthy-korszakban oly népszerű keresztény ifjúsági erkölcsnemesítő könyvek, lelkiségi olvasmányok, nevelési tematikájú művek köréből való.

² A naplóíró 1939 és 1943 között a nyíregyházi Angolkisasszonyok Női Felsőkereskedelmi Iskolája nevű, római katolikus oktatási intézménybe járt. Az angolkisasszonyok tanító apácarendje Magyarországon 1948-ig tevékenykedhetett és tarthatott fent oktatási intézményeket, a kommunista hatalomátvétel után iskolákat államosították.

³ Gerely Jolán (1882–1944): polgári iskolai tanárnő és katolikus vallási író, számos Horthy-korszakban megjelent, nevelési tematikájú könyv szerzője.

⁴ Avilai Szent Teréz (1515–1582) spanyol katolikus szent és misztikus, kármelita szerzetesnő, aki magyar nyelvterületen Nagy Szent Teréz(ia) néven is ismeretes. *A belső várkastély* című teológiai műve a keresztény misztika máig egyik legfontosabb összefoglalója, amelyről naplója címét Bicskey Erzsébet is kölcsönözte. A mű legújabb magyar kiadása: Avilai Szent Teréz, *A belső várkastély*, ford. Sajó Tamás, Budapest, Sarutlan Kármelita Nővérek, 2015.

óvott az érzékiség nagy bűnétől. Most is szerény vagyok és tartózkodó, mint régen, de mégis más. Külsőleg nem látszik mindebből talán semmi, de bensőmben én érzem a változást. És egy napon arra ébredtem, hogy kezdenek érdekelni a fiúk. Az utcán, ha véletlenül összetalálkozik valakivel tekintetem, hirtelen lesütöm szemem, zavarba jövök. Mostanában pedig, én nem tudom, miért, akárkire nézek, mindenki engem néz. Oh! Miért kell nekem sántának lenni? Azért, hogy feltűnjek. Emiatt sétálni se megyek soha. Ha tehetem, mindig otthon maradok. Kerülöm az embereket, és nagyon szomorú vagyok.

1940. szeptember 16.

Régen írtam már, pedig azt hittem, hogy mindennap lesz valami mondanivalóm. Mindig egy és ugyanaz, hogy én milyen nyugta[la]n és milyen boldog vagyok. Boldogságomból azonban még hiányzik valami. Úgy várok valamire, és ezért rettenetes nyugtalan vagyok. Nem is tudom azt leírni, hogy mit érzek.

Az iskolát már megszoktam, csak tanulni nem jó. Tavaly még csak ment valahogy, de most nagyon nehéz.

1940. szeptember 25.

Nem nagyon érek én rá az írogatásra, de ha néha hozzájutok, akkor azt hiszem, annyi mondanivalóm lesz, de mire belefogok, nem jön egy szó sem a tollamra.....

Szeretném, ha szeretnének, ha valaki úgy szeretne engem, mint mást senkit.

1940. szeptember 26.

Szerelem! Mi is hát a szerelem? Valami kimondhatatlan boldogság lehet. Én úgy képzelem el, hogy az ember, ha szerelmes, akkor nagyon-nagyon boldog.

„A szerelem üdvözlés, amellyel az angyalok köszöntik a csillagokat.”

Victor Hugo [sic!]⁵

Tudom, eljön majd az én életemben is ez a csoda.

Sokat, nagyon sokat imádkozom, hiszen előre érzem, hogy én örökre reménytelenül fogok szeretni. De azért kérem a jó Istent, hogy megismerhessem ezt az érzést.

1940. szeptember 27.

Az én életembe még nem érkezett meg a nagy Ő, de meg kell jönnie, mert én nő vagyok, akinek szíve van. A jó Isten megáldott engem minden női erénnyel és női hibával. Néha úgy elfog a vágy egy magasabb rendű, fenséges és tiszta élet után. Ez azonban csak hangulat. Ilyenkor mindig arra gondolok, hogy miért nem lehetek apáca, miért nincs hivatásom a szerzetesi életre. Gyarló vagyok. Én egy mindennapi leány vagyok,

⁵ Az idézet Victor Hugo (1802–1885) *A nyomorultak* című romantikus regényéből való, amely eredetileg 1862-ben jelent meg. A művet a naplóíró Éber László és Csillay Kálmán magyar fordításában olvashatta, mely a Gutenberg Könyvkiadó Vállalat gondozásában jelent meg 1930-ban.

akinek szeretnie kell. Ha eljön majd az idő, szeretek is a sírig, de azt is érzem, hogy nem akárci lesz az az ifjú.

1940. október 12.

Nyugtalanságom napról napra fokozódik. Oly gyönyörű a világ. Csupa derű, csupa szépség, csupa vidámság és ragyogás minden.

1940. október 23.

A 12 órás vonattal járunk haza. Szaladunk, hogy kiérjünk. Természetes[en] egy óráról mindig eljövünk. Ma feleltem először életembe[n] történelemből négyesre.⁶ Szerencse, hogy a vonatba[n] nem volt senki, és sírhattam keservesen.

1940. október 24.

Már elfeledtem a tegnapi négyest. Nem értem magam.

1940. november 3.

Ma első osztályon utaztunk. Hazafelé megint egyedül voltam Nagykálló után.

1940. november 9.

Ma hirtelen eszembe jutott, hogy tulajdonképpen miért is vagyok én mindig jókedvű, hiszen ezelőtt inkább szomorú voltam. Nevetni talán nem is tudtam. Szüleim között az állandó viszály hamar megkomolyított, és én azt hittem, hogy az élet tele van keserűséggel. Emlékszem rá, egy veszekedés után úgy szerettem volna meghalni. Annyira fájt ez nekem. Ma pedig, amikor erre visszagondolok, csak mint egy rossz álom, úgy tűnik fel, és igyekszem ezt el is feledni. Hiszen nem ilyen az élet, hanem szép, nagyon szép.

.....
Victor Hugo A nyomorultak című regényéből egy részlet:

„Oly csodálatos a szerelem. Az ember mit sem sejt, és egyszer csak reátámad váratlanul. Szerelmes lesz anélkül, hogy ismerné azt, akibe szerelmes.

A fiatalember egész lelkét kitérte a természetnek. Nem gondolt semmire. Elhaladt a pad mellett. A fiatal leány ráemelte szemeit. A két tekintet találkozott. Mi volt a fiatal leány tekintetében? Az ifjú meg nem tudta volna mondani. Nem volt benne semmi, és benne volt minden.

A leány lesütötte szemét. Az ifjú pedig folytatta sétáját.

Amit látott, az nem egy ártatlan gyermek tekintete volt. Rejtelmes könyv volt, amely hirtelen kitérult és újra bezárult.

Van nap, amelyen minden fiatal leány így néz. Jaj annak, kit e tekintet talál.

Az első pillantása egy leánynak, mely még nem ismeri magát. Olyan, mint a hajnal hasadása az égen, ébredése valami sugárzónak és ismeretlennek. Nincs szó, mely kife-

⁶ A négyes mai fogalmaink szerinti kettes, azaz elégséges osztályzatot jelent. A Horthy-korszakban egyes oktatási intézmények a mai, egységes osztályzási rendszer szerint egytől ötig, mások viszont fordítva, öttől egyig osztályoztak.

jezhetné rejtélyes varázsát ennek a váratlan tüneménynek, mely hirtelen magába foglalja a jelen egész ártatlanságát és a jövő egész szenvedélyét. Valami határozatlan önfeladás ez, mely elárulja magát, és vár. Háló, melyet az ártatlanság tudtán kívül vet ki, és amelybe tudta és akarata nélkül megfogja a szíveket. Szűz leány, aki úgy néz, mint egy asszony. Ritka eset, hogy egy ily tekintet ne keltsen álmodozást. Minden tisztaság és minden ártatlanság megvan ebbe[n] a végzetes pillantásba[n]. És a lélek mélyén hirtelen kinyílásra bírja azt az illattalan és sötét, méreggel teljes virágot, melyet szerelemnek neveznek az emberek.”⁷

1940. november 11.

Nem tudok mit írni. Kifejezni és leírni nem lehet azt, amit érzek. Ezért idézem a *Virágzik a mandula*⁸ egyik szép részletét.

„Virágba szökkenő mandulafák alatt állunk, az alászálló naptól rózsaszínűek a báránnyelűek. Két gyermek áll a körben. Az egyik magas, széles vállú, fiatal katona. Szép, komoly arcán nyugalmas derű. A másik fehér ruhás, vékonyka gyermekleány, aki alig ér a fiú válláig. És ott állanak egymással szemben, és kedves zavarral néznek egymásra. A fiú tiszta tekintetében most lassan felgyúl valami fény, szemei nagyra, ragyogóra tágulnak, s diadalmas erővel sugárzik ki belőlük valami lelkes öröm. A leányka szelíd nyaka, arca, homloka pirulni kezd, a kendőt emelő keze remegve hanyatlik vissza, és boldog, mesebelin boldog mosolygás rajzolódik ki a lányvonalú arcon. És amint ott állanak egymással szemben, elnémul körülöttük a bolondozó kedv, igézőn mered rájuk egy sereg fiatal szempár, mert a világ legpompásabb csodája röppen ki ott előttük a lelkék titkos ifjú burkából. Frissen, üdén s a tiszta szemérem ünnepi palástjában a szerelem.

És akkor hirtelen megrázza fejét a fiú, lehunyja szemeit, arca izmai megfeszülnek, s a kezei ökölbe szorúlnak.” .....

A Páterka⁹ imája:

„Adj erőt, Uram, erőt adj, hiszen ha a poklok fejedelmét, a sátánt bocsátod ellenem, Uram, én megharcolnék vele a Te nevedbe[n]. De ez a kísértő szerelem, Uram, ez a szenvedő, tisztaszemű ártatlanság, ez... ez... bénít, Uram, ez megejt, Uram. Mi az én tűnő erőm az ő gyengeségének hatalmával szemben? S miért, hogy engem próbálsz, Istenem,

⁷ Az idézet Victor Hugo *A nyomorultak* című regényéből való.

⁸ Somogyváry Gyula (1895–1953) író, újságíró *Virágzik a mandula* című első világháborús élményregénye 1933-ban jelent meg először, majd számos további kiadást is megért.

⁹ A naplóíró által végig Páterka néven emlegetett fiatal pap a napló egy későbbi szakaszában, az 1943. november 6-i bejegyzésben fellelhető információk alapján egyértelműen dr. Fürdök Frigyes Kandid minorita szerzetes pap és hitoktató. Rövid életrajzának eleje az Egri Főegyházmegye jubileumi sematizmusában: „Dr. Fürdök Frigyes Kandid O.F.M. Conv. Szül.: Tiszaszentimre, 1917. 07. 18., pappá szentelve: 1942. 06. 07., fogadalom éve: 1941. Életút: 1943–44. Nyírbátor, hitoktató [...]” (*Egri Főegyházmegye sematizmus* 2000, 113.) Az adat felkutatásáért köszönet illeti Somogyi Pétert, a Debrecen-Nyíregyházi Római Katolikus Egyházmegyei Levéltár és Könyvtár vezetőjét. Fürdök Frigyes Kandid atya életének 84. évében hunyt el 2001. március 22-én, Egerben. Haláláról az *Új Ember* katolikus folyóirat is hírt adott. (*Új Ember*, 2001/13, 15.)

aki mindhalálíg szolgálatodra készülök? Miért, hogy aki engem próbálsz a legerősebb kísértéssel: egy tiszta lélek tiszta szerelmével?”

A Fűzfa levele Nannikának (csak részletek):¹⁰

„Nincs többé Rátz Laci, nincs többet Takács Elek, nincs többet Smidt Imre.....
.....

.....Mert szerettük magát mind. Legfőképp pedig Rátz László, s ezt én tudom csak, senki más. Szerette magát lángoló, tiszta szerelemmel, és gyötrődött szegény elmondhatatlanul. Pedig látja, Ő ezt nem mondta ki sohasem, mert Isten honvédja volt. A jó Isten leghívebb katonája.....

Ne sírjon, Nannika.....

És most búcsúszom. Ne haragudjon meg, ha gondolatba[n] nem a kezét csókolom meg, hanem a homlokát, úgy, mint akkor, amikor elvonult a század meghalni, úgy, mint ha a kishúgom lenne. De vegye úgy, hogy nem is az én testvéri csókom, hanem a Rác Lacié,¹¹ aki sohasem csókolt meg asszonyt. Az ő csókjával csókolja meg Magát jó barátja, a Fűzfa.”

1940. november 20.

Vannak gondolatok, amelyek megannyi imádságok. Vannak pillanatok, amikor – bármilyen helyzetbe[n] legyen is a test – a lélek térdre borul.

1940. november 22.

A napokban érdekes dolog történt. Most is egyedül voltam [Nagy]Kálló¹² után és halkán daloltam. [Kálló]Semjénben, mikor állt a vonat, tovább folytattam. Nem gondoltam arra, hogy a szomszéd fülkében esetleg meghallják. Egyszer csak, mikor épp a váltókon mentünk át, valaki nagy robajjal kinyitja a szomszéd fülke ajtaját és megy végig a folyosón. Egy katona volt, akit láttam már a múltkor is. Az ajtó előtt csaknem megállt és hosszan benézett. Nagyot dobbant a szívem, és elhallgattam. Szemeim találkoztak az Ő tekintetével, és hirtelen lehajtottam fejemet. [Mária]Pócson leszállt.

1940. december 11.

Egy idő óta csak nótázni, kacagni szeretek, és mindig az a katona jár az eszembe[n]. Nem akarok pedig reá gondolni.

Néha minden átmenet nélkül mély szomorúság vesz rajtam erőt, és úgy tűnik fel, mintha lelkem elsötétedne. Szeretném valakinek mindezt elmondani, de tartózkodó és bizalmatlan természetem ezt nem engedi megtenni.

¹⁰ Újabb idézet Somogyváry Gyula *Virágzik a mandula* című regényéből; a levélíró a mű narrátora, a Fűzfa becenevű magyar katona.

¹¹ Erzsébet Rác/Rátz László nevét kétféle írásmóddal közli naplójában.

¹² A Nyíregyháza és Nyírbátor közötti vasútvonalnak, melyen a napló szerzője nap mint nap közlekedett lakóhelye és iskolája között, főbb állomásai Nagykálló, Kállósemjén és Máriapócs voltak.

1940. december 28.

Folyton arra a helyes hadapródra gondolok, akinek tekintetével a múltkor összekapcsolódott pillantásom. Pedig nem akarok rá gondolni..... és nem is fogok.

1941

1941. január 1.

Még karácsonyi szünet van, de előre félek az iskolától. $\frac{1}{4}$ 10-kor fogunk hazajárni.

1941. március 12.

Észre sem vettem, hogy kitavaszkodott. Nekem most tél van. Reggel elmegyek, és estig be vagyok zárva az iskolába. A kiskatonát is régen láttam. Most jut eszembe, hogy már leírtam, nekem nem szabad fiúra gondolni. Ezt én megtiltottam magamnak. Úgy írnék még valamit, de nem tudok mit. Mindig csak róla írnék, akit már oly réggem láttam.

1941. április 18.

Elvitték Bácskába¹³ a kiskatonámat. Ó, mennyit imádkozom érte. Tehetek egyebet? Pedig nem szabad.

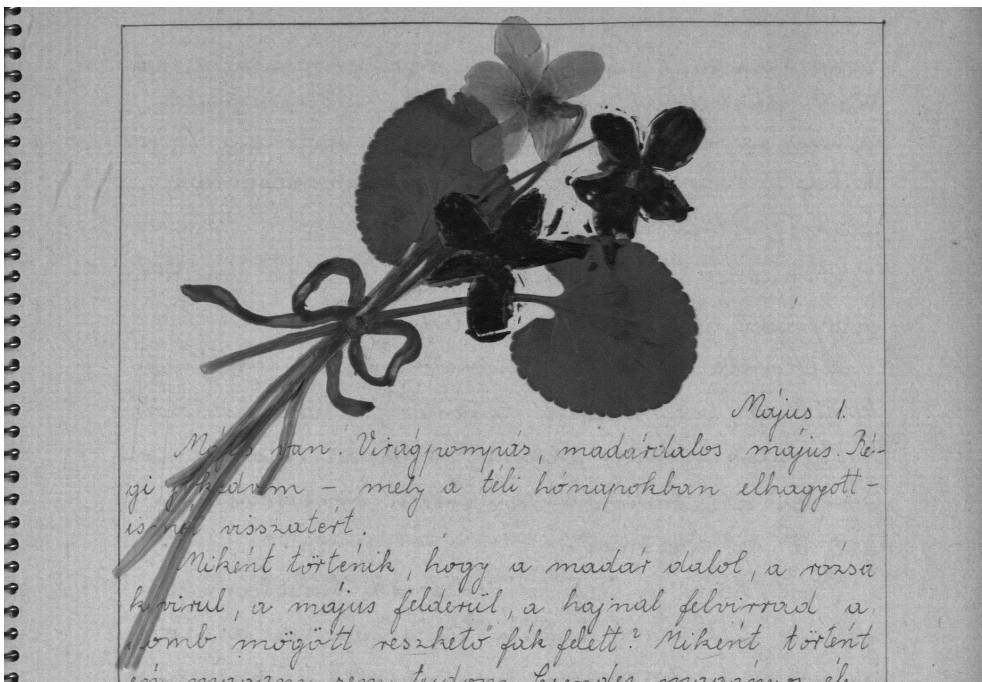
1941. április 19.

Már jár a délutáni vonatunk. Olyan fáradt vagyok, úgy tönkretett ez a tél, és a lábam nagyon fáj. Délutánonként bemegyünk a Ferencesek kápolnájába.¹⁴ Imádkozunk.

¹³ 1941. április 6-án a náci Németország megtámadta Jugoszláviát. Magyarország a németek szövetségeseként április 11-én kezdett a Délvidéken hadmozdulatokba, a trianoni békeszerződés keretében 1920-ban elcsatolt magyar területek visszaszerzése céljából. A magyar haderők lényeges ellenállásba nem ütköztek, a jugoszláv haderők a magyar csapatok elől visszavonultak. Hitler április 12-én egy „ideiglenes” felosztási dokumentummal a jórészt németek által megszállt Jugoszlávia területeit Németország, Magyarország, Olaszország és Bulgária között osztotta szét, melynek értelmében Magyarországhoz került vissza a Bácska, a Baranyai háromszög, a Muravidék és a Muraköz. Az Országgyűlés a XII. 31-én kihirdetett 1941:XX. törvénycikkkel beiktatta a meghódított területek Magyarországhoz való visszacsatolását; ezeken 1941 szeptemberéig katonai közigazgatás volt érvényben, szabadkai és újvidéki központokkal. A magyar uralom a visszacsatolt területeken csak 1944-ben szűnt meg, addig azonban folyamatosak voltak az összecsapások a térségben a magyar és a jugoszláv erők között. (Ld. HORVÁTH – LENGYEL 2003.) A nyíregyházi 4. huszárezred is részt vett a Délvidék 1941-es visszacsatolásában. A mozgósítási parancs április 7-én érkezett, a lovasdandárt a gyorshadtestbe osztották. A támadó hadművelet április 11-én indult, s a sikeres előrenyomulást követően néhány nap alatt befejeződött. A gyorshadtest alakulatai egészen május 6-áig az Eszék–Vinkovce–Vukovár körzet és az eszéki híd biztosítását látták el. (BENE 1991, 80–81.)

¹⁴ Ma Szent Antal kápolna, Nyíregyháza, Vasgyár u. 1. A Wälder Gyula egyetemi tanár tervei alapján felépített rendházat 1938. szeptember 8-án szentelte fel Kriston Endre püspök. Az épület kápolnájában, melyet a naplóíró a tanítás után az iskolához való közelsége miatt számos alkalommal látogatott,

[Az eredeti naplóoldal tetejére beragasztott préselt virág.]

1941. május 1.

Május van. Virágpompa, madárdalos május. Régi jókedvem – mely a téli hónapokban elhagyott – ismét visszatért.

Miként történik, hogy a madár dalol, a rózsza kivirul, a május felderül, a hajnal felvirrad a domb mögött reszkető fák felett? Miként történt, én magam sem tudom. Csendes, magányos életembe megérkezett egy csoda, a szerelem csodája. Oly gyorsan jött, oly váratlanul.

Ma reggel távolról láttam a szép kiskatonát.

A május gyöngyvirágszagú, langyos lehelete és simogató sugara életre csókolták a szív mélyén alvó öntudatlan virágot, melynek a neve „szerelem”.

Szerelem! Mily sok szépet foglal magába ez az egy szó. A május minden illata, minden fénye, minden szépsége és minden virága – kezdve a büszke orgonától a szerény kis ibolyáig – mind benne foglaltatik.

Az éjszakák álma, mely regénnyé vált és álom maradt, a vágyva-várt ábrándkép, mely végre megvalósult, testet öltött – de amelynek nincs se neve, se vétke, se feltétele, szóval a távoli kedves, aki megmaradt az eszmény világában, alakot öltött, és a neve Ő lett.

Mindenki, aki valaha szeretett, tudja, micsoda ragyogás árad ez egy szóból: Ő.

Z. Szalay Pál festette freskó található. Ugyanő készítette a kápolna két oldalfalát díszítő festményeket is. (Ld. LÁDA 2019.)

Lelkembe az édes Jézuson kívül és szeretteimen kívül egy idegen földi lénynek a képe költözött. Tiszta szívem, mely akkorát dobban azon a novemberi délutánon – úgy érzem, örökre bezárta azt a kiskatonát.

Most, hogy ennek az érzésnek tudatára ébredtem, lelkemről hirtelen felpattan az a szorongó érzés, keservesen sírni kezdek. Sokáig, hosszan, némán hullanak a könnyeim. Sírok a kikeletkor boldogságomban, és sírok, mert eszembe jut a reménytelen jövő.

1941. május 2.

Oh, Te édes Ismeretlen! Ki vagy Te, aki felébresztetted az én szívemet, melyet oly féltve őriztem?

Igaz..... tavasz van..... és amint a tavasz meghozta a kikeletet, úgy meghozta a szív első virágát is. Mindig sóvárogtam arra, hogy valakit nagyon szerethessek, és most jött egy idegen, akinek a nevét sem tudom, csak szeretem.

(Eddig igazán még nem tudtam szeretni senkit. Édesanyám nagyon messze áll tőlem, talán azért, mert nem Ő nevelt.) Tudtam mindig, ha az én szívem megszólal, ez sok fájdalmat okoz majd nekem. És mégis kértem a jó Istent, engedje meg nekem, hogy ezt az érzést megismerjem.

A szép virág alig fesledezik szívemben, máris hervadnia kell. El kell feledni Őt és azt, hogy szívem van.

1941. május 3.

„Epedő szerelem sóhajtása hallatszik mindenütt, erdőn és réten, patakparton és domboldalon. A virágok egymáshoz simulnak.....”¹⁵ Nekik szabad szeretni.

1941. május 5.

„Azon jeles tulajdon, mely titeket, ó, nők, tiszteltekké, a kis körben oly nagyokká tészén, mely körülmények oly varázskört alkot, mindent fénybe s boldogságba borít, ez a jeles tulajdon a nőiesség.”

Tompa¹⁶

Vannak leányok, akik becsülettel élik ifjú éveiket. A tiszta és nemes gondolkodásuk megóvjá őket minden kísértéstől, amíg fiatalok. Előfordul az is, hogy az álomlovag valóssággal megtestesült, és a két szép lélek tökéletesen megértve egymást, már készül is a holtig tartó frigyre, amikor megsemmisít mindent egy súlyos betegség, vagy éppen a halál. Miért volna az a leány – aki, miután ilyen előzmények után egész szívét és bizalmát már másnak adni nem tudja, vagy mert hű kíván maradni az elhunythoz, talán éppen hősi halotthoz saját haláláig –, miért volna az ilyen megvetendő? Mennyivel inkább megvetendő az a nő, akik csak azért, hogy férjhez menjenek, „igent” hazudnak az Isten szent színe előtt.

¹⁵ Az idézet Gárdonyi Géza (1863–1922) *Az én falum. Egy tanító főljegyzései* című elbeszéléskötetéből származik, mely először 1898-ban jelent meg.

¹⁶ Az idézet Tompa Mihály (1817–1868) alábbi munkájából való: *Két halotti beszéd: 1. A halál mint az élet bírálata. 2. A nő helye s hivatásának szépsége és fontossága.* (Szathmáry Király Pál és Draskóczy Sámuelné felett). A mű eredetileg 1855-ben jelent meg Miskolcon.

„Ne térjetelek tehát el hivatásotoktól, amit Isten szívetekbe ír, hanem töltsétek be azt egész lélekkel, és akkor sohasem lesz okotok a szégyenkezésre.”

Szt. Pál¹⁷

A piszkosszájú, durva és értelmetlen gúnnyal szemben felemelt homlokkal járnak, akik hitükért és hivatásukért vállalni merték, ami a tömegek számára a legnehezebb és ezért a legérthetlenebb, a sírig tartó tiszta életet.

A nő gondolja magát Isten elé, és mondja legőszintébb hangon, hogy ehhez az ifjúhoz akarom kötni életemet a sírig. Minden leánya kedves körbe vágynak, a családi körbe, amely megvédi minden külső gondtól, minden leány maga is mindenkitől szeretett édesanya kíván lenni. És hogy boldog legyen az a család, ehhez szükséges az édesanya odaadó szeretete, melyet férje iránt a sírig megígért. Sajnos.... ezt nem nagyon látom.....

1941. május 10.

„Magyar hölgynek születél
Tedd hivatásodat!
E hon nemtője lenni
Mi szép, nagy gondolat!
Oh, hölgy, ki ezt betöltéd
Mi szép vagy és mi nagy
Rendeltetés az égből,
Hogy a földön áldva vagy.”¹⁸

1941. május 15.

„Az ember két okból nézi a csillagot: először, mert fényes, másodszor, mert áthatolhatatlan. Itt lent szelídebb lény és nagyobb rejtelem van a közelben: a nő.”¹⁹

* * *

„Ha kő vagy: légy mágnes, ha virág: légy mimóza; ha ember: szeress.”

1941. május 20.

„Mily nagy dolog, ha az embert szereti valaki, és mennyivel még nagyobb, ha az ember szeret valakit! A szenvedély hőssé magasztosítja a szívet. Semmi se talál benne helyet, csak ami tiszta. Semmire se támaszkodik, csak ami nagy és fennkölt. Nemtelen gondolat éppúgy nem teremhet meg benne, mint ahogy a csalán nem teremhet gyökeret a havasok csücskén. A lélek emelkedett és derült. Köznapi érzés és alacsony szenvedély hozzá nem férhet. Felette áll a világ felhőinek és árnyainak, felette a badarságok-

¹⁷ Feltehetőleg az 1Kor 7,24 bibliai szöveghely parafrázisa („Kiki a miben elhívatott, atyámfiai, abban maradjon meg az Isten előtt.” – Károli Gáspár fordítása; „Maradjon meg tehát, testvérek, mindegyiketek abban a hivatásban az Isten előtt, amelyet kapott.” – Szent István Társulat fordítása).

¹⁸ Garay János (1812–1853) *Magyar hölgy* című versének utolsó strófája.

¹⁹ A május 15-i és 20-i bejegyzések idézetei Victor Hugo *A nyomorultak* című regényéből valók.

nak, a gyűlöletnek, a hiúságnak. Az ég kékében lakozik, és mint a hegycsúcs a földrend-
gést, már csak a végső megrázkódtatást érzi.”

* * *

„Ha nem volna senki, aki szeret, a Nap kialudnék.”

1941. május 18.²⁰

Minek nevezzetek Téged, Te megtestesült álom..... Minek nevezzetek?

Tudom a neved. Gencsy Tibor²¹ vagy. Nem kérdés többé. Ma tudtam meg, és most
már azt is tudom, ki vagy. A gazdag földbirtokosnak egyetlen fia.²²

1941. május 20.

Kegyes Jézusom, lelkemnek jegyese, hallgasd meg imámat, melyet életem súlyos órá-
iban előtted leborulva, szívem mély megindulásával intézek Hozzád.

Új utakat mutatsz nekem, Uram, mikor egy ifjút állítasz vándorútjaim elé, és szíve-
met, mely eddig csak Téged szolgált és szeretett, megnyitottad egy újabb szeretetre, az
élet legszebb szeretetére, a szerelemre.

Ó, Jézusom, add, hogy tiszta szívem első igaz szerelme soha ki ne aludjon, hanem
örökké lobogjon. Tudom, édes Jézusom, hogy ez az ifjú nem szeret engem, de nem is
kérem ezt Tőled, csak annyit kérek, Uram, tedd boldoggá Őt. Én nem fogok akkor szen-
vedni, ha látom az Ő boldogságát. Jézusom, a Te szent Édesanyád, a legtisztább Asszony,
leányának fogadott engem, és az Ő leányai nem lehetnek boldogtalanok. Ámen.

1941. május 25.

Egyedül vagyok itthon. Úgy fáj a szívem. Azt hallottam, hogy elhelyezték a huszáro-
kat Nyíregyházáról.²³ Most már szabad a daliás huszártisztre gondolni, hiszen az álom
úgyis csak álom marad.

²⁰ Nem találtunk magyarázatot az időrendi ugrásra, hogyan kerülhet a naplóba későbbi, korábbi, majd
ismét későbbi dátum, valószínűleg csak a naplóíró figyelmetlensége okán. A forrást mindenesetre
híven, a bejegyzések sorrendjében és dátumával közöljük.

²¹ A naplóíró által egyoldalú, rajongó szerelemmel szeretett Gencsy Tibor (későbbi) huszár főhadnagy
(született Kislétán, 1918. május 29-én), ismert közszereplő és neves vadász, Szabolcs-Szatmár-Bereg
megye helytörténete szempontjából jelentős személy, aki 2007-ben hunyt el. Halála után vadásztrófea-
gyűjteményét a nyíregyházi Jósza András Múzeumban tekinthették meg az érdeklődők. Gencsy
Tiborról tárgyilagos és kimerítő életrajzot tartalmaz az alábbi monográfia: BENE – SZABÓ 2003, 96–97.
Bicskey Erzsébet szerelme nevét a naplóban hol i-vel, hogy y-nal írja, a forrásközlés során az általa
használt írásmódokat hagytuk meg.

²² A gencsi és érmihályfalvi Gencsy (más írásmóddal Genczy) család gazdag nemesi földbirtokos famí-
lia volt a korszakban a mai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén, birtokaik központja és kastélyuk
Kislétán volt. Gencsy Károlynak (1888–1952) és Ujfalussy Eszternek (1896–1971) három gyermeke szü-
letett: Tibor (1918–2007), Éva (1919–1997) és Klára (1921–1990). A család oldalági rokonságban állt a
szintén nyírségi Kállayakkal, illetve a Horthy családdal is.

²³ A naplóíró nagyon foglalkoztatta ifjúkori szerelmének a sorsa a háború alatt. Azonban ezek az érte-
sülések szóbeszédén és hallomásokon alapultak, konkrét információval nem rendelkezett a katona
tényleges áthelyezéseire vagy életútjára vonatkozóan. A nyíregyházi huszárokat valójában 1941. júni-
us 27-én vezényelték a keleti frontra. (BENE 1993, 27.)

Istenem... hogy is volt?

Üresek voltak a fülkék, csak egyben ült valaki, egy huszár hadapród. Mikor egyedül maradtam, többször elment a fülkém előtt. Természetes[en] én csak később vettem észre, mint szokás szerint mindent. Nem mondom, egy kicsit imponált a lovag, de ezt nem mutattam. Ez egy kis epizód volt. Nem is tudom, ki volt a lovag, de nem Ő, az biztos. Ezt az esetet hamar elfeledtem. Másnap, harmadnap azonban, amikor beszálltunk H. Icával és Sáríkával, nem volt üres fülké. Ica persze beült oda, amelyben egy huszár hadapród ült. Nem akartam bemenni. Gondoltam, [Nagy]Kálló után egyedül maradok, és ez a katona szemtelen lehet (azt hittem, a múltkori). Ica többször kiszólt: „Böske, nem vagy hajlandó bejönni?” Én nem is válaszoltam. Nem akartam, hogy meghallja az a katona. Többszöri hívásra mégis bementem megmutatni neki a leckét. A hadapród úgy nézett reám, megéreztem, és mikor leültem, kiment. [Nagy]Kálló után kimentem a fülkéből, és beültem egy üresbe. [Mária]Pócson leszállt egy katona. Én a kisasztalra könyökölve kinéztem. Tekintetem összetalálkozott a hadapródéval. Véletlen volt az egész, nem is tulajdonítottam nagyobb jelentőséget neki.

A következő héten azonban történt valami. Akkor még ezt nem tudtam, amit ma. Gerely Jolán könyveinek olvasása sok mindenre megtanított. Régebben fiúkra nem merem gondolni, azt hittem, bűn. Pedig ez természetes folyamat. Ha gondoltam is fiúra, mindig egy regényhős volt az ideálom. Jókai „Egy magyar nábob” c. regényéből Szentirmay Rudolf.²⁴ Oly férfias, lovagias és minden tekintetben kifogástalan, hogy beleszerettem gondolatba[n].

De hogy elkalandoztam. Most leírom, hogy hogyan történt az első találkozás Ővele:

Icával, Sárival és a Tamás leányokkal jöttünk haza. [Kálló]Semjén után hallok egy ajtócsapódást, és látom, hogy ott megy valaki. Odanéztem. Ő – akkor még nem tudtam, hogy hívják – elment a fülkém előtt, és benézett. Úgy éreztem magam, mintha hirtelen szíven ütöttek volna. Elnémultam.

„Csendes a ház, ah de nincs nyugalma:
Fölveré azt szerelem hatalma.”²⁵

Csendes, nyugodt életem tényleg megzavarta a szerelem. Ettől kezdve minden szombaton vártam, de nem jött. Megkezdődött²⁶ a ¼ 10 órás vonat, nem láttam többé. Azonban a láng továbbra is elfojtottan égett a szívemben. Életemben ekkor történt az első szerelmi vallomás. Milyenek is a fiúk! Azt hiszik, hogy minden leány egyforma és elhiszi a bókot. Szombat este volt. Szintén vártam Őt. Farsangi multságunk volt, és nagyon jókedvűek voltunk. Szépnek éreztem magam. Az arcom virított, a ruhám gyönyörű volt. A kis Gabi azt mondta, hogy ő, ha fiú lenne, csak engem venne feleségül. Érdekes, kevéssel később [Mária]Pócson felszállt egy katonatiszt, aki szintén ezt mondta. Úgy történt az eset, hogy aludni akartunk, és ezért jobbról-balról befüggyönyöztünk.

²⁴ Jókai Mór *Egy magyar nábob* című regénye először 1853–1854-ben jelent meg. Szentirmay Rudolf alakja a regény folytatásában, a *Kárpáthy Zoltánban* (1854–1855) is szerepel.

²⁵ Az idézet Vörösmarty Mihály (1800–1855) *Szép Ilonka* című, 1833-ban írt elbeszélő költeményéből származik.

²⁶ Feltehetőleg elírás (megérkezett).

Én, mielőtt lefeküdtem, kinéztem, hogy nem-e látom azt, akit úgy szeretnék már látni. Valószínűleg ekkor látott meg az a főhadnagy, aki felszállt, mert egyenesen nekiállt a fülkénknek és verte. Nem tudtuk, ki az, kinyitottuk. Bejött. Katóval beszélgetni kezdtünk. Mikor jött a kalauz, belebeszél a mi szóváltásunkba, és a kalauz távozása után bemutatkozott. Nem tudom, ha a vonatba[n] valaki kéri, hogy bemutatkozhasson, mit tegyek. Olyan kellemetlen a helyzet. Ha nemet mondok, akkor azt hiszik, hogy mindjárt rosszra gondolok. Pedig nem vagyok rosszhiszemű. Most is minden gondolkodás nélkül nyújtottam a kezem. Többről többre, szóról szóra, a bemutatkozásból szerelmi vallomás lett. Nem tudom leírni, hogy mit mondott, úgy megijedtem. Arra emlékszem, hogy ...a sors minket összehozott... és talán majd maga is szeretni fog... Adja ide a kezét..... Öntudatlanul nyújtottam a kezem, és amikor ez a férfi megérintette, oly különös varázs volt e kézszorításban, de egyúttal úgy kijózanított, hogy rögtön kiszaladtam a fülkéből. Kató úgy hozta utánam a kabátot. Ekkor éreztem életemben először, hogy a férfiak milyen gyengék egy gyenge nő mellett.

1941. május 26.

A tegnap leírt események után következett életemnek egy szomorú szakasza. Kitört a jugoszláv háború. Ápr. 14-én, húsvét másnapján sírtam. Délután hallottam, hogy a nyíregyházi huszárok is elmentek. Hosszú, fájdalmas, könnyes éjszakák következtek ezután. Az iskolába[n] a leányok mondták, hogy mi van lent Bácskában, mennyi a halott. Délután járt haza a vonat, és mindig bementünk a Ferencesek kápolnájába. Imádkoztunk. Ó! Mennyit kértem az édes Jézust, a jó Szűzanyát, hogy hozza vissza azt, akit én nagyon szeretek. És kérésem meghallgatásra talált.²⁷ Csoda történt. Május 1-e van. Nevetgélünk, vigadozunk, [Mária]Pócson megjelenik az, akit én még álmomban is mindig láttam. Ezt az érzést, amit én akkor éreztem, nem lehet leírni. Az édes jó Szűzanyának elmondtam mindent, és május 3-án már nyugodt voltam. Most már azért kérem a jó Édesanyámat buzgó imában, hogy édesanya lehessenek. Még soha nem éreztem olyan nagy vágyódást egy édes gyermek után. Látom, hogy én nem való vagyok apácának. Oda ilyen vágyakkal menni nem lehet, és oda hivatás kell. Istennek csak szeplőtelen, tiszta gondolatokat, szeplőtelen, tiszta életet kell adni. Én pedig... nem vagyok ment[es] a szeplőktől. Gerely Jolán rávezetett az örök női eszmény követésére. Ha tehát valakinek nincs hivatása a zárdai életre, akkor Isten rendelése szerint férjhez kell mennie. A nőnek csodálatos, szép hivatása van. Betölteni az örök isteni elgondolást, a teremtésnek részesévé lenni. Hát van ennél szebb és dicsőbb hivatás.....

²⁷ A nyíregyházi huszárok a Délvidék visszacsatolására irányuló gyors hadművelet után, április végén–május elején hazatértek (BENE 1991, 80–81.). Nyíregyházán május 15-én a Bessenyei terén (a mai Hősök terén) került sor a visszatérő ezred ünnepélyes fogadására. A díszszemlével, valamint a katonai, városi és egyházi előljáróság beszédeivel egybekötött ünnepségen az Angolkisasszonyok iskolás növendékei is részt vettek. (Ld. *Büszkén jelenthetem, hogy a nyíregyházi lovasdandár nehéz feladattal magyar honvéddhez méltóan teljesítette – mondotta vitéz Vattay Antal tábornok, dandárparancsok. Sok ezer főnyi lelkes tömeg ünnepelte a Délvidék visszafoglalásából hazatért katonákat, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1941. május 16., 3.; Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941, 16.)*

Ha fájdalommal is, de a nő mégis vállalja, mert a bölcs, a hatalmas, a mindentudó Urísten egy csodálatos, mindent vállaló érzéssel, a szerelemmel kötötte össze.

* * *

Most, hogy felszabadult Bácska, a nyáron hazamegyünk.²⁸ Már egy pár hét csak az iskola. Jaj, de jó lesz! Ezt a nyarat fel akarom használni a feledésre.

Basa Sárika²⁹ tüdőbeteg. Szegényt úgy sajnálom. Látni egy ifjú életet elhervadni. Úgy cserélnék vele, hiszen nekem a lábom is fáj, és..... úgysem leszek boldog..... talán soha. Esténként azonban el-elábrándozom kint a kertbe[n], egyedül. A Teremtő csodálatos, szép világát szemlélve lelkem felemelkedik e szépségek alkotójához, és ilyenkor boldog vagyok. Hiszen nemcsak a földön van boldogság, van a másvilágon is, és ez nem ideig-óráig, hanem örökké tart. Miért oly gyarló az ember, hogy a földi rövid örömekért feláldozza örök boldogságát? Lelkem belemélyed az isteni csodás világba. Még a virágok is élnek. A májusi szellő felkél olykor és sóhajtásként száll át a virágzó orgonabokrokra. „A szellő a földnek a sóhajtása.”³⁰ Hát a földnek is van szíve? Alkonyodik. Körülöttem a virágok sóhajtása hallatszik. Apró bogárkák dongják a szerelmi nótát kedvesüknek. Oly szép a világ tökéletes összhangja. Az isteni elgondolás. És mily gyarló az ember, a szent dolgokat a sárba tapossa, porig alázza. Feltámad ismét a májusi szellő és álomba ringatja a csendesen himbálódzó orgonafürtöket.

1941. május 30.

Ma ballagás volt. A hősök napja is ma volt.³¹ Ida³² mondta, hogy tegnap látta G. T.-t.³³ A szívem nagyot dobbant. Hát nem helyezték el? [Mária]Pócsan fel is szállt. Kint voltunk a folyosón. Ő megállt a sarokba[n]. [Kálló]Semjénbe[n], mikor jöttek Sárikáék, véletlenül arra néztem. Egy pillanat volt az egész, de szemünk találkozott. Ó, hát még nem felejtett el?

*

²⁸ Mint a későbbi bejegyzésekből is kiderül, a naplóíró hűgával a nyári szünetre édesapjához és apai nagyanyjához, valamint annak férjéhez utazott a délvidéki Bácsstopolyára.

²⁹ Basa Sára a naplóíró barátnője, aki annak idején 2 évfolyammal alatta járt a nyírbátori polgári leányiskolában.

³⁰ Az idézet Gárdonyi Géza (1863–1922) *Isten rabjai* című, 1908-ban megjelent, Árpád-házi Szent Margit életét feldolgozó regényéből való.

³¹ A hősök napja, pontosabban magyar hősök emlékűnepe 1924 óta törvénybe iktatott emléknap, melyen a Magyarországért hősi halált halt katonákra és civilekre emlékeznek katonai tiszteletadással. Az emléknapot a korszakban mindig május utolsó vasárnapján tartották. 1941-ben május 25-én ünnepelték, a nyíregyházi ünnepségről a Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap is beszámolt 1941. május 26-i számában (*Virágosó hullott vasárnap a Hősök szobrára. Ünnepi istentiszteletek, kegyeleti staféta, társadalmi ünnepély a Hősök vasárnapján*, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1941. május 26., 2.). A nagyszabású kegyeleti ünnepségen beszédek hangzottak el, megkoszorúzták a Hősök szobrát, a katonazenekar gyászdalokat játszott, és vadászpülölgépek is elszálltak a város felett.

³² A naplóíró húga.

³³ Itt a naplóíró egyértelműen Gencsy Tiborra utal. A G. T. a továbbiakban mindenhol Gencsy Tibort fogja jelölni.

Miért írom én mindezt papirosra, nem tudom? Az ajak lehet néma, de a szív nem..... A szív is megárad olykor, mint a Duna vize, és olykor kiönt.³⁴

* * *

Most érünk haza a májusi litániáról. Nagykárolyi zarándokok voltak a templomba[n]. Olyan szép a naiv népnek az a mély vallásossága. Ájtatosság után sétáltunk a ref.[ormátus] templom felé. Mily hatalmas ez a templom! Magas, ég felé törő oszlopai szimbólumok. Szimbóluma az embernek, az emberi vágyaknak, a felfelé való törekvéseknek.

Ma reggel áldoztak az elsőáldozók. Az édes, hófehér kis gyermekek oly szépek voltak. Visszaemlékeztem az én elsőáldozásomra. Istenem, akkor még de boldog is voltam! Az Úr Jézus először ölelt szívére, és én boldog önfeledtségben elfelejtettem kérni tőle azt, amit akartam.

Csodálatosak az Isten útjai. Sok szenvedést bocsát reánk, és mi azt hisszük, hogy ez büntetés. Pedig nem mindig az. Gyarláságunknál fogva képtelenek vagyunk felfogni azt, hogy ha Isten szeret, akkor miért büntet. Én is folyton zúgolódom, mert fáj a lábam. Most is egyedül vagyok. Édesanyám és Ida elmentek a hősök ünnepélyére. Nekem fáj a lábam, én itthon maradtam, és tehetek egyebet, keservesen sírok.

Szép a kegyeletnek ez az érzése. Hős, magyar honvédek, Ti értünk haltok meg. A legdrágábbat adjátok oda a hazáért: életeteket.

Délután elszaladok a templomba, háborgó lelkem itt talán megnyugszik.

* * *

Szűzanyámtól jöttem most. Háborgó lelkem megnyugodott, vagy talán a hiúságom nyugtatott meg. Van egy fiú, aki már több éve figyel engem, szegény. Egy májusi ájtatosságon vettem észre, és azóta nagyon sokszor tapasztaltam, hogy szeret velem találkozni. Persze én nem törődtem vele. II. polgárista korom óta folyton zaklat tekintetével. Úgy néz reám, mint egy szentire. Észrevettem már, hogy más is néz, pedig Iduska szebb. Én nem tudom, miért gyötörnek. Egy papnövendék is úgy nézett, hogy nem mertem templomba jönni. Még a szemét is félrefordította, úgy nézett reám. Aztán a bejáró fiúk közül többen. Tanár úr³⁵ is – én nem tudom, miért – annyira néz reám, és kitüntet. Takács tanár úr³⁶ pedig nem is feleltetett, csak nézett mindig. Más 3-4-szer felelt, én egyszer sem. És az én édes álmom, G. T. miért nézett be akkor oly hosszan némán? Ezek nem csak képzelődések, mert én mindent jóval később veszek észre. Amikor már észreveszek valamit, akkor kezdek visszaemlékezni a régi eseményekre. A leghűségesebb mégis az a fiú, aki a templomba[n] néz, 4 vagy 5 éve állandóan. Most értem haza a májusi ájtatosságról. Az édes jó Anyánál hosszan imádkoztam utána. Kiért? Egy szív, mely szeret, vajon kiért imádkozik? Az alatt, amíg én imádkoztam, észre sem vettem, hogy ez a fiú figyel. Pedig hátul van a Szűzanya szobor a sötétbe[n]. Mindenki eltávozott már, csak

³⁴ Az utolsó három mondat idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből.

³⁵ Minden bizonnyal Heinrich Vilmos mennyiségtan–fizika szakos tanár, aki ebben a tanévben a hitoktatót és az iskolaorvost leszámítva a naplóíró egyetlen férfi tanára volt, s kereskedelmi számtanra és mennyiségtanra tanította. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1941, 28.)

³⁶ Takács József földrajz–történelem szakos középiskolai tanár a naplóíró iskolájában óraadóként működött az 1939/40-es tanévben. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1940, 28.)

egyedül voltam – legalábbis azt gondoltam. A jó Édesanya mintha kiterjesztette volna fölém áldó kezeit, megnyugodtam. Hazafelé lassan jöttem. Egy saroknál ösztönösen hátránéztem. Ez a fiú követett észrevétlenül. Ó, de megsajnáltam! Szegény, én is reménytelenül szeretek, tudom, mit jelent az. Ő is reménytelenül szerethet engem. Hogy vigasztaljalak meg, mikor nem lehet?

Oh, az élet olyan érthetetlen. Sohsem tudjuk, mi miért van? Érthetetlen az is, hogy egy időben ennyi csodálóm van, és én mégis azt szeretem meg, aki legtávolabb áll hozzám, akiről azt se tudtam, hogy ki. Neki az az egy pillanata, amellyel benézett hozzám, elegendő volt ahhoz, hogy egy alvó szívet, melyet ennyien hidegen hagytak, lángra lobbantson és égve tartson. Mi van az Ő tekintetében? Semmi, és mégis benne ragyog minden, benne fénylik a boldogság.

1941. május 31.

Egy könyv olvasása közben hirtelen eszembe jutott az a szegény fiú. Óh, Neki talán tönkretettem az életét, mert egy hű szív feledni nem tud. Én pedig sohasem leszek az övé. Nem tudnék ahhoz menni, akit nem szeretek. A pénz engem nem vonz.

Egy szép nyári délutánon az ablakon néztem ki. Ábrándoztam a szép virágok életéről. Szegény fiú erre ment. Nem vettem észre, csak amikor már majdnem előttem ment. Ránéztem. Hűség és lemondó tekintetét reám függesztette. Nagyon, de nagyon megsajnáltam.

Úgy nézett reám, mint egy hű kutya, aki nem érti, miért nem szereti úrnője. Még amikor ez történt, nem ismertem Őt.

Este 7 óra.

Oh, de messze vagy és mégis mindig előttem vagy. Az esti nap nyájasan mosolyog a fenyőligetre, melynek közepén állhat a kúria.³⁷ És látom az Ő magas, karcsú alakját. Mennyire illik ebbe a környezetbe. A szívem elszorul. Kétszeresen érzem a nagy távolságot, és most érzem igazán, hogy ez a szerelem örökre reménytelen.

Ma nem voltunk iskolába[n]. Három napig szünet van. Rá sem gondolok most az iskolára.

1941. június 1.

Egy hónap múlva, már számolgatjuk a napokat, hogy mikor indulunk Bácskába. De jó is lesz!

Most esik az eső.

A délutáni fekete felhőknek már nyoma sincs az égen. Üde, tiszta levegőjű, csendes este van. Sétálgatok a kertben. Lelkem hálaimáját sóhajtom bele az esti szürkületbe, és boldog vagyok, mert Isten közellétét érzem. Ima után visszaszáll lelkem a földre, és most

³⁷ A Gencsy család birtoka és udvarháza Kislétán, a Nyírbátori járásban, Máriapócs mellett volt található (mai címe: Kisléta, Pócsi u. 52.) A kastélyparkot többek között lucfenyő, vérszilva, vörösszil, szivarfa, kőrisfa, juharfélék, fekete dió, vasa, platán, kislevelű hárs, valamint húsos som díszítik. (Forrás: <https://www.historicgarden.net/print.php?varos=571&nyelv=> Letöltés ideje: 2019. 06. 04.)

különösen fogékony a szépségek iránt. Körülöttem nagy némaság, és mégis úgy tetszik, hogy a természet most mondja el hálaimáját. Eszembe jutnak Berzsenyi sorai.

„Isten! Kit a bölcs lángesze föl nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtva sejt:
Léted világít, mint az égő

Nap, de szemünk bele nem tekinthet!”³⁸

Csak a természetet kell megnézni, és mindjárt be van bizonyítva Isten léte. Mily buták is azok a bölcsek, akik nem hiszik, hogy Isten van.

1941. június 2.

Kint voltunk a határban. Gyönyörű, virágos réten sétáltunk. Úgy szeretem a természetet. Egy kis faluba[n] szeretnék lakni, hogy közel legyek a természethez. A várostól irtózom.

1941. június 3.

Könyvvitelből dolgozatot írtunk. Sárival nagyszerűen tudunk puskázni. Azt hiszem, sikerült is. Még pár hét van hátra, ez nagyon nehéz lesz. Sok az ismétlés. Most sokat tanulok.

1941. június 4.

Ma nem akartam írni, de olyan bánatos vagyok. Nem tudom, mi az oka lehangoltságomnak, talán az, hogy jogból rosszul feleltem. Nem bírok most tanulni. Ha kezemből veszem a könyvet, elnézek felette, és lelkem egy másik világba[n] jár. Édesanyám is és mások is mondták már, hogy nagyon ábrándos vagyok. Tényleg, hogy megfigyeltem magam, belátom, hogy úgy van. Ha nem érdekel valami, akkor nem figyelek. Máson töröm a fejem. Mostanában különösen sokat foglalkoztat a jövőm. Mi lesz, hogy lesz? Ma nagyon kedvetlen vagyok. Azt hiszem, tudom, miért, csak nem akarom magamnak sem bevallani. Már nagyon régen nem láttam Őt. Óh, talán nem is látom többé! A nyáron csinálni kell valamit a lábommal, mert nagyon fáj. Holnap első péntek.³⁹ Meggyónok, talán utoljára. Magamhoz veszem az édes Jézust, akit úgy szeretek. Ő megerősít, megsegít a szenvedések idején, és ha meg kell halni, akkor is mellettem marad. Nem akarok nélküle meghalni. A haláltól nem félek, mert ez csak megváltás lenne számomra.

Az emberek olyan kegyetlenek, annyira nézik a lábom, és ez nekem annyira fáj. Bizonyára a szüleim követtek el valami nagy vétet, amiért nekem kell bűnhődnöm. Isten az édesanyát bünteti így, aki vétett a tiszta édesanyaság ellen. Nem vádolom az édesanyámat, de nekem úgy fáj, hogy nem lehetek ép testű. Azt mondják, „Ép testben, ép lélek”. Hát, amiért az én testem nem ép, azért a lelkem sem az. Az én anyámnak a bűne, amiért én szenvedek, az, hogy visszaélt az Isten által rendelt női hivatással.

Nem tudom, melyik év áprilisában esküdtek örök hűséget egymásnak, és a bátyám már augusztusban megszületett. Ez nagy bűn, amire még jött az, hogy folyton vesze-

³⁸ Részlet Berzsenyi Dániel (1776–1836) *Fohászkodás* című vallásos verséből.

³⁹ A katolikus liturgiában minden hónap első péntekje Jézus Szíve tiszteletének az ideje, jellemzője az ilyenkor végzett engesztelő szentgyónás és szentáldozás.

kedtek. Ezért kell egy leánynak éberem őrködni lilomos tisztasága felett, mert a gyermeknek joga van az édesanyja tisztaságára, joga van ahhoz, hogy az az édesanya olyan ajakkal közeledjen hozzá, amelyet az édesapán kívül még más férfiak nem érintett szerelmes csókkal. Talán ez is az oka annak, hogy nem áll előttem az édesanyám olyan magasan és tisztán, mint ahogyan én azt szeretném..... Istenem, csak édesanya lehetnék! A családi szentély tisztaságának őre az édesanya. Azért is kell a nőnek másnak lennie, mint a férfinak. Ha a munka után fáradtan hazatér az a férfi, legyen, aki elsimítja homlokáról a gond redőit és mosolyt varázsoljon orcájára. Otthonában paradicsomban érezze magát. Vidám gyermekcsoport muzsikája zengjen körülötte. Ha a nyáron sikerül az operációm, akkor én is gondolhatok ilyen földi paradicsomra. De úgy érzem, mást nem tudnék szeretni, csak Őt. Gyermekeim édesapjának szebbet, jobbat, férfiasabbat (és felsorolhatnám az összes szép jelzőket) nem választhattam volna. Pedig nem ésszel választottam, a szívem választotta.

1941. június 6.

Első péntek. Ujjong a lelkem, mert az édes Jézus a lakója. Édes Jézusom, úgy szeretlek, miért nem szeret Téged mindenki?

1941. június 7.

A várva várt ma sem jött. Csak jönne már az a júl. 1-e, hogy mehetnénk! Talán egy időre el tudnám feledni. Olvastam a tegnapi esti sorokat. Nem ismerem magamra e sorokban. Hiába, az embert a keserűség mindenre ráviszi.

1941. június 9.

Soha többet nem fogok dicsekedni. Földrajzból $\frac{1}{2}$ -re voltam kiállítva. Tegnap dicsekedtem vele, hogy mindig egyesem volt, most is egyesre fogok felelni, és megkapom. Sajnos nem így történt. Mindenki, aki felelt, megkapta a jobbik jegyet, csak én nem. Úgy fáj ez nekem. Janka Sári⁴⁰ megmondta tanár úrnak, hogy az övé jobb dolgozat, mint az enyém, miért jobb az én osztályzatom. Tanár úr nagyon mérges lett. A füzetét földhöz vágta és kiment az osztályból. Jóval később sápadtan visszatért. Nem szólt semmit, csak kihívott engem felelni. Olyat kérdezett, amiből sikerült a dolgozatom, hogy tudjam. Persze semmit a világon nem tudtam. Ezért kaptam algebrából hármast.

1941. június 11.

Egész nap egyedül. Édesanyám Bátorligeten, Ida pedig iskolába[n], este fog hazajönni. $\frac{1}{2}$ 2 óra felé, tanulás közben hirtelen Ő jutott eszembe. Miért ment át az ejtőernyőshöz, miért nem maradt huszár?⁴¹

Mikor látlak újra, Te kedves ismeretlen? Pusztát látásod is boldoggá tesz.

⁴⁰ Janka Sarolta a naplói író osztálytársa volt.

⁴¹ Gencsy Tibor 1941. január 6. és április 30. között Pápán elvégzett egy ejtőernyős ugrótanfolyamot, de ettől még a huszár fegyvernem katonája maradt, s a 4/5. lovasszáhad I. szakaszparancsnokaként 1941. június 30. és november 9. között Ukrajnában teljesített frontszolgálatot. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

Most nagyon jó kedvem van. Az előbb kimentem az utcára megnézni, jön-e édesanyám. Hát nem jött az a Lang fiú? Mérgembe[n] beszaladtam. Biztos észrevette. Mit bánom én, engem ugyan nem érdekel. Különben úgy vettem észre, ő is ezt mondja. Gyorsan megfőztem a vacsorát. Még leves is került. Nem tudom, kellett-e? Reggel óta ugyanis elfelejtettem.

1941. június 13.

Óh, szerelem! Boldogsága két embernek, kik megértik egymást, két szívnek, melyek szeretik egymást, két tekintetnek, mely egymásba mélyed. Áldott és ragyogó napok, mikor Veled találkozom. Néha elgondolom, hogy egy-egy óra leválik az angyalok életéből, és a földre szállva beleolvad az emberek sorsába.

* * *

„Mindnyájunknak, Bárkik legyünk is, oly szükségünk van bizonyos lényekre, mint a levegőre. Ha nem találjuk meg őket, nincs levegőnk, megfulladunk. Szerelem hiányában halni meg: rettenetes: a lélek megfulladása.”

* * *

„Ha egy nőből, aki elhalad előtted, fény árad: el vagy veszve, szereted. Ettől fogva már csak egyet tehetsz: oly szilárdan gondolj reá, hogy Ő is kénytelen legyen reád gondolni.”⁴²

1941. június 15.

Ezen lapnak mondom el, amit senkinek nem tudok elmondani. E laptól várok feleletet arra a kérdésre, amelyre talán sohasem fogok választ kapni.

Véletlen volt-e, hogy mi akkor egymás szemébe néztünk? Ebből a pillantásból egy nagy szakadék mélysége tárult elém, melyet akkor még nem sejtettem.....

* * *

*

„Álmomban valahol már láttalak.”⁴³ Szép, magas, karcsú katonatiszt. A szeme kék, mint a tiszta ég, mint a mosolygó nefelejts. A lélek szépségét tükrözi vissza, a becsületes, tiszta férjfelmet. Ez volt az ideális eszményképem.

A valóságbeli is ez. A szeme, a bársony szeme nem kék, mint az édes nefelejts, de még százszor szebb. Olyan sok jót mond, és én érzem, hogy igaza van. Nem szemez, nem tolakodik, igazán még ilyen lovagias fiút keveset láttam. Egy alkalommal, amikor az édesanyja a mi fürkénkben ült, Ő nem jött be, pedig még volt hely. Úgy látszik, azóta nem akar bejönni, mióta én nem mentem be hozzá. Ekkor láttam először az édesanyját, és hallottam, amint az édesanyja „Tibor”-nak szólította.

⁴² A két idézet Victor Hugo *A nyomorultak* című regényéből való.

⁴³ Az *Álmaimban valahol...* című sláger zeneszerzője Fényes Szabolcs (1912–1986), szövegét írta Mihály István (1892–1945). A *Tóparti látomás* című, 1940-ben bemutatott, Kalmár László (1900–1980) által rendezett film betétdala Jávor Pál (1902–1959), a korszak legnépszerűbb férfi filmszínésze előadásában.

Áprilisban, amikor elmentek Bácskába, sokat imádkoztam Őérte. A vonatból látni a fenyvest, melynek lombjai alatt gondolatban nagyon sokat jártam. A bokrok alatt, mint kis ibolya, meghúzódtam és lestem, mikor jön Ő?

Május van. Minden túlárado szívvel örül a tavasznak. Az én lelkem is együtt örül a virágokkal. Epedő szerelemmel várjuk a hazatérő hőst. Mily boldogok vagytok, ti gondtalan virágok, nektek szabad szeretni, nekem..... még ezt sem lehet. Miért? Nem tudom.

Ebben a pillanatban megjelenik a várva várt. Méltóságteljes léptekkel lassan közeledik. Szemével végigsimítja a kedves helyeket. Az útszéli virágok lehajtják előtte fejcskéküket, üdvözik Őt és boldogok, ha kezével megsimogatja bájos szirmukat. Csak egy virág könnyezik, a szerény ibolya a bokor tövében, Őreá nem néz senki.....

A föld megsajnálja, nagyot sóhajt (mert a szél a föld sóhajtása),⁴⁴ és a bálványozott lovag megáll a kis ibolya előtt. Lehajol, megszagolja, még meg is simogatja a síró virágot. Pedig nem tudja, hogy tudja,⁴⁵ hogy ezzel mily boldoggá teszi. Aztán továbbmegy, nem gyanítja, hogy hogy [sic!] egy szívet is visz magával, egy hű szívet, mely örökké szeretni fogja; a kis ibolya szívét.....

Te csak maradj néma bánatodban, a bokor tövében, onnan szemléld élete folyását, és ha kell, saját életedet áldozd fel érte.

Ez is boldoggá tesz engem, csak láthassam, mert aki szeret, az mindent megtesz a másik boldogságáért. Én pedig szeretek, tiszta, erős szerelemmel.

Lassan bealkonyodik. A kis ibolya szíve megvonaglik a fájdalomtól, de arca mosolyog. Boldog, mert a hős közelében van. Aztán a csendes májusi szellő álomba ringatja. Álmában vágyai beteljesültek. A sok szenvedést, reménytelenséget felváltotta egy boldog szerelem. Végigálmódja eddigi életét.

Húsvét másnapja van. Sétára indul az ibolya. Ekkor jön egy hír: „A nyíregyházi huszárok lementek Bácskába.” Az ibolya elsápad, ajkai remegnek, végül megerednek a könnyei. Szerencsére senki nem látja. Aztán tovább mosolyog. Szívében azonban benne marad a tövis.

Az álom tovább folytatódik Bácskában, a véres harcok színterén.

Ő mindenütt elől megy, katonái követik bátor vezérüket. Egy faluba vonulnak be.

Csend van. A nap most bújik fel a látóhatár szélén, de mintha nem merné elődugni fényes ábrázatát, mintha félne a következő pillanatoktól. Épp egy nagy felhő mögé bújt, amikor iszonyú dolgok következtek. Megszóltak a szerb fegyverek. A dicsőségesen vonuló hősök fogadása. Jaj, mi történt? Nagy lesz a zavar. A magyar katonák mintha megijedtek volna, megtorpannak. Csak egy áll szilárdan, némán, mint a szikla, keményen a helyén. Az ibolya ráismer..... A kegyetlen, halált hintő golyók körülötte hullanak le, és neki semmi baja sem történik. Igen, mert a védőangyal, az ibolya felfogja láthatatlan testével (imáival). Már nem lát az ibolya, nem is hall, csak azt tudja, hogy hőse megmenekült. Napokig élet-halál közt van. A sok izgalom megviselte gyenge szer-

⁴⁴ A metafora idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből.

⁴⁵ Feltehetőleg elírás (tudná).

vezetét. Mikor magához tér, itthon május 1-e van. Gyönyörű tavaszi reggel. Meglátja a hőst. Nagyon boldog, pedig valami történt. A hadapródból egyszeribe[n] hadnagy lett.⁴⁶ Ilyet még nem is láttam, töpreng magába[n] az ibolya. Aztán telnek a napok. Megismerik egymást az ibolya és a hős. Ámor, a szerelem istene megelégteli az Ibolya gyötrődését. Nyilat ló a deli vitéz szívébe is.

.....Búzatáblák között virágos út vezet. Egy szép ifjú katonatiszt és egy aranyfürtös leány lassan, beszélgetve halad. Észre sem veszik, hogy kísérőik lemaradtak. Mit beszélnek? Semmit. Az ifjú halkan énekel. A hangok szertefoszlának a hullámzó búzatáblák felett. Csak a szőke leány hallja..... „Nem titok, hogy a szívére számítok.....” A két szempár összevillan, és hosszan egymásba kapcsolódik. Ebben a pillanatban érzik mind a ketten, hogy szeretik egymást. Nemcsak a leány szíve ver hevesebben, az ifjú is sebzett már. Mélységes, tiszta, erős szenvedély zengi benne az örökkévalóság halhatatlan dalát. A leány töri meg a csendet, nem akarja, hogy a szíve mélyére rejtett érzelmeket az ifjú felfedezze. Még most sem veszi észre, hogy viszontszeretik. Nézze, Tibor, mily szépen hullámzik a búza. Tibor nem válaszol, csak elnéz a távolba, majd megakad a szeme a leányon, aki már nem tud szíven uralkodni. Egy könnycsepp árulója lesz. Az ifjú mélyen a szemébe néz, látja, hogy mi viharzik a lélekbe[n]. Megfogja annak mindkét kezét, gyengéden megcsókolja, aztán megszólal. Édes! Látja, ilyen az élet tengere is, ilyen hullámzó. Sok veszélyt, sok szenvedést rejt magába[n]. A szív részére pedig sok-sok fájdalmat. Bízva reám az életét, én megvédem... oltalmazni fogom mindentől..... Add nekem a szívedet..... Még akar valamit mondani, talán azt, hogy én úgyis már nagyon régen szeretlek, de nem bírja tovább nézni a leány könnyeit. Átöleli annak karcsú derekát és szelíden megcsókolja a piros ajkát. Ez az első csók, amit a leánynak ad, de a megcsókolt is először kap fiútól csókot, és tiszta ajka viszonozza az első csókot az első csókkal. A legszebb ajándékot adja vőlegényének, amit egy leány adhat. Megpecsételi vele ezt az életszövetséget, és a fiú boldogan átveszi. Aztán zokogva borul a férfi széles mellére, és sír, hosszan, keservesen.

1941. június 11.

Én írok Neked – e lépéssel
Mondhatok-e még egyebet?
Te, jól tudom, most megvetéssel
Büntethetsz, sújthatsz engemet.
De ha irántam kebledben
Csak egyetlen szikrája kel
A szájalomnak, nem hagysz el.
Hidd el, hallgattam volna mélyen
S te, szegyenem’ és mostoha
Sorsomat nem tudod meg soha:

⁴⁶ Gencsy Tibor korábban hadapród (tisztí iskolát végző tiszthelyettes) volt, hadnaggyá, mely a legacsonyabb tisztí rendfokozat, 1941. február 4-ével, egy év próbaszolgálatot követően léptették elő. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

Ha van csak legkisebb reményem,
Hogy Téged – bár ritkán, láthatlak,
Ha csak hetenkint egyszer is;
Hogy hangod halljam és szép szemedet
Titkon nézzem én
S az új találkozásig várva
Gondoljak reád szüntelen.
De Te, mint veszem észre, futva futsz
A találkozástól, s reménytelen
Egyszerű életem. Te nem szereted a nőket
S én nem tűnök fel semmiképpen.
Miért is jöttél akkor? Én itt
E csendes elvonult helyen
Nem tudva a Te létezésedet,
Nem tudva, mi a gyöttelem;
Jött volna egy más, akit az ég
Férjül nekem szánt, és lennék
Hű nő s erényes jó anya.
Másé? Nem, senki e világon
Nem bírta volna e szívet;
Az ég akarta, hogy virágom
Te légy..... s én Tied vagyok, Tied!
Tudtam, hogy végre feltalállak;
Záloga ennek életem;
A földi lét őrangyalának
Küldött az Isten énnékem.....
Meg-megjelentél álmaimban,
Kedves, mint ismeretlen már,
Szemedbe[n] a varázs sugár
Lebűvölt, hangod, ó, mi gyakran
Csendül meg lelkem balga mélyén...
De ez csak álom volt! Elmenve,
Reád ismertem s dobbanó szívem
Titkon súgá: ez Ő!
Te voltál, nemde, aki vélem
Beszélt sok estének alkonyán,
Midőn felháborult kedéllyel
Nyugalomért imádkozám?
Te voltál, ki a félhomályba[n]
Szobámnak árnyán megjelent,
Kit én körülöttem sejtve, látva,
Szerettem már, mint idegent?
Ki hozzám berepülve éjjel,

Lehajlott vákosom fölé,
 S e szívet földöntúli kéjjel,
 Boldog reménnyel ihleté?
 Ki vagy Te, szólj! Védangyalom,
 Kit áldva kelljen áldanom?
 Vagy fondor jellemű kísértőm,
 S jövől, hogy fájdalmasan, sértőn
 Ábrándomból felriassz?
 Lehet, hogy mindez képzelet,
 Mit zsenge lelkem látott,
 S csalképből alkoték világot,
 Mely jól tekintve szerte rebben...
 Bármint legyen! Kezedbe tettem
 Szívem sorsát: ítélj, határozz!
 Hozzád, könnyűim tanújához
 Fordulok; lásd, oly egyedül
 Állok, nincs senkim, aki szeressen,
 Értelmetlen⁴⁷ küzdve elmerül,
 Hallgatva tűröm szenvedésem.
 Oh jer, szemed tekintetével
 Ébreszd fel bennem a reményt,
 Vagy vess meg, s dőre álmom tépd el,
 Érdemelt büntetésemet!⁴⁸
 Végzem, s átfutva soraim',
 Szégyen fog el és félelem.....
 De bízom a becsületedben,
 Kezesem s oltalmam nekem.
 Ne vess meg engem,
 A Jó Istenre kérlek!
 Levelem azonban nem kapod meg soha,
 Mert ki tudja? Nem-e megbánom valaha.⁴⁹

1941. június 16.

Jaj, de rég nem voltál már a kezembe[n], füzetecském! Most elmondok neked mindent. Azóta nagyon sok dolog történt. Úrnapján a körmenet elmaradt, mert esett az eső. Péntek

⁴⁷ A naplóíró értelemzavaró elírása az idézet forrásszövegében helyesen: Értelmem

⁴⁸ A naplóíró értelemzavaró elírása az idézet forrásszövegében helyesen: büntetéseként.

⁴⁹ Az idézet Alekszandr Szergejevics Puskin (1799–1837) romantikus orosz író, költő *Anyegin* című világ-irodalmi jelentőségű verses regényéből való. A *Tatjana levele Anyeginhez* című részletet a naplóíró teljes terjedelmében, Bérczy Károly fordításában idézi. Erzsébet a forrásszöveget kissé átírta, ugyanis Tatjana a fordításban a levél elején még magázza Jevgenyij Anyegint, míg a naplóíró kezdettől fogva következetesen tegezi a szerelmét, továbbá az utolsó négy sort egyszerűen, az alkalomhoz illően hozzáköltötte az eredeti műfordításhoz.

reggel, utolsó előtti napon mentem iskolába. Remegek, mert biztosan kell valamiből felelni. Már reggel rosszul kezdődött a nap, majdnem lekéstünk. Ő sem jött [Mária]Pócson. Az iskolába[n] boldog voltam. Búcsúztunk Sz[o]r[or] Solyomtól.⁵⁰ Olyan kedves ez a Sz[o]r[or]. Az ember ilyenkor látja csak, mily szép a lelke. Megígértük Neki, hogy minden este, amikor az Úrangyalát harangozzák, reá gondolunk. Szombaton volt hittanvizsga és összefoglaló franciából, jogból és magyarból. Ó, mennyit izgultam, azt leírni nem lehet.

Vasárnap du. 3 órától estig. Babuval megnéztük a kivonuló gyermekeket, azután magunk is kimentünk. Jön a közönség is szakadatlanul. Megjelenik Lang is 3 leány társaságában. Tünet. Megjelenik a cigány is. Most jön csak a jókedv, táncol, dalol mindenki és mosolyog. Csak egyvalaki nem nevet. A táncoló párok boldogan lejtik az édes melódiára a tangót. A szomorú kisleány is táncol egy kicsit, de nem sokat, mert fáj a lába. Leül és úgy néz a távolba. Ábrándos, szép barna szemeiben nagy könnyek ülnek. Nem bír szívének keserű érzéseivel. Kicsordulnak a könnyek az első vigasztaló szóra. Ajka néma marad. Azután ismét mulat mindenki, nem törődnek a bánatos szívű kisleánnyal. El is felejtik, és senki nem látja csendes gyötrődését. Igazuk is van. Aztán a kisleány leül nézeledni. Egyszer csak hirtelen megfordul, és tekintete találkozik egy hűséges szempárral, aki boldogan ránevet. De csak egy pillanat az egész. A leány lehajtja fejét. Később a fiú távolról csak nézte. Felébred az ifjúság a bánatos szívben is. Kiderül az arc, és mosolyog a szem. Eszébe jut a délutáni tánc Katóval. A nap kidugta a felhő mögül derűs, mosolygó ábrázatát és széthintette arany sugarait. A szomorú szőke leány fején aranyba[n] játszik. Az édes, szőke fej pedig boldogan és kecsesen simul táncosa vállaira. A lány dalamra az aranyfürtök lengedeznek a szellő ölén. Egy néma vágyakkal teli pillantást fogott fel tekintetem. Mit ér nekem a Te pillantásod, ha az nem szeret, akit én imádok?

Ég a tábortűz. Magasra csapnak a lángok. Vidám nóta és kacagás mindenütt. Én is rengeteget nevettem. A közönség a nótázó tanítóság köré csoportosult. Úgy éreztem, mintha mindenki engem nézett volna. Az erős fény épp az arcomba világított. Olyan jól mulattunk. A szív tisztasága tisztává teszi a jókedvet és felemeli az embert egy másik légkörbe, ahol már nincsenek alantas érzelmek, csak ég felé törő tiszta, szent gondolatok. Igaz, hogy az emberek néha még ezt is félremagyarázzák. Fogadni mernék, ha valaki látta volna azt, amikor én a vonat ablakából visszanéztem G. T-re, szemezésre gondoltak volna. Pedig ez igazán a legártatlanabb véletlen volt.

A jó napnak is vége lett. Bizony már jóval túl volt az idő éjfelen, amikor hazaértünk.

1941. június 17.

Ismét egyedül. A mama Debrecenbe[n], Iduska pedig iskolába[n]. Reád gondolok..... Két napja már csak futólag jutottál eszembe. Istenem, miért kell ennyit epedni valaki után? Nem érzed, hogy szeretlek? Esténként nem hallod a szellő sóhajtságát? Sok helyen olvastam már, hogy a szerető szívek megérik a másik sorsát. A Te szíved nem érzi, hogy valaki vágyódik utánad? Miért is néztél be akkor a fiülkémbe? Vagy talán a nótám hódított meg? Igaz, szép, nagyon szép.

⁵⁰ Solyom M. Klára az intézmény magyar-német szakos tanára, ekkor a naplóíró osztályfőnöke. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941, 29., 48.*)

sik sorsát. A Te sorsod nem írti, hogy valaki ragyogdikh utónad!
Névt is méltel be akkor a félkémbe: Vagy tulán a nótám
hódított meg. Tgar sejt, nagyon sejt

Nem lehet azt parancsolni senkinek
Szenes Andor verse

Szabadon, dalszerűen Dr SÁNDOR JENŐ zenéje

Élt a Ma-ros part-ján
Lent a Ma-ros part-ján

va-la-hol egy a-rany-ha-ju lány, Min-den
ár-va lett egy a-rany-ha-ju lány, Csend van

ta-vasz es-tén ki-szó-kött a há-zuk ka-pu
da-los aj-kán és az ar-ca i-gen ha-lo-

ján. Csó-kos pi-ros aj-kán ra-gyogott a nap-su-
vány Kint már vi-rág sin-cen a ré-gi kert-su-pa-

gár. Remeg-ve vir-ja Jön-e a pár-ja
gyom. Ki-néz a ré- re Sa kis szi-vé-be

REFRAIN. Lelkesen.

Egy vi-dám tü-zes hu-szár. Nem le-het azt
Va-la-mi fáj még na-gyon...

pa-rancsol-ni sen-ki-nek. (hogy) Azt sze-res-se.

kit a szi-ve nem sze-ret! A-mig lesz egy

pi-ros ró-zsa, A-mig lesz egy ma-gyar nó-ta.

Fe-lej-te-ni pa-rancs-ó-ra nem le-het!

[A naplóba beragasztott magyar nóta kottája.]⁵¹

⁵¹ Nem lehet azt parancsolni senkinek...: magyar nóta, zeneszerzője Sándor Jenő (1891–1976), szövegírója Szenes Andor (1899–1935).

Benne van ebbe[n] a nótába[n] egy egész élet tragédiája. Sajnálom azt a szegény Lang fiút. Mit érezhet, mit szenvedhet, ha úgy szeret engem, mint én Téged? Kétségek gyötörnek, leszek-e a Tiéd valaha. A távolság köztem és közted áthidalhatatlan. Csak egy híd van, de ennek alappillérei olyan gyengék, hogy alattam leszakad. Gyere át Te!

Mikor látlak legközelebb? Isten is arra teremtett, hogy engem szeressenek. Igazi nő vagyok. Erős támaszra volna szükségem, aki megvéd és támogat. Úgy érzem, csak úgy leszek boldog, ha lesz valakim, akit nagyon szerethetek. Csak az a remény éltet, hogy a lábom sikerül a nyáron megoperálni. Oh... akkor talán megszeretsz, de ha nem... lemondok Rólad. Sokkal jobban szeretlek, semhogy boldogtalanságot okozzak Neked. Soha el nem árulom titkomat, hogy szeretlek Téged. Csendes gyötördésemet szívem legmélyére zárom. Áldozatkész szerelmem tud lemondani. Majd valahogy csendesen eltűnök életedből, észrevétlenül. Csak arra kérem az Istent, hogy boldog légy egy olyan nő oldalán, akit tiszta szívből nagyon-nagyon szeretsz. Olyan legyen, mint az édesanyád. Őt, úgy látom, szereted. Ez is jellemed egyik szép tulajdonsága. Igaz, hogy én minden cselekedetedben szépet látok. Nem is azért szeretlek, mert szép vagy, gazdag vagy, katonatiszt vagy. A szívnek mindez nem számít. Azért szeretlek, mert szép a jellemed. Még nem ismerlek, de tudom, hogy Te több vagy, mint más férfi.....

Szerdán, a jövő szerdán gyere haza, ha még Nyíregyházán vagy. Én is jövök a bizonyítvánnyal (óh, de nem érdekel). Hadd lássalak még egyszer, talán utoljára. Mi lesz sorsa füzetkémnek? Lehet, Reád hagyom. Még nem tudom. Neked hagyom, azokat a könnyeket, amelyeket ide hullattam, azokat az gyötrelmeket, amelyeket ide kiöntöttem..... Sokat szenvedtem Érted – nem szemre vetésül mondom az[t], sírom széléről mondom, hogy örömet szenvedtem. Azzal a gondolattal szállok le csendességem boltjába, hogy talán szeretsz. Azért is hagyom Reád nagy titkomat. És ha nem szeretted, én megbocsátok, mert szeretlek. Ott, ahová én megyek, nincs haragtartás. Ott majd össetalálkozunk, és ott bátran szerethetünk.

Ha nem hagyom Reád e sorokat, kívánom a megsemmisítését. Ne tudja meg senki, hogy Érted mennyit szenvedtem. Te különösen ne, mert ez fájna Neked, és én nem akarok Neked fájdalmat okozni. Ez nagyon fájna Neked, tudom. Akaratlanul szenvedést okoztál valakinek azáltal, hogy elmentél a fülkéje előtt és benéztél. Ha pedig Isten is úgy akarja, visszajövök. Vagy épen, vagy nem. Kerülni foglak Téged. De lehet-e jobban kerülni? Igyekezem elfeledni, hogy szívem van, azt úgysem lehet, hogy Te létezel. Mindenről csak lemondani. Az idő gyógyít, azt mondják..... Idővel beheged a szív mély sebe, és akkor.... majd megpróbálok feledni. Miért kell feledni, csak feledni? .....igen..... elfelejteni!..... lehet-e elfelejteni?..... Miért nem tudok én elfelejteni?

1941. június 11.

Késő a felismerés, előbb kellett volna. Nehéz lesz lemondani. Egész életem lemondás volt, hogyne tudnék most lemondani, ha a Te boldogságodról van szó?

Mikor elvégeztem az elemít (jártam ötödiket is, mert nem volt pénzünk), bekerültem Debrecenbe, ahol találkoztam azzal, akit életemben talán először szerettem: Jozefina tisztelendő nővérrel. Azóta mindennap imádkozom érte. Tóth Endrét is itt ismertem meg. Még nagyon ártatlan kisleány voltam. Nem találtam abban semmi különöst, ha fiú-

val beszéllek. Igaz, a tanyán is csak fiú barátaink voltak és legfeljebb parasztleányok. Tanyai kisleány voltam, reám még nem ragadt semmi rossz. Azonban egy hónap múlva áthelyeztek bennünket ide Nyírbátorba. Úgy sírtam, hogy haza kellett jönni. Otthon a szüleim viszálya, a pokol várt reám. Nem akarom mindezt részletesen leírni, de ártatlan gyermeklelkünket megméltelyezték; koránérettek lettünk. Nem is emlékszem arra, hogy nálunk valaha mosolyt láttam volna. [Nyír]Bátorba[n] folytattam a megkezdett iskolát.⁵² Közepes tanulóból első tanuló lettem. Igen, mert a lábom miatt semmiben nem leltem örömet, csak a tanulásba[n]. Igazán nagyon furcsa világot éltünk. Édesanyám soha nem beszélt velünk, pedig ekkor voltunk a serdülőkorba[n]. Per pert követett. Nagyon szegények voltunk. A 4 polgári elvégzése után otthon kellett maradnom, mert ismét nem volt pénz. A lábom ekkor kezdett el fájni, ezt sem mondtam senkinek. Bezártam lelkem, és soha egy panasz nem hagyta el ajkamat. Pedig annyit szenvedtem. Ó, hogy így viszszenéztek, látom, hogy én is hibás voltam. Nem akartam dolgozni, iskolát sem tudtam választani. Akkor még nagyon idegenkedtem a bejárástól és a ker.[eskedelmi] iskolától. Nem tudtam, hogy ez hozza meg nekem a földi boldogság első rózsját. Apáca akartam lenni a kalocsai zárdába[n]. De jó, hogy nem mehettem!

Egy év múlva azután járhattam iskolába. Olyan nagy változáson mentem át, hogy nem ismerem magamra. Tanárain közül megszerettem M.[ater] Tauffert.⁵³ Szeretetre vágyó szívem kielégítést nyert, mert szerethetett és szerették is. Később a drága Sz[o]r.[or] Sólyom elvezetett a Szent Szűzhöz. Mennyi szépség, jóság áradt felém ettől kezdve. Az iskolába[n] megismertem a szebb életet és a szeretetet, mely azután teljesen átalakított. Dacos, hideg, kevély, irigy, és még nem tudom én, milyen rossz tulajdonságaim lassan elhalványodtak. De más hibákba estem. Kezdtem kötelességeim hanyagolni, és a fiúk is érdekelni kezdtek. Hiába, az ember ember marad. Bármennyire is küzd a bűn ellen, mégis hibákat követ el. Ember nincsen hiba nélkül.

Azután II. évf[o]lyam] elején, nov. hónapba[n] láttam egy hadapródot. Én nem tudom, miért, de megszerettem. Lélekben őt felruháztam minden széppel-jóval. Nagyon ritkán láttam, és mégsem tudtam elfeledni. Pedig azt sem tudtam, ki Ő. A nagy csoda megérkezett életembe. Kezdtem tudatosan a külsőmmel foglalkozni. Rájöttem, hogy nem is vagyok én csúnya, sőt, szép szőke hajamhoz igen illik az ábrándos két barna szemem. Csak a lábom miatt sírtam nagyon sokat.

Tegnap Édesanyám megkérdezte, mit írok? Most már csak titokba[n] írhatok.

1941. június 19.

Éppen most ment el a postás. Egy lapot hozott nagyapáéktól. Most már lázasan folyik a készülődés.

Oh, de rég láttalak már! Édes arcod fel-feltűnik emlékezetemben. Az este is Te voltál az eszembe[n], mikor hosszú imát mondtam. Gondolsz-e reám annyit, mint én Rád?

⁵² A naplói az 1935/36-os tanévtől a Nyírbátori Községi Állami S. Községi Polgári Leányiskolába járt, itt végezte el a II–IV. osztályt.

⁵³ A naplói itt Mater Tauffer Ilonára, az Angolkisasszonyok Női Felsőkereskedelmi Iskolájának igazgatónőjére utal, aki német–francia szakos nyelvtanár volt, és kereskedelmi levelezés oktatására is szolgált a képesítése. (*Magyarország tisztí cím- és névtára* 1943, 549.)

Ugye nem? Ó, de sokszor idézem azt a pillanatot, amikor először elmentél fülkém előtt, és szemünk egybekapcsolódott. Nem tudod, nem is gyanítod, hogy ezzel a tekintetteddel egy leány szívét raboltad el. Csak egy pillanat volt az egész. Hogy is gyaníthatod, mikor én lesütöttem a szemem. Nem tudjátok ti, férfiak, mit jelent ez.

1941. június 22.

Úgy vágyódom egy szebb élet után. Ismét felébredt bennem a vágy Krisztus jegyesévé lenni. Ez az érzés azonban nem elég egy egész életre.

Tornaünnepélyen voltunk, a polgáristákén. Hazafelé jövet dobolták a német–oroszháború kitörését.⁵⁴ Az emberek nyugtalanul szaladgáltak, nagy tömegek lepik el az utcákat, és mindenki a háborúról beszél. Én valami végtelen nagy nyugtalanságot és fájdalmat érzek. Istenem! Oltalmazd, védjed Őt!

Te ismét elmégy, dicsőséget szerezni.⁵⁵ Én pedig itthon maradok imádkozni érted. Mit is tehetnék egyebet? Te egyik dicsőséget a másik után szerzed. Emelkedsz a hírnév, a dicsőség felé és ugyanakkor növeled a távolságot közöttünk. Nem elég nagy az már így is.....?

Menj, csak menj..... A Hazát védeni a legszebb férfihivatás. Ha pedig drága véred elomlik a Hazáért, kísérje minden cseppjét áldás. Poraidon épüljön egy boldogabb Magyarország. Mert egy hősnak a neve örökké áldva van, és ekkor Te is áldva leszel mindörökké. Látlak-e valaha? Azért gondolatban búcsúzom el Tőled. Isten veled..... örökre.

.....

Este van. Csendes minden. Mi is lehet távol Oroszországban? Ott nincs ilyen szép, csendes este. Ott pusztulás, tűz és halál van. Vagy talán a németek egyenesen vonulnak előre, ellenállás nélkül. Csodálatos egy ember lehet az a német vezér.⁵⁶ Ez az ember egész életét a hazájának adta. Ő a német nemzet áldozata. Az ablakba[n] álmodozva elnézem ezt a szép világot. Kint csendes minden. A mozdulatlan nyári éjszaka a boldogságot szimbolizálja. Boldogság, szeretet jön a mozdulatlanságból. Csak az én szívem remeg az esti csendben. Őérte, akit oly nagyon szeretek, és aki most a halál torkában jár. A délután folyamán már elbúcsúztam Tőle. Elképzeltem Őt, mint elesett hőst. Most.... a csendességbe[n] hasít csak szívembe, hogy ez mit jelent. Látlak-e még.....? Vagy talán jobb volna azt tudni, hogy Ő már hősi halott. A vérző szív könnyebben gyógyul, mint a kettétépett szív.

Érzem, engem nem szeret az édesanyám. Hová forduljak néma fájdalommal? Csakis ide. Te, kis könyvem, néma maradsz.

⁵⁴ A náci Németország 1941. június 22-én hadüzenet nélküli támadást indított a Szovjetunió ellen. A Magyar Királyi Honvédség jelképesnek induló, majd komoly hadműveletekbe torkolló részvétele a Wehrmacht Szovjetunió elleni hadjáratában, a Barbarossa-hadműveletben 1941. június 27-én vette kezdetét. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003, 11–12, 22–24.)

⁵⁵ Gencsy Tibor továbbra is huszár hadnagyként, a 4/5. lovasszáhad I. szakaszparancsnokaként 1941. június 30. és november 9. között Ukrajnában, az akkori Szovjetunió területén teljesített frontszolgálatot. (BENE – SZABÓ 2003, 97.) A nyíregyházi huszárezred részvételéről ld. BENE 1993.

⁵⁶ Itt a naplóíró Adolf Hitler német birodalmi kancellárjáról, a huszadik század egyértelműen leghírhedtebb diktátoráról ír.

1941. június 25.

Tegnap.... Oh, végzetes nap, tegnap mentek el a huszárok az orosz frontra.⁵⁷ Most azonban mással kell törődni. Nem érek rá a sírásra. Eszembe jutott az a nap, amikor el akartam Őtöle búcsúzni, de nem utazott. Mennyi izgalmas pillanat, mennyi fájó reménység váltakozott szívemben, és Ő nem jött. Nem láttam többé. Nem is gyanítod Te, ugye, hogy valaki úgy szeret Téged? Ne is tudd meg soha. Könnyeim lassan megerednek. Milyen jó lenne most leborulni édesanyám áldott két kezére és sírni, keservesen sírni. De nem lehet. Joli néni ma azt mondta, hogy Bácskából a leányok haza sem jönnek majd, férjhez mennek. Ekkor akart a szívem meghasadni, kimondhatatlanul fáj nekem, hogy én nem vagyok ép testű. Nem mehetek férjhez. Hiszen ha engem a pénz boldoggá tenne, akkor nem bánnám a lábom, de én szeretetre vágyódom..... Mit ér a világ minden kincse, ha a szív vérzik? Ma nagyon szomorú vagyok. Lefekvéskor minden ok nélkül elkezdtem sírni. Észrevették. Mit tudja azt az én anyám és Ida, hogy az életemet siratom? Ők azt hiszik, hogy a bizonyítvány miatt hullanak könnyeim. Mindent reménytelennek láttam az este, és olyan jólesett sírni. Ilyenkor úgy érzem, hogy a szenvedés megtisztít, megerősít, felemel. Felemel egy tisztább légkörbe, amelyet nem mindeki élvez, csak az, aki nagyon sokat szenved.

A sírás úgy megkönnyít. Testileg, lelkileg, ha szenved az ember, mit tehet egyebet?

1941. június 26.

Ma beiratkoztam, már III.-os vagyok.⁵⁸ Ő nem utazik már többé. Azt hiszem, egyhamar nem találkozunk. Idővel elfeledlek majd. Mire megkezdődik újra az iskolaév, már el is feledlek. Istenem, hiszen még nem is ismerjük egymást.

1941. június 27.

Miért háborúznak az emberek? A háború nyomában csak pusztulás, halál és szenvedés jár.

1941. június 28.

Kedd óta nagyon szomorú vagyok. Úgy fáj a lábom már május óta. Meg akarom mondani édesanyámnak, hogy vigyen orvoshoz, de nem merem.

Basa néni teg[nap] volt Sáríká nál a szanatóriumba[n]. Megmondták neki, hogy Sáríka meg fog halni. Hétfőn hozza haza. Szegény Sáríka úgy örül, nem tudja, hogy ez véget jelent. Az őszi falevéllel ő is le fog hullni. Szegény, de szívesen meghalnék helyette.

⁵⁷ A naplóról értesülései pontatlanok; 1941. június 26-án történt a részleteiben máig nem tisztázott Kassa elleni bombatámadás, amit a magyar katonai vezetés a szovjet félnek tulajdonított. Az események hatására Bárdossy László miniszterelnök a Képviselőházban június 27-én bejelentette a hadiállapot beálltát a Szovjetunióval (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003, 11–12.). A nyíregyházi 4. huszárezred 1941. június 27-én reggel kapta meg a részleges mozgósításra vonatkozó parancsot. (BENE 1991, 81.)

⁵⁸ Erzsébet arra utal, hogy ősztől kezd el a kereskedelmi iskola harmadik évfolyamát. Az intézményben előzetes beiratkozásra rendszerint június második felében, pótbeíratásra szeptember elején volt lehetőség.

Miért vannak az embernek elérhetetlen vágyai? Nem szabad nekem még gondolni sem Reád, pedig ez lehetetlen, különösen most, hogy Te veszélyben vagy. Most szabad reád gondolni, érted imádkozni, most szabad veled találkozni, de csak gondolatban. A búcsúpillantás jut eszembe. Én akkor még nem gyanítottam, hogy elveszítelek.....

1941. június 30.

Ma volt az első komoly légiriadó.⁵⁹ Hála Istennek, nem történt semmi.

1941. július 1.

Mit jelent lemondani? Egész napi gyötrődésem, hulló könnyeim és a fel-feltörő sóhaj-tásom az el tudná mondani, mit tesz lemondani.

Nem tudom megmondani azt sem, hogy a lábom mennyire fáj.

Felhőbe vezetett a nap sugara, alkonyodik. Csend és nyugalom van körös-körül. A fekete felhők hasonlítanak szomorú hangulatomhoz. Lassan, méltóságteljesen gomolyognak az esti lenge szellő szárnyán. Hová viszi az esti szél azt a sok-sok felleget? Esti szellő, vidd el az én sóhaj-tásom messze-messze, nagy Oroszországba!⁶⁰ Sűgd meg valakinek, hogy van egy kislány távol Magyarországon, aki mindennap gondol Rá tavasz óta, emberi életének tavasza óta. Mondd meg neki..... Nem, ne mondj többet. Csak kérdezd meg, hogy érzi-e esténként, hogy valaki őérte imádkozik és nagyon-nagyon szereti.

A csendes nyári szellő elringatja lelkem. Lassan megnyugszom. Szenvedés és gyötrellem az élet, és mégis olyan nagyon szép.

1941. július 4.

Oh, isteni bölcsesség! A földi élethez szívet adtál, a mennyeihez pedig lelket. Ha tiszta a lélek, tökéletes összhang van a szívben.

1941. július 5.

Két nap múlva indulunk. Már elfeledtem a szomorúságot. Fiatal vagyok. Tegnap első péntek⁶¹ volt. Lelkem tisztaságát szeretném megtartani jó hosszú ideig. Ha Őreá gondolok, aki értünk küzd, harcol, akkor kétszeresen könnyű.

⁵⁹ A Szovjetunióhoz intézett magyar hadüzenetet kiváltó 1941. június 26-i Kassa elleni bombatámadás után a térségben több légiriadóra került sor. A Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap tudósít arról, hogy 1941. június 26-án légiriadó volt Nyíregyházán (*Fegyelméletlenül viselkedett a nyíregyházi közönség a légiriadó alatt*, Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap, 1941. június 27., 1.), illetve június 29-én az ország keleti részén több helyütt (*Légi harc Csap felett*, Nyírvidek – Szabolcsi Hírlap, 1941. június 30., 1.).

⁶⁰ A nyíregyházi huszárok ekkor még (a bécsi döntések következtében) magyar területen tartózkodtak; a mozgósítás után a 4. huszárezred élszállítmányával július 1-jén érte el a részére elrendelt felvonulási területet, amely az észak-erdélyi Nagybecskó, Kisbecskó községekben volt megadva. (Ld. BENE 1993, 29.)

⁶¹ Ld. a 39. jegyzetet.

1941. július 6.

Ifjú szívembe visszatért minden öröm. Holnap indulunk. Búcsúzom tőled, könyvecském, és Tőled is, Tibor. Hátha el tudlak feledni a nyáron. Reám nézve ez lenne a legjobb.

Tegnap hallottam egy pár véleményt a férfiakról (véneányoktól). Azt mondták, hogy minden férfi szélhámos. Én ezt nem hiszem. Tibor nem szélhámos. Minden cselekedete arra mutat, hogy ő más, mint az átlagférfiak. Ő magasabban áll felettük. Veleszületett előkelősége és finomsága távol tartja alantas érzelmektől és cselekedetektől. Életemnek legnagyobb csalódása volna, ha ennek ellenkezőjét tapasztalnám. Az, aki előttem eszményképpen áll, az nem tesz ilyet. Én tudom.

1941. július 7.

Egyik osztálytársam, Gazdag Ica meghalt.⁶² Szegény.... De borzasztó a hirtelen halál. Ma délután indulunk. Most búcsúzom az otthonunktól, a kerttől, az utcánktól, és ha igaz, Magától is, kedves Tibor. Egy szép emlék marad a maga tekintete. Egy kedves emlék a Maga első és utolsó pillantása. Isten vele.....

x x x
x

1941. szeptember 4.

Ismét itthon. Oh, de jó a hosszú távollét után ismét itthon. Minden olyan kedves, olyan szép.

Végre hozzájuthatok, hogy kedves kis könyvembe írjak. Azóta nagyon sok minden történt. Sok öröm és sok bánat ért. Neked, kis könyvem, kiöntöm szívem minden örömet, fájdalmát. Most már úgymint megnyugodtam, hiszen mindez olyan régen volt. Egész idő alatt egy kis noteszba jegyeztem gondolataimat. Igaz, csak néhanapján, mert nem volt alkalmam és időm sem. Csak este, mikor a ház elcsendesedett, akkor jöhettek elő gondolataim. Nem bírtam aludni. Vágyódtam haza, és eszembe jutott az eltávozott kedves is.

A jegyzetből a másolat.⁶³

Csúrog.⁶⁴

Mily szomorú a lélek, ha a szerelem miatt szomorú!

Mily üres minden, ha távol az a lény, aki egymaga tölti be az egész világot!

Oh, mennyire igaz. A szeretett lény nagy lesz előttünk! Isten féltékeny lehetne reája, ha a mindenek Atyja a világot nem a lélek végett és a lelket nem a szerelem végett teremtette volna.

x x x

⁶² Gazdag Ilona a nyírbátori polgári leányiskolában volt a naplóíró osztálytársa.

⁶³ Erzsébet eredetileg valószínűleg nem a füzetbe írta a bejegyzést, csak később másolta be oda.

⁶⁴ Csúrog: település a Bácskában, a mai Szerbia területén, a történelmi Bács-Bodrog vármegyében. Itt született a naplóíró édesanyja, Sárközy Erzsébet. (MNL Mikrofilm anyakönyvek adatbázis, MNL OL W 202 MF A2800-0030.)

Azt hittem, itt feledni fogok. Próbáltam, nem lehet. Eljöttem ide feledni, de arra nem gondoltam, hogy ez lehetetlen.

Nem olyan könnyű azt elfeledni, akinek képét először zártuk szívünkbe. Oly könnyű azt mondani, feledni akarok.

Akik egymást szeretik, ezer meg ezer módot találnak arra, hogy kijátsszák a távolságot és a szakítást. Nem találkozhatnak, nem írhatnak egymásnak; egész sereg rejtelmes módot találnak. Elküldik egymásnak a madarak énekét, a virág illatát, a nap fényét, a szél sóhajtását, a csillag sugarát. Az egész mindenséget igénybe veszik, és miért ne? Isten mindem művét az ember szolgálatára teremtette. A szerelem elég hatalmas, hogy az egész természetet postásnak használja.

Oh, te kis virág, gyönyörű levél vagy, amelyet Neki írok, Te halovány csillag, postása vagy hozzá szálló gondolataimnak.

x x x

Nem..... feledni nem lehet, hisz
Téged látlak az egeknek magas tiszta kékjében
Téged látlak a vizeknek folydogáló tükrében
Nappal a nap aranyának ragyogó lángfényében
Éjjel a hold világának reszkető ezüstjében
Minden időpercenetben, mindennemű szegeletben
Üldözöm vagy szünetlen; Hagyj békét, ó, kegyetlen!⁶⁵

x x x

Hiába minden. Képedet itt sem törli ki a multság, a jókedv. Ezután már szabad Reád gondolni, hiszen eddig is gondoltam, hiába megtiltottam magamnak. És miért ne? Te még szabad vagy. Nekem szabad Téged lélekben szeretni.

.....a Te imádód nagy távolságon keresztül is elküldi sóhajtását Hozzád. Fohászt küld minden este az egek Urához Érted. A szív, mely Érted eped, egy csillaggal közli gondolatát, és úgy küldi Neked. Ó, naiv kis leányszív, azt hiszed, hogy a távoli kedves, az elérhetetlen leolvassa.

A halovány csillag úgy ragyog ma este, mintha üzenne valaki.

x x x

Mily önzők, üres lelkűek, haszontalanok ezek a fiúk mind azon ifjú mellett, kinek képét lelkem szentélyében őrzöm.

Gondolatba[n], ha a Te két szép szemedbe nézek, elfelejtek minden bókot, minden undok fiút, a Te két ragyogó szemedben megszépül a világ, boldog vagyok.

Augusztus 7-én érdekes dolog történt. Kinéztem az ablakon, és odajött egy helyes karpaszományos.⁶⁶ Randevút adott, én azonban nem mentem el. Másnap a korzón talál-

⁶⁵ Kisfaludy Sándor (1772–1844) romantikus magyar költő 172. dal című verse *A kesergő szerelem* című, 1801-ben megjelent versciklusból.

⁶⁶ Karpaszományos: a Magyar Királyi Honvédségben olyan (nem tiszti rendfokozatú) katona, aki érettségije vagy azzal egyenértékű iskolai végzettsége alapján tényleges katonai szolgálata alatt tartalékos tiszti kiképzésben részesült, tehát tiszti rendfokozat betöltésére az általa viselt alacsonyabb rendfokozat ellenére is alkalmas volt, és megkülönböztetésül karpaszományos viselt.

koztam vele. Ő nem vett észre bennünket, hála Istennek. Nagyon nézelődött pedig. Azután lementünk még Újvidékre is. Innen megint Bácsé.⁶⁷

A csendes Tisza partján halk szellő suhan végig. Lenge szellőcske, vidd el az én fájó szívem sóhajtását Óhozza!

Elöl megy a hadnagy, aki vezet..:

***Virággal, könnyel, fájó szívvel
búcsúzott el Bácsföldvár
a felszabadító tüzérektől***

Husvét vasárnapján boldog sírással köszöntötte Bácsföldvár magyar lakossága a felszabadító magyar csapatokat s azóta kiskirályként éltek a községben dicsőséges katonáink, akiket minden jóval elhalmoztak a derék földváriak. A magyar tüzerűteg mellett is volt minden szeretetre, mert — erre esküsznek a község magyarjai — »válogatott jó magyar gyerekek» voltak ezek, párjukat csak régi hősköteményekben lehet találni! Kelő századosról, Dánffy főhadnagyról, Bartók Gyurkáról »a nevető hadnagyról» és a mindig szolgálatkész Hajdu zászlósról kedves történeteket mondogatnak itt az utcák mellett, ahol

kicsit sirva és sokat éljenezve búcsúztatják a rövid hadgyakorlatra menő üteget.

A Hitler-tér kezdetétől egészen a csatornahidig éljenző magyarok állnak sorfalat, a lányok virággal árasztják el a tüzérekt és kocsiutat s őszintén kívánják, hogy a magyar honvéd tüzerűteg minden egyes tisztjét, közlegényét virágos uton vezesse a sorsa és véletlenül se teljesedjék félelmük, hogy a rövid gyakorlatból hosszú háború legyen ott messze északon, ellenséges orosz földön.

— Vitéz ur! — fut kiabálva egy deresdó bácsi Dánffy felé, kezében 4—5 literes butykossal — álljon meg kicsinyég, áldja meg az Isten, oszt vegye jó szívvel ezt a kis rizlinget...

Husvét óta őriztem, hogy odaadjam magának a jószágért. Benő főhadnagynak kicsit remeg az ajka, amikor az ajándékot megköszönve, tiszteleg. Kissé hátrább két tüzer hajol le átvenni

egy-egy csokrot s adni helyébe több-több csókot annak a leánynak, akiért egyszer talán még visszajönnek. Bartók hadnagy és Hajdu zászlós nótára int a legénységnek és felcsendül szépen, ércesen, hogy »Elöl megy a hadnagy, aki vezet, Gyere rózsám, fogjál vele kezét.« Egy közlegényt különösen melegen búcsúztatnak. Ő az, aki annyira megszerette Földvárt, hogy kivette a szabadságát, de nem utazott el, hanem ott töltötte a faluban.

Most mégis el kell mennie. Kicsit nehezebbre esik, de keményen tartja magát és énekel kényeskedve lépegető lova hátán. Több bajtársa gazda-ismerőseitől búcsúzik. Vég-ső megállapodó szavakat váltanak az aratási rész elszállítása tekintetében, több tüzer ugyanis, amikor a faluban szűkében voltak a munkáskéznek, szabadságot kért, aratott és rendes részt kapott a termésből. Olyik, közülük 5—6 mászt is megkeresett. Derék, szorgalmas fiúk, jó munkások és pompás katonák. Lovaik fényesek, tiszták, jó erőben lépegetnek észak felé, a nagy hozzáértéssel felillesztett ragyogó szerszámzat, szép málházás, a lövegek és az országos járművek nagy tisztasága mind-mind munkaképességüket, dologszeretüket és felelőseik nagy hozzáértését dicsérik.

Az üteg lassan felér a hidra, gyorsabb menetet parancsolnak. Az éljenzés imádságként csap fel még egyszer az egek felé és a magyar tüzer üteg, amelyért éljeneznek, imádkoznak, egyre fokozódó ütegettel eltűnik a tarlok érett illatában bókóló eperfák lombjai alatt.

Benicz Mihály

[A naplóba betűzött kivágott újságcikk.]⁶⁸

⁶⁷ A naplóíró itt valószínűleg Óbecse vajdasági városra utal.

⁶⁸ A Reggeli Újság délvidéki napilap 1941. augusztus 2-i cikkének („Elöl megy a hadnagy, aki vezet...” Virággal, könnyel, fájó szívvel búcsúzott el Bácsföldvár a felszabadító tüzérektől, Reggeli Újság, 1941. augusztus 2., 4.) kivágása és naplóba ragasztása mögött ugyanaz a motiváció húzódik meg, amelyre koráb-

1941. augusztus 29.

Pesten voltunk az orvosnál. Most a Szűzanyától jövök. Lázongó, megtört szívem már nyugodt, megelégedett. Most már nincs más, csak a feledés. Az Isteni Édesanyának mindent elmondtam. A 27-28. közti éjszakát. Ez volt életemnek legboldogtalanabb éjszakája. A tovarobogó vonat ablakából kitekintek. Hazafelé jövünk. A fülkébe[n] mindenki alszik. Ki veszi azt észre, hogy egy kisleány szívét megrohanják a fájdalmak? Nem veszi azt észre senki a vonat zakatolásában, hogy valaki halkán, szíve mélyéből zokog. Siratja a boldogságát. Siratja.....

Még most is fáj a szívem, ha rágondolok erre az éjszakára. A szent Szűznél is egy mély, halk sóhajtás hagyta el ajkamat, amikor az Ő nevét említettem.....

A szt. Szűz egyszer már visszaadta nekem Őt azon a szép május elsején. Akkor... de boldog is voltam!

Ezen az éjszakán elbúcsúztam a csillagtól is. Most már végleg feledni kell Téged. Még egyszer utoljára emlékezetembe idézem ragyogó két szemedet. Egy pillanatra elfelejték mindent, és utána.....

„A Te édes arcod úgy fénylik szívemben, mint a csillag képe a tónak vizébe[n]. A tónak nem lehet semmi reménysége, hogy a csillag leszáll ezüst tükörébe.”⁶⁹

Hát akkor én hogy remélhetem....

.....neved, mint halk szellőfuvalom oson végig a csendességen. Egy megtört szív utolsó sóhajtása, utolsó dobbanása ez.

1941. szeptember 8.

Légy boldog..... de azt ne tudd meg soha, hogy van valaki, aki titokban reménytelenül szeret és érted szenved. Sokkal jobban szeretlek én Téged annál, hogy utadba álljak. Csendes gyötrődésemet szívem legmélyére zárom. Képedet továbbra is lelkem szentélyében őrzöm, engedd meg ezt nekem. Ne félj. Te mindenkor szent maradsz énelőttem, akihez csak tiszta gondolatokkal lehet közeledni.

Istenem, de rég volt, mikor szívem elsőt dobbant Érted! Akkor is ősz volt, mint most, de a szív tele volt virággal, bimbózó reményekkel, fakadó boldogsággal. Most megint ősz van. Aranyesőként hullanak a sárga falevelek, s a csendes őszi szél tovasuhan azokkal. Egy elsárgult falevelet sodor lábad elé a szél.... Eltaposod? Vagy felveszed.....? Az én szívem az a sárga falevél.⁷⁰

Egy éve virágzás volt..... most temetés van. Nagy könnyek peregnek végig arcomon, temetem a szívemet. Temetem az emlékedet.

Isten veled, Édes..... örökre. Miért kell Téged elfeledni?

---

ban már számos alkalommal utaltunk. A naplóró igyekezett minden információt Gencsy Tiborhoz kötni. E cikk pedig több ponton is eszébe juttathatta szerelmét, egyrészt a cím hadnagyot említ, ami megegyezik Gencsy tényleges rangjával, másrészt pedig a Délvidék egyik városának megszállását tárgyalja. E terület visszafoglalásában részt vettek a nyíregyházi huszárok is.

⁶⁹ Az idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből való.

⁷⁰ Az utolsó négy mondat idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből.

1941. szeptember 11.

Javában járunk már iskolába. A lábom úgy fáj. Én nem értem, hát ezen nem lehet segíteni? Szenvedek lélekben is. Hogyne, mikor minden gondolatom az, akit el kell feledni.

1941. szeptember 12.

Ma, a M. főnöknő⁷¹ neve napján nem mentünk iskolába. Olyan jó itthon. Eszembe jut az első algebraóra. Jaj, de utálom, szívem mélyéből gyűlölöm az algebrát. Tanár úr, én nem tudom, miért tűntet úgy ki. És mostanába[n] mások is úgy néznek, én nem tudom, miért. A legszomorúbb éjtszakámon is egy pilótatiszt fájó szívem sebét még jobban feltépte. Egész éjjel sírtam, és most mosolyogni kellett, mert nem szabad azt mindenkinek tudni, hogy a szív fáj. Ez a pilótatiszt is annyi bókot mondott nekem. Mint egy szép kis rózsza, olyan, kisangyalka és hasonlók. Kérdezte, hogy van-e már valakim. Láthatta pedig, hogy nem szívesen beszélek vele. Búcsúzáskor kezet csókolt és még akart valamit mondani, de gyorsan leszálltunk. Ő továbbment Ungvár felé. Ilyen fiúk engem nem tudnak érdekelni. Oly fölényesen tudok velük beszélni, hogy jobbnak látják továbbállni. Hogy is ne, én nem vagyok mindenkinek a játékszere. Sokkal többre tartom magam. Gyarló ember az, aki másban a lélek helyett a testet szereti. Egy órai beszélgetés után már szerelmet vall. Milyen utálatos az is, ha oly közel ül, hogy szinte..... jaj, de utálom. Ez is annyira közel ült hozzám, hogy éreztem testének melegét. Szóltam is neki, hogy menjen arrébb. Hogyne, miért oly szemtelen, ha ő az, én is az vagyok.

Jaj, pedig de sokan utaznak mostanába[n]. Szorosan állunk egymás mellett a folyosón. Nekem pedig azt mondta az orvos, hogy nem szabad sokat állni. Soha olyan munkabírású nem leszek, mint más.

1941. szeptember 15.

A hősök, mint az égi csillagok, hullanak, egyik a másik után. Istenem.....

1941. szeptember 17.

Egyedül vagyok. Szívem tele van fájdalommal, aggódással. A magyar haza hősei, a magyar haza áldozatai egyre többen lesznek. A háború dühöng.

1941. szeptember 21.

150 évvel ezelőtt született a legnagyobb magyar, Gr. Széchenyi István. E kiváló férfiú történeti hivatást teljesített, mert a leg súlyosabb időkb[e]n állt a nemzet élére.

Kiev elesett.⁷² Hős magyar honvédeink sokat küzdöttek ez orosz városért. Sok szent vér kifolyt a hazáért. Ó, ti kedves honvédek, mit nem adtok Ti a hazáért!

⁷¹ Az utalás vonatkozhat Krigovszky Mária Magdolna (1892–1967) tartományfőnöknőre, illetve Czirják Mária nyíregyházi intézeti főnöknőre is.

⁷² Ekkortájt zajlott le az úgynevezett kijevi csata, mikor a német (és velük szövetséges magyar) csapatok Kijevben körbezárták a Vörös Hadsereg egységeit. A harcok 1941. augusztus 23-án kezdődtek és szeptember 26-án értek véget, a szovjetek igen jelentős veszteségeket szenvedtek. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003, 18–20.)

Ma a déli órákba[n] elhervadt egy kis virág, Basa Sáríka. Örökre eltávozott, Ő már nem fog velünk játszani, sétálni többé. Ő már boldog a szép mennyországba[n]. Az ártatlan oly megadással viselte szenvedéseit. Egy évig feküdt ez az ifjú leány, és nézte más boldog virulását, és látta önmaga hervadását. Mert én azt hiszem, tudta, hogy meg fog halni. Egy évvel ezelőtt készült az első bálra, most pedig már halott.

Ma felszólították a katonákat, hogy jelentkezzenek a frontra. Mind kész menni, olyan megható. Istenem, engedd meg, hogy megtudjam, mi van Ővele! Mindig reá kell gondolnom, este az utolsó fohászm is Érte száll.

1941. szeptember 24.

A fák aranyba öltöztek. Halk sóhajtásként száll át az őszi szellő az aranyos lombokon, és a falevelek esőként hullanak a földre. Itt az elmúlás, a hervadás ideje.

Egy virágszál hervadt el tegnap. Az emésztő tüdővész sorvasztotta lassan a sírba.

A sötét, nagy, fekete függönyöktől félhomály uralkodik a szobába[n]. Középen a koporsó, tele virággal. A virágok között alussza örök álmát Sáríka, kedves kis barátnőnk. Basa néni ráborul imádott leánya ravatalára és hangtalanul zokog. Kimondhatatlan szenvedés tépheti szívét. Még egy utolsó pillanat, már viszik is a koporsót. A kis Babu átfogja édesanyja nyakát, és zokog ő is. Én a szoba mélyébe húzódva álltam, végtelenül fájt Sáríka elvesztése. Nagyon sírtam. Mennyi kedves bohóságot csináltunk együtt. Most Sáríkával együtt mintha az elmúlt szép időket is eltemetném. A szertartás után ismét zokogás, és megindul Sáríka utolsó útjára. Kint a temetőbe[n] a zokogás betölti a nagy némaságot. Most láttam először, mikor valakit kezdtek földelni. A rögök hamar eltakarták a koporsót. Egy friss sír domborul most a temetőbe[n], tele virággal. Isten veled, Sáríka. Majd találkozunk a boldogabb hazába[n].

Oh, Sáríka, de szívesen feküdnék én a Te helyeden! Eszembe jutott megint az az ifjú. Ő most messze, távol, orosz földön jár,⁷³ és már talán ő is pihen? Nem, ez nem lehet.

1941. szeptember 27.

Nem tudok mit csinálni. Olyan kísértésben vagyok, hogy ha beleegyezek, elvesztem. Nem, nem akarom ezt. Bűnt, ilyen bűnt gondolatban is elkövet[ni] nem akarok. Jaj, az a pilóta, most még jobban utálom.

A Szűzanya leánya vagyok aug. 27–28-a óta. Az ő nyomdokain akarok haladni. Haladni a krisztusi nőiesség eszményi magaslatai felé.

1941. október 6.

A hős 13 áldott emlékü napja. Ti a legdrágábbat, életeteket adtátok a hazának. Mi csak kegyeletos szívvel gondolhatunk Reátok, hőseink. Egyebet már nem adhatunk Nektek.

⁷³ A 4. huszárezred 1941. szeptember 10-én foglalta el a helyét a gyorshadtest Dnyeper folyó menti, Dnyipropetrovszkától délre eső közel 200 km-es védelmi sávjának 24 km-es szakaszán, amelyet több mint három hétig védett a szovjet támadásokkal szemben. Időközben a kijevi csata befejezése után a német 1. páncéloscsoport fokozatosan felgöngyölítette a Dnyeper menti szovjet védelem állásait, ezért október 6-án megkezdődött a lovasdandár alakulatainak hátravonása. (Ld. BENE 1991, 85.; BENE 1993, 22–23.)

Járunk okt.[óberi] ájtatosságra. Életünk olyan felforgatott. Édesanyám már napok óta nem szól hozzánk. Keserves a mi életünk nagyon.

1941. október 12.

Itt az ősz. Sötét, fekete felhők tornyosulnak. Most ráérek, mert elvégeztem a leckémet. Elábrándozom a régi időkről. Olyan szép, ha így végiggondolom életemet. Csak a szép, a boldog napokra emlékszem. Látom magam boldog kisleánynak, amikor kint a tanyán lepkét kergettem, megbotlottam és belezuhantam az árokba. Meg sem éreztem, mert tele volt az árok vadvirággal. Vagy amikor a jégen beszakadtunk, vagy amikor a virágos réten szaladgáltunk bajmoca [sic!] csüngőlepke után. Ó, de boldog is voltam akkor! Nem érintette még fiatal lelkemet a bánat. Akkor még nem tudtam azt sem, hogy mi a szerelem. Hej, azóta sok idő eltelt. Bekerültünk ide [Nyír]Bátorba, és itt megismertem a szenvedést....

Aztán ismét szép napok jöttek. Nem nagyon örültem annak, igaz, hogy én bejáró leszek. Akkor még nem tudtam, hogy ez lesz életemnek legszebb virága, hogy ez hozza meg a szívem tavaszát.

A mélabús, csendes leányból nagyleány lettem egyszerűbe[n]. Olyan büszke voltam arra, hogy kezét csókolomot köszönnek. Keztem vidám lenni, és mindig boldog voltam. Egy szép napon aztán szemem találkozott egy tekintettel. Érthetetlen változást idézett elő ez a tekintet. Körülöttem minden mosolygó, ragyogó lett, a világ egyszerűbe[n] megtelt illattal, nótával, és mindenütt egy szempárt láttam reám mosolyogni.

Hej, ez az egy pillanat! Sok boldog órát, de még több fájdalmas órát szerzett nekem. Először boldog szerelem volt, azután megtudtam a nevét az ifjúnak, és a boldog szerelem átváltozott egy halk és reménytelen szerelemmé. De így is mennyország a föld. Szerelem nélkül nem tudnék élni. Lélekben én azért csak szeretem továbbra is. Igaz, hogy a tanulás rovására, de nem bánom. Az embernek szíve is van, nem csak esze.

1941. október 13.

Nem tudok tanulni. Minden gondolatom feléd száll, Te édes. M. Marie[?] elment, egyedül vagyok. Papírt veszek és írok..... levelet Neked. Mire elkészül, egész sötét lesz.

1941. október 19.

Átolvastam a levelet, amit írtam. Meghalnék, ha ezt el kellene küldeni. Női büszkeségem ezt soha meg nem engedné, hogy így kolduljam a szerelmet. Nem... én nem akarok semmi mással hódítani, csak nőiességgemmel. Ha elvégzem az iskolát, felmegyek Pestre, megoperáltatom magam. És ha sikerülne.....

Úgy érzem, hogy miután szívem egész bizalmát már Neked adtam, nem tudnék másé lenni. Irántad érzett nagy szerelmem megóv továbbra is az életben. Vagy az övé, vagy senki másé nem leszek. Hú leszek az elhunythoz is, talán épp hősi halotthoz saját halálomig. Őérte vállalom a síríg tartó tiszta életet.

Egy leány oly nagy hatással van a körülötte levőkre. Tőle függ, hogy a vele érintkezők jók vagy rosszak. És tőle függ, hogy az a fiú, aki szereti, milyen, hogyan közeledik. A tiszta, nemes gondolkodása megóvjá az ifjút is mindenféle testi vágtyól.

„Ne féljetelek tehát semmi hivatástól, amit Isten ír szívetekbe, hanem töltsétek be azt egész lélekkel.” Szt. Pál⁷⁴

1941. október 21.

A mai napon annyi bánat ért. A levelezés dolgozatom $\frac{3}{4}$ volt, aztán felforgatták az osztályt, senki nem maradt a régi helyén. Tanár úr beszélt a harctéri borzalmakról. Most megint annyira nézett, én nem tudom, csak nem vett észre valamit az én nagy aggodalmamból?

Sietek írni, látszik is, de csak pár percem van, mindent le szeretnék írni.

Úgy bosszantanak ezek a rossz dolgozatok, németből is tegnap négyes, franciából is. Nem értem magam, miért nem tanulok. Igaz, én tanulok, de hiába, nem szívvel-lélekkel, mint régen. És talán ez iskola sem megfelelő az én egyéniségemnek.

Szeretném, ha nem kellene iskolába járni, és én mindenkitől szeretett édesanya lennék. Úgy vágyódik szívem egy kis megértésre, szeretetre.

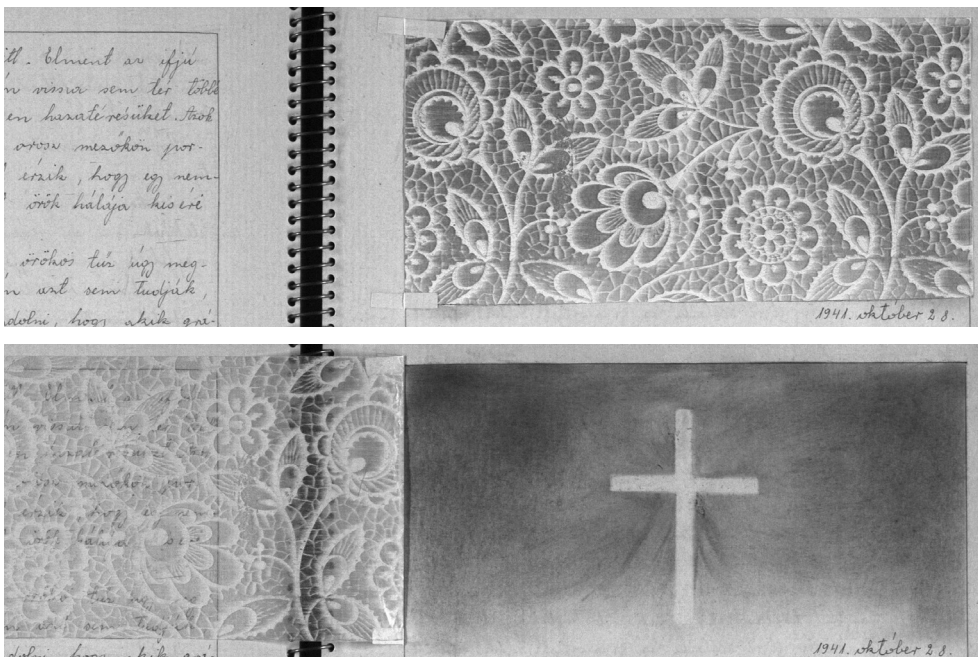
Kimondhatatlanul szenvedek. Engem senki sem szeret. Nekem mindenki csak bánatot okoz. Tekintetem a nagy szomorúfűzre esik. Sárga levelei az elmúlást juttatják eszembe. Felébred bennem a vágy, hogy milyen jó lenne meghalni, kint pihenni a csendes temetőbe[n].

Tekintetem a távolba réved, de a zokogó nyárfalevelek visszacsálnak merengésemből. Szomorú világ tárul elém. Elsárgult orgonafürtöket és száraz virágokat látok. Olyan szomorú minden. Bús hervadás van mindenütt. Egy szellő végigszáguld az aranypalástú fák, virágokon. Azok feljajdulnak, mintha fájna nekik. Megrázzák az aranypalástot, és hullanak a falevelek, hullanak csendesen. Önkénytelenül hideg fut rajtam keresztül. Haldoklik a világ szépsége. Eszembe jutnak a mi hős honvédeink, akik távol, messze Orosz földön vannak, és talán soha többé láthatják meg az édes anyaföldet, az itthon maradt kedvest.

Hányan hagytak itthon szerető édesanyját, hányan, akik rövid boldogságukat hagyták itt? Elment az ifjú férj, a vőlegény oda, ahonnan talán vissza sem tér többé. Az itthon maradottak várják hűségesen hazatérésüket. Azok pedig talán már rég a margarétás orosz mezőkön porladnak, és boldogok. Boldogok, mert érzik, hogy egy nemzet imája száll feléjük, egy nemzet örök hálája kíséri őket az orosz sírba.

Vajon gondolnak-e ők haza? Az örökös tűz úgy megkeményíti, elvadítja őket, hogy talán azt sem tudják, hogy emberek. Olyan nehéz azt gondolni, hogy akik gránátokkal robbantanak, ágyúkkal és lángszórókkal dolgoznak, gépfegyverrel lövik a célpontokat, s villanó fényszórókkal kémlelik körül az éjszakát, azok sokszor szelíden vetik rá tekintetüket az ég csillagaira, és lelkükbe[n] élőn ott virít az édes otthon emléke. A népesség és az emberi magánynak találkozója a csillag. A csillag.....

⁷⁴ Feltehetőleg az 1Kor 7,24 bibliai szöveghely parafrázisa („Kiki a miben elhívatott, atyámfiai, abban maradjon meg az Isten előtt” – Károli Gáspár fordítása; „Maradjon meg tehát, testvérek, mindegyiketek abban a hivatásban az Isten előtt, amelyet kapott” – Szent István Társulat fordítása).

[A füzet következő oldalának tetején selyempapír-behajtéssal kialakított kis keresztszimbólum, kihajtott és behajtott állapotban egyaránt.]

1941. október 28.

Megkezdődtek a szentbeszédok. Mint minden évben, most is 3 napos lelkigyakorlatot tartunk. Most én meghaltam a világ számára. P[ater] Ottmár ferences atya tartja.⁷⁵

I. szentbeszéd

Az Úr Jézus szól most hozzánk. Nézzünk az ő szeretettől sugárzó kék szemébe. Mély, mint a tenger. Két szempár találkozik és két szív, mely égőn lángol a másikért. Két szeretet, ha találkozik, akkor az kifogyhatatlan. Mérhetetlen nagy kincs, ha bírjuk valakinek a szeretetét, különösen, ha ez a szeretet az Isten szeretete. Most látom csak, milyen gyarló voltam én eddig az ő égi tisztasága mellett. Az utóbbi év alatt ugyan kicsit közelebb jutottam Jézusomhoz, de még így is nagyon messze vagyok Tőle. Gondolatba[n] most lábaid előtt térdelek, édes Jézuska, és arcom felemelem, hogy láthassalak. Belenézek én, a bűnös senki, Istenem ragyogó szemébe. Szólni nem tudok. Mit is szóljak, mikor itt a szemek beszélnek. Két szerető szív találkozásakor az ajak néma marad.

⁷⁵ Az Angolkisasszonyok növendékei Nyíregyháza összes leányközépiskolájának katolikus tanulóival együtt 1941. október 29. és 31. között Faddy Ottmár nyíregyházi ferences házfőnök (1909–2003) vezetésével háromnapos lelkigyakorlaton vettek részt. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1942, 20.) Faddy Ottmár ferences rendi szerzetes életútjának főbb állomásai: 1936-ban szentelték pappá; az 50-es években életfogytiglanra ítélték, 1954-től 1963-ig volt börtönben. A Szent Korona Társaságnak 1989–2001 között volt az elnöke.

II. szentbeszéd

A leányok nem tudják, vagy nem akarják megérteni, hogy mily nagy kitüntetés nőnek születni. Minél szentebb a nő, annál inkább nő.⁷⁶ Tehát a nő lehet szent is és mégis nő. Derűt, boldogságot, napfényt, meleget, szépséget kell árasztani egy leánynak, hogy a világ még szebb legyen, hiszen a nő Isten legszebb teremtménye.

A hindu mondák szerint Isten, amikor a nőt teremtette, akkor vette a fűszál hajlékonyságát és gyengeségét, a virág szépségét és illatát, a harmat tisztaságát, a galamb turbékolását és mindent, ami szép. És ebből alkotta az asszonyt. Tehát minden szépség benne van a nőbe[n].

Ne akarjunk mi fiúk lenni. Sokkal szebb hivatásunk van nekünk, mert nőnek születünk. És bár a férfit Isten előbb teremtette, a nő mégis közelebb áll hozzá, hiszen egy asszony által jött a világra az Úr Jézus. Szűz Mária meghódította az egész világot, ruhája ragyog, mint a nap, feje felett csillagból font koszorú, és lába alatt a föld. Egy igazi nőnek is ilyennek kell lennie. A rideg földön melegíteni a férfit, felvidítani, szépséget, jószágot árasztani, gyógyítani a fájó sebeket, letörölni a hulló könnyeket.

A Szeplőtelen Fogantatás lába alatt a hold a földi javakat jelenti. Ezeket mind a lábunk alá helyezzük, ha boldogok akarunk lenni.

III. szentbeszéd

Egész megdöbben ez a beszéd. Mintha csak az én gondolataimat mondta volna el a páter, és egészen magamra ismerek.

A leány ebbe[n] a korbá[n] keres valakit, nyugtalanul vágyódik valaki után. Néha minden ok nélkül elkezd sírni, néha pedig jókedve van. Igen, én is így voltam valamikor, de mióta Őt ismerem, megnyugodtam. Azóta mindig boldog vagyok. De addig örökös nyugtalanság gyötört. És most hallom, hogy ez minden leányt gyötör. Érti a leány, hogy az ő lényének minden szépségét, fényét, jószágát közölje valakivel, azzal, akit szeret. A nő, ha szeret, nem önmagát szereti, azt mindig magán kívül keresi. Azért keres, azért olyan nyugtalan a fiatal leány, hogy lelkének minden kincsét megossza azzal, akit szeret, keresi azt, akit szeret. És ha megtalálta, akkor boldog. A jó Isten végtelen bölcsességét hirdeti az, hogy az embert férfivá és nővé teremtette. A kettő kiegészíti egymást. A nő képviseli az életben a szépet, mint egy virág, törékeny, illatos, szép, olyan, mint a hajnalka, körülöleli azt, akit szeret. A férfi az erő és az ész. A férfi az nem tud olyan áldozatosan, tisztán szeretni, mint a nő. A leány jövődöbéli édesanya, tehát kell is, hogy készüljön erre a szép hivatásra, és kell, hogy mindig a szeme előtt lebegjen, hogy én valakit boldoggá akarok tenni.

Szívünk egy van. Ebbe az egy szívbe kell gyűjteni minden szépséget, melegséget és értéket. Ez a gyűjtés már a gyermekkorban megkezdődik és fokozódik a mi korunkban. E nagy mennyiségű kincsnek keresünk mi valakit, akinek odaajándékozzuk, Isten ezt minden leányba beleoltotta, azért e nyugtalanság. Ez a beszéd annyi mindent megmondott most nekem, amire eddig senkitől nem kaptam választ. Keressük tehát azt a valakit, akinek szívünket odaadjuk. Minden leány érzi, hogy mi a hivatása. Én úgy érzem, hogy én édesanyának tudnék lenni legjobban. Már ide többször írtam ezt, érzem, másutt

⁷⁶ Idézet Léon Bloy (1846–1917) francia író, költő *La femme pauvre* című, 1897-ben megjelent regényéből.

nem leszek boldog. Nem győzők eléggé hálát adni a Jó Istennek, hogy ilyen szép hivatást adott nekem, de ha arra gondolok, hogy nem lehetek az, akkor annyira szomorú vagyok. Bennem megvan az összes női erény, igaz, gyarló vagyok. Olyan boldog vagyok, hogy leány vagyok, nem fiú.

En úgy érzem, már megtaláltam azt az ifjút, akit boldoggá tudnék tenni, akinek örömmel nyújtanám szívemet. Ez pedig lehetetlen, mert ő nagyon, de nagyon távol áll tőlem..... De úgy érzem, hogy így is egész életem neki szentelem. Imádságaim, jócselekedeteim, gondolataim az övé[k]. Idők folyamán, ha kissé felejték, egy kisleányt veszek magam mellé. Ezt fogom szeretni, és élünk majd boldogan a magunk örömeinek és Isten dicsőségére. Neki adom majd szívem minden kincsét. Hát nem boldogság nőnek lenni?

Egy költő így ír: „Szeretnék levelet írni valakinek, egy mondat reszket ajkamon, de nem tudom kimondani.”⁷⁷ Most én is így vagyok, de ez nem idevaló. Csak annyit leírok, ha mi egymásé lehetnének.....

A leányok azt a fiút szeretik, akiben megvannak a férfias tulajdonságok, a férfi pedig azért szereti a nőt, mert nő. A kettő keresi a másikban azt, ami benne nincs meg. A leány minél szentebb, annál inkább leány, és minél inkább leány, annál inkább szent. Túrni, imádkozni, csendben mosolyogva, ez a mi hivatásunk.

Egy erény legyen, ami különösen kifejlődik bennünk. Én a szeretetet választom. Szeretettel végigmenni ezen az életen, akkor én is kapok.

A leányokat egy vágy űzi, a leánylélek álma. Ez a vágy annyira erős, hogy mindjárt, aki ezt ígéri, elhisszük. Pedig ez nem helyes. Szívünket nem szabad szétforgácsolni. Ezt egyvalakinek kell odaadni, tisztán, érintetlenül és teljes egészében. Ezzel a tiszta, érintetlen és először szerető szívvel a Jó Istennek nagy tervei vannak.

Édes Jézusom! Lélekben leborulok most is előtted, mint a beszéd után. Arcom fellemelem és nézek a Te két szemedbe. Valamire kérlek, nagyon kérlek, add, hogy befejeződjön ez a borzalmas háború, hogy ne legyen annyi síró édesanya, és hogy az emberek szeressék egymást. Ne legyenek síró leányok, akiknek szemében fájó könny ül, mert az, kinek szívüket adták, Oroszország egyik csendes temetőjében pihen, vagy nem is temetőben. Ne legyen annyi árva gyermek. Édes Jézusom, segíts....

IV. szentbeszéd

A szeretet emeli az embert emberré, az teszi a teremtés koronájává. A legegyszerűbb szeretet az, melyből nekünk valami javunk van, magasabb foka a szeretetnek, amikor szeretjük szüleinket. Ez is természetes szeretet. Ezután jön a tudatos vagy öntudatlan vonzódás rokonlélek iránt, akit megértünk, aki minket is megért. Ezek a barátok. Aztán következnek a magasabb szeretetek.....

Végül van egy egészen más szeretet, mely ezektől teljesen eltér, az Isten iránti szeretet. Szeretni a legfőbbesébb valakit. Van, aki ezért a szeretetért elhagy mindent, és követi Istent.

⁷⁷ Pontatlan idézet Erdős Renée *Szeretnék írni* című verséből. (Megjelent: ERDŐS Renée, *Jöttem hozzátok*, Budapest, Franklin, 1909.) A költeményt idézi még – forrásmegjelölés nélkül – Gerely Jolán (1882–1944) polgári iskolai tanárnő és katolikus vallási író *Ki vagyok?* című, nőnevelési tematikájú könyve is, a naplóíró talán itt olvashatta ezeket a sorokat. (GERELY Jolán, *Ki vagyok?*, Budapest, Korda, 1936, 33.)

V. szentbeszéd

Az élet nem olyan szép, mint ahogyan látjuk. Sok szenvedést, fájdalmat rejt magába[n], különösen egy nőnek kell sokat túrni és szenvedni. Egy igazi nőnek ez nem fáj, mert még akkor is boldog, ha szenved. Ellankadni, elégni a szeretetben. Sokan a leányok közül azt hiszik, hogy az élet mindig ilyen szép lesz, és mindent elhanyagol[nak] a jelenért, pedig az élet mindenkit megtör. Most még nem gondolunk arra, hogy mi is olyan fáradtak, megtörtek leszünk, mint az édesanyánk. A pater Otmár előtt szent a nő, azt mondotta, hogy nincs Istennek szebb teremtménye a földön, mint egy ártatlan leánylélek. Ehhez hasonló csak egy van, és ez az áldozatos édesanya.

Ha minden férfi így gondolkozna, akkor a nők elérhetetlen magasságban tündökölnének.

Fehérnek lenni, mint a hóvirág,
hirdetni Isten tiszta tavaszát;
mint drága gyémánt, izzón felragyogni,
s a tiszta fényt a földön szerteszórni,
ó, ennél szebbet tenni nem lehet!
Órizd meg Isten, fehér lelkemet! Ámen.

Krisztust követve elérhetünk minden magasságot. Ha valamikor lesz kisleányom, olyan szép lelket nevelek Neked, Jézusom. Az én szívem megtalálta már azt az ifjút, akit örökké szeretni fog, de őt az Isten nem nekem rendelte, ezért, hogy mégis nevelhessek kisleányt, úgy gondoltam, hogy örökbe fogok fogadni egyet.

A mi örök példaképünk a Boldogságos szent Szűz. Égi glóriában, tündöklő fehérségben uralkodik a földön, mint ahogyan ezen a képen, melyet kaptunk. A hátlapjára írtam az egész lelkigyakorlat alap gondolatát.

Hiába vagy büszke erdő,
letarolhat egy szélvihar;
Hiába hófehér a ruhád, orgona,
egy éjjeli eső rozsdásra mar.
Hiába dolgoztál, csöppnyi méh,
kifoszt mézedből az emberi kéz.
Hiába sírsz, óh, asszony,
könnyebb sorsod soh' se lesz.
Légy fönt, vagy lent,
egyformán tiéd a keresz.

VI. szentbeszéd

A női lélek szakadékai: vallástalanság, az eredeti bűn és annak következményei. A női szívben nemcsak a szeretet él, hanem a megromlott szeretet is. Nem minden szeretet tiszta és nemes. Imádkozz és vigyázz! Ne higgy a férfiaknak! Aki könnyen hisz, elbukik, szerencsétlen lesz. A hivatás kérdésébe csak a Jó Isten és a lelkiatya szólhat bele. Szakadékok még: a szokások, korszellem, környezet.

A tiszta szeretet boldogít a földön és a másvilágon is.

VII. szentbeszéd

A tisztaszívű, liliomos leány fél az érzékiségtől. Tisztasága visszariasztja minden rossztól. A tánc, a strand és a legtöbb szórakozás mind-mind veszélyt rejt magába[n].

Úgy gyűlölöm, ha valaki közel ül mellettem a vonatba[n], vagy mindjárt bókokat mond. E tekintetben helyesnek gondolom felfogásomat, már amennyire én önmagamát megítélhetem.

Ezután sokkal jobban fogok vigyázni magamra. Most eszembe jut a pesti pilóta. Az is mennyi szépet mondott és mennyire közel akart ülni hozzám. Most látom, hogy miért utáltam annyira a közelségét. Nem bírom az ilyen bűnös érzékiséget.

Ezután még jobban vigyázok, mert az, akit szeretek, tiszta szívet-lelket fog kapni. Ha nem itt a földön, akkor a másvilágon. Ketten ajánljuk fel földi életünk kincseit az édes Jézusnak.

Ha pedig Isten úgy akarja, akkor leszek édesanya. Akkor is az édes Jézusnak adok [sic!] mindenemet, mert mi azért fogunk élni, hogy Istent szolgáljuk. Mindenképpen Jézusomnak adom szívemet. Ő felel, ha elesem, magához ölel, ha eltévedek.

Milyen bűnös, milyen gyarló vagyok én. Eszembe jut a múlt..... Nincs kedvem most semmihez, csak sírnék keservesen. Milyen jó, hogy van egy mindent megbocsátó szeretet.... Én, aki ekkorát vétkeztem, most két szerető kar között vigasztalást, megnyugvást találok.

VIII. szentbeszéd

Az élet útja szakadékos, meredek, de van, aki vezet bennünket. Szép rózsák nyílnak az út mentén, és ha a szeretet nem elég nagy vezetőnk iránt, akkor letérünk az útról, elhagyjuk őt, és az ideig tartó virágok illatáért eldobjuk az örök boldogságot. Isten az embert boldognak teremtette. Megvolt összüleinknek mindenük, és ha szívük csordultig telt boldogsággal, odamehettek a Jó Istenhez és fejüket az Ő ölébe hajthatták. A Jó Isten azonban azt akarta, hogy az emberek még boldogabbak legyenek. Megpróbáltatással akarta megérdemeltté tenni a boldogságot, mert sokkal jobban örül az ember a megérdemelt öröme. Az ember azonban gyarló, ezt nem fogadta el, és elkárhozott. Mi is ilyen gyarlók vagyunk. Futunk a földi örömek után. Az édes Jézus velünk van, szeret minket, és Szent Szívét kicseréli szentáldozáskor a mi gyarló szívünkkel.

IX. szentbeszéd

Szavakkal kifejezni azt nem lehet, hogy én most milyen boldog vagyok. Szívemben az Úr Jézus. Megpróbálok leírni a IX. és X. szentbeszédet és a gyónásomat.

Isten azoknak, akik Őt szeretik, földi életükben nagy jutalmat ad. „Szem nem látta, fül nem hallotta, ember fel nem foghatja azt a boldogságot.”⁷⁸ Most úgy érzem, hogy én is részese vagyok ennek a jutalomnak. Kimondhatatlan az, amit érzek. Gyarló emberi szavakba önteni ezt lehetetlen. Pedig úgy szeretném leírni, hogy életem keserű napjaiban innen vigaszt és erőt meríthessek. És mi vár még a másvilágon..... Vegyük fel a keresztet vállainkra és vigyük fel Krisztus nyomán a kálváriára. Ott majd kinyílik előttünk a boldog mennyország kapuja.

⁷⁸ 1Kor 2,9.

A női (lélek) élet áldozat. Áldozat azokért, akiket szeret. Áldozatos, tiszta szívvel haladjunk végig az életen, hogy elnyerjük a nagy jutalmat. Ez nem nehéz egy igazi nőnek. A Páter olyan szépen elmondta, de én most nem tudok írni. Megyek imádkozni.

Az elkárhozottaké az örök pokol. Nem, ezt most nem folytatom, én nem akarok a pokolba jutni.

A IX. sz[en]tb[eszéd] után meggyóntam. Megkérdeztem a Páttert, hogy bűn-e, ha én arra az ifjúra sokat gondolok, akit szeretek? Bűn-e az, hogy én őt szeretem? „Nem bűn”, azt válaszolta. Azt mondotta, hogy ez a legtisztább lelkiszeretet, amely egy leány szívében fiú iránt lehet. A lelkiszeretet egy ifjú iránt nagyon szent és tiszta érzélem. „Vigyázz – mondotta – szép szerelmedet őrizd meg, és tartsd meg tisztán szívedet, imádkozz sokat azért az ifjúért.”

A du.-i szentb[eszéd]-ben kifejtette a Páter, hogy mi a különbség szeretet és szerelem között. A szerelem mindig egy férfi és egy nő között lehet. 3 eleme van: lelkiszeretet, gyermek utáni vágy és testi vágy. Minél nagyobb és erősebb a lelkiszeretet, annál tisztább a szerelem, annál nemesebb és annál szentebb. Az Isten elgondolása szerint ilyen a szerelem, ment[es] minden bűntől, szennytől. A szerelem halála a testi szeretet. Ez súlyos bűn.....

Ezután megkaptuk azt a gyönyörű képet (szentelmény).

1941. november. 1.

Új hónap kezdődött szentáldozással, újjászületéssel. Igazán új életet akarok kezdeni, hogy megismertem fönséges szép hivatásomat. A szép elmékedéseket még mindig mintha hallanám. „A nő hivatása túrni, imádkozni, szenvedni, csendben mosolyogva.” „Ne higgy a férfiaknak, azok önzők.” „Adjuk szívünket valakinek, de csak egyvalakinek.” Olyan boldogan odaadnám mostani tiszta szívemet annak az ifjúnak, akit szeretek, hogy egy tiszta földi élet után Neked adhassuk vissza szerető szívünket, Jézusom. Ezt nem tehetem soha. Köszönöm, Jézusom, hogy Őt elküldötted nekem. Ő mentette meg az én szívem tisztaságát, mert épp abba[n] a korba[n] ismertem meg, amikor a bűnhöz közeledtem. Akinek gyűjtöm a női erényeket, akinek őrzöm szívem, lelkem tisztaságát, ártatlanságát, akiért én most nem nézek fiúra, az most odakint van valahol Oroszországban.⁷⁹ Ezekben a napokban nagyon sokat imádkoztam Érted. Meg kellett érezned, hogy valaki imádkozik a Te hazatérésedért.

Vasárnap, 1941. november 2.

Kint voltunk a temetőbe[n] Sárika sírjánál..... Most nem írhatok többet, nem akarom, hogy megtudják, hogy naplót írok. Az édes Jézuskával kicseréltük szívünket ma is.

⁷⁹ A 4. huszárezred valójában ezekben a napokban tartott vonattal hazafelé a keleti frontról. 1941. november 3-án délután futott be az első szerelvény Kassa felől Nyíregyházára, majd a következő néhány napban megérkeztek a többiek is. (Ld. BENE 1993, 91.) Az elsőként hazaérkező huszárok üdvözléséről a Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap is beszámolt (Vitéz Vattay Antal vezérezredes, Szobor Pál polgármester üdvözlötték a Nyíregyházára érkező huszárezred első vonatát, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1941. november 4., 3–4.).

1941. november 5.

De kár, hogy elmúltak a szép napok. Olyan jó tiszta lélekkel élni. Most csak a tanulás aggaszt. Itt a félév. Levezetés, algebra, francia, német, ezekből olyan rosszul állok. Hiába, ez az iskola nem nekem való. Csak azért fáj, hogy én sánta vagyok, mert ilyen a természetem. Ha prózai lelkületű lennék, akkor ezt talán könnyebben elviselném, mert a pénz kielégítene. Oh, sokkal jobb így, mert így tudok boldog lenni. Azt mondják, hogy az életben az ilyen emberek nem boldogulnak, nem baj, a szív még mindig megmarad.

Ma reggel azt a nótát daloltam, hogy „lent a Maros partján.”⁸⁰ A mi szerelmünk első nótáját. Egy évvel ezelőtt énekeltem ezt a dalt először. Akkor is nov. volt és szerda. Azóta de sok minden történt! Mennyi szenvedést, aggodást kellett nekem kiállani. Sírtam, imádkoztam. Azután jött a boldog viszontlátás, de ekkor Te már hadnagy voltál. Ekkor történt, hogy tekintetem találkozott a Te tekintetteddel. Hadnagy úr! Én azt hittem, hogy maga már nem is emlékszik a szőke kislányra. Azután várlak reménykedve minden szombaton, de nem látlak többé. Ezután jönnek a szenvedések. A lábomon nem lehet segíteni, csak egy mód van, de ez borzalmas.... És a sok szenvedés megtisztított, meg-erősített, felemelt a mai boldogságba.

1941. november 9.

Hazajött a hősöm a frontról.⁸¹ Hosszú, hosszú hónapok után ma reggel oly váratlanul és oly hirtelen szemünk ismét találkozott. Boldogságom leírhatatlan.

Egy évvel ezelőtt ezen a napon történt, hogy a szívem oly nagyot dobbant Érted. És most ismét találkozunk. Azt hittem, hogy Te már azt sem tudod, hogy én létezem. És ma reggel Teneked első dolgod volt, amikor felszálltál, hogy üdvözlésemre siess. Nem szólt egyikünk se semmit. Hogy is szóltunk volna, mikor a lélek beszélt (és nem is ismerjük egymást). Egy pillanat alatt elmondtunk mindent egymásnak. Néma tekintetemben egy hangtalan, forró hálaímádság szállt felém, és talán más is....

Ma egy hete még nem gondoltam, hogy imaostrommal beveszem a kívánt várat. Őt viszontlátom annyi veszély után.

Hogy történt, én magam sem tudom, reggel véletlenül az utaskocsiba szálltunk. Égett a lámpa, és én közel ültem az ablakhoz. [Mária]Pócs Tibor biztos meglátott kintről, és amikor felszálltak, akkor Ő eljött a mi fülkénkig. Benézett, és azután visszament oda, ahová szülei mentek. Milyen naiv is vagyok én. Hogy gondolok én arra, hogy Ő még gondolatban is foglalkozik velem. Egészen belesápadtam reggel az izgalomba. Ha még egyszer ez megtörténik, el vagyok veszve. A leányok észreveszik gondosan rejtett érzéseimet. Az ajak lehet néma, de a szív nem.⁸²

A nyáron azt gondoltam, hogy nem operáltatom meg magam, és most pedig akarom. Nem akarok lemondani. Most érzem, hogy ez lehetetlen.

⁸⁰ A magyar nóta kottáját és szövegét ld. az 1941. június 17-i naplóbejegyzésnél.

⁸¹ A nyíregyházi huszárok 4/5. lovasszázadának I. szakaszparancsnokaként Gencsy Tibor november 9-ig teljesített szolgálatot a keleti fronton. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.).

⁸² Az utolsó mondat idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből, amely az 1941. május 30-i naplóbejegyzésben is szerepel.

1941. november 10.

A kápolnában csend van és sötét. Én Téged kérlek, Édes Jézusom – csak egy kis halvány örökmécses ég –, s beszélek Hozzád, így imádkozom; Jézuska, Édes, köszönöm, hogy élek, hogy lelkem tiszta, hogy szerethetek.

Hogy mindenkibe[n] meglátom a szépet, hogy szívemben él a szeretet, hogy nekem adtad Őt és vele mindent: szerelmet, álmot, édes szenvedést..... Ámen.

1941. november 12.

Itt ülök az iskolába[n] (egy kis papírra írtam fel e sorokat). 7 óra. Elmondom halkan az Úrangyalát. Közeledik az indulás. Most még leírom a legutóbbi találkozást. Ülök csendesen a fülkébe[n], olvasok. Egyszer csak valaki megy el. Véletlenül arra néztem, és Ő volt. (Ez tegnap történt.) Bement a következő fülkébe és oda ült, ahol én (tehát háttal voltunk egymásnak). Éreztem, amint meglökte hátával a falat. Később kint a folyosón a kalauzzal beszéltem, mikor ő váratlanul megjelent. Gyorsan jött és olyan közel hajolt hozzám, hogy lehetett az arcomon éreztem. Nem néztem rá, de az hiszem, ő nagyon nézett. Azután én A.-val⁸³ kétszer elmentem az ő fülkéje előtt, valamit megnéztünk. Én mindkétszer benéztem, észrevette. Ő, de szégyeltem ezt a tettemet.

1941. november 19.

Mostanában soha nincs időm, pedig annyi írnivalóm volna. Hétfőn volt a hazatérő huszárok üdvözlése.⁸⁴ Én nem voltam ott. Iduska mondta, hogy Gencsi Tibor olyan komoly. A délceg magyar vitézek kecsesen ülik meg lovaikat. Ők már végigmentek az orosz poklokban.....

Nagy Erzsike, a „rejtett gyémánt” apácájelölt lett. Kaptam tőle egy szép kis szt. képet névnapomra. Édes, azt mondta, hogy imádkozni fog értem. Milyen jó, ha van, aki imádkozik értem. Vannak áldozatos, tiszta lelkek, akik felajánlják magukat értettünk. Csendben, mindenkitől elfeledve élnek napjaikat szegénységbe[n], tisztaságba[n]. Miért is nincs nekem hivatásom?

1941. november 24.

Isteni Édesanyám, köszönöm, hogy szerethetek, köszönöm, hogy meghallgatsz. Te olyan szép vagy, olyan tiszta vagy, mint egy lilium, Tereád mindenkor bizalommal tekinthetek, Te meghallgatsz. Olyan jó, hogy van valaki, akihez felsóhajthatok, akinek

⁸³ Nem egyértelmű, a naplóról itt kire utal, valószínűleg az egyik barátnőjére, a későbbi bejegyzések alapján Sz. Annára.

⁸⁴ A Filmhíradók Online portálon *Huszárok fogadtatása* (1941. november – Magyar Világhíradó) címmel megtekinthető az ünnepség képes beszámolója. A híradásban a következő szöveg hangzik el: „Az orosz harctérről hazatért szabolcsi és nagyváradai lovasezredeket, valamint egy lovastiüzérsztyált a kormányzói pár, a miniszterelnök, a honvédelmi miniszter és számos előkelőség jelenlétében lelkesen ünnepelték Nyíregyházán. – Örömmel, meleg szeretettel és büszkeséggel üdvözöllek benneteket, amikor nehéz és dicsőséges harcok után hazatértetek. – A kormányzó úr személyesen adta át a harcokban derekasan küzdött honvédeknek a kitiüntetésekét.” A helyi napilap is részletesen tudósított a Kossuth téren zajló eseményről. (Horthy Miklós Kormányzó Úr Öfömméltósága elismerő szavakkal köszöntötte a hazatért hős katonákat a Kossuth téren felsorakozott sokezer főnyi lelkes éljének, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1941. november 17., 1.; Ld. még: BENE 1991, 86–88.)

elmondhatok mindent, ami fáj, aki lehajol hozzám, hogy felemeljen. Te vagy az én pártfogóm, védelmezőm, Te vagy az én Édesanyám. Neked, Édesanyám, mindent bizalmasan elbeszélek. Neked elmondom azt, hogy szeretek, reménytelenül szeretek, s szenvedek, tűnök és imádkozom. Tudom, mi egymásé soha nem leszünk. Édesanyám, szeress, nagyon szeress. Istennek tetsző élet a szüzesség. Én ezt ajánlom fel azért, akit szeretek. Az idő múlik gyorsan. Az élet is száguld. Gencsi Tibor neve soha nem lesz elfelejtve. Tovább múlik az idő. G. T. nem néz többé a kis szőke leányra. Szívét elfoglalja egy másik leány képe. És eljön az idő, amikor G. T. ujján meglátom az örök hűség jelvényét ragyogni. És akkor.....

Ma volt du. a konferencia. Nem is gondoltam rá... pedig....

1941. november 28.

Még ilyen közel soha nem állt hozzám senki, pedig de távol vagy. Gencsiék nagyon gazdagok, Sz. A. mondta. T.-re mindenki azt mondta, hogy helyes fiú nagyon. A leányok mind rajongnak érte. Istenem, miért kellett nekem megszeretni egy ilyen fiút? Azért, hogy szenvedjek. Szenvedek, és mégis olyan boldog vagyok.

1941. december 9.

Ma vittem be a kis dobozokat, amit a diákkaptár-vásárra⁸⁵ csináltam. Sz[o]r.[or] Komáassinak⁸⁶ nagyon tetszett, azt mondta, hogy a munkám tükre az egyéniségemnek. M.[ater?] T. azt mondta, hogy nem is én csináltam. Ma elmaradt a németóránk. Itt volt P.[ater] Gausz, a jegygyűrű szerzője.⁸⁷ Rendkívül okos és művelt, és olyan vonzó egyéniség. Gyönyörű beszédet mondott a kis kápolnába[n].

⁸⁵ Diákkaptár: a diákok gazdasági tevékenységét szervező mozgalom, „szülővárosa” Debrecen. A Diákkaptár Szövetség az 1928-as kezdeményezést követően az 1939/40-es tanévben alakult meg. Tagjai mezőgazdasági, ipari, kereskedő munkával, hulladékgyűjtéssel, illetve adományok révén gyarapították tőkéjüket. A szövetség 1942. október 23-án vitéz Horthy István nevét vette fel. 1948. április 3-án a Belügyminisztérium feloszlatta, vagyonát lefoglalták. (A mozgalom történetét és vezetőjének, Csanak Tibornak a munkásságát a volt főtitkár, Kiss István írta meg „Diákkaptár Szövetség. Egy elfeledett diákmozgalom története 1928–1948” címmel [Kézirat. Budapest]; MNL OL P 2247-5. tétel). Az Angolkisasszonyok Felsőkereskedelmi Iskolájában a Diákkaptár Egyesület 1940 májusában alakult meg. Az 1941/42-es tanévben Komássi Jolán gyors- és gépirás szakos és Heinrich Vilmos mennyiség-tan-fizika szakos tanárok vezették; az egyesület önálló betétállománnyal rendelkezett. A diákok növénytermesztéssel, csirke- és nyúltenyésztéssel, illetve gyűjtéssel (rongy, csont, vas, réz, bélyeg stb.) foglalkoztak, emellett további jövedelemforrásnak számított a két napon át tartó decemberi diákkaptár-vásár, amellyel az iskola a kereskedelmi ismeretek gyakorlati alkalmazását is célozta. A rendezvény során a tanulók saját készítésű termékeket árultak, pl. karácsonyfadísz, papírbátékokat, kézimunkát. A bevételből részben érmelegítőt küldtek a harctéri katonáknak, részben pedig ki-ki saját céljaira használta fel azt. (Ld. *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1941, 41–42.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1942, 30–33.)

⁸⁶ A naplóíró Komássi Jolán gyors- és gépirás szakos apáca tanárnőre utal. (*Magyarország tisztí cím- és névtára* 1943, 549.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1940, 27.) A tanárnő nevét Erzsébet hol i-vel, hol y-nal írja, a forrásközlés során meghagytuk az általa használt írásmódokat.

⁸⁷ Gausz Tibor (1907–1982), 1947-től Palánkay Tibor, katolikus jezsuita szerzetes, lelkiismereti író, a leánynevelés és családpasztoráció apostola. Először 1941-ben Budapesten megjelent, szerelemre és házasságra felkészítő könyve, *A jegygyűrűért* 1945-ig nyolc kiadást ért meg.

Vasárnap, 1941. december 14.

Elmúlt a vásár. Hiába vártalak, nem jöttél. Én voltam a pénztáros. Reggel áldoztam, hogy tiszta legyen a szívem, amikor Téged megismerlek. Nem tudom, miért gondoltam, hogy Te eljössz.

1941. december 16.

Ma reggel égett az arcom, mikor felébredtem, és nagyon jó kedvem volt. Így csak akkor érzem magam, mikor Őt fogom látni. De nem jött [Mária]Pócson. Már nem is gondoltam rá, amikor Ny.[íregy]házán mégis láttam. Épp egy nagyot ugrottam a vonat lépcsőjéről, és Ő ott ment. Sietett. Olyan szép volt, amint lesütött szemmel, de büszke tartással, gyorsan ment. Az ég még csillagos volt. A félhomályba[n] lopva végignéztam rajta. Sötét pillái eltakarták két szemét, arca halvány volt. Oh, hova sülyyedtem, így meg nézni egy fiút. Úgy szégyeltem magam. Én, aki valamikor fiúra sem néztem, most lopva csodálok valakit. Pedig nekem ezt nem szabad tennem. Reggel Iduska és Sz. Annuska utánanézték T. után. Úgy veszem észre, hogy nekik is tetszik az én eszményképem. Nem is csodálok. A szégyen ismét elfog. Elhatároztam, hogy többé nem nézek reá. Egy gyenge leány is tud erős lenni. Van bennem egy kis női büszkeség. Nem szabad még gyanítani sem Neki, hogy én milyen boldog vagyok, ha Őt láthatom, és hogy én szeretem.

Édes Jézuska, mit adjak Neked karácsonyra, mikor olyan gyarló vagyok. Annál kedvesebb az ajándék, minél nehezebben tudunk arról lemondani, és minél nehezebb azt nekünk megtenni. Édes Jézuska, én nem nézek többet Őrá. Ezt ajánlom fel. Igaz, hogy talán karácsonyig már nem is találkozunk.

A „Fanni hagyományai”-nak⁸⁸ olyan szép az a részlete, amikor Fanni imádkozik. A Jó Isten a szerelmet valóban azért adta, hogy az emberek életébe[n] legyen valami szép. Ó, Atyám, az én életem olyan szép, mióta Őt ismerem. Őrizd meg a szívemet az eltévelyedéstől! Légy bírāja Te az én szeretetemnek! Tiszta minden szívverés, mellyel én Őt szeretem. Üres minden salakjától a testiségnek. Légy segítője, légy vezére tiszta, szép szerelmemnek! A vigyázatlan ártatlanság oly közel van az eleséshez. Te, Atyám, tartsd fel erőtlén testemet, ha rogni akarok! Az Ő szívébe is adj tiszta érzéseket, és tartsd meg, Atyám, mert csak ez boldogít. Tedd Őt boldoggá, Édes Istenem! Áldozatos, tiszta szívem legyőzi az iránta érzett nagy szerelmet, ha az Ő boldogságáról van szó. Hiába mondják az emberek, hogy a mai, modern világban nem létezik szerelem. Aki ezt mondja, az nem tudja, hogy mi a szerelem, az csak a nevét ismeri, vagy pedig koldulta a szerelmet.

1941. december 18.

Ma délben, mikor leugrottam a vonatról, a lábam nagyon megrándult. Most úgy fáj. Istenem, hát ez mindig fog fájni egész életemben?

⁸⁸ Kármán József (1769–1795) *Fanni hagyományai* című, 1794-ben megjelent regénye a magyar szentimentalista próza legismertebb alkotása. A regény cselekménye a főszereplő naplójából és levelezéséből bontakozik ki, így habár a fikció szüleménye, e napló írója is az előképének tekinthette.

1941. december 21.

Végtelenül jó az Isten, aki Őt szereti, az boldogul az életben.

1941. december 23.

Élvezzük a kar.[ácsnyi] vakációt. Közeledik a szent nap, 25-e. Ma áldoztam.

A Jó Isten szépnek, tisztának, ártatlannak teremt mindenkit. Nemes a szív, nemes a lélek. És ha az emberek nem avatkoznak bele, ez a szép lélek, ez a tiszta szív szépen fejlődik. Az Isten csak szépet adott az embernek, de adott hajlandóságot a rosszra, és ez a legtöbb ember kárhozata. Önkénytelenül az én lelkem fejlődésére gondolok most. Az édes Jézus olyan szépen vezetett engem a mi viharos családi életünkön keresztül, hogy én ebből nem tanultam, hanem okultam. Mindig félénk, bizalmatlan természetű voltam, és ez az oka annak, hogy oly soká tudatlan voltam. Nem tudtam én a világban levő nagy bűnökről, nem láttam az erkölcstelenséget. Édesanyám sem közelített meg soha. Így azután teljesen egyedül maradtam. Így azután az élet legnagyobb kérdéseire saját magam adtam választ. A leányokat láttam sokszor titkolózni és sugdosódni, nagyokat nevetni. Éreztem, hogy itt valami titokról lehet szó, de nem érdekelt. Valami azt súgta, ne menj közéjük. Később, amikor Ida kezdett a fiúkkal foglalkozni, lassan én is megkezdtem ezt. Jobban megfigyeltem az embereket, és kezdtem magam is hiú lenni. Észrevettem, hogy milyen szép szóke hajam van, aranyszóke. Majd pedig gondolkozni kezdtem. Mi is lehet a szerelem? Sok regényben olvastam már róla, és azt gondoltam, hogy ez rendkívüli dolog lehet. Később még nagyobb kérdések zavarták meg lelkemet. Hogyan születik a gyermek és miért? Gondolkoztam. Egy nagy titok előtt álltam. Éreztem, hogy valami szent, titokzatos dolog áll előttem. És egy szép napon tudtam mindent. Nem mondta nekem senki, megálmodtam, vagy megéreztem, én nem tudom. Istenem, milyen szent dolgokért adad Te a szerelmet! Köszönöm Neked, hogy ezt a titkot nem a nevető, cinikus leányoktól tudtam meg, hanem úgy, ahogyan azt Te akarod. Megismertem ezzel az élet célját, és ekkor kezdtem megváltozni. Ez után gondoltam arra, hogy naplót fogok írni, és ekkor lettem én olyan nyugtalan. A világot kezdtem szépnek látni, most mindig úgy éreztem magam, mint akit valami nagy-nagy öröm vár. Aztán megismerkedtem Barnás Jóskával. Komoly, vallásos fiú volt. Tetszett nekem, és néha hosszan el-elbeszélgettünk. Most már nem voltam olyan rideg, mint azelőtt. Többet mosolyogtam, és közvetlenebb lettem. A „rossz” emberek is jók lettek.

Én pedig vágyódtam egy olyan valaki után, akit nagyon szerethetek. Hogy ilyen tartózkodó voltam, otthon sem szeretett senki. Imádkoztam. Így éltem akkor, amikor II. ker.[eskedelmista] voltam. Már tudtam mosolyogni, és boldognak éreztem magam. Imáimmal pedig az eget ostromoltam. A Jó Isten meghallgatta imádságom. 17 éves koromban megszerettem egy előkelő ifjút. Akkor még nem tudtam, hogy ki az, de láttam, hogy a szíve nemes. (Legalábbis én felruháztam minden jóval, széppel). Tiszta szívem első szerelme ezé az ifjúé lett. Ezért is köszönetet kell mondani a Jó Mennyei Atyának, hogy megvárta, amíg megkomolyodok, és akkor vezérelte életem útjába azt a fiút, akinek én szívem minden szeretetét odaadtam. Mindig kerestem eddig, öntudatlanul. Képzetelemben ekkor már megvolt az ő nemes jelleme és szép lelke. (Nem is tudom, hogy így van-e, hogy Ő milyen, hiszen nem ismerem.) Szóval megismertem Gencsi

Tibort és szerelmes lettem. Szeretem Őt azóta is egy tiszta lélek tiszta szerelmével. Hogy miért épp G. T. az, akit én szeretek és miért épp Ő az, akire én ráruháztam képzelt szerelmemnek minden vonását, nem tudom. Talán azért, mert eddig még akiket ismerek, mind vétett az ellen a szabály ellen, amit én felállítottam próbatételül annak, akit szeretni fogok. Egyedül Ő nem. Ő magasan felettük áll. Ő még az én várakozásomon felül áll. Hogy bejáró vagyok, látom, hogy a fiúk milyen utálatosak tudnak lenni. Ő még eddig kifogástalan volt. (A múltkor, amikor úgy megnézett, lehajolt, akkor azt hiszem, hogy én ezt csak gondoltam, és ő ezt nem tette.) A leányok és Idus is mondja, hogy nagyon rendes fiú (Idával minden fiú kikezsd). Ő nem kezd ki senkivel. Lehet, hogy már van valakije, akinek kedvéért rá sem néz a leányokra, és én is csak képzelődöm. Te azért csak maradj továbbra is az, aki eddig voltál. Hiszen talán épp ez az, amiért szeretlek. Ha titokban végignézek rajtad, a lilimos Herceg, Sz.[ent] Imre⁸⁹ jut az eszembe. Ne légy te másmilyen. (Igy sokkal szebb vagy, mintha mást utánozol.)

1942

1942. január 1.

Ismét elmúlt egy esztendő. A mi számunkra egyforma minden nap. Nekünk nincs szórakozásunk, nekünk csak itthon kell ülni és hallgatni. Hallgatni az édesanyánk panaszait, hogy nem alhatok, nem ehetek eleget. Minden reátok megy, nekem nincs egy ruhám, nincs egy cipőm.

Elmúlt a karácsony is csendesen. Árván áll a szép karácsonyfa, nem néz rá senki. Egy mosoly, egy szerető csók nélkül múlt el a szenteste. Én kezdem, vagy mi kezdjük? A család irányítója az édesanya. Ő hidegen ül, érzéketlenül, nem is ül, hanem már alszik. Hogy merjük mi megközelíteni? Gondolataim elmenekülnek innen, ebből a sivár szeretetlenségből, messze a jövőbe, ami talán soha sem fog bekövetkezni. Szép karácsonyfa körül állunk, én vagyok az édesanya..... Imádkozunk.....

Kint csendesen hull a hó. Visszatérő gondolataim most Keleten járnak. Oh, Jézuska, hát nincs a földön béke még a Te születésedkor sem!

1942. január 11.

Nem tudom, miért nem találom a helyemet. Mindenért haragszom. A lábom még mindig fáj. Itthon is édesanyám mindig haragszik. Ilyenkor szinte megfagy körülöttem minden. Most már látom, miért dőlt fel nálunk a családi élet. Most, hogy ilyen szomorú vagyok, úgy szeretném fejemet valakinek az ölébe hajtani, és keservesen zokogni. Úgy fáj a nyomorékságom.

⁸⁹ Erzsébet itt Árpád-házi Szent Imre hercegre (kb. 1000–1031) utal, akinek a szentábrázolásokon lilimosa a jelképe.

1942. január 14.

Közeledik a tavasz. Elviszik a katonákat meghalni.⁹⁰ Vajon gondolnak-e ők haza abból a pokolból? Sokat szenvedtek, ugye? Tudjuk mi ezt, de nem mondjuk Nektek. Azt sem mondjuk, hogy mi mennyit szenvedünk. Nem szólnak az itthon maradottak senkinek, legfeljebb annak az édesanyának, akinek fehér márványszobra⁹¹ előtt mindennap órák hosszat imádkozunk értetek, Honvédek. Annak az Édesanyának, akinek 7 éves tőr járta át a szívét egykor, s aki mégis néma hősiességgel, örök mosollyal áll napok, holdak és csillagok felett. De sok magyar édesanya, magyar leány borul le zokogva a mosolygó Istenanya előtt és kér vigasztalást. A magyar faluból a halk zokogást nem hallja meg a távol Oroszországban járó hős.

Most olvasom ezt a szép részletet a „Virágzik a mandulafa” c. könyvből a hősokról: „Meghaltok tüzesen, fiatalon a múltó virág áldozatos szépségében.

Megtanított rá a virágát hullató örök mandulafa.”⁹²

Messze Oroszországba[n] sok-sok magyar vitéz közös sírja domborul. A sok-sok közül talán egynek a nevét sem tudja a járókelő. Minek is volna más neve annak, akit Honvédnek hívnak, névtelen hősnek. Hiszen ez a legszebb név; áldva emlegeti minden magyar.

1942. február 6.

Milyen naiv is tudok én lenni! Napok, sőt, hetek telnek el anélkül, hogy írnék, azt hiszem, hogy így majd felejték. Csendes, nyugodt természetem nem is árul el semmit abból, amit érzek.

1942. február 9.

Miért is akarom én Őt elfeledni, hiszen úgy is..... talán örökre el kell temetni tavaszra.

Mennek a katonák tavasszal.⁹³ Mi lesz belőlem nélküled? Temetni eltemetlek, de soha el nem feledlek.

1942. február 15.

Este járunk haza. Nincs egy pillanatom sem. Veled azért gondolatban minden este találkozom. Be kell menni, mert így nem tanulhatok bentlakónak. Eddig az a remény éltetett, hogy ha még haza búcsúzni, én is elbúcsúszom Tőled, de most már ez sem lesz. Igaz, így közelebb leszek hozzád. Szíved talán megérzi az én szenvedéseimet. Igaz, mit

⁹⁰ A német követelések hatására az 1942. január 22-én született, s írásba nem foglalt döntés értelmében a magyar hadvezetésnek kilenc gyalogdandárt, egy páncélosadosztályt és egy repülőköteléket kellett a 2. hadsereg-parancsnokság alárendeltségében kivezényelni a keleti hadszíntérre. A tárgyalások során nem tisztázták a kiküldendő, német irányítás alatt harcoló 207 ezer fős hadsereg várható alkalmazási módját, annak területi és időbeli határait, veszteségeinek pótlását. (Ld. SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003, 66.)

⁹¹ Szűz Mária szobráról van szó, a hét tőr Szűz Mária hét fájdalmára utal.

⁹² Idézet Somogyváry Gyula *Virágzik a mandula* című regényéből.

⁹³ A 2. magyar hadsereget 1942. április 17. és június 27. között szállították ki a keleti frontra.

érek vele? Miért ilyen kemény a Te szavad, Istenem? És mit vétettem, hogy egy örökké reménytelen szerelemmel büntetsz? Sajnálom azt a szegény Antit, akinek néma tekintete egy-egy forró vallomás felém. Pedig én őt soha nem fogom szeretni. A találkozások a templomban vannak. Máshol mi nem jelenünk meg. Ma Úrfelmutatáskor véletlenül a sekrestye felé néztem. Ő onnan nézett reám. Úgy megsajnáltam. Kértem az édes Jézuskát, hogy adjon Neki erőt, mert egy férfi nem olyan erős, mint egy leány. Az nem bírja elviselni a reménytelen szerelmet. Szegény talán azt hiszi, hogy én őt szeretem. Eddig mindig rendes volt ez a fiú, és azt hiszem, hogy az én kedvemért. Iparosfiú, de úrfiúnak néz ki. „A leány a fiú sorsa. Amilyen a leány, olyan a fiú.” Mi lesz vele, ha megtudja, hogy én nem szeretem? Soha nem leszek a felesége. Soha nem tudnék örök hűséget esküdni annak, akit nem szeretek.

1942. február 19.

Nappal a napsugárral üzenek neked. A virág, ami kezemben van, a gyönyörű táj, az égen átvonuló felhők, mind-mind Tehozzád visznek egy-egy szerető üdvözlöt. Hányszor üzentem már Neked alkonyatkor a halovány, foszladozó felhőkön! Meghallottad Te ezeket? Este pedig a halovány csillag az én postásom. De sokszor látott az már engem a kertbe[n] sétálni könnyes szemmel egy kis virággal a kezemben! És Te megérezted ezt a távoli szeretetet 1000 és 1000 km távolságon keresztül. Jutalom volt ezért az az egy boldog pillanat.

1942. március 2.

A tegnapi boldog nap után a mai. Csak hulló könnyeim tudnák elbeszélni fájdalmamat. Milyen jó a vallásosság, az embernek van hová menekülni.

1942. március 24.

Hosszú-hosszú hetek, sőt, hónapok után ismét erőt vett rajtam a szenvedés. Most egy ideig nyugodt voltam. Oh! Miért oly nehéz feledni? Miért nem lehet feledni?

Nagy könnyen gördülnek ki szememből, és görcsösen zokogok. Ez az én sorsom. Nem tehetek ellene semmit.

Kicsit később kimentem az udvarra. Fájó érzéseim még jobban erőt vettek rajtam. Láttam a szép, csillagos eget, a ragyogó holdat a fellegek között. Tekintetem a régi csillagomra esett, és hosszú idő után először szállt sóhajtásom Feléd..... A márciusi szelő halkán tovább susogta, én pedig leborultam a kertkapura és hangtalanul, némát zokogtam. Meg akartam halni. Elképzeltem a síromat kint a temetőben, melyen csak egy ibolya virágzik. Az én kedves virágom itt is hű maradt.

1942. március 25.

Tegnapi borús hangulatom után ma kisütött a nap. Virágos, illatos, napsugaras, gyönyörű minden. Kint is szép idő van. Nem csodálom, ha én tavaszt érzek szívemben, mégpedig boldog tavaszt. Álmomban is tavasz volt. Valakivel gyönyörű virágok között jártunk. Egy széles út volt ez, mely sűrű erdőn vezetett keresztül. Csodálatosan tiszta égbolt ragyogott felettünk. A madarak énekeltek. A legszebb virágot letéptem és odaad-

tam annak, akivel mentem. Nagyon szerettem ezt a valakit. Olyan boldogok voltunk. Mikor kiértünk az erdőből, Langék házánál voltunk, és egyszeribe[n] vége lett minden boldogságnak, mert én az ő menyasszonyjelöltje voltam. Talán azért álmodtam ezt, mert oly hosszú idő után ma este először gondoltam T.-re. És mivel mindig azzal győtröm magam, hogy reá nem szabad gondolnom, álomban sem tudtam, kivel sétálok.

1942. április 3.

Az Úr Jézus szenvedésének a napja, nagy péntek van ma. Az emberiség számára ez a leggazdagabb nap, mert ezen a napon lettünk ismét a Mennyei Atya gyermekei. És ezt Neked köszönhetjük, édes Üdvözítőnk. A kereszttel, amelyen Te meghaltál, a halálnak fája, az élet fája lett. Jézuska, a Te nagy szenvedéseid mellett az én fájdalmaim elenyésznek, de engedd meg, hogy felajánljam bűneimért engesztelésül. Te némán viselted a fájdalmakat, add, hogy én is panasz nélkül viselhessem. Mikor ott térdeltem sz[en]t sírod előtt és végiggondoltam szenvedéseidet, mély fájdalom fogott el és nagy-nagy szeretet. És a régi elhatározásom, hogy „szeretni fogok”, még jobban megerősödött bennem. Imádkoztam sokáig.....

1942. április 8.

M.[ater] Hatvani⁹⁴ ma beszélt a szeretetről. „Szeress mindenkit, ne szeress senkit!” Igen, mindenkit szeretnünk kell, de nagyon senkit sem, mindaddig, amíg meg nem találjuk azt, akit Isten nekünk rendelt. Ennek aztán teljesen oda kell adni magunkat. Istennek ezzel az áldozatos szeretettel nagy tervei és szent céljai vannak.

Azt is mondta a M.[ater], hogy nincs olyan szerelem, mely pillanat műve, és amely hamar fellobban, az el is múlik. Vizsgálni kezdtem az érzéseimet. Látszólag talán az én szerelmem is egy pillanat alatt lobbant fel, de csak látszólag. Magamban én már öntudatlanul és ismeretlenül is szerettem Őt. Amint fölébredt lelkemben a vágy, szeretni valakit, megalkottam magamnak az ideált... és szerettem. Aztán abban a pillanatban, amikor Őt én megláttam, még nem tudtam semmiről. El nem tudom képzelni, hogy mi történt velem akkor, amikor megláttam. Öntudatlanul megszerettem, és csak jóval később jöttem rá, hogy szeretem. Szívem mindig tudatos érzés nélkül vonzódott hozzá, míg végre azon a szép május elsején rádöbentem a valóságra. Ez az, akit én eddig ideálként szívemben hordtam, ez az, akit már olyan régóta, olyan nagyon szeretek. És azóta hiába próbálok feledni, nem lehet. Mást sem tudok szeretni, nem érdekel senki. Volt idő, amikor hónapokig nem láttam, és mégsem tudtam elfeledni. Talán azért is ily erős ez a vonzódásom, mert nagyon lassan történt az érzés felismerése. Eleinte csak öntudatlanul szerettem. Nem is próbálok ezután feledni, mert úgysem lehet. „A szeretet nem hal meg, a szeretet örökké él.”⁹⁵

⁹⁴ A naplóíró itt Hatvani Terézia történelem–földrajz szakos apáca tanárnőre utal, aki az 1941/42-es tanévtől tanára volt az angolkisasszonyok felsőkereskedelmi iskolájában Nyíregyházán. (*Magyarország tisztai cím- és névtára* 1943, 549.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1942, 13.)

⁹⁵ Feltehetőleg az 1Kor 13,8 bibliai szöveghely parafrázisa („A szeretet soha el nem fogy” – Károli Gáspár fordítása; „S a szeretet nem szűnik meg soha” – Szent István Társulat fordítása).

1942. április 11.

Elolvastam a 8-i sorokat. Mit ér az örökké tartó szeretet, ha én soha többé Őt nem láthatom? Elhelyezték a huszárokat Pécsre.⁹⁶

Ütött az óra, melytől annyira féltem, a búcsú órája. El kell Téged feledni. Ha tudnád, milyen úr tátong lelkemben a távozásod után. Óh, Gencsi Tibor, mennyi fájdalmat okoztál nekem azzal az egy pillanattal! De nem panaszkodom, mert Neked én nagyon sok mindent köszönhetek. Most, hogy távozol életemből örökre, búcsúzóul hadd mondjak még valamit Neked. Nem új dolog ez, amit én most gondolatban elmondok.

Te voltál az, aki ártatlan lelkemet feldíszítetted a legszebb rózsákkal, az első szerelemmel. Szívemet ezáltal megnyitottad a szeretetnek. Mióta Téged ismerlek, szívem megnyílt a világ számára. Szeretnek engem, mert én is szeretek mindenkit. És most Te – szeretetemnek tápláléka – eltűnsz, hogy soha többé ne lássalak. Vajon elég erős-e az én szívem, hogy önmagától is égjen tovább? Azt mondják, hogy a boldogságot önmagunkban kell keresnünk. Vagyok én olyan gazdag, hogy ezt önmagamban megtalálom?

Most feledni kell. Hosszú évek talán begyógyítják szívem vérző sebét, de a képet, melyet a vérző szív takar, onnan ki nem töröli semmi.

Tavasza van. Minden örül. A virágok egymáshoz simulnak, és mintha mondanák egymásnak: „szeretlek, Kedvesem”. Milyen boldogok, nekik szabad szeretni. A zord téltől egyszerre virágos tavasz lett, de nekem már hiába virágzik a rét, hiába dalol a madár. Nekem nem kívül többé az égboltozat, nekem nem csicsereg a madár, nem virít a rózsabokor. Nem mosolyog felém a fürtös akác, nem leheli édes illatát a kedves kis ibolya.

Nótával kezdődött ez a szerelem, legyen a halála is egy nóta. Előttem egy csokor ibolya. Szerényen lehajtják kis fejcskéiket és mintha vigasztalónak. Lassan alkonyat borul a tájra, és egyszer csak valami gyönyörű hangot hallok. Egy kis madárka hálaimája lehet a Jó Istenhez, de én úgy érzem, hogy a nóta nekem szól. Olyan bánatos, olyan szomorú. Egy meghalt szerelem utolsó nótáját énekli ez a kismadár. A nóta hatására felszabadul lelkem a nagy nyomás alól, és lassan megerednek a könnyeim. A végső hangokat már nem is hallom, halk sóhajlás hagyja el ajkamat, és meghal egy nagy szerelem, hogy örökké éljen.

1942. április 12.

Az első nap nélküled. Tele fájdalommal és szépséggel. Az édes Jézus meg tudja édesíteni a fájó érzéseket is. Olyan üres a napom nélküled, és nem tudom azt elképzelni, hogy Téged többé ne lássalak. Hű maradok Tehozzád és lehet, hogy már nem sokáig az élőhöz, hanem a hősi halotthoz. Tiszta, nemes gondolkodásom megóvott eddig minden bűntől, ezután is bátran nézek szembe az élettél. Tegnap este, amikor leborulva zokogtam ki tudja, meddig, sirattam azokat a boldog pillanatokat, amelyeket Te nekem adtál, nem is tudom, miért, az első találkozás fáj legjobban. A szent Szűz életemnek minden nehéz pillanatában mellettem áll és segít. Nélküle el sem tudnám viselni a szenvedéseket.

⁹⁶ A nyíregyházi huszárokat nem helyezték át, Gencsy Tibor hadnagy viszont valóban elutazott, 1942. január 6. és május 1. között főtiszti tanfolyamon vett részt Pécsen. (BENE – SZABÓ 2003, 97.)

1942. április 14.

A tegnapi és a mai napon olyan sok dolog történt. De ha napközben el is feledtem nagy bánatomat, este annál jobban éreztem azt. Hiányzik valaki. Este, mikor már mindenki elaludt, én sírtam megint.

Tegnap az esti vonattal jöttem haza. Mivel 2 második volt, én a hátsóba mentem, és beültem a legvilágosabb fülkébe. Persze megint férfival utaztam. Én nem tudom, miért, én üres fülkébe ülök mindig, és pechemre (nemdohányzóba) férfiak ülnek be hozzám. Most is bejött egy férfi, más nem is jött. Rá sem néztem, csak az ablak visszatükrözte, és úgy láttam, hogy mit csinál. [Nagy]Kálló után kezdett beszélgetni, én nem akartam, de olyat kérdezett, hogy muszáj volt rá válaszolni. Harmadszori megkezdés után kérte, hogy engedjem meg, hogy bemutatkozzon. Beszélgetni kezdtünk. Nem bántam meg az ismeretséget, komoly és okos fiatalember volt. Én csak bámultam rá, olyan éles politikai nézete volt. Este, mikor lefeküdtem, megkérdeztem lelkiismeretemet, vétkeztem-e ezzel. Igazán nem volt benne semmi véték. Én úgy idegenkedem attól, hogy valakit megbántsak, és ha visszautasítom a bemutatkozást, akkor ok nélkül rosszat tételezek fel valakiről (igaz, nem mindig).

Az már tapasztaltam, hogyha valami bánatom van, akkor mindig, mintha kárpótlás lenne, történik ilyen találkozás. Ez mintha el akarná feledtetni velem a keserűséget, de még jobban felébred bennem a vágy az elérhetetlen után. Én Őt soha többé nem látom, és soha el nem érem.

Ma reggel a kalauz mondta, hogy az este kintről betört valaki egy ablakot. Ezért mentek hát ki a fiúk a folyosóra. Én azt hittem, hogy minket néznek. Ha egy ablakkal előbb megy az a kő, engem talál el. Ki vigyáz reám az 1000 veszélybe[n]? Mikor bejött az a fiú, a jó Édesanyám segítségét kértem, hisz oly egyedül voltam. Most, hogy itthon vagyok, gondolok arra, hogy mennyi veszélynek vagyok kitéve este, mikor egyedül vagyok. A mai napon pedig annyi szeretetet kaptam. A fiúktól hódolatot, a leányoktól szeretetet, otthon ajándékot. És mégis, olyan egyedül vagyok. A leányok nevetgélnek, én együtt nevetek velük, pedig úgy fáj valami. Mosoly takarja a világ elől ezt a fájdalmamat. Mióta Te elmentél, nincs étvágyam, aludni sem tudok és tanulni sem. Tegnap franciából 4-esre feleltem, pedig a múltkor 2-re feleltem. M.[ater] Tauffer csak annyit mondott, hogy maga most súlyos kötelességet mulasztott. Én lesütöttem a szemem, és lelkemnek nagyon fáj ez. Ma délután nagyon nehéz volt tanulni, mert amint egy picit nem figyeltem, megjelent az a kép, amikor először találkoztunk, és szemeim megteltek könnyekkel.

1942. április 14.

Minden napot zokogással fejezek be. Erőm már egészen elfogy. Ez így nem maradhat. Szemeim karikásak, és nagyon lefogytam. Most egyedül ülök az iskolába[n], és imádkozom a szent Édesanyámhoz.

1942. április 27.

Megérkezett a gyönyörű tavasz. Az eső, hó esik még, de mégis tavasz van. Zöldül a rét, madárdalos a határ, és a fák virágosak. Gyönyörű minden, és a szívem már tud örülni. A hitem felemelt, megerősített. Gazdagnak érzem magam, mert a hitem erős.

Elöttem áll a nagy szilvafa, tiszta virág. Elnézem hosszan, és lelkemet elfogja valami boldog érzés. Azon veszem észre magam, hogy imádkozom. Oly csodálatos ilyenkor tavasszal. Felébred a természet, megérkezik a szépség, az ifjúság, a diadalmas tavasz és a szerelem. Istenem, miért oly naivak az emberek? Nem hiszik Isten létezését, pedig a nagy természet mindennél ékesszólóbban beszél. Milyen boldogság vár mireánk, embe-
rekre! Ilyen szépségben, boldogságban Isten közelében élni. Néha olyan nagy vágyat érzek utánad, Istenem.

A karcsú ágak a virágokkal a lágy szellő ölén ringatóznak, és mintha csak nekem integetnének. „Gyere közénk, Te is virág vagy.”

Egy szép könyvet olvastam, melyben kifejti az író, hogy a jó Isten a leányt teremtette a legszebbnek. Egy tiszta leány ártatlan, fehér lelke sokkal szebb, mint minden más a világon. A jó Isten elképzelése olyan gyönyörű, olyan tökéletes. A legszebb virágnak, a leánynak a feladata, hogy a teremtés koronája mellett, a férfi mellett mindig szépséget sugározzon.

Ki is hát a leány? És ki vagyok én? Isten azért teremtette Évát, hogy Ádám boldogabb legyen. A teremtés koronája egyedül érezte magát, és Isten adott neki egy virágot, egy asszonyt. Ez az asszony pedig bűnbe vitte Ádámot és az egész emberiséget.

A bűnből ismét egy asszony mentette ki az emberiséget. Isten elküldötte Krisztus édesanyját, aki kiemelte a bűnbe süllyedt emberiséget.

1942. április 28.

Már nem hullanak a könnyeim, már nem siratom azt, akitől olyan fájdalmasan elbúcsúztam. Nagy mélységet érzek szívemben, hiányzik valaki, és nincs, aki vérző szívem sebének bekötözze és letörölje. Befelé hullanak könnyeim, mélységes gyászt érzek, amit azonban nem árul el arcom. Napok óta nem gondolok semmire, megpróbálom az érzéketlenséget, ez néhány napig sikerült. Most azonban újult erővel kitört belőlem a fájdalom és szenvedés. Visszaemlékszem az elmúlt pár napra. Olyan szomorú voltam. Végigkeseregtem az elmúlt szép emlékeket, az első találkozást, és szemeim könnybe lábadtak. Hangtalan zokogással borultam este párnámra. Most már csak az emlékezés fáj.

1942. április 29.

A tegnapi reménytelen sötét fellegek után egyszerre kisütött a nap gyönyörű ragyogással. Ma reggel láttam Őt. Nem mentek el Pécsre, mint ahogyan azt én gondoltam. Ida, mikor kiejtette nevét, elsápadtam, és amikor azt mondta, hogy megy a kisfiú a frontra, szemeim megteltek könnyekkel. Észre is vette, de most aztán gyanítja, hogy én mit érzek T. iránt. Igaz, meg vagyok hűlve, és ez kiment, vagy pedig az, hogy sajnálom a bátyámat. Mert azt is mondta Ida, hogy Pistuka⁹⁷ azt írta, hogy öngyilkos lesz. Én pedig úgy szeretem egyetlen bátyámat.

⁹⁷ Erzsébet bátyja.

1942. április 30.

Ma ismét láttam Őt. Nagy-nagy csalódás ért. Amikor meglátott, lehajtotta a fejét.

Ezután én sem fogok Veled törődni, hiszen megtörtént az, ami eddig még soha, rovt kaptam franciából. Én is büszke leszek, van mire, öntudatos, büszke leány leszek, mert van értékem. Nem fogok egy férfi után szaladgálni. Erős leszek. Édesanyám segít a győzelemben, mert én győzni akarok.

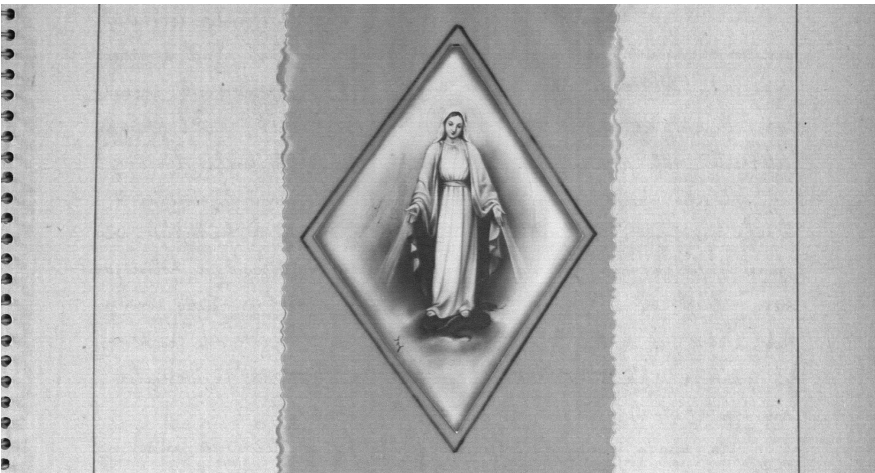
1942. május 1.

Egy szép nap, mely életemben fordulópontot jelent. Ma egy éve döbbsentem rá arra, hogy én Őt szeretem. Áldozni akartam, de a cipőm sarka letört, és nem mehettem.

Sz[o]r.[or] Komássy imahadjáratot indított a hazáért és a küzdő Honvédekért.

Azt mondta, ajánljuk fel imáinkat egy magyar katonáért. Biztos van köztünk olyan, akinek kint van az ideálja a fronton. Ha pedig nincs kint az a kedves, akkor imádkozunk Érte, mert nemsokára kikerülhet. Van azután olyan is, akinek még nincsen választottja, az egy ismeretlen katonáért ajánlja fel imáit, hiszen meglehet, hogy éppen a mi imádságunkkal esedezzük ki azt, hogy az a golyó nem a szívet találta el, hanem egy fél cm-rel feljebb ment, és csak megsebesült az a katona. És lehet, hogy éppen ez lesz a férfi, aki valaha férjünk lesz.

Azt is mondta, hogy nagyon otromba, csúnya lélekre vall az, ha most egy leány, akinek az ideálja kint van a harctéren, az most más fiúval udvaroltat magának. Megint csak eszembe jut az, amikor az én ideálom Oroszországba[n] volt. Mulathattam volna, de nem tudta az Ő képét elfeledtetni senki. A szép, hízeltő szavak, a bókok mind hiába voltak. Hideg maradtam. Nem tudta azt senki, hogy ez a szív egy képet hord magába[n]. A „hódító férfiak” azt hiszik, hogy egy-két bók elég. Én mindenkor kedves, de tartózkodó voltam. Este, mikor már minden elcsendesedett, mikor már mindenki aludt, akkor lopva arra gondoltam, akiről nekem álmodni sem volna szabad, és imádkoztam Érte, hosszan, némán, hangtalanul.

[A naplóba beragasztott Szűz Mária-kép.]

1942. május 1.

Minden fény és meleg a Naptól, minden szépség és tisztelet a női nem számára Krisztus Édesanyjától származik. Az emberiséget a női nem vitte kárhozatba, de nő volt az is, aki kiemelte abból.

Az Isten hordozója a női nemet megtisztította, felemelte és mélységes hódolattal állította vele szembe az erő emberét, a férfit. Ezért áll meg fedetlen fejjel a férfi a nő előtt, és ezért állt meg szolgálatára, a középkor lovagja és az újkor gentlemanja ezt a minden nőben visszacsillámló természetfeletti szépséget és nemességet tiszteli a nőben. Mert a világ összes bukott nőinek minden bűne és lelki nyomora századrészt annyira sem tudja meggyalázni nemét, mint ahogyan felemelte azt a Szűzanya, a csillagok övezte tiszta Asszony.

Nincs szebb jelensége a nagy életnek, mint amikor 2 tiszta szívben Isten kezének érintésére a lélek kinyílik az igazi szerelemre. A tiszta szerelem tüze reávilágít a homályosan jelzett Isten utakra [sic!]. Izzása meleget áraszt a rideg, zimankós életre és lendületet visz az emberi cselekvésbe, de csak úgy és csakis akkor, ha lobbanásukat szabályozza és irányítja az ember megértése és átértékelő lelkisége.

Az igazi szerelem olyan kinyílása a léleknek, amely megállítja a rohanó embert, észrevétlenül, imával kezdődik, felemeli az embert, és virágba borítja az életet. Ez a tiszta szerelem.

Szív

Piros tokban drága ékszer
Lüktet, remeg és felragyog,
Akár a nap..., akár a Vénusz,
Akár..... a többi csillagok.
Mindenki rejti, félti, óvja,
Sőt..., letagadja, ha lehet,
S van, aki büszkén veri mellét,
Hogy ő szív nélkül született.
S a néma szív a piros tokban
Lüktet, remeg, tűr és ragyog,
Amíg egy éjjel csak elfárad,
S kialszik, mint a csillagok.

Majthényi György⁹⁸

⁹⁸ Majthényi György (1885–1942), született Matuskovich György: kevésbé ismert 20. századi magyar költő, banktisztviselő, aki egy ideig a Tevan Kiadó lektoraként is dolgozott.

Dal a hű szerelemről

Örök tavasz a szerelem
 Mely hű szívek mélyén fakad,
 Kacagva győz az éveken,
 Nem hullat sárga lombokat.
 A vágy piros rózsája szép,
 De gyorsan hervadó virág:
 Egy perc fuvalma szórja szét
 És csalfa mámor, amit ad.

Ha két szív egymásért dobog
 Nem ismer ősz, se bús telet,
 Csak ők, csak ők a boldogok,
 Mert mindent megszépítenek.
 Szemük csodás varázstükör,
 Mely őrzi ifjú múltjukat:
 Meg nem fakulva tündököl
 És egyre csak májust mutat.

Mert aki igazán szeret,
 Nem lát redőt, sem ősz haját,
 A régi kislány integet
 Dús illatú akác alatt.
 Emlékpillangók szállanak,
 A vadvirágos réteken....
 És egybe forr két hű ajak.
 Örök tavasz ily szerelem!

Szathmári István⁹⁹

Most egy szép és nagyon divatos nóta következik:

Jóska és Panni

Dr. Egyed Miklós, Horváth László

Jóska lelkem, elküldöm tenéked
 Hű szívemmel írott levelem;
 Érzed ugye, hogy szeretlek Téged,
 Míg a földön csak virág terem.
 A kopertában¹⁰⁰ itt, egy szál szegfű virít,

⁹⁹ Szathmári István (1877–1944): költő, főjegyző. Költészetében a magyar revíziós igények foglalkoztatták, a magyar történelemből különösen a kuruc kor eseményei jelentek meg műveiben.

¹⁰⁰ Boríték.

Szerelmem küldöm véle el
 És elküldöm véle szívem vágyó dalát
 Hogy vár Rád a síríg hűséges Pannikád,
 Hogy vár Rád a síríg hűséges Pannikád.

Jóska lelkem, én édes vitézem
 Küldj egy pár sort nékem majd haza,
 Írd meg azt is tábori levélen,
 Csillagos-e ott az éjtszaka?
 Mert minden estelen
 Hűen, szerelmesen, csak bámulok
 egy csillagot.
 És megkérem arra, hogy
 sugározza rád,
 Hogy vár Rád a síríg hűséges Pannikád,
 Hogy vár Rád a síríg hűséges Pannikád.

Jóska, lelkem, nézz a fényes égre,
 Hogyha levelem majd megkapod,
 Gondolj csak az itthoni vidékre,
 S megtalálod azt a csillagot.
 Üzenj Te is nekem a csillagos egen,
 Hogy visszajössz majd győztesen.
 És meghallod itthon szívem boldog dalát,
 Hogy vár Rád a síríg hűséges Pannikád,
 Hogy vár Rád a síríg hűséges Pannikád.¹⁰¹

Következzék a másik szép dal, melyet mikor meghallottam, az elmúlt szép nyárra gondoltam.

Valahol Oroszországban

Üzenet jött messze-messze földről
 Halványzöldszín tábori levél
 Aki írta, a szívével írta
 Minden sora őszintén beszél.
 Sokkal jobban szeretlek, mint máskor
 Minden percben Rád gondolok százszor
 Valahol Oroszországban, valahol Oroszországban.
 Mindig a Te leveledet várom

¹⁰¹ Ismert 1941-es katonadal és sláger, címe: *Panni (Üzenet a harctérre)*, előadója Nagykovácsi Ilona (1910–1995). Írta: Horváth László (1915–?), zene: Egyed Miklós (1915–1989).

Csak Terólad álmodom az álmom
 Valahol Oroszországban, valahol Oroszországban.
 S arra gondolok, mikor a csillag rám ragyog
 Azt a csillagot Te ott künn épp úgy láthatod.
 Sokkal jobban szeretlek, mint máskor
 Minden percben Rád gondolok százszor
 Valahol Oroszországban, valahol Oroszországban.

Muszka földre lassan jár a posta
 Alig várják már a válaszom
 Megkérem a rádiótól szépen,
 Hogy közvetítsék kívánság-dalom.
 Sokkal jobban szeretlek, mint máskor
 Minden percben Rád gondolok százszor
 Valahol Magyarországon, valahol Magyarországon.
 Mindig a Te leveledet várom
 Csak Terólad álmodom az álmom
 Valahol Magyarországon, valahol Magyarországon.
 S arra gondolok, mikor a csillag rám ragyog
 Hogy azt a csillagot Te ott künn épp úgy láthatod.
 Sokkal jobban szeretlek, mint máskor
 Minden percben Rád gondolok százszor
 Valahol Magyarországon, valahol Magyarországon.¹⁰²

Drága kincsek

Móra László¹⁰³

Vigyázz a lelkedre
 Édes kicsi húgom:
 Hamva, fehérsége
 Soha el ne szálljon.

Vigyázz a lelkedre
 E legnagyobb kincsre:
 Tiszta ragyogása
 Kacagásod hintse,
 Utadat segítse.

¹⁰² Ismert 1942-es katonadal és sláger, előadója Karády Katalin (1910–1990). Írta: Kovách Kálmán (1898–1957), zene: De Fries Károly (1897–1950). 1942-ben ugyanezen a címen rövidfilmet is bemutattak Bán Frigyes (1902–1969) rendezésében, melyben Karády Katalin elénekli a dalt a fronton megsebesült katonáknak.

¹⁰³ Móra László (1890–1944): pedagógus, költő, író, szerkesztő; Móra István költő fia, Móra Ferenc unokaöccse.

Szívedre is vigyázz
Tüske meg ne marja
Bánat ne sebezze
S gond zivatarja
Soha ne zavarja.

Vigyázz a szívedre
Édes kicsi húgom
Ez a Te gyémántod
Ne érintse lábnyom
Soha a világon

Szívedre, lelkedre
Vigyázz kicsi lányom
Mind a kettő mindig
Fehér galambszárnynon
Fehér mezőn[?] szálljon.

1942. május 9.

Már virágzanak a fák, és csodás szépséggel árasztott el a tavasz mindent. Most kezd alkonyodni, csendesség van. Kint sétálok a kertben. Minden olyan mozdulatlan, és mégis olyan nagyon szép, mert megindult az élet. A tavasz diadalmas szépségében, ünnepi palástjában megérkezett. Szerelemről beszélnek a néma virágok. Egymáshoz simulnak és boldogok, mert szerethetnek. A virágok boldogsága engem is boldoggá tesz. A szép, nyugodt május estén úgy érzem én is, hogy boldog vagyok, hiszen én is virág vagyok. Tiszta, ártatlan, mint ezek a kis virágok. És ahogy látom a virágok boldogságát, önkénytelenül a saját sorsom jut eszembe. Lesz-e valaki, [aki] engem így szeressen?

1942. május 11.

Hétfő van. Itt ülök az iskolába[n]. Most jöttünk vissza a Ferencesek kápolnájából, és olyan boldog vagyok. Őerte imádkoztam ma este a virágok Királynőjéhez, az Édes, Szép Szűzanyához. Visszafelé jövet Ibolya énekelte az én nótámat, hogy „Madár vígan dalol a lombos ágon....”¹⁰⁴ Gyönyörű volt az út. A májuszák fehér virágfürtjei lágyan ringatóztak. Csupa fény, csupa ragyogás volt minden a lenyugvó nap sugaraitól. És ez a ragyogás, ez a szépség, ez a sok virág és ez a madárdal, virágillat mind a legszebb asszonyé, a Boldogságos Szent Szűzé. Milyen boldogság arra gondolni, hogy Ő szeret minket, és a reménytelenséget is reményné változtatja.

¹⁰⁴ Az említett személy feltehetőleg Orosz Ibolya (1923–1975), aki az 1941/42-es és az 1942/43-as tanévben a naplóíró osztálytársa volt, később tanítónőként dolgozott. Az énekelt dal a *Lemondás* vagy *Madár vígan dalol a lombos ágon* címen ismert, Dankó Pista (1858–1903) és Lévy Ede (1864–1928) által szerzett magyar nóta.

1942. május 14.

Már vagy 3 hete állandóan köhögök. Odakint virágzanak a fák, és én a halálra gondolok. Ezek a virágok is lehullanak, ha jön egy fagy. Sárka is így hullott le, mint egy virág. Hej, ha én is tüdőbajos volnék, és így lehullanék! Könny szökik a szemembe erre a gondolatra.

1942. május 16.

Ma ballagtak a IV.-esek. Olyan szép volt, jövőre már én is ballagni fogok. Úgy elszaladt ez a pár esztendő, és észre sem veszem, életemnek eddigi legszebb szakasza lezárul. Azt mondják, ennél csak a menyasszonyság a szebb. A kápolnában a szent Szűz magas talapzaton áll, feje felett csillagglória. A legszebb, legtisztább asszony fogadta útnak induló leányait, akiket az élet vár, a nagy munka hív. Tisztelendő úr, aki beszélt, mintha csak az Ő szavait mondta volna.

Kedves Lányok! Még egy nehéz feladat, és életeteknek egy korszaka lezárul. Egy olyan korszak, amely többé vissza nem jön. És a következő lépés az életbe vezet benneteket. Soha ne feledjétek, amit itt az iskolában tanultatok. A világban most gigászi küzdelem folyik. Egy szebb, egy magasabb élet van kialakulóban. Ti, leányok, a legnehezebb időbe[n] kerültök ki az iskola padjai közül, Reátok nagy feladatok várnak. Szeretettel vigyetek az életbe, hiszen oly kevés van.

1942. május 17.

Iduskával minden vasárnap szoktunk sétálni. Nem nézünk mi senkire. Beszélgetünk, és észre sem vesszük, hogy milyen sokan figyelnek minket. Macu mondta, hogy az őrmesterek kérdezték, „ki az a két kislány”. Nem-e jönnének feleségül egy őrmesterhez? Komoly, helyes fiúk. A tisztek elbújhatnak mellettük. Ida ismer közülök egyet. Ez mondta, hogy sétálni csak azért jön, hogy találkozzon a két helyes kislánnyal.

1942. május 18.

Csendes este van. Úgy szeretnék leírni mindent, ami ma du. történt, és főleg, amit éreztem. Nem tanultam holnapra, kint ültem az orgonabokrok alatt.... A ceruza csak megakad a kezemben. Nem tudom leírni azt, amit éreztem. Valami megmagyarázhatatlan, boldog érzés volt. Virágok között virágnak éreztem magam, és bennem is a tavasz dalolt. A gyönyörű orgonák pedig szelíd illattal árasztottak el. Nem tagadom, ma este szép akartam lenni, hogy Sanyi, az a múltkori őrmester lásson. Még ide nem írtam le, de áldozócsüörtökön, mikor Idának köszönt, önkénytelenül rátévedt a szemem, de csak egy pillanatra. Idának köszönt, de engem nézett. Leplezetlen csodálat, őszinte rajongás csillant meg nefelejcské szemében.

Ma este azonban nem volt a máj.[usi] ájtatosságon és nem is éreztem hiányát. Valami másért akarok én szép lenni. Mikor hazaértünk a templomból, néhány percre kimentem a kertbe. Egy időre feledésbe merült képed ismét megjelent előttem. (Pár napja csak úgy futólag jutottál eszembe, feledni akarok.) A nagy csendességben meghallottam az orgonák simogató szavait. Vigasztalták a boldog, de mégis oly szomorú leányt, aki lassan sétált el mellettük. Ha az ember szomorú, akkor csak a természet tudja igazán megvi-

gasztalni. A virágok szeretete felidézte emlékezetemben a mi hervadó szerelmünket, az első találkozást. Látom Őt benézni a daloló kis szőke leányra, mikor visszajött Oroszországból és hosszan üdvözölt tekintetével. Oh! Ha most letérdelhetnék az én jó Égi Édesanyám előtt...

1942. május 20.

Már régen – az hiszem, írtam már erről – szeretnék apáca lenni. M.[ater] Hatvani ma sokat beszélt a hivatásról.

A jó Isten mindenkinek ad elegendő kegyelmet, és ezt ki kell használni. A szerzetesi élethez Isten több kegyelmet ad. Érzem... nekem nincs hivatásom. A mater aztán beszélt az emberiség nagy bűneinek következményeiről, a pesti nyomorékok házáról. „Az Isten törvényeit nem lehet kijátszani”, mondotta x y professzor. Ezek a törvények bele vannak oltva az ember szívébe. Vannak aztán olyan szenvedők is, akik azért szenvednek, mert a jó Isten szereti őket. Talán ezért tudom én is mosolyogva viselni szenvedéseimet.

1942. május 21.

A nap fáradt sugarai még visszapillantanak a látóhatár széléről. Nem akarja itthagyni ezt a virágpompás tavaszi tájat, hiszen minden olyan boldog. Látszólag szeretet és béke van. Kedves Honvédeink nem lehetnek részesei ennek a gyönyörűségnek. Ők a poklok fenekét járják. Most hirtelen megjelenik az Ő szelíd, szép két szeme, és arra gondolok, hogy e két ragyogó szem most lángokba néz. Ő igazi katona. Lovagias, erős, de tud gyöngéd is lenni, ha kell, nem riad vissza a tűztől, véstől, pusztulástól, haláltól sem. És látom, amint megy elől, körülötte gránátok robbannak, golyók süvítenek, de Ő nem fél. Rohan csak egyre előre. Talán a nótát sem hallja, pedig ezt Ő kérte. Most azért harcol, akinek ezt a nótát küldi, és mialatt Ő ily vitézül harcol, azalatt az, akinek a nóta szól, imádságos lélekkel mindenütt mellette jár, és felfogja a neki szánt halálos lövéseket.

Észre sem veszem, hogy a nap lehanyatlak. Utolsó sugarai is búcsút vettek a szép virágos májusi estétől. Elcsendesedett már minden. Bealkonyodott. A rádió halkán szól. Májusi gyöngyvirágot küldünk ma Nektek, Honvédek. Egy-egy nóta az itthon maradt kedves szelíd, simogató szava. Ülünk a rádió mellett. Ti ott messze, és mi pedig idehaza. A nóta úgy szól itt is, mint Nektek. A rádió mellett ülünk. A májusi estében fogjuk egymás kezét és imádkozunk. Ekkor hallom a nótát.... hogy... Lent a Maros partján.¹⁰⁵ Le sem tudom írni, hogy mit éreztem. Szívem összeszorult, és úgy éreztem magam, mint akkor, amikor azt a nótát énekeltem valamikor régen. Azon a szép napsugaras őszi délutánon, amikor kezdődött a tavasz. Te most hol vagy, nem tudom. Úgy érzem, hogy Te is küldöd nekem ezt a nótát. Ismeretlen az ismeretlennek. A nóta halk szavára tavaszi virágzás lett szívemben. Letérdeltem és imádkoztam.

1942. május 22.

Én nem tudom, miért úgy néz ma reám mindenki. Igaz, mosolygok is mindig. Nem lehet elrejtteni a szív boldogságát. A ragyogó májusi nap csodát művel, de még inkább az

¹⁰⁵ A magyar nóta kottáját és szövegét ld. az 1941. június 17-i naplóbejegyzésnél.

a nóta. Az iskolában a 10 percben körülálltak a leányok. Innen is, onnan is sűgást hallok. De gyönyörű a haja, mint az arany. Csodaszép. Persze az I–II-osok. Azt tudom, hogy ha reám sűt a nap, akkor szebb a hajam, de azér[t] erre nem gondoltam, hogy ennyi bāmulo m akad. Zavarba jöttem, pedig nem akartam, hogy észrevegyék, hogy én észrevettem, mennyien körém álltak.

1942. május 28.

A májusi este szelíd lehelete hozzám beszáll. Nyitva az ablak, és én fekszem az ágyban. Valami kimondhatatlan boldogságot sugároz ez a csendesség. Érzem a május lehelétét. Ablakunk alatt a fűrtös akác nyílik. A halk susogás és a kellemes illat egy szebb világot sejtet. Mint már annyiszor, most is eszembe jut az első találkozásunk. Szívem éppoly hevesen dobog, mint akkor régen, és látom a Te szép szemeidet, melyeknek ragyogása fényt árasztott bús életemre. A májusi szellő akácvirágos csókjaival álomba ringat. Lezárult pillám mögött még mindig a Te szemeidet látom, Kedvesem, és rólad álmodom.

1942. május 31.

Hőseinket ünnepeľjűk.¹⁰⁶ Azokat a hősoket, akik névtelenek. Néma kegyelettel hajtjuk le fejűnket a honvéd szó hallatára, mert nagy név ez. Néma kegyelettel, halkan elmondunk egy imádságot.

Képzeletben én is Hősoek temetőjében járok. Rűgybe soökkent fák, zöľdűľő bokrok, daloló madarak. Ébredő élet mindenűt, de lent a fekete rögök alatt pihentek Ti, Honvédek, néma ezredek. És hallok a nagy némaságot, amelynek azonban mégis hangja van. Az elhunyt hősoek szent szavát. Megilletődés száll szívemre. Sok-sok ezer hant valamikor ugyanannyi boldogító szív volt, sok-sok ezer imádságos szív. És most, mint a néma ezredek példás katonái várnak az eljövendő parancsszóra.

Hősoek! Titeket a végzetetek sorolt be a néma ezredbe. Tinektek ez volt kötelességeitek.

In der Heimat, In der Heimat

Dort ist ein Wiedersehen.¹⁰⁷

A mostani hőso német fiűk sem látják többé édes Heimátjukat.

26-án nagy csata volt Harkov mellett.¹⁰⁸ De sok kedves fiű mondott búcsút ezen a napon.

¹⁰⁶ A Hősoek emlékünnepeľ, mely 1942-ben május 31-re esett, Nyíregyháza katonai és polgári lakossága kegyelettel emlékezett meg hősi halottairól a Megyeháza közelében felállított Hősoek emlékművéneľ. (Ez a nemzet történeľme folyamán nemcsak egyedeiben volt hőso – mondotta Páter Faddy Ottmár a Hősoek emlékünnepeľ, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1942. június 1., 4.) Ld. még a 31. jegyzetet.

¹⁰⁷ Részlet egy német katonadalból, magyarul: *A hazában, a hazában, ott lesz majd viszontlátás.*

¹⁰⁸ Az úgynevezett második harkovi csata 1942. május 12. és 28. között zajlott a keleti hadszíntéren, a mai Ukrajna területén a Vörös Hadsereg és a Wehrmacht között. A csatában a németek mellett velűk szövetséges magyar egységek is részt vettek, a magyar légvédelmi egységek többek között egyetlen nap alatt kilenc szovjet repűľőgépet lőttek ki. A szovjetek hiába próbálták Harkov városát és környékét felszabadítani a német megszállás alól, jelentős vereséget szenvedtek.

1942. június 2.

Egy idő óta olyan nyugtalan vagyok, nem tudom, miért. Az esték olyan szépek, és egyszer orgona, máskor gyöngyvirág, most pedig a fehér fürtös akác hinti széjjel illatát. Kint sétálok az udvaron, gondolataim messze a jövőbe[n] járnak. Még egy év, és nyitva előttem az élet kapuja. Úgy félek ettől a naptól, amelyen át kell lépni ezt a kaput. Eddig mindig szeretet vett körül. Vajon az élet is ilyen? Én szépnek képzelem el az életet. Ezt le is írtam M.[ater] Tauffernek. Mondta is édesanyámnak, hogy nagyon tetszett neki. Pedig azt írtam, ahogyan én elképzeltem a jövőendő életemet. Azt is írtam, hogy ha nem mehetek férjhez, akkor veszek magamhoz egy kisleányt, akinek minden szeretetemet odaadhassak [sic!], mert úgy érzem, hogy nekem adni kell a szeretetemből másnak, és így élünk majd boldogan. Mindennap szentáldozáshoz járulok, és a nehéz hivatalt, amelytől annyira irtózom, d.[él]előtt kibírom. D.[él]után pedig ilyen szép, meleg otthon vár reám. Elképzelni ezt olyan gyönyörű. Hogy lesz ez a valóságba[n]? Én úgy érzem, hogy erős támaszra van szükségem..... Na de most gyérünk a jelenbe, hadd viduljak fel! A jövő még távol van. Jún. 2. van, de olyan hideg van, hogy kabátban írok. Az ég borult, de lelkem derült. A magasból illatos akácfürtök integetnek felém. Meg-megrázza a szél kecses fejcskéiket, és árásszák illatukat reám. Gyönyörű az este. Legszebb gondolataim előjönnek, és én repülök a magasba, az ábrándvilágba. Mert szeretek ábrándozni. De úgy érzem, hogy nem tisztátalanok ezek a gondolatok. Égi édesanyám vigyáz reám. Egy nagy szélroham ismét akácillatot fúj be az ablakon, és gondolatom új irányba terelődik. Reá gondolk. Őreá, akit szeretek. Megjelenik a kedves, és egymás kezét fogva sétálgatunk az alkonyatba[n]. Az arcra nem is figyelek. Talán nem is Ő, talán nem is G. T., hanem csak leányálmainak testet öltött képmása? Nem is tudom, de egyik pillanatban úgy érzem, hogy végtelenül szeretem G. T.-t, máskor közömbös vagyok. Ma este, amikor ilyen nagy csend van, az ég borult, a szél halkán lengedez, úgy érzem, hogy nagyon, de nagyon szeretem Őt. Eszembe jut a tegnap esti látogatásunk a hősök szobránál. Én talán ki sem bírnám, ha Te meghalnál, és soha-soha mást nem szeretnék. 9 óra, megszólal a takarodó. Lassú kúrthang, eljut hozzám is, a szél is felkél olykor-olykor, írni sem látok már.

Elmúlt a szép május hónap, de azért a Szt. Szűz köztünk marad. Ha Ő nem lenne, kinek önteném ki szívemet, és hány vérző emberszívet gyógyít Ő meg? Ez az édesanya bekötözi a sebeket, letörli a könnycseppeket. Ha Ő nem lenne, kitől kérném minden este, hogy segítse meg T.-t?

1942. június 3.

M.[ater] Hatvani azt mondta, hogy akiben nincsenek erények, az nem tud boldog lenni. Erényt gyűjteni, ez lesz eztán legfőbb feladatom. Én olyan gyarló vagyok, ha halom a példákat, amiket a M.[ater] mond. Vannak emberek, akik mérhetetlen sokat szenvednek és türelmesen viselik. Nekem csak a lábom fáj, és azt sem tudom elviselni.

1942. június 4.

Egy árva leány

Igen. Így kezdődnek a szerelmek. Te nézel engem, én nézlek Téged. Egy szót sem szólunk, és beszéd nélkül is érezzük, tudjuk, hogy új, rendkívüli fejezet kezdődött, de azt nem tudjuk, hogy boldogság-e, amit ígér, és beteljesül-e. Nagy dolog a hirtelen támadt szerelem rendes körülmények között is, de milyen óriásivá nőtt most, hogy a férfit egyik napról a másikra elsodorta a legnemesebb kötelesség, és a szerelem két szemérmes lélek titka maradt. Nem jutott el a vallomásig. A ködbe veszett, csillogó vágy nem csendesül el, táplálja a remény, és a fiatal szív követeléssel lép fel az étellel szemben. Esténként a leány kikönyököl az ablakán, s sóvárgó szemmel kutatja át Keleten a felrajzó csillagokat. Neki itt e magányosságban van közvetítő szolgálata valakihez, akit a többi ember, a posta, a távíró csak úgy egyszerűen lent a földön szokták [sic!] megkeresni és megtalálni. A katonát szerető leány beszéli a mennyei nyelvet, amelyet itthon talán senki sem ért, de ott kint a fronton valaki világosan felfogja minden szavát, és az érthető választ egy sóhajra bízva vagy egy gondolatra. A szerelem amúgy is gyönyörű, amikor csak közönséges emberek.¹⁰⁹ Hát még akkor, ha ennek a tündéri játéknak katona az egyik hőse, és végállomása egy harmatos leány, akihez a hozzátartozó férfi a pokolból is visszatér.

Nem tudom, miért zárom annyira szívemet másoktól. Barátnóm nincsen, akinek elmondhatnám titkaimat. Idusnak sem tudom elmondani. Neki vannak barátnői. Igaz, hogy nem annyira lelkieken épült fel ez a barátság, mint ahogyan én az igazi barátnőt elképzelem, hanem a közös ismerősökön.

1942. június 5.

Egy hős honvéd kérte ezt a nótát, aki már valahol a hadak útján jár. „A kanyargó Tiszta partján, ott születtem...”¹¹⁰

Ma reggel, mikor felébredtem, nagyon nyugtalan voltam. Az gyötört, hogy miért nem megyek áldozni. Ny.[íregyházán?] minden gondolkozás nélkül bementem a kápolnába, leborultam az áldoztató rács előtt és megáldoztam.

Hazafelé jövet álltunk, de mikor itthon megtudtam, hogy mehetünk moziba (Örök titok¹¹¹), már nem voltam fáradt, nem fáj a lábom.

1942. június 8.

Már nem hétfőn kell bent maradni, hanem kedden, ezért vagyok most itthon.

1942. június 9.

Gyönyörű rózsák virítanak az iskolánk kertjében. Szép este van. Megpróbálom leírni a mai d.[él]utánt. Ebben az évben utolsó gépírásóránk volt, és talán utolsó bent maradás is, mert jövőre nem leszek bejáró. Ó, ezek a szép d.[él]u.[tánok], amelyeket itt eltöltöt-

¹⁰⁹ A naplói ró itt félbehagyta a mondatot.

¹¹⁰ Dóczy József (1863–1913) nótaszerző egyik legismertebb műve.

¹¹¹ Erzsébet itt György István filmrendező (1899–1958) *Az örök titok* című, 1938-ban bemutatott filmjére utal.

tünk. Egy héten egyszer nagyon jó. Ma különösen nagyon jó volt. Nagy jókedvünkben nem is tudtunk tanulni. Beszöktünk a tanáriba és megnéztük a bizonyítványt. Nekem 7 db 3-asom van, pedig 1-2 bukást vártam. Ez olyan nagy hatással volt reám, hogy szinte kicserélődtem. Jókedvem megkétszereződött. Cseresznyét loptunk, nótáztunk, játszottunk, csak nem tanultunk.

.....
Feledek egy régi, de kedves emléket, amely azonban csak álom volt.....

1942. június 10.

Felednék; ha olyan könnyű lenne. Az igaz, hogy nem gondolok most olyan gyakran a múltra, a jelennek élek, de jut egy-egy rövid pillanat, amikor fáj még az emlék. Egyik napon egy nóta, a másikon egy virág, egy szellőfuvalom és egy bárányfelhő az égen. Aztán egy hangtalan, néma imádság.

1942. június 11.

G. T. váratlan megjelenése megint megzavarta nyugalmaomat. Ő nem látott, de én láttam. Szép, férfias arca van. A de. nagyon jól eltelt. Összefoglalók vannak. Pintér Maricával egész órán játszottunk. 12 órakor elmentünk a tüdőgondozóba. Szerencsére mi eljöhettünk, mert különben lemaradtunk volna. Fehér matrózbélű volt rajtam. Mivel hely nem volt, megálltunk a folyosó végén. Néztem le az ajtón keresztül, és legyeztem magam. Egyszer csak látom Őt közeledni, tekintetét reám szegezve. Egy leány ekkor szerencsére elem állt, és nem látta meglepetésemet. Lent megállt, és amikor elindult a vonat, legnagyobb meglepetésemre 3-ra¹¹² szállt. [Kálló]Semjénbe[n] kaptam Sárikától egy gyönyörű rózsacsokrot. A tiszték is, akik utaztak, megcsodálták. [Mária]Pócson ismét láttam Őt, de nem szállt le. Hosszan, sokáig nézett távozó kis faluja után, és nekem érthetetlen gondolataim támadtak. [Nyír]Bátorba[n] aztán nem láttam, hogy leszállt-e vagy tovább utazott. Kínzó gondolatok gyötörnek. Elhelyezték csapatával együtt, vagy ismét a frontra megy, mert hátul két vagon katonát csatoltak hozzánk. Oda a du.-i nyugalmaom, pedig hittant kellene tanulni, hiszen egész évben nem tanultam.

1942. június 12.

Még egy nap, és negyedik lesz, vége a harmadik osztálynak. Fájó érzéssel gondolok arra, hogy így múlik az idő, hiszen életemnek a legszebb korszaka ez. Tanár úrnak ma köszöntük meg évi fáradozását, szép beszédben búcsúzott el tőlünk. Ő volt az első férfi életemben, akit ideálként állíthattam magam elé. A mindennapi emberek szürke életét éli, és mégis olyan más, mint azok. Őt szereti mindenki, én is rajongásig szeretem. Kiegyensúlyozott lélek és egyenes jellem.

Sz[o]r[or] Komássy is búcsúzott tőlünk. A nyárra vonatkozólag sok-sok jótanácsot szolgáltat ő is. Egyes részleteket elmondott életéből. Ő is világi nő volt, és mi ebből sokat tanulhatunk. Ilyenkor, amikor így feltárja tiszta lelkét, akkor látjuk csak igazán, hogy mi milyen gyarlók vagyunk. Egy apáca, aki Istennek adta szép, fehér lelkét, mennyire felet-

¹¹² Harmadosztályra.

tünk áll még akkor is, ha mi néha kinevetjük és nem szeretjük. Persze gyorsírásból ma sem felelt senki.

Az érettségik ma kezdődtek. Szegény negyedikesek. Mi harmadikosok nézzük őket, és bizony félve a jövőre gondolunk. Egy esztendő múlva mi leszünk itt. Hogy repül az idő. Most kezdtem még, és ennek máris vége. Csak egy esztendő, és innen is búcsút kell venni. Úgy fáj a búcsúra gondolni.

1942. június 13.

Megvolt a hittanvizsgánk is. Kár volt tönkretanulni magam.

1942. június 16.

Negyedikes vagyok. Most csak attól félek, hogy rosszul néztem meg a bizonyítványomat, és franciából megbukok.

Ma reggel frontra menő katonákkal utaztunk. A háború már egészen megszokott dolog, és mégis, ha újabb csapatokat látok a frontra indulni, valami úgy szorítja szívemet, úgy fáj valami.

9 óra. Idával kint jártunk a határban. Búzavirágot szedtünk. Olyan jó a természet ölén a nagy fűben. Mikor leheveredtem, azt hittem, én vagyok a földön a legboldogabb. Csend mindenütt és ragyogás. Ez kell az én fájó lelkemnek. Elgondolom, hogy milyen nagy és szent Isten. Egyik kezével áld, a másikkal büntet. Idehaza bő termés, kint pedig a fronton szenvedés, halál.

Iduska Macuéktól azt a hírt hozta, hogy egy katona kérdezte, hogy én nem-e mennék hozzá. Hogy ki ez, nem is sejtem.

1942. június 17.

Osztályunkban az első menyasszony Csonka Kató.¹¹³ Ez a leány sorsa. Ó, de szívesen lennék menyasszony én is! Önkénytelenül az jut eszembe, hogy én mikor leszek, vagy egyáltalán leszek-e valaha? Macu itt volt Idánál. Most örülök csak, hogy Ida tegnapi hívására nem mentem ki a vásártérre. Szörnyű, micsoda nagy az erkölcstelenség. Sanyi sem kivétel. Vajon minden férfi ilyen, és vajon Ő? Macu szerint mindenki.

1942. június 19.

Édesanyám beteg, én ápolom, mert Ida még jár iskolába.

1942. június 21.

Kikaptuk az értesítőt. Szép évváró ünnepélyünk volt. Édesanyám nem is érdeklődött az értesítőm iránt, és ez nekem nagyon fáj. Különb is, Idát jobban szereti. Érdekes, az iskolában pedig úgy szeret mindenki, és talán ezért is szeretek járni ebbe a kedves iskolába. Megpróbáltam megváltozni itthon is, hátha bennem van a hiba, de semmi nem változott.

¹¹³ Csonka Ilona (Katalin) a naplóíró osztálytársa volt.

1942. június 27.

A tegnapi napot írom le ma, a beíratást.¹¹⁴ Hazafelé jövet kinéztem az ablakon, de nem láttam semmit. Nem láttam a szép búzatáblákat a pipacsokkal, a zöld kaszálókat, a nádasokat. Gondolataim messze jártak, a d.[él]e.[lőtt]-i beszélgetésen gondolkodtam. Ibolya azt mondta, hogy a férfiaknak életszükségletük az erkölcstelenség. (100%-a.) A nőknek a havi vérzése ad nyugalmat, mert különben azok is olyanok. Szerinte tisztán élni nem lehet. Én még ezt nem tudom, de ez nem lehet igaz. Hát hol van akkor az az eszményien tiszta házasság, amelyet én oly sokszor elgondoltam?

[Mária]Pócsához közeledve mindez feledésbe ment, és egyszerre szép lett minden. A búzatáblák a mosolygó pipacsokkal és fehér margarétával, a hajladozó nádas. Minden, minden mosolygott, és egy rég nem látott arc jelent meg az érett búzatáblák között. Az az arc, akire nekem nem szabad még gondolni sem, akit immár nem tudom, hanyadszor, de most komolyan feledni szeretnék. Beláttam, ez feltétlenül szükséges, ha én jövőre érettségizni akarok. Különben is, jövőre nem leszek bejáró és talán soha többé Őt nem fogom látni.

1942. július 4.

Hetek óta nem gondolok T-re, és ma hallottam, hogy Oroszországba mentek.¹¹⁵ Még búcsúzóul sem szabad rágondolni (pedig most kellene imádkozni érte), mert feledni kell.

1942. július 25.

Sok keserűséget tartogat az élet. Most itthon vagyok már egy hete, és ahelyett, hogy örülnék, sírok, persze titokban. Ida jár még iskolába, anyám beteg. Most, hogy szomorú hangulatban vagyok, az írásom is az. Sírok, hogy megkönnyebbüljek. Olyan jólesik. Pedig azt mondják, hogy az igazi könnyek azok befelé hullanak. Eszembe jut a ½ órával ezelőtt elhangzott mondat. „Az Isten pusztítsa el benneteket!” Ezt attól hallani, akinek legjobban kellene szeretni bennünket. A mi édesanyánk soha nem mosolyog reánk, soha nem mond egy nyájas szót. Örökös ridegség és harag van nálunk. Őt nem érdekli az, hogy mi hogyan tanulunk. Szeretünk-e valakit? Fáj-e valami? Ő ezzel nem törődik. Úgy fáj nekem, hogy ilyen az édesanyám. Szeretném szeretni, de nem merem megközelíteni. Csak egyszer láttam volna azt, hogy ő szeretettel közeledik hozzám, csak egyszer.

1942. augusztus/szeptember 2.

Néhány héttel ezelőtt írtam naplómba. Most azt sem tudom, hogy kezdjem, mit írjak? Megpróbálom megörökíteni az utolsó nagyvakációm.

Az előszobában a piros muskátlis ablaknál ülök. Kint a nagy szomorúfűz hajlékony ágaival játszik a szél. A nap arany sugarai perzselően tűznek a kerítésre felkúszott haj-

¹¹⁴ A naplóíró iskolájában előzetes beiratkozásra rendszerint június második felében volt lehetőség.

¹¹⁵ A nyíregyházi huszárokat 1942 és 1944 között valójában nem mozgósították, s ebben az időszakban Gencsy Tibor sem vett részt harccselekményekben. (BENE 1991, 88.; BENE – SZABÓ 2003, 97.)

nalkákra. Ebben a nyugalmas órában megpróbálok visszaemlékezni az elmúlt szép, felejthetetlen nyárra, az utolsó nagyvakációra.

Utazásra készen állunk. Kimondhatatlan szorongást érzek, nem tudom, miért. Apámhoz megyünk I.-vel¹¹⁶ Topolyára. Olyan rossz az előérzetem, mintha valamitől örökre búcsút vennék. Már megtettük a szükséges búcsúlátogatásokat, holnap reggel indulunk.

Másnap ½ 7. Titkon búcsút veszek kis udvarunktól, megsimogatom a kapura felfutó hajnalkákat, szememmel végigfutok még egyszer az orgonabokrokra, az ébredező virágokon. Indulunk. Édesanyám bekísért Debrecenig. Könnyezett, mikor mi felszálltunk a Nagyváradi felé robogó vonatra. Már a sínautóban¹¹⁷ is ott volt az egyik Tozári[?] fiú. Többször reám nézett, de leplezetten. Észrevettem. D. is odajött, ahol mi voltunk. Nagyon kedves fiú. Mi csak látásból ismerjük, ő is. Hogy leírom az igazat, nagyon, de nagyon megtetszett nekem. Marosvásárhelyre ment, ahol katona. N.[agy]váradi azután ő elment Kolozsvár felé, mi pedig beültünk a váróterembe. Szegedre jó 2 órai késéssel robogtunk be. Szerencsére vártak. Nem volt időm többé az útra gondolni. (Szép volt a hajam nagyon.) Mikor lefeküdtünk, hamar elaludtam, és csak az éjjeli zene ébresztett fel. A szerenád alatt aztán megint eszembe jutott. Elfeledtem azt, aki kint Oroszországban értem harcol, és talán hű szíve most dobban utolsót. Tekintete Istenhozzádót mond a messze távolban. Most ezt nem éreztem.

Hajladoznak a széltől a szomorúfűzek vékony ágai, s a Maros és Tisza völgyének virágain feltetszik a Nap könnye. Az ég madarai elfújják himnuszukat, a nap fényes sugaraival köszönti a völgyet, és a virágba borított természet üde, tiszta harmóniája elborítja a földet.

Tépelődő lelkem a haragos habok fölött hánykolódott. Szerettem-e őt, vagy nem? Így el lehet azt feledni, akit szeretünk? Röpké pár óra elfeledtet, vagy még mindig Őt szeretem?

A két szerelmes folyó vad iramban száguld egymás felé. Évszázados szerelmüket hogy megpecsételjük egy örökké tartó csókban. Melyiket szeretem hát??? Az egyesülő két hatalmas folyam megsűgja. Talán a Tisza egy fentről jövő hulláma hozza magával azt, ami lelkemet ebben a pillanatban megérinti. Most már tudom, hogy még mindig a régi....

A délelőtti folyamán kezembe került a „Magyar Futár”,¹¹⁸ melynek lapjain megtaláltam azt, akit majdnem elvesztettem. Ez a nem várt találkozás az ő szigorú, szelíd tekintetével egészen tisztánlátóvá tett.

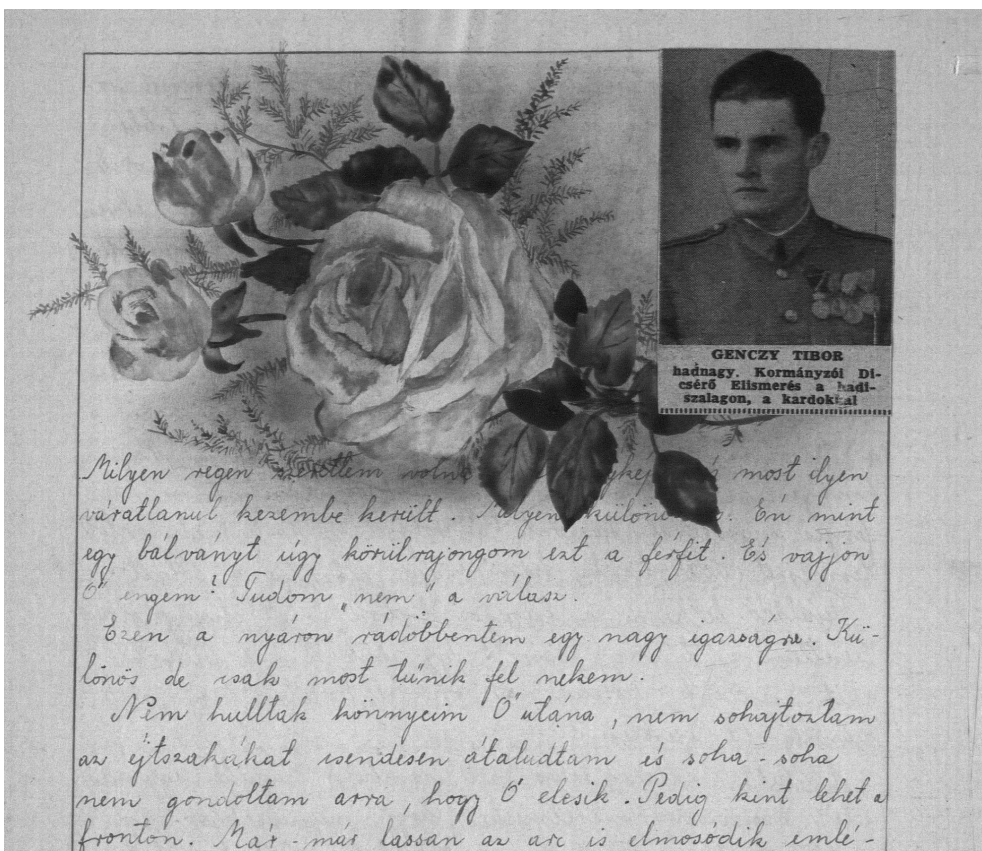
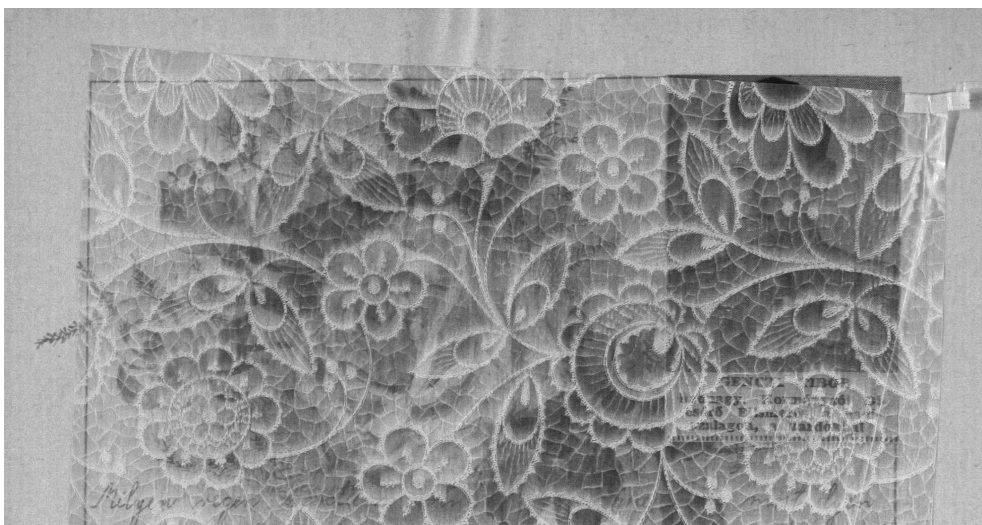
Kezemben az Ő fényképe. A szovjet front kitüntetett magyar hősei.¹¹⁹

¹¹⁶ Erzsébet húga.

¹¹⁷ Vágányon való közlekedésre alkalmas kerekkel felszerelt gépkocsi.

¹¹⁸ A Magyar Futár 1941 és 1944 között megjelenő népszerű, képes magyar politikai hetilap volt, melyet Rajniss Ferenc (1893–1946), a később a kommunista népbíróság által halálra ítélt szélsőjobboldali újságíró, a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere főszerkesztett. A Magyar Futár a háború alatt gyakran jelentetett meg szovjetellenes, illetve antiszemita felhangú cikkeket.

¹¹⁹ Gencsy Tibor 1942-ben Kormányzói Dicsérő Elismerés a hadiszalagon a kardokkal kitüntetést kapott, ezt pedig több más, háborús hőstettért kitüntetett katona kitüntetésével együtt a Magyar Futár is hírül adta 1942. július 15-i számában, *A szovjetfront kitüntetett magyar hősei* alcím alatt (*Honvédeink győzelmei*, Magyar Futár, 1942. július 15., 4.).

[Gencsy Tibor újságból kivágott, a naplóba beragasztott fényképe és Erzsébet rajza, a fölé applikált, kihajtható átlátszó selyempapírral és anélkül.]

Milyen régen szerettem volna róla egy fényképet, és most ilyen váratlanul kezembe került. Milyen különös. Én mint egy bálványt, úgy körülrajongom ezt a férfit. És vajon Ő engem? Tudom, „nem” a válasz.

Ezen a nyáron rádöbbsentem egy nagy igazságra. Különös, de csak most tűnik fel nekem.

Nem hulltak könnyeim Őutána, nem sóhajtoztam, az éjszakákat csendesen átaludtam, és soha-soha nem gondoltam arra, hogy Ő elesik. Pedig kint lehet a fronton. Már-már lassan az arc is elmosódik emlékezetemből. Azonban más férfi sem tudott érdekelni. Lelkem megtalálta nyugalma. Szeretek és nyugodt vagyok, boldog. Lelkem nyugodt harmóniáját nem zavarja most senki. Szeretek és remélek. Imádkozom.

Külsőleg is megváltoztam kissé. Arcom sápadtabb, és kissé lefogytam a gazdag bácskai kosztón. Szemeimben valami kifejezhetetlen szomorúság bujkál.

Egy fájdalmas, de nagyon szép emlékekkel gazdagabb a lélek.

És most, hogy hosszan elnézem az Ő szép arcát, vad, de mégis szelíd tekintetét, felidézem az utolsó találkozást. Talán azokat a rózsákat azért kaptam akkor Sáríkáától, hogy elbúcsúzzam tőle, hogy belecsókoljam a rózsza szédítő, édes leheletébe az én szerelmes szívemet, és kimondjam a legszebb szót: „szeretlek”.

Nézem a képet, hosszan, némán. Most hirtelen megteszem azt, ami eddig még nem történt meg. Elmondom a vallomást.

Tibor! Édes Tibor! Szeretlek!

Most mondtam meg neki először életemben.....

A fáknak eddig is mondtam, a virágoknak ez[t] susogtam, a könyveimnek, a madaraknak is ezt meséltem. Az égnek is, mikor felnéztem rá, a földnek is, mikor lent Bácskában oly nyugodtan heveredtem rá, de neki soha..... soha.

Szeretlek, Édesem!

Vajon tudtam-e a lelkemmel akkorát kiáltani, hogy távol, nagy Oroszországban, a madárfárasztó messzeségben, a csendes Don partján¹²⁰ táborozó huszárok közül egy hadnagy meghallja: „szeretlek”?

Ezt kiáltottam akkor is, mikor egy évvel ezelőtt azon a szomorú éjszakán búcsút vettem legszebb álmaimtól... „Szeretlek”... Ezt kiáltottam akkor is fájó szívvel, kis naplóm fölé hajolva. A kuszált sorok fölött félig alétan szenvedtem, és a széttépett reményekkel széttépett szerelmem, játéktalan ifjúságom minden álmát eltemettem.

El akartam temetni csak, de jött még a jövő....

Topolyán nagy örömmel fogadtak. Pistuka beteg, apám lelkibeteg. Mi kapni jöttünk ide valamit, de ehelyett adnunk kellett. Nem anyagi dolgot adtunk, hanem annál többet. Mosolyt, vidámságot, szeretetet. Különben nagyon, de nagyon jól éreztük magunkat. Sok

¹²⁰ A magyar alakulatok 1942. július 7–10. között érték el a Dont, a teljes 2. magyar hadsereg előrevonása a Don vonalához 1942. augusztus 25-re fejeződött be. A hiányos fegyverzetű és felszerelésű 207 ezer jórészt tartalékos katona feladata a Don vonalának védelme és a Sztálingrád és a kaukázusi olajmezők felé irányuló német hadműveletek sikerének biztosítása lett. A hadsereg már a nyári csaták során súlyos veszteségeket szenvedett, a hídfőcsaták pedig további súlyos áldozatokat követeltek. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003, 66–68.) Gencsy Tibor és a nyíregyházi huszárezred nem vett részt a harcokban. (Ld. BENE 1991, 88.; BENE – SZABÓ 2003, 97.)

angórányúl van, én nagyon szeretem őket. Szép, tágas udvarunkon boldogan zavarásztuk¹²¹ egymást Idával. Olykor szétengedtünk egy csomó kisnyulat. Édesek voltak, szétmentek az egész udvaron és ettek, a nagy nyuszikám pedig elszaladt közülük. Kezdtém zavarni, de nem sokáig, mert hamar kifáradt, és akkor megvárt engem. Kedves állat a nyuszi-ka nagyon. Ha egyszer férjhez mennék, nekem is lenne ilyen nyúlfarmom. Szép nagy falusi udvart szeretnék, hajladozó akáccal, és az udvar tele állatkákkal. De jó is lenne!

Vasárnaponként elmentünk egy-egy mulatóhelyre, mert itt ez nagy divat volt. Nem törődnek ott azzal, hogy a haza veszélyben van, és hogy ezren és ezren esnek el a magyar katonák. Itt vidám élet folyik. A fiúk hívtak táncolni, de nem mentünk. Igaz, mindig volt jó társaságunk. Apám h[a]d[na]gy.¹²² Csak nem fogunk ott parasztfiúkkal leállni! Éjjelnél előbb soha nem feküdtünk le. A strandolástól itt is sikerült megmenekülni.

Volt egy kis kellemetlen összetűzés is apámmal, de ezt nem is írom le. Elég baj az, hogy így van a mi családunk.

Mikor jöttünk haza, megvallom, sírtam kicsit. Kitekintettem a kocsiból, és láttam magam mögött a falut, az utolsó nagyvakációt, kicsordultak a könnyeim.

Itthon szeretettel várt bennünket mindenki. Édesanyám tárt karokkal szaladt elénk. És kezdtem szeretni őt. Bizalommal azonban nem tudok hozzá lenni. A hajnalkáim rengeteg virággal fogadtak. Másnap vasárnap volt. Lang Anti ministrált. Ő is nagy örömmel üdvözölt tekintetével, és este a korzón úgy intézte, hogy találkozzon velünk.

1942. szeptember 11.

Az utolsó esztendő küszöbén olyan boldog vagyok. Nem azért, mert már nem leszek többé diák, hanem a nyári vakáció után nagyon, de nagyon jó az iskola. Az a sok világi piszok, szenny, ami reám ragadt a nagyvakáció alatt, az már mind el van törölve és el van feledve. Évnyitónkon pater Ottmár¹²³ szép beszédében gyönyörűen kifejtette a mi hivatásunkat. Nekem nagyon tetszett beszédéből az a részlet, mely a nő hivatását fejtegeti. Isten, amikor megteremtette a nőt, sokáig gondolkozott, hogy hová tegye, hogy megmaradjon ilyen tisztán, szépen, érintetlenül. A hegyre nem akarta tenni, mert ott megfagy, a pusztaságba sem, mert ott eleped a szomszagtól. Hosszas gondolkodás után mégis odahelyezte, ahol nehézségek és hiányok vannak. A hegyen a nőnek melegítenie kell, a pusztaságban pedig vizet fakasztani.....

A nyáron egy újságíró azt kérdezte tőle, hogy van-e még csoda a világon. A pater nem válaszolt, csak elmosolyodott és arra gondolt, hogy mindezek a technikai készítmények csodák az emberek szemében, és ugyanakkor nem gondolnak arra, hogy mennyivel inkább csoda az, ha a mai bűnös világban még vannak tiszta lelkek is. Lángokban állanak az országok, lángokban áll Európa, az egész világ. Az emberek gyűlölködnek, bűnösök. És ebben a szennyben, piszokban még vannak gyöngyszemek.

¹²¹ Zavar, zavarász jelentése: 'kerget, hajszol'.

¹²² A naplóíró apja az I. világháborúban eltöltött harctéri szolgálata után 1917. október 1-én zászlósi, majd 1918. február 1-én tartalékos hadnagy elöléptetést ért el. (Ld. HL AKVI 36125.)

¹²³ Ld. a 75. jegyzetet.

Utoljára volt évnnyitónk. Jövőre már..... Arra gondoltam, hogy milyen jó tisztalelkűnek lenni. Érzem, gyarló vagyok, de erősen megfogadtam, hogy soha, de soha halálos bűnt nem fogok elkövetni.

Hazafelé jövet az állomáson láttam egy katonát, búcsúzott egy leánytól. Fogták egymás kezét, tekintetük egymásba kapcsolódott. A vonat indult. Megcsókolták egymást, és a leány szemében könny ragyogott. Ó, ez a háború de sok fájdalommal jár! Úgy sajnáltam, meg szerettem volna vigasztalni, könnyeit letörölni.

Tekintetem ekkor a nagy nyárfasorra esett, mely a Hadik András huszárlaktanyába vezet.¹²⁴ Ez maradt meg csak abból a nagy szerelemből, semmi más...

1942. szeptember 14.

Ma reggel igazán véletlenségből az utaskocsiba szálltunk. Egyedül voltam egy nagy fülkébe[n], tanulni akartam az első leckét. De nagyon zavart az a német, aki a múltkor utazott. Megállt a fülkém előtt és úgy nézett be. Esett az eső és fújt a szél. Én azonban szokatlanul meleget éreztem. Arcom tűzben égett, bensőmben rendkívül nagy nyugtalanságot tapasztaltam. Még gondolni sem mertem arra, hogy fogom látni Őt. [Mária]Pócsón ültem nyugodtan a helyemen, kinéztem az ablakon. Nem néztem én oda, ki az, aki felszáll és egyenesen jön be hozzám. Csak amikor már kezdett vetkőzni az a valaki, akkor pillantottam rá. Az idegen férfi tekintetével találkoztam. Megismertem. Olyan csodálkozó arcot vághattam és úgy elsápadhattam, mert szinte kővé merevedtem. Talán ez is volt a szerencsém, mert félhomály volt, és csak a mozdulataim láthatta az a kedves férfi. Hogyan, hát Te itthon vagy? Maga nincs a fronton, Kedves?¹²⁵

Betette kabátját a fülkémbé, és aztán kiment. Közben mások is jöttek be. Ő biztosan tiszteletben tartja az én kívánságomat, nem akar bent maradni. Sárika és Ica is bejöttek. Éppen valamin neveltünk, amikor Ő jött a kabátjáért. Ismét találkozott tekintetünk. Napközben többször gondoltam rá, és az a gondolat, hogy talán szeret, mennyei boldogsággal ragyogott be mindent.

Hogy rohan az élet. Még egy pár hónap, és én bemegyek Nyíregyházára. Nem leszek többé bejáró. Olyan szomorú vagyok, ha arra gondolok, hogy Őt többé nem láthatom. Ez az élet, ennek így kell lennie. Többé senkit nem fogok szeretni, és ezért nem is megyek férjhez, pedig lenne kihez. J. Béla elvenne. Nagyon szeret engem szegény.

¹²⁴ Az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legkorszerűbb, pavilonrendszerű lovassági laktanyáját 1891-ben adták át Nyíregyházán. A téglalap alakú kaszárnya mintegy 30 holdnyi területen helyezkedett el, két altiszti és hat legénységi épületet foglalt magába. A 12 lóistállón felül a tisztai lovak külön istállóban kaptak helyet, és külön istállót hoztak létre a beteg lovaknak is. Épült még két patkoló kovácsműhely, zuhany- és mosóépület, fedeles lovarda, legénységi konyha, étkező, altiszti ivószoba. Szintén a városon kívül kerítették el a gyakorló- és lőteret. A gyalogos alapképzés után következett a huszárok kiképzése a lovas harcra és a lóval való bánásmódra. A laktanyát Nyíregyháza bombázásakor, 1944. szeptember 6-án több bombatalálat érte. 1945 után szovjet laktanyaként működött, majd szovjet katonatisztek részére lakásokat alakítottak ki a területén. Ma Huszártelep néven Nyíregyháza egyik legszegényebb lakótelepe áll itt. (Ld. BENE 2006.)

¹²⁵ Ebben az időben Gencsy Tibort Alagra vezényelték, ahol a Honvéd Versenyistálló kötelékében lóversenyzett. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

Hullanak a magyar csillagok valahol a Don partján. Meghalt az ifjú kormányzóhelyettesünk is.¹²⁶

Elesett Marseilles főhadnagy is. 23 éves volt.¹²⁷

Bevonult Pistukánk is katonának. Most egy pár hétig, hogy itthon volt, úgy hiányzik. Édesanyám mindig sír, ha hall valami hírt. Siratja egyetlen fiát. Elnézem munkától kérés kezeit, amint nekem készíti a holnapi ebédet (mert bent maradok). Jóságos arca hogy felderül, ha valami érdekeset mondok. Mostanában én tartom a lelket az egész házba[n], azért kell nekem mindig jókedvűnek lenni, pedig néha de nehéz ez.

1942. október 9.

Háború van..... És most a háborúnak az égig érő, hatalmas nagy lángjaiban találkozott tekintetünk újból. Körülöttem erre a pillanatra eltűnt minden. A nagy lángok, a pusztulás, halál, szenvedés. Csak Őt láttam. Úgy éreztem, hogy mi egymáshoz tartozunk. Minden szemösszevillanás egy-egy szerelmi vallomás.

1942. október 13.

Kardok csörögnek, az emberek némán haladnak egymás mellett. Lassú, ünnepélyes lépésekben felvonul a halálra ítélt hős ezred.

Búcsúznak a frontra induló katonák. Iskolánk is kivonult az ünnepélyes eskütételre. Nem a huszárok mennek, hanem a gyalogosok.¹²⁸

Felcsendül a nemzeti ima, melynek akkordjai végighasítanak a pattanásig feszült idegszálakon. Szépen, méltóságteljesen hangzanak el ebben a nagy pillanatban. Egy halálra ítélt nemzet kiáltása Istenhez segítségért. Ekkor felhangzik az ezred szent esküje. Az acélos férfikezek megrándulnak. Egyesek homlokán ránc verődik, de büszke tartással áll az örök magyar katona. Ebben a pillanatban, amikor körülnéztem az esküre emelt kezek felett, láttam, hogy egyeseknek reszket a keze. Vajon miért? Eszébe jutott az itthon maradt kedves, biztos, és az a gondolat, hogy vajon viszontlátja-e. Az eskü utolsó mondata, „Isten engem úgy segéljen” elhangzása után egy pillanatra néma csend lett. Mindenkinek volt egy gondolata, és ez a gondolat talán közös volt. Látjuk-e többet ezeket a hősokeket? Megindult a felvonuló csapat. Elindult az ezred meghalni. Sok-sok virágot dobtunk nekik, és ők örültek, mosolyogtak.

¹²⁶ Horthy István kormányzóhelyettes (1904–1942), Horthy Miklós kormányzó fia 1942. augusztus 20-án halt hősi halált az orosz fronton repülő főhadnagyként, vadászgépe feltehetőleg baleset következtében zuhant le.

¹²⁷ Hans-Joachim Marseille (1919–1942): német vadászpilóta, aki az észak-afrikai hadszíntéren elért légi győzelmeiért számtalan kitüntetést kapott, és az „Afrika csillaga” becenéven emlegették, majdnem 23 évesen, 1942. szeptember 30-án halt meg légi baleset következtében Egyiptomban, Sidi Abd el Rahmantól 7 km-re délre. Utolsó rendfokozata százados (Hauptmann) volt. Nem egyértelmű, hogy a naplóíró szeptember 14-i bejegyzésében hogyan tudósíthat a halálhíreről, feltételezhetően egy későbbi alkalommal folytatta a napló írását új dátum megjelölése nélkül.

¹²⁸ Az előző nap a Bessenyei téren (a mai Hősök terén) tett eskütételről a Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap is részletesen beszámolt. (Nyíregyháza közönsége nevében Szohor Pál polgármester búcsúztatta a szovjet arcvonalra vonuló Rákóczi Ferenc 12. gyalogezredet, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1942. október 14., 3.).

Most itthon, hogy végigmegyek a d.[él]előtti eseményeken, könny szökik a szemembe. Édesapám is most megy, bátyám is kikerül nemsokára. És azt a férfit is a háború szakította el, akit életemben legjobban szeretek. Mikor Ő ment ki a múltkor, nem is tudtam, hogy mikor indultak. De így talán jobb. Nem voltam ott a meginduláskor. Nem láttam a kigördülő vonatkerekeket, és nem láttam az ablakból kihajoló kedves arcát. De sírtam volna utána!

1942. október 20.

M.[ater] Hatvani minden történelemórán beszél nekünk. Nem is felelünk, nem is történelmet magyaráz, de annál sokkal többet. Mi már nagyleányok vagyunk. Beszél a férfiakról, a szerelemről, a házasságról. A csókról, a vérbajról. Ne csókoljatok meg senkit a jegygyűrűig! Sokkal nagyobb kincs az első csók, mint azt gondoljuk. Maholnap már asszony is lesz közöttünk, édesanya. Hiszen Rácz Magda is tavaly érettségizett, és ma már egy szép gyermeknek az édesanyja.

Ma nehéz feladat vár a nőkre. Lángokban áll egész Európa, ágyúk dübörögnek. A férfiak odakint a harctereken örökös pokolban keményre edződnek. A sok szenvedés szinte elveszi életkedvüket. Nekünk, nőknek a feladatunk visszaadni ezt a férfit az életnek. Nekünk a feladatunk, hogy a szenvedésben eltorzult arcra mosolyt tudjunk varázsolni, és nekünk kell a pokollá vált földön mennyországot teremteni. Mennyi áldozatot hoznak a férfiak a frontokon! Stalingrádnál is több ezren estek el.¹²⁹

A napok gyors ütemben telnek egymás után. Őt mostanában nem látni. Este, mikor már mindenki alszik, és az én szememet kerüli az álom, imádkozom érte. Most nyugodt vagyok, nem zavar az, hogy reménytelenül szeretem, ezt most nem is akarom elhinni.

Közeledik a lelkigyakorlat, és itt van már az a nap is, amikor először találkoztunk a frontról való hazatérése után. Azóta azt gondolom, talán, talán nem reménytelenül szeretek, talán, talán Ő is gondol néha rám.

Sz[o]r.[or] Komáássy azt mondta, hogy fogunk levelezni a fronttal.¹³⁰

1942. október 28.

Az utolsó lelkigyakorlatom, melyet ebben az iskolában végzek.¹³¹ Nemsokára kikerülök az életbe. Ettől a 3 naptól nagyon sokat várok. Meg akarok javulni, mert sok gyarló-

¹²⁹ A sztálingrádi csata 1942. augusztus 23. és 1943. február 2. között zajlott a szovjet Vörös Hadsereg és a német Wehrmacht, valamint magyar, olasz és román szövetségesei között. A hónapokig tartó, mindkét oldalon óriási embervesztéseket követelő csata során közel másfél millióan estek el, sebesültek meg vagy estek hadifogságba. Az ütközet megfordította a háború menetét, a szovjet hadsereg itt mért először döntő vereséget a tengelyhatalmak csapataira.

¹³⁰ Minden bizonnyal az iskolában az 1941/42-es tanévtől működő Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület akciójaként, amely a harctéren szolgáló katonák támogatását tűzte ki céljául, s melynek az 1942/43-as a tanévben az iskola valamennyi növendéke tagja volt. Az egyesület tanárelnöke Komáássy Jolán gyors- és gépírás szakos apáca tanárnő, okleveles vöröskeresztes ápolónő, a helybeli vöröskereszt egyesület tagja volt. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 25–26.; Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 18.*)

¹³¹ Ebben a tanévben is sor került a nyíregyházi leányközépiskolák katolikus növendékeinek részvételével az október végi lelkigyakorlatokra. Ld. *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 21–23.*

ság terhel engem. Gausz Tibor¹³² jezsuita pater tartja a sz[en]tbeszédet. Mikor megjelent magas, karcsú, férfias alakja, H. Ica odasúgta, „de kár, hogy ez a szép férfi pap”. Hogy lehet így gondolkozni? Így százaké, ezreké. Sok-sok leánylélek megmentője. Míg ha nem volna pap, úgy lenne egy közönséges, szürke, hétköznapi ember. Milyen nagy különbség van a két hivatás között!

Bevezetőjében mondta a Pater, hogy vár bennünket az Úr Jézus, szomjas vándorokat. Ad nekünk olyan italt, amelytől soha meg nem szomjazunk.

Istenem, most olyan boldog vagyok. Úgy érzem, hogy mindenki szeret engem. Az írást még el sem kezdtem, és máris egy kis szeretetgyakorlatot kaptam az egyik szomzedomtól, jobbról is, balról is.

Közelemben az Isten, érzem, két ölelő karjában vagyok. Most 3 napra beletemetem magam az isteni örömökbe, most meghalt számomra minden, most én vagyok az első, a lelkem. Oh, de jó lesz 3 napig most azzal lenni, aki nekem mindenem, aki engem nagyon, de nagyon szeret. Most nem akarok megfedkezni Róla egy pillanatra sem.

„Én tükör vagyok, minden mosolynak tükrö
És azért élek, hogy visszamosolyogjak
A rózsafára, keresztfára
Visszamosolyogjak mindenre,
Visszamosolyogjak Istenre.”¹³³

Nekem ez a feladatom, és ezután mindig mosolyogni fogok. Tépje bár szívem ezer bánat is, én mosolyogni fogok.

I. elmélkedés

A főtisztelendő pater bemutatkozó beszéde után már gyanítottuk, hogy milyen szépen fog ő beszélni.

Nézzünk szét a nagyvilágba[n], és látunk Valakit, egy hatalmas Valakit, aki oly világosan áll előttünk, és akinek létezését mégis oly sokan tagadják. Egy virágszál, egy szelvény ibolyaszál mennyi szépet, mennyi jót tud mondani róla. Mennyi mindent mond arról, akit mi, okos emberek ésszel fel nem foghatunk. Elmeséli nekünk a kis ibolya, hogy ez a Valaki egy parányi, fekete pontból, a magból mit tud létrehozni. A fekete pontból nő egy nagyon szép virág, tele illattal és gyönyörű színnel.

Mi most közelében vagyunk ennek a Valakinek. Érzem jelenlétét, mert boldog vagyok. Boldogság pedig Önélküle nincs, ezt már tapasztalásból írhatom. Mert valahányszor eltávolodtam az én szerető jó Atyámtól, úgy hó vége felé, mindig éreztem azt, hogy hiányzik valaki. Nyugtalan voltam, kerestem valakit, azt a Valakit, akit elveszítettem. Sz[en]táldozás u.[tán] megnyugodtam. Éreztem, hogy szeretnek, és gyarlóságaim ellenére felemelkedem. Az a szerető Valaki felemel magához, hogy szebb legyen, jobb legyen körülöttem minden, hogy boldog legyek. Ó! Mennyire kellene nekem Őt szeretni, és én mégis mily gyarló vagyok. Ezután nagyon fogom Őt szeretni.

¹³² Ld. a 87. jegyzetet.

¹³³ Hiányos idézet Mécs László (1895–1978) premontrei szerzetes és költő *A gyermek játszani akart* című költeményéből.

II. elmélkedés

Az a tökéletes, az a hatalmas, az a szent Valaki nagyon szeret minket, gyarló földi embereket. A mi halhatatlan lelkünk olyan nagy értékű Őelőtte, hogy feláldozta ezért az Ő egyszülött fiát. Feláldozta, hogy megváltson bennünket az örök szenvedéstől és megjutalmazzon rövid földi szenvedéseinkért, lemondásainkért.

Hogy mi a jutalom? Ó, ezt a pater oly gyönyörűen kifejtette, amit én nem tudok leírni. Ez a jutalom örök boldogság, ahol pihenünk, látunk és szeretünk. Földi pályánk nehéz és fáradságos. Milyen jó lesz majd ott megpihenni! Látni fogunk: látjuk a sok megdicsőült testet, boldogságtól ragyogó arcokat. Látni fogjuk önmagunkat megdicsőült alakban. Hogy milyen egy megdicsőült test, ezt a pater gyönyörűen leírta. Ez felülmúl [sic!] minden képzeletet. Mindenki elképzelte már magát nagyon-nagyon szépnek, amikor arca, szeme sugárzik a boldogságtól, haja, mint glória övezi gyönyörű arcát, és valami kimondhatatlan szépség sugárzik egész lényéből. Ez csak a földi elképzelés, mennyivel inkább szebbek leszünk az örökkévalóságban. Nekem az a félig álom, félig öntudatos kép jutott ekkor eszembe, amikor valóban nagyon szép voltam. Az a kép, amikor az első csókot kapta tőlem az az ifjú, akit én oly régóta szeretek. Napsugaras, boldog, derűs nyári d.[él]után van. Virágos a rét, melyen egy patak folyik keresztül, a patakban kék nefelejcs mosolyog a tiszta, derült égre. Madarak dalolnak, méhek zsongnak, pillangók kergetőznek boldogan a nyári napsütésben. A patak pázsitos szélén egy ifjú ül. Mellette egy szőke leány, vagy talán nem is leány, hanem angyal. Szép barna szeméből a tenger mélysége ragyog és az örök szerelem sugárzik. Arca halvány, mint harmatos fehér rózsabimbó, melyen a hajnal pírja dereng. Aranyszőke haja dús fürtökben omlik vállaira. Karcsú termetét halványrózsaszín, bőven redőzött, hosszú ruha takarja. Keble felett égőpiros rózsza. A többire már részletesen nem emlékszem. A szőke leány szelíden átfogja az ifjú nyakát és arcára leheli az első csókot, aztán eltűnik. A mennyországban még ennél is szebb a megdicsőült test. Leírni azt nem lehet. Látni fogjuk az Isten szentjeit teljes dicsőségükben, a mi jó égi Édesanyánkat, aki a legszebb a teremtmények között, hiszen Ő a mennyország Királynéja.

Szeretni fogunk mindenkit. A jó Isten végtelen szeretetében lesz részünk. Szeretjük majd a szenteket, szeretjük azokat, akiket a földön szerettünk, és ott szerethetjük még azt is, akit a földön nem szerethettünk.

Oh! Ezért érdemes itt szenvedni, érdemes lemondani, hiszen ez semmi ahhoz, amit mi ezekért kapunk.

Milyen jó, hogy igazságos az Isten. Érdem szerint büntet és jutalmaz. A predestináció nem Isten végtelen igazságosságához méltó.

Istenem! Segíts, hogy egykor én is eljuthassak a szép mennyországba.

Ezután nem leszek olyan lusta a tanulásban, ez is önmegetagadás. Egy lépés előre a mennyország felé.

III. elmélkedés

A szeretetről szólt ez az elmélkedés, a tiszta, önzetlen szeretetről.

A mai modern leányok mennyire eltávolodtak a boldogság útjáról. Festik magukat és mindent elkövetnek, hogy szépek legyenek. És mennyire tévednek, tucatileányok lesz-

nek, és elfelejtik nagy kincsüket, a szívüket, elfelejtik a szeretetet. Pedig a szeretet boldogít és szépít. A szem a lélek tükre, és ha ez szép, akkor szép a szem is. Ragyog, és az a leányarc mindig mosolyog. Sokkal többet ér ez a szépség a világ összes festékénél, mert ennek alapja a tiszta lélek, tüze a szeretet. A pater azt is mondta, hogy ő ismert nyomorék leányokat, santa leányokat, akik férjhez tudtak menni, mert a mosolygó arc, a ragyogó szem elfeledtette, megszépítette azt a nyomorék testet. A szeretet hiányzik ma azokból a családokból is, ahol az egyensúly felborul. Haraggal fekszik le a férj, és haraggal szívében a feleség. Ez a harag gyűlik napról napra, hétről hétre, míg végül feldúlja a családi szentélyt. És hogy ez mit jelent? ...ó, ezt én nagyon jól tudom. Földi pokol ez, melyben a gyermekek szenvednek a legtöbbit. Nélkülözik a szeretetet, nélkülözik a nevelést, és látják azokat a haragos arcokat, hallják a pokoli lármát, és nem utolsósorban a káromkodást. Elmegy minden kedvük az élettől.

A pater beszéde nyomán feltettem magamban, ha valamikor feleség leszek, akkor nem fekszem le egy este sem anélkül, hogy ki ne békülnénk, ha esetleg napközben veszekszünk. Még ha az uram lesz a hibás, akkor is én kezdem a békülést. Ehhez kell igazán nagy lelki erő, nem a dacoláshoz. Tehát az esti békecsók nem fog elmaradni soha. Bár mostanában soha nem veszekszem – és így akarok tenni később is, állítson bárhová is az élet –, nem lehet tudni, nem-e változom meg. Ezt nem hinném különben. Én, ha szeretek, akkor az nem fellobbanó láng, hanem örök tűz. Nem szerettem én eddig se senkit, míg Őt nem ismertem. Visszavonultan éltem, és nem érdekelték a férfiak. Mikor pedig Őt megismertem, akkor pedig igazán nem törődtem mással. Benne sem a szép külsőt szerettem én, ez csak hozzájárul ahhoz, hogy még inkább szeressem. A szép külső, a fess, csinos férfi csak feltűnt nekem először. A jó megjelenésű, karcsú derekú fiatal huszártiszt (akkor még hadapród) első látásra megdöbbantotta szívemet. Amikor délcegen, férfiszépségének virágzó tavaszával elment fülkém előtt és benézett, már akkor meghódított. Az a hosszú idő pedig, ami ezután eltelt az újabb találkozásig, elég volt ahhoz, hogy a régen megálmodott férfiideálom minden jó tulajdonságát, minden nemes és szép vonását ráruházzam erre az ismeretlen délceg férfire. Mikor aztán újra találkoztunk, már tavasz volt. Akkor már mint régen ismert valakit üdvözöltem. Ismertem már szép jellemét, tudtam róla mindent, mert az a pár hónap az álombeli férfiideálomat átcsérélte valósággá. Ezért tudtam már máj. elsején azt, hogy én Őt szeretem, és mégis, a hirtelen rám tört érzések megrázták egész valómat. Ez a szerelem már 2 éve egy-egy tekintetből táplálkozik, és mégsem múlik el. Mennyivel inkább tartósabb volna, ha szerethetném Őt. A pater azt mondta, hogy az önzetlen, tiszta szeretet boldogít. Igen, valóban így van. Én boldog vagyok anélkül, hogy Tőle valamit is várnék. Teljesen önzetlenül szeretem. Ez a nagy, önzetlen, tiszta szeretet fog engem irányítani egy életen át.

A mosolygó arcot nem befolyásolja a háború, a nyomor, a szegénység. Ha a szív gazdag, akkor nincs többé szegénység.

E beszéd nyomán elhatároztam, hogy ezentúl többet mosolygok, mint eddig. Mióta Őt ismerem, azóta mindig mosolygok, jókedvem van. Hogyne, mikor a legszebb férfi arcképét hordom szívemben, és a legszebb férfi tekintetét fogta fel és zárta magába ragyogó szemem.

Tehát derűt sugározni mindig, mindenhol.

IV. elmélkedés

A bűn: kétségek gyötörnek, nem-e bűnt követek el most is. Ahelyett, hogy Istenről elmélkednék, előszedem mindennapi, de mégis ünnepi gondolataimat. Pedig 3 napig nem akartam Reá gondolni. Ez a szerelem hozzátartozik már az én életemhez. Nem, ez nem lehet bűn. A mai leányra nagyon sok bűnalkalom vár, ezt jól tudom én is, hiszen bejáró vagyok. Beszéd közben eszembe jutott, hogy ez talán az utolsó lelkigyakorlatom. Hivatalnoknő leszek, időm nem lesz, hogy 3 napot adjak a jó Istennek. Olyan sok jó feltevésem van. Ha ennek csak felét megtarthatnám! A jó Isten nagyon szeret, és Ő akarja is, hogy én boldog legyek. Rajtam áll tehát örök boldogságom. Ha akarok, örökre boldog leszek. Ez olyan megnyugtató. Lehetek boldog, ha akarok. Soha nem követek el halálos bűnt, hogy ne jussak a pokolba, mert én nagyon, de nagyon szeretnék boldog lenni.

V. elmélkedés

A pokol gyötrelmek, kínok és örök szenvedés helye. Mélyen a lelkembe hasított ez a sok borzalom, amit a pater mondott. Most még inkább föltettem magamban, hogy halálos bűnt soha többé el nem követek. Milyen borzalmas lehet az, amikor az Úr Isten azt mondja: „Távozzatok tőlem, átkozottak”... Egész életünk ezzel romba dőlt. Mert miért éltünk? És az átkozottak jajgatás, fogcsikorgatás közepett[e] elvonulnak, hogy örökre szenvedjenek. Szenvedni örökké, égni a tűzben. Istenem, én nem akarok ide jutni.

VI. elmélkedés

A mi gyönyörű hivatásunkról szólt ez az elmélkedés. Nagyleányok vagyunk. Az eljövendő nemzedék ifjú édesanyjai. A pater szinte lángolt a magasröptű gondolatoktól. Szavai mint ostorcsapások hangzottak el. Intelem volt ez nekünk.

Néhány évtizeddel ezelőtt egy fagyhullám söpört végig Európán és az egész világon. Egy fagyhullám, mely nem a virágot hervasztotta le, hanem a gyermeket a családi szentélyből. A mostani magyar anyák nem vállalják a gyermeket. Nemzetünk kihalóban van. Egyes helyeken több a koporsó, mint a bölcső. Most is hiába küzdenek odakint a frontokon apáink, fiaink, testvéreink, vőlegényeink, hiába ontják vérüket, ha idehaza nincsenek áldozatos lelkű, önzetlen szívű édesanyák. Hiába minden, ha kihal a nemzet. Elsöpörnek bennünket a föld színéről a szomszéd népek. Bűnt követ el az az asszony, aki önzésből nem fogadja el a gyermeket. Szinte remegtem a pater beszéde alatt. Az az asszony, aki nem vállalja el a gyermeket, akit a jó Isten küld, az nem magyar nő, az nem katolikus, és az nem nő. Óh, ha tudnák pedig az ifjú feleségek, hogy mily boldogság a gyermek! Sokkal-sokkal több boldogságot ad, mint amennyi szenvedést.

Elmondotta a pater, hogy mily boldog az ő otthona, ahol egy áldozatos, tisztaszívű asszony a családi szentély őre. Édesapja tanító, és mégis 10 gyermeket neveltek fel (2 meghalt). Az örömet, a boldogságot szenvedésnek kell megelőznie. A fiatal édesanya sokat szenved. De a gyermek megadja a boldogságot, és a földi boldogság után következik majd az örökké tartó boldogság.

Elmondotta a pater, hogy mily boldogok ők, ha együtt vannak otthon. Van egy pap testvére, egy apáca nővére.

Ehhez a családi boldogsághoz azonban szükséges, hogy tiszta szívű legyen a leány, tiszta legyen a szerelem. Mert a szerelemnek ez a célja. Három érzésből tevődik össze: lelakiszeretet, gyermek utáni vágy és testi vágy. Minél több a lelki szeretet, annál mélyebb és annál tisztább a szerelem. Bizony magamat vizsgálva bevallhatom, hogy engem is elfogott már ez a testi vágy egyszer-kétszer, de vágyaim soha nem G. T. felé vittek. Ismeretlen férfi volt ez. A pater azt mondotta, hogy ez a vágy a férfiben még erősebb. Legyen az az ifjú bármilyen jó, ha ez a vágy egyszer elragadja, képtelen magán uralkodni. A leány feladata vigyázni a férfire, a lovagjára. Nem kell mindjárt az első bókna hinni. Mindig arra törekedjünk, hogy az a fiú tudjon reánk vigyázni, főleg önmagától, vágyaitól óvjon bennünket. Önkénytelenül eszembe jutott a legutóbbi találkozásom G. T.-vel. Igen, Ő vigyáz reám. Önmagával szemben is megvéd. Pedig vágyódik a közlemben lenni, de én ezt első találkozásommal lehetetlenné tettem. Betette a kabátját, kalapját a fölkémbe és kiment, pedig üres volt a fülke. Máshol is volt hely, de ő hozzám jött, hogy vigyázzon reám. És jól is tette, mert ott volt a folyosón az a német. Én reám, úgy érzem, édesanyámnak nem kell most már vigyázni a tavalyi lelkigyak[orlat] óta.

A pater beszéde nyomán eszembe jutott egy kép, amelyről eddig azt hittem, hogy bűn, pedig nem az.

Este van. Boldog otthonomban halkan dúdolom az altatódalt az első gyermekem bölcsője felett. Édes angyalarca mosolyog, szemei pedig valahol angyalok között ragyognak. Álmodik. Én föléje hajlok és nézem. Végtelenül boldog vagyok. Mögöttem áll Ő. Karjaival átölel mindkettőnket, és mintha mondaná: „Karjaimba tartom az egész világ minden boldogságát.”

Van egy másik kép is. Szent karácsonyeste van. Mi ketten, Ő és én boldogan nézzük gyermekeinket, akik örvendezve ragyognak a karácsonyfa fényében. Mi is kimondhatatlan[ul] boldogok vagyunk.

Én úgy érzem, hogy boldog csak akkor leszek, ha sok gyermekem lesz.

Óvakodjunk attól, hogy szerelmet kolduljunk. Sokkal önérzetesebb vagyok én ennél, hogysem szerelmet kolduljak.

Hogy pedig földi boldogságomat biztosítsam, óvakodok ezután is a túl[zott] bizalmasságtól. Tartózkodó, finom természetem megvéd engem mindenkor. Igazán mondhatom, hogy azok a fiúk, akik ismernek, mind tisztelettel néznek rám.

Ma ez után a beszéd után elárultam szívem eddig féltve őrzött titkát barátnőmnek. P. Annuskával¹³⁴ már I. oszt[ály] óta jóban vagyunk. Ez a barátság fokozatosan fejlődött és mélyült. Most aztán teljesen kibontakozott. Elmondtam neki mindent, és ez olyan jó érzés, megértő szívet találni.

VII. elmélkedés

Ismét egy gyönyörű elmélkedés. A P.[ater] úgy játszik a mi szívünkön, mint művész a zongorán.

Nem tudjuk, hogy mikor jön el az utolsó óránk. Ezért nagyon vigyázzunk lelkünk tisztaságára! A pokolban örökösen szenved az ember. Nem az Isten juttat el téged ide,

¹³⁴ Pálosi Anna osztálytársára gondolhatott a naplóíró.

hanem saját magunk. Szállj magadba és gondolkozz, mert jobb neked most szenvedni egy hétig, mint a másvilágon az örök kárhozatba jutni. Győzzünk most, hogy elérjük egykor az örök boldogságot.

Nem tudom leírni, ami ezután következett. A teremben mindenfelől halk zokogás, elfojtott sóhajtás hallatszott. Elénk festette a páter azt az órát, mintha most meg kellene halni. Búcsúzunk az élettől, ruháinktól, barátainktól, szeretteinktől. És mi úgy szeretnénk még élni, és mégis meg kell halni. Kimondhatatlanul gyötör bennünket a kín, hogy miért kell mindezt itt hagyni, mikor olyan jó élni. Még most is borzongat a hideg, ha arra gondolok, ami ezután következett. A pater gyönyörűen elmondta, de én leírni nem tudom. Egyszerre felcsukló zokogás rázta meg a teremben ülő leányokat. Könnyek hullottak és sírtunk.

A halál gondolatában van vigasz is, mert szép halál is van. Mindenki úgy hal meg, ahogyan él. Aki jól él, annak szép lesz a halála is. Beszéd végén pedig imádkoztunk azért a leányért, aki közülünk először fog meghalni. Istenem, ez is de rettenetes volt.

VIII. elmélkedés

Most tartottam lelkiismeret-vizsgálatot. Teljesen bűnbánatot tartottam, és már tiszta a lelkem. Szívem ujjong a nagy örömtől, nem is jut eszembe egy szó sem a d.[él]u.[táni] beszédből. Jó most, nagyon-nagyon boldog vagyok. Nem érdekelnek most a földi dolgok, nem is írom le ezt a beszédet, hanem átadom magam a nem mindennapi elragadtatásnak. Megyek most a Jézuskával beszélgetni.

1942. október 31.

Végtelenül boldog voltam ma reggel. Mikor kimentem, a csendes, tiszta hajnal fogadott. A fák búsak voltak, a földön halott falevelek. Minden, minden az elmúlásról zengett, és én mégis oly boldog voltam. Nem tudtam, hogy kis idő múlva én is ilyen szomorú leszek.

Első gyónó voltam, mert akartam még ma áldozni. Megkérdeztem a pátertól azt, amit homályosan éreztem, csak lehetetlennek tartottam. „Lehet-e szerelmes valaki anélkül, hogy ismerné azt, akibe szerelmes?” „Igen”, mondotta a pater. Szépen, gyöngéden közeledni kezdett hozzám, és én zárt szívemet egy pillanat alatt megnyitottam. A p[ater] szép beszédet mondott, és kifejtette, hogy el kell feledni, mert hisz annyi idő óta, ha igazán komolyan gondol reám, akkor talált volna már módot rá, hogy megismerjen. Lehet ugyan, hogy tetszem neki, de közeledni azért nem akar. „Mondja, édes, nagyon fáj?” – kérdezte, mikor fejem lehajtottam és néma maradtam. Könnyes tekintetemet ráemeltem, és mikor láttam áldott, mosolygó arcát és a részvétet, mely szemében ült, végtelen szeretet töltötte meg szívemet. Éreztem, hogy ez egy rendkívüli pillanat életemben, mert a pater nem egy közönséges pap, hanem szent földönjáró ember. Tovább nem bírtam uralkodni magamon. Végighallgattam még vigasztaló szavait, a feladott elégtételt, de fejem nem bírtam többé felemelni. Úgy éreztem, hogy összedőlt bennem valami. A drága jó p[ater] tovább vigasztalt. Ne sírjon, kedves, az édes Jézus, aki most a szívébe jön, megvigasztalja. Inkább most fájjon egy kicsit a szív, mint később majd nagyon fájjon a csalódás, mert ez egészen biztos bekövetkeznék. Ha akart volna, már régen bemutatkozhatott volna. Erzsike, ezt belátod ugye te is. Légy erős..... Kitántorogtam a gyóntatószékből. Magam sem tudom, hogyan. Kint sok leány állt már, én pedig bementem egy másik

terembe, ahol lehajtottam a fejemet, és keservesen zokogtam. A leányok mind körém jöttek, ők nem tudták, mi történhetett velem. Szememből a könnyek fel nem száradtak mindaddig, amíg az édes Jézus be nem tért szívembe. Óh, ha éreztem valaha boldogságot, akkor ez az volt. Fájt valami, és mégis boldog voltam. Áldozás után helyemen letérdeltem, és égő arcomat két kezembe tettem. Eltűnt a világ gyásza, beléptem a mennyországba. Végtelen boldogság és megnyugvás töltött el. Távolról még hallottam a p.[ater] édes, vigasztaló szavait. „Ne sírj, kedves, én tudom, hogy ez egy kicsit nehéz lesz, az első szerelmet elfeledni, de annál boldogabb leszel majd később. Ezért imádkozzál el 10 üdvözlégy Máriát »Ki Téged, Szent Szűz, a mennybe felvett« titkokkal.”¹³⁵

IX. elmélkedés

Nem emlékszem már olyan nagyon erre a beszédre. Akkor más töltötte meg lelkemet. Felfogtam, de nem maradt meg emlékezetemben.

„Ha felvesszük a küzdelmet, akkor győzünk”, mondotta a p.[ater]. Szelíd, kedves hangja most erőssé vált. Nekünk, kedves lányok, harcolnunk kell, a mi győzelmünk egészen biztos.

X. elmélkedés

Utolsó beszéd volt, mert mi megkaptuk képünket és a pápai áldást. Teljes búcsúban részesültünk.

„Kedves kis húgom”, a mi győzelmünk alappillére a leányokon nyugszik. Minden leánynak kell, hogy egy láthatatlan korona legyen a feje felett. Ennek egyik gyémántkőre a *vallásos élet*. Ez a vallásosság legyen *öntudatos*. Ma öntudatosan vallásos leányokra van szükség. Vegyes házasságot soha ne kössünk. Egy igazi nő soha meg nem tudja azt tenni, hogy gyermekeit odadobja egy másvallásúnak, és ez által talán a pokolnak. A vegyes házasságban igazi harmónia nem lehet, mert ha van, akkor pedig a vallás szorul háttérbe. Hogyan egyeztethető az össze, hogy a leány letérdel a templomban, a férfi pedig nem? A leány tiszteli a Szűzanyát, a férfi nem?

Harmonikus házasság csak egyenlő gondolkozású felek között lehet, miközöttünk és a reformátusok között pedig egész világ áll. Más a mi világnézetünk, más a mi felfogásunk.

Harmadik gyöngyszeme a koronának az *érintetlen, liliomos tisztaság*. „Kedves kis húgom!” A Te érintetlenséged a legdrágább kincs, ne engedd, hogy kifosszanak a hiénák, ne engedd magad idő előtt megcsókolni. Jegygyűrűig nincs csók. A p.[ater] azt mondta, hogy azoknak is, akik már érzik, hogy egy életre szól a szeretetük, még azoknál sem helyesli a csókot. Mert a férfit addig sokkal jobban tudja vonzani egy leány, amíg nem ismeri annak a titkát. A hiénák, miután kifosztották a csóktól, vagy miután boldogtalanná tették a leányt, továbbállnak. Óh, ha tudná az a férfi, hogy hogy fáj annak a

¹³⁵ A rózsafüzér nem liturgikus imádság, hanem a Krisztus-központú Mária-tisztelet magánajátossága, de közösségben is mondják. A rózsafüzér imádság gerincét az 5 tized (5×10 Üdvözlégy) imádkozása alkotja, oly módon, hogy a szövegben Jézus neve után beillesztik az egyik, Jézus életére, illetve üdv-történeti szerepére vonatkozó mondatot (titkot). A rózsafüzér titkai hosszú ideig három sorozatot alkottak, öröndetes, fájdalmas és dicsőséges titkokkal. Ezt II. János Pál pápa egészítette ki a Szent Gergely Preca atya által írt világosság titkaival.

leánynak az, ha hallaná, hogy mennyire sír, zokog az a kifosztott leány! De azok mindezzel már nem törődnek. Sok példát is mondott.

A csók nem bűn akkor, ha azok cselekszik, akik már jegyesek vagy jegyesség előtt állanak. A többi esetben halálos bűn. E beszéd alatt elnéztem a p.[ater] magas, sudár, karcsú alakját, édesen mosolygó arcát, és mikor vége volt, akkor döbbsentem rá, hogy mennyire szeretem. Akkor döbbsentem rá, mikor utoljára láttam, hogy milyen végtelenül szeretem, és többé nem fogom látni. Valami megmagyarázhatatlan új érzés volt ez, mely nem földi vonzalom egy férfi iránt. Ez valami egészen más. A pater egyéniségéből kiáradó életszentség volt reám olyan nagy hatással. Az ő liliomos fehérsége, az ő erős, tiszta jelleme, szent élete. Egy ég felé törő földi lénynek a vonzódása ez ahhoz, aki itt, a közelében van, de mégis, akinek egész lényé maga a mennyország.

Mikor a pater eltűnt az ajtóba[n], akkor úgy éreztem, hogy eltűnt az erős oszlop, amelyre támaszkodhatom, és úgy fájt, hogy többé az életben talán nem is fogom látni, de ekkor egy boldogító gondolatom támadt. A szép mennyországban majd viszontlátjuk egymást.

Az elégtételt a ferencesek kápolnájában végeztem el. Lerogytam a szentség előtt, és hosszú ideig egy gondolat, egy fohász nem jött az ajkamra. Némán, minden gondolat nélkül, mintha az édes Jézus kebelén nyugodtam volna, úgy térdeltem. És ez olyan jólesett. Megkínzott lelkem most igazán megnyugodott. Aztán elvégeztem az elégtételt. Most teljesen bűn nélkül vagyok és büntetés nélkül. Legalábbis úgy érzem, mert most, mikor kiléptem a templom ajtaján, egészen más szemmel néztem a világot. Még így nem láttam soha.

du. 1 óra.

A zárda szép kertje előtt sétáltunk. Önkénytelenül eszembe jutott, hogy milyen jó lenne, ha én intézetbe[n] nevelkedtem volna. Akkor soha nem láttam volna meg azt, aki miatt most annyit kell szenvednem. Mert szenvedek kimondhatatlanul. Minden virág, a napsugár, az épületek, az utca, még a földön fekvő sárga falevél is reá emlékeztet. Egykor úgy hevert előtte szívem, mint a sárga falevél, és én kérdeztem: „Eltaposod, vagy felveszed?”¹³⁶ És te..... eltapostad. Nem tehetek róla, még most is szeretlek. De feledni akarok.

Babával a vonatban egész úton a szép beszédet tárgyaltuk. Ő is úgy rajong a páterért, őt is megragadta az a vonzóerő, ami a p.[ater] egyéniségéből kiárad. Földönjáró szenttel még most találkoztam először, mert a p.[ater] az.

Itthon belezuhantam a mindennapi életbe. Ó, hogy fájt elhagyni azt a szép világot, hogy zokogtam belül az[ok] után a boldog percek után! Olyan furcsa volt minden. Következtek a szürke napok, én egész du. sírni szerettem volna. Mikor vonatunk berobogott, épp egy katonavonat állt indulásra készen a frontra. Fájó lelkemben felsírt egy fohász. Istenem, ez is az emberiség bűneiért van. Ó, én most nagyon jó akarok lenni.

¹³⁶Idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből, mely az 1941. szeptember 8-i naplóbejegyzésben már szerepelt.

1942. november 1.

Az első nap nélküle

Üres minden, végtelenül sivár az élet. Valaki nincs többé. Nagy úr tátong a szívemben. Az édes Jézus mindjárt az első napon mellém állt. Nem volt egy gondolatom, mely Őhöz száltna. Vigyáztam is nagyon magamra. Csak hiányzott valami nagyon. Hiányzott a fény, a napsugár.

Tegnap este, igaz, nagyon sírtam. Az októberi litánián, mikor a dicsőséges olvasó utolsó előtti tizedét¹³⁷ imádkozta a pap, eszembe jutott a d.[él]előtti engesztelő imádságom. Ma ezután elrebegettem az utolsó üdvözlégyet, melyet érte ajánlottam fel. Többet nem fogok érte imádkozni, mint eddig, reggel és este. Imádkozni azokért szoktam egy-egy üdvözlégyet reggel-este, akiket szeretek. Őt pedig már nem szabad szeretni. Róla már csak az általános imádság közben emlékszem meg. Teljesen nem kapcsolhatom ki életemből azt, aki nekem valamikor annyi napfényt adott. Imámban emlékezem meg legalább az én kétévi meleget fakasztó boldogságomról. Este, mikor lefeküdtem, kinyitottuk a rádiót. A halkán síró hegedű felidézte ismét az Ő friss könnyeimmel áztatott képét. Ó, milyen boldog is voltam én még akkor, amikor legutóbb találkoztunk, milyen boldog voltam, mikor legutoljára hallottam zenét! Legutóbbi találkozásunkkor még nem gondoltam arra, hogy ez az a pillanat, amikor még szabad szeretni Őt utoljára. Mosolyogtam ekkor, mert szerethettem, most pedig sírok, mert nem szabad szeretni.

Ezen a napon még egyszer és utoljára kitört belőlem a mélyről jövő zokogás, mikor esti imáimat végeztem. Egy üdvözlégyel kevesebbet kellett mondani. Úgy fáj valami belül, úgy szeretnék reá gondolni, de feledni kell.

Szép csendesesen lezárult ez a nap is. Másnap, vagyis ma reggel az első gondolatom nem Ő volt, csak mikor imádkoztam, és ismét elmaradt egy üdvözlégy, akkor csordult ki egy forró könnycsepp a szememből. A nap többi szakaszában nem gondoltam reá. De mégis olyan szomorú volt ez a mai nap. Ragyogó napsugár mosolygott az őszi tájra. Kertünkben már csak az őszirozsa pompázik, lábaim alatt sárga falevelek. Meghaltak. Miért haltak meg?... Az elmúlás jut eszembe. Nem is olyan borzasztó ez, hiszen akkor eléri az ember azt, amit itt a földön soha nem talál meg. Megtalálja a boldogságot. Én nem tudom, miért, de itt a földön nem lehet teljes a boldogság, mindig hiányzik valami. Vagy még nem voltam boldog.

Én az időt mindig előre tolnám. Lelkigyakorlatok alatt is igazán boldog voltam, és mégis, akkor azt szerettem volna, hogy szentáldozás után meghaljak. Nem, itt a földön tökéletes boldogság, zavartalan boldogság nincsen. Minden ember vágyódik valaki v. valami után egész életén keresztül.

1942. november 2.

Nyugtalan vagyok, nem lelem helyemet sehol. Kerülök-fordulok, naplóm fellapozom, és véletlenül kinyílik ott, ahol az Ő képe van. Szemem megtelik könnyekkel. Ki akarom szakítani, első gondolatom ez, de nem tudom megtenni. Miért? Ő nem vétett nekem. Szelíd két szeme csodálkozva kérdezi tőlem: „Miért vagy ilyen szomorú?” És én

¹³⁷ Ld. a 135. jegyzetet.

nézem, búcsúzó Tőle. Nem tudom elhinni, hogy végigtaposott szívemen. Hosszú ideig némán nézünk egymásra, utoljára. Gondolkozom, mit csináljak vele. Széttépni még most nem tudom, és miért is tépném el a fényképét, ez úgyis hiába, hiszen Ő a szívemben van. Be fogom takarni, hogy ne láthassam.¹³⁸

1942. november 8.

Kinézek az ablakon, ahol nyáron este oly boldogan gondoltam szép szerelmünkre. Most ez[t] nem szabad.

Őszi ragyogásban tündöklük a táj. Oly gyönyörű a környék, és mégis oly szomorú. Haldoklik a természet, és ezzel a mélabús természettel együtt haldoklik az első szerelem is szívemben.

Minden elmúlik itt a földön. A napsugaras tavasz minden díszét letarolja a zord, rideg ősz, a virágpompás ifjúság minden szép reményét szétszaggatja a kegyetlen sors. Itt is, ott is egy-egy sárga falevél hull alá a földre, hogy megsemmisüljön. A kérlelhetetlen őszi szél gyorsan tovaszáguld velük. Megkínózza, szétszaggatja. Ó, pedig hogy fáj ez annak a szegény levélnek! Hogy fáj nekem is, mikor az én szívem így megtépte, összeszaggatta a kegyetlen sors.

Most elnézem az ősz barbár vandalizmusát. Szegény fák, hogy megrázza, megszagatja őket.

Az ősz virágpompás tavaszban törtet. Ifjú honvédeink között jár rettenetes pallosával. Ontja a vért, pusztulást, halált....

1942. november 9.

Ma sikerült mosolyogni egész nap, úgy, hogy a leányok megkérdezték: „Miért van olyan jó kedved?” Most úgy érzem, szabad egy kicsit a múltra gondolni. Elmúlt az első nehéz hét. Már nem fáj olyan elviselhetetlenül az, ami történt, kezd a seb gyógyulni.

1942. november 10.

A nótában, melyet először énekeltem, benne van az egész szerelmem története. A nótás, virágos első résznek vége. Következik, hogy parancsszóra feledni kell.

„Lent a Maros partján árva lett az aranyhajú lány.”¹³⁹

1942. november 14.

Elcsendesült minden. A tájon néma feketeség uralkodik, csend van, csak a szél tombol. Itt a tél. Lelkemben is lecsendesedett már az első vihar (hogy a tépdese fájdalomt felváltja egy csendes melankólia). A fájdalom durvasága a melankólia szelidségévé enyhült.

Tegnap este jöttek haza hős katonáink, akik már egy éve kint vannak Oroszországban. A vonat lassú ünnepélyességgel gördült be az állomásra, mialatt a Himnuszt játszotta a katonabanda. De sokan nem jöttek haza, de sok ott kint maradt, távol a kedves hazától,

¹³⁸ A naplóíró végül felhajtható selyempapírral fedte be a fényképet (ld. az 1942. augusztus/szeptember 2-i naplóbejegyzésnél).

¹³⁹ A magyar nóta kottáját és szövegét ld. az 1941. június 17-i naplóbejegyzésnél.

az itthoni röögőktől! Messze-messze, nagy Oroszországba[n] egy sír domborul. A fején név nincs. A sírdomb csupa gaz, nincs rajta egy szál virág sem, csak egy sötétlila ibolya. A messze távol levő otthoni kedves minden könnye, fájdalma abban a sötét virágban van.

A szívembe döbrent hirtelen, hátha Ő is kint van. Szabad nekem most Őérté nem imádkozni? Mint régi kedves ismerősömről fogok ezután érte imádkozni. Ma este az alkonyati órákban hallgattuk a rádiót. Régen nem élveztem már. Most olyan nagy benyomást tett rám, hogy minden ok nélkül elkezdtem sírni. Nem ok nélkül, mert hiszen a régi szerelmes nyárt, a boldog órákat idézte a rádió. Mintha csak a szívemnek szólt volna.

„Oda van a virágos nyár.”¹⁴⁰...Igen, feledni kell a virágos nyár minden rózsáját, feledni kell az illatos tavasz minden pompáját, és feledni kell a hervadó ősz legszebb virágát, az első szerelmet.

A seb gyógyulni kezd, de most – igazat írok – nem akarom feledni Őt. Lehet, hogy kint van Oroszországban.¹⁴¹ Mi úgysem találkozunk már többé. A búcsúpillantás tele volt ragyogással, akkor még nem gondoltam arra, hogy ez az utolsó.

Az imádó is egy ilyen ragyogó pillantással búcsúzott el tőlem, és ezt a ragyogást megkapta tőlem az imádott is.

Nagy csaták dúlnak világszerte. Az országok vérben fetrengenek, és milliók jajgatása száll az ég felé segítségért. És az ég nem segít. Igen, mert az ég nem bottal ver..... Ezt a háborút mi kiérdemeltük.

1942. november 17.

Leesett az első hó, fehér a világ, pedig még csak nov. hónapban vagyunk. Szomorú, végtelen szomorú a természet. A fákon még sok zöld levél van, a hó ezt is betakarta. 2 évvel ezelőtt sütött a nap. Meleg őszi d.[él]után volt. A természet ragyogott a boldogságtól, és én is éreztem a pillanat rendkívüli jelentőségét. Éreztem a levegőben reám várakozó nagy pillanatokat. Állt a nap az égen, állt a vonat a síneken, ugyanaz volt az állomás, ugyanazok utaztak, minden úgy volt, mint régen, csak mi összetalálkoztunk.

Egy évvel ezelőtt szomorú, borongós őszi reggel volt. Én boldog voltam, mert akkor tért haza Ő Oroszországból.

Ma fehér a világ. Őszi ködben dideregnek a fák, és végtelen szomorú minden. Megfagy a föld, megfagynak a zöld levelek, és megfagy a szív is, mert nem szabad szeretnie.

Hiszen szeretnek engem, már nem úgy, mint régen, szeret az édesanyám, szeretnek a lányok. Megváltoztam, nem olyan vagyok, mint régen. Sok-sok ajándékot kaptam.

1942. november 19.

Ma Erzsébet napja van, névnapom. Szünetünk van. Nem tudok örülni az ajándékoknak. Az arcom ugyan mosolyog, de nem vagyok olyan boldog, mint ahogyan látszik. Az

¹⁴⁰ Magyar nótá, szövegíró: Pápai Molnár Kálmán (1878–1945), zeneszerző: Fráter Loránd (1872–1930).

¹⁴¹ Gencsy Tibor ebben az évben december 8-ig a Honvéd Versenyistálló kötelékében Alagon lóversenyzett. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

elmúlt napokon olyan sok rossz hírt hallottam, hogy nem bírok hatása alól szabadulni. Milyen jó, hogy van egy kis készségem ahhoz, hogy nevessek, hogy ne feleseljek vissza, ha nagyon szeretnék.

Aknára futott egy katonavonat. Nyugtalan vagyok. Ő vajon nem ment ki most a front-ra? A napokban az iskolában beszélgettünk a jövődőlésről. Korunkra nagyon sok ilyen van. Az a 3 napi teljes sötétség, az a sok-sok borzalom. Mi az egyén élete egy ilyen gigá-szi küzdelemben? M.[ater] Hatvani azt mondta, hogy ebből már sok minden be is telje-sedett. Ő mint a történelem tanára sok mindenre tud következtetni, és sötétnek látja jövőnket, ha meg nem javulunk.

1942. november 22.

Sok helyen olvastam már, hogy az ember addig nem hal meg, amíg boldog nem lesz. Egyeseknek ez sokáig tart, másoknál csak rövid ideig. Első szerelmem fájdalmas lemondásakor arra gondolok, hogy az a sok szép, boldog pillanat elegendő lesz nekem az egész életre.

Tegnap írtam egy katonának az orosz frontra. Annyit tudtam volna írni, de olyan kicsiny az a tábori levelezőlap.

1942. november 24.

Honvédeink nótát kérnek.¹⁴² A végtelen síkságra ráborul az alkony. A magyar honvéd ott áll a hatalmas Don partján, és hazagondol. A hegedű szól, a Honvéd hazagondol. Az ősi pusztán már ezer éve dalolt a magyar. Ma egy egész ország dalol nektek, honvédek. Valami olyat küld nektek, ami nem kézzelfogható.

Te adtad nekem az első álomtalan, szomorú, bús éjjelt.
Te adtad nekem a csókot, mely engem mindörökre úgy éget.
Te vagy, kinek soh'sem hittem, deakiért sír a lelkem,
Esküszöm, Te vagy az első, kit igazán, tiszta szívből szerettem.¹⁴³
" " " " " " " " " "

Hogy mondjam meg Neked, mennyire szeretlek,
Az én nagy szerelmem mivel üzenjem meg?
Megüzenjem-e a víg dalos madárral,
Elköszönő estén szellő fuvalmával?
Vagy az eső cseppje őszi d.[él]utánon,

¹⁴² A háborús években a Magyar Rádió a maga eszközeivel igyekezett a frontkatonák és a hátszország lakossága között közvetíteni, és hangulatukat, amennyire lehet, javítani. 1941. október 3-án indult a *Honvéd Kívánságverseny* sorozat (TERTINSZKY 1998.). 1942-től a Magyar Rádió a *Honvédeink nótát kérnek* című népszerű műsort is elindította, amelyet a délutáni-esti órákban sugárzott. (Bővebben ld. még: FEHÉR 1999.)

¹⁴³ Kasztriner Árpád (más névváltozatban: Kárpát Zoltán, 1882–1969) zeneszerző magyar nótája Mezei Sándor (1884–1968) szövegére.

Az mondja meg néked, mennyire szeretlek,
Hogy Teérted élek, Te lesz a halálom.

Ki vigye meg a hírt, mennyire kívánlak?
El kéne dalolni az egész világnak.
Az egész világon hadd tudják meg rólad,
Hogy Te milyen szép vagy, hogy Te milyen jó vagy,
Hogy a szidásod is simogató, édes,
Akkor sem feledlek, ha a szíved egyszer mégis a másé lesz.¹⁴⁴

Elmúltak a szép napok, melyek soha többé vissza nem jönnek. A napsugaras nyár, a hervadó ősz, a fagyos tél, az illatos tavasz. Mindez megvan ugyan, de olyan egyhangú, oly szomorú a nyár, tavasz, tél és az ősz. Nincs, aki megszépítse, aki megtöltse tartalommal. Ő elment. Elment örökre. Vértő szívem kimondhatatlanul fáj, ha azokra a boldog pillanatokra gondolok, amelyek elmúltak, és soha többé nem jönnek vissza. 2 év életéből, amikor igazán éltem, mert szerettem, szerethettem. Legalábbis azt hittem, hogy szerethetek. Ez a 2 év boldog volt igazán. Az a néhány találkozás beragyogta a többi szürke napokat, és bár sok szenvedést hozott, mégis mint valami felejthetetlen, szép álmra gondolok vissza rá. Most szenvedek véghetetlenül, mert örökre elvesztettem azt, aki 2 éven keresztül olyan kedves volt nekem. Örökre elvesztettem azt, aki 2 év minden álmát, vágyát, szerelmét, boldogságát jelentette nekem. „Megfizetünk mindenért, minden pillanatért.”¹⁴⁵

1942. november 25.

Csonka Kató eljegyzése.

1942. november 26.

Köszönöm Neked, Istenem, hogy adtál az én életembe is egy korszakot, mely mindig szép lesz nekem.

Csendesen hull a hó. Ködös fehérség dereng az esti szürkületben. Néma csend van és béke, pedig ahogy van béke. Valahol csaták vihara tombol. Édesapám is kint van most. Köszönöm Neked, Istenem, az életemet, a szép, virágos, fehér szerelmünket – suttogom bele a csendbe. Megnyugtató ez a csend. Gondolkozni kezdek, és a múltba[n] találok magam. Köszönöm, Istenem, hogy meghallgattad imáimat és adtad ezt a tiszta tavaszt életembe. Köszönöm, égi Édesanyám, hogy vigyáztál reám és a mi szerelmünkre. Végül Neked köszönöm, kedves, a szép percek. Megjelsz előttem. Egymás szemébe nézünk. Mit jelent ez? Nem fogom elfeledni sohasem, érzem. Mikor kint voltál a fronton, én megéreztem, tudtam, mikor jössz haza, mert lelkigyakorlatkor éreztem. Mindig

¹⁴⁴ Id. Kalmár Tibor (1893–1944) dalszerző szerzeménye, melyet többek között Kovács Apollónia (1926–2012) Kossuth-díjas énekesnő is feldolgozott, előadott.

¹⁴⁵ Az idézet valószínűleg Huszka Jenő (1875–1960) 1942. szeptember 24-én bemutatott *Mária főhadnagy* című operettjéből, a *Nagy árat kér a sors...* kezdetű áriából való.

ragyogott szemem és égett az arcom, ha Te utaztál, erről tudtam, hogy látni foglak. Ismét látni fogom két szép szemed tündöklő csillagát. Hányszor elveszítettelek már Téged, hogy végre örökre elveszítselek! A földön soha többé nem találkozhatunk már. Nekem feledni kell. Találkozni már csak ott fogunk, ahol bátran szerethetünk, a mennyországba[n].

Kedves most végiggondolni a mi rövid, reménytelen, de tiszta szerelmünkön. Olyan nagy megnyugvás tölt el. Lehet szeretni tisztán is. A mi szerelmünk ment[es] volt a bűntől, a szennytől. Igazi lelkiszeretet volt. Soha mi nem is közeledtünk egymáshoz tisztátalan gondolatokkal és érzésekkel. Testi vágynak egy parányi szikrája sem érintett meg. Vagy talán azért ilyen eszményien tiszta ez a szerelem, mert a képzelet világában létezett, és nem a valóságban. Mi a szerelem eszményi ragyogásánál ismertük meg egymás lelkét, és ezt szerettük.

Olyan végtelenül szépek, szentnek tartom a szerelmet. Addig, amíg őt nem ismerem, ösztönszerűen féltém a férfaktól. Most már nem, de közeledni nem engedek senkit. Én a csókot sem kívánom, pedig akik szeretik egymást, csókolóznak.

Égi Édesanyánk megvédte a mi szerelmünk tisztaságát. Hányszor térdeltünk előtte gondolatomban ketten. Most, néhány héttel a pater beszéde után azt hittem, meghasad a szívem a fájdalomtól. A tabernákulum¹⁴⁶ előtt azonban béke szállt meg. Ekkor megértettem. Mi itt ezen a bűnös földön nem lehetünk egymásé. A mi szerelmünk nem való erre a sáros földre. A mi szerelmünknek a boldog mennyország a helye. Egy út vezet ide, de ez nehéz és göröngyös és sötét, csak a távoli kereszt halvány fénye világítja meg az utat. Most már értem a nótát: „felejteti parancsszóra nem lehet”.¹⁴⁷ Nem lehet feledni... igen, mert a szeretet az nem hal meg, az örökké él. És az ilyen eszményien tiszta szerelem szeretet. Ezért nem hal meg. Majd ez a boldog egymásra találás meglesz a mennyországba[n]. Miért könnyes most a szemem? Hát ez nem vigasztal meg?

1942. november 26.

Elmosolyodtam magamban, mikor a tegnapi soraimat olvastam. Mintha nem is én írtam volna. Ó, lesz a boldog mennyországba[n] más, akit szeressek. Ma már könnyen tudok mosolyogni. Találkoztunk ma reggel újra. Könnyes, fájdalmas napok után jön a napsugár, és akkor elfelejtek mindent. Hogy meneküljek el előle? Mit tegyek? Egy második osztály van, együtt kell utazni, kell találkozni, főleg, ha Ő keres. Mert keresett. Ó, hogy tudok örülni most! Végigment a folyosón, és visszajött az én ajtóm elé. Itt megállt. Én ültem csendesen, a nagy vihart, mely bennem tombolt, nem látta senki. Végtelen szeretetet éreztem iránta ezért a cselekedetéért. Elfeledtem a pater szavait. Meg kellett, hogy érezze ezt a nagy szeretetet. Végignézttem karcsú termetén, és önkénytelenül Szt. Imre jutott eszembe, a lilimos herceg.¹⁴⁸ Azt hiszem, megérezte vonzalmamat. Ült a fülkémbe[n] egy ismerőse, hely is volt, az hívta be, de Ő nem jött be. „Aki másnak vermet ás, maga esik bele.”

¹⁴⁶ Tabernákulum: (római katolikus templomokban) oltárszekrény.

¹⁴⁷ A magyar nóta kottáját és szövegét ld. az 1941. június 17-i naplóbejegyzésnél.

¹⁴⁸ Ld. a 89. jegyzetet.

1942. november 30.

Harmadszor múlt el már november, mióta Téged ismerlek, és azóta még mindig, változatlanul, reménytelenül szeretlek. Most még jobban, mint az első novemberben. Úgy hallottam, hogy ott akarod hagyni a katonaságot. Azt gondoltam én naivul, hogy értem teszed. Most úgy látom, hogy szeretnél közeledni hozzám, de távol tart az én hidegségem. Nem mersz bejönni a fülkémbe, pedig szeretnél. Olyan nagy tisztelettel vesznek körül engem mostanában a lányok a vonatba[n]. A múltkor is – utólag mondták meg – azt tették, amit én, követik példámat. Nem is gondoltam én arra, hogy mennyire – akaratlanul is – hatok környezetemre. A kicsik magáznak és nagyon szeretnek. Senki mászt nem magáznak. Tehát egész tekintély vagyok.

1942. december 3.

A legtisztább lelkiszeretet az, mely Hozzá köt.

Végtelenül sivárnak, szomorúnak látom most a jövőt. Igaz, beteg vagyok, talán ez az oka ennek [sic!] a sötét gondolatoknak. Jöttem iskolába, pedig a torkom nagyon fáj. Holnap első péntek,¹⁴⁹ egyedüli vigasztalásom és reménységem.

Fejem lehajtom két tenyerembe, mert nagyon fáj az, amit most érzek. A szép múlttól búcsúszom. Az utolsó napokat élem. Egy szép szakasza életemnek befejezéshez közeledik. Kimondhatatlanul fáj ez a tudat. Hát minden, minden ezen a világon elmúlik, minden csak csalódás, álom.

Egyedül ülök a szobában. Az asztalon ég a lámpa, csend van, csak néha szűrődik be kintről egy-egy hang. Nem tudja, nem gyanítja senki, hogy idebent valaki haldoklik. Nem is valaki, annak a valakinek csak az első boldog álma haldoklik. Haldoklik, hogy meghalva örökké éljen. Mert az igazi szerelem az nem hal meg, az örökké él. Meghal, de sem a virágoknak, a napsugárnak, sem a pillangónak, a sápadt falevélnak, de még a nótának sem szabad tudni róla. Nekem is csak érezni szabad azt, hogy valamikor mennyire szerettem, és most pedig nem szabad. Halálos sebet kaptam, mely lassan-lassan fölemészt. Tudom, hogy így lesz, ennek így kell lennie. Én nem bírom azt ki, hogy ne szerethessem, mászt pedig én már nem tudok szeretni..... Tekintetem a távolba réved. Végtelenül szenvedek, hogyne, mikor temetem 3 év minden boldogságát, álmát, vágyát, szerelmét, reménységét. Önkénytelenül lehajtom fejemet, és kezeimet imára kulcsolom. Uram... legyen meg a Te akaratod.

„Megfizetünk mindenért, minden pillanatért.”¹⁵⁰

1942. december 5.

Van egy kis időm, sietek lefirkálni gondolataimat. Mikulás bácsi járt ma nálunk az iskolába[n].¹⁵¹ 18 éves nagy leányok vagyunk, és mint a gyermekek, úgy örültünk a jó

¹⁴⁹ Ld. a 39. jegyzetet.

¹⁵⁰ Az idézet valószínűleg Huszka Jenő *Mária főhadnagy* című operettjéből való.

¹⁵¹ Az ünnepségről a naplóíró iskolájának értesítője is beszámol, eszerint a diákok „decemberben Miklós-napra egyik szegénysorsú iskolatársuknak munkaköpenyről gondoskodtak és egymást is meglepték a szépen feldíszített osztályokban Mikulás-napi szeretetsomaggal és a hagyományos,

öreg Mikulás bácsinak. Pintér Marica volt a M.[ikulás] bácsi. Rengeteget nevtünk. Mikor a tanárok nem hallották, azt mondta: „Ne vacakoljatok már, lányok, mert elnevetem magam!” Persze volt nagy taps és nevetés a M.[ikulás] bácsi viccén. Szép kis ajándékot is kaptunk tőle. Ekkor arra gondoltam ebben a boldog pillanatban, hogy milyen szívesen odaadnám ezt a boldogságot annak, aki erre rászorulna. Én úgyis találok elég örömet az életbe[n]. Nekem van miért örülni, és van valakim, aki csüggedt pillanataimban megvigasztaljon, van, aki örömet adjon, a szívemben lakó Jézuska. Néha bizony az én kedélyem is derűs [sic!], de ezek csak felhők. Igazi egyéniségem nem a szomorú – mint régen –, hanem a vidám, verőfényes jókedv. Hiszen annyi szépség van az életben, és még a szenvedés is szép, ha azt úgy tudjuk elviselni, ahogyan kell, hogy az javunkra váljék. Tegnap soraimat hogy elolvastam, kicsit sajnálkoztam magamon. Most azonban nem tudok úgy elkeseredni, mint tegnap. Fáj, de van vigasztalás. Most érzem csak azt a lelki harmóniát, amit senki más nem tud megadni, amit semmi más nem pótol, csak a szívnek a tisztasága. Mennyire sajnálatra méltók is azok az emberek, akik úzik, hajszolják az életet és tele vannak kinccsel, pénzzel, mulatoznak, dorbézolnak, azonban soha egy pillanatuk nincs a lélek számára. Mindig futnak az egyedüllét elől. Igen, mert megszólal bensejünkben valami, és ez elviselhetetlen. Céltalanul, minden lelki tartalom nélkül azt hiszik, hogy tudnak boldogok lenni. Én nagyon sajnálom ezeket az embereket. Hogy nem hiányzik nekik az az eszményi világ, amit ők mellőznek, a lélek világa? Egy fűszál, egy bogárka, vagy egy hegy, vagy egy egész táj mennyit tud beszélni arról, akiről a gyarló ember hallani sem akar, mert hiszen a vagyon, a hírnév, a bűnös gyönyörök ezt mind-mind megadják. És amikor jön egy rossz hír, ami nem is olyan nagy dolog, akkor ez a „boldog ember” nem tud mit tenni: öngyilkos lesz. Úgy szeretnék minden ilyen szerencsétlen „boldog embert” megvigasztalni. Odaadni neki az én lelkiharmóniámat. Ez az igazi boldog élet.

1942. december 21.

Mindennek vége..... Itt fekszik előttem a könyv kinyitva: „A régi ház”.¹⁵² Elnézem a betűket, nézem 5 percig, 10-ig, és még nézném tovább is, ha látnám, de összefutnak a betűk szemem előtt. Hogyne nézném, mikor az egész szerelmünkből már csak ez maradt meg. Ő elolvasta ezeket a sorokat. És most azért nézem, azért könnyezem. Szívem kimondhatatlanul fáj, bár tudnék sírni, de most nem tudok.

A múlt héten kilencedet¹⁵³ kezdtem Kaszap Istvánhoz.¹⁵⁴ Buzgón, minden reggel elmondtam az imádságot, és már a nyolcadik napon kimondhatatlan testi fájdalomban volt részem. A lábam érthetetlen okból elkezdett fájni, de úgy, hogy még ennyire nem

Miklós püspök által felolvasott tréfás versikékkal.” (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 25.)

¹⁵² Tormay Cécile (1875–1937), a Horthy-korszak népszerű íróőjének 1914-ben megjelent ismert regénye, amely számos kiadást ért meg.

¹⁵³ Kilenced (novena): kilencnapos ájtatosság a római katolikus vallásban, a szokásosnál intenzívebb imádság jellemzi.

¹⁵⁴ Kaszap István (1916–1935) fiatalon elhunyt jezsuita novícius, halála után boldoggá avatását kezdeményezték, székesfehérvári sírja kegyeleti emlékhely, zarándokhely.

fájt soha. Menni alig bírtam. Az iskolába[n] csak leültem, fejem kezembe hajtottam, és hullottak könnyeim fájdalmamban. A lányok hiába kérdezték, mi van velem, nem akartam megmondani, de nem is tudtam volna megmondani, hol fáj, csak iszonyúan szenvedtem. Azt hitte mindenki, hogy a dolgozatírástól félek. A kilencedik napon vártam a csodát, de nem történt semmi. Másnap utoljára voltam bejáró, és ezen a napon történt az, amire soha nem is mertem gondolni, csoda történt. Ő egy fölkébe[n] utazott velem, sőt, mellettem ült.

Eddig azt gondoltam, hogy mi soha nem fogunk együtt utazni. Amit cselekedtem, annak ez a következménye. Ő nem jön be, mert én egyszer nem akartam bemenni az Ő fölkéjébe. Kaszap István közbenjárására most ez mégis megtörtént. T. betette egy fölkébe a kabátját, és elment. Én felszálláskor beültem egy fölkébe, de Baba átvitt innen abba, ahol egy tiszt kabátja volt, akkor még nem gyanítottam, hogy kié. Nem akartam én menni, mert láttam, hogy a folyosó azon részén áll Tibor, de mégis átmentem. A fölkébe[n] minden ülésen egy kis csomag volt, mintha le lett volna foglalva. Ó... Ő biztosan szándékosan tette ezt, hogy legyen hely. Persze mi diákok segítünk magunkon. Elhelyezkedtünk. Később bejött Ő. Mellém ült, pedig nem ott volt a kabátja. Ó, ha le tudnám írni, mit éreztem! Elfelejtettem egyszeribe[n] minden könnyemet, amit lelkigyakorlat óta sírtam. Szívem hevesen dobogott, az arcom lángolt, még mikor hazaértem, akkor is látszott a halvány pír rajta. Ő többször reám nézett, és nagyon nyugtalan volt. Aztán áthajolt, mintha a zsebébe nyúlt volna, és kócos, fekete fejét majdnem a vállamra hajtotta. Ő, de szerettem volna megsimogatni... de ezt nem lehetett. Nyugodtan ültem, igazán kifogástalanul viselkedtem. Semmit el nem árultam féltve rejtgetett érzéseimből. Pedig ha a szívem láthatta volna! „Az Isten a szívet azért rejtette el, hogy senki se lássa.”¹⁵⁵

Nagyon-nagyon boldog voltam ezekben a percekben, és mivel már a fejem is belefájdult, lehajtottam azt. Karomat ráfektettem a könyöklőre, mely köztünk volt, így egymás mellett hevert a két kar, az övé és az enyém. Egyszer ő felállt, és amikor visszaült helyére, hirtelen mozdulattal karját letette a könyöklőre. Egy kicsit hirtelen volt a mozdulat és váratlan. Megrezzentem. Ő ezt észrevette, és egész távolra húzódott. Aztán Babával kezdtünk beszélgetni. Nekem nem volt kedvem, inkább B. beszélt. T. így megtudta, hogy én utoljára utazom, hogy szerettem bejárni, és hogy most fogok érettségizni. Aztán ez is elmúlt, száguldva rohant a vonat, mintha az időt akarná meggyorsítani. Most tekintünk egyszer sem találkozott.

Ma áldoztam és különösen érzékeny vagyok a bűn iránt. A tegnapelőtti együttlétünk tiszta, boldog órái jutnak eszembe. Ilyen a szerelem, ilyen fehér, ragyogó mennyország?

Hogy mellettem ült, az sem korbácsolta fel érzéseimet, hozzámért, ez sem keltett bennem bűnös vágyakat. Csak még jobban éreztem, hogy mennyire szeretem. Ebben a percben nem gondoltam én a múltra, nem gondoltam a jövőre, csak a boldog jelenre. Úgy szerettem volna égő arcomat elrejtetni az Ő széles mellére és keservesen sírni. Nem gondoltunk mi akkor arra, hogy többé nem találkozunk (mert nem leszek többé bejáró). Most végtelen fájdalom tölti be szívemet, annál is inkább, mivel tudom, mi az, igazán boldognak lenni. Ez a mai nap életemnek egyik fordulópontja volt. Ma vagyok 20 éves.

¹⁵⁵ Az idézet Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből való.

Istenem, 10 évvel ezelőtt nem gondoltam arra, hogy ez a mai nap milyen fájdalmas lesz. Az édes Jézus nélkül ilyen sivár jövőnek nem mertem nekiindulni. A pater most is megvigasztalt. Azt mondta, hogy a feledés nagyon nehéz, és nem is lehet erőszakolni. Majd idővel elfelejtem, vagy ha az Isten akarja, akkor váratlanul összetalálkozunk úgyis.

1942. december 28.

Könnyeimen mégis keresztültört a mosoly napsugara. Csak az első napokban éreztem azt, hogy fáj a búcsú a bejárástól. Később ez a ragyogó nap aransugarával melegíteni kezdett, és annak az egy óra boldog együttlétnek a szépségei beárasztották a napjaim minden percét, pillanatát örömmel, fénnel, melegséggel. Még soha nem volt ilyen boldog karácsonyom, mint most. Úgy éreztem, hogy a ragyogó karácsonyfa fényében ott tündöklök, ott ragyog a mi örök szerelmünk.

A fenyőfa békés illatával, a karácsonyi szeretettel együtt végre megérkezett a mi boldog szerelmünk is. Hosszú, reménytelen évek ma tovatűntek. Könnyes, fájdalmas napok után jött a szerelmünk virágzása. Szerethetek, mert viszontszeretnek. Soha nem tudtam még így imádkozni, mint ezen a karácsonyon.

1943

1943. január 3.

Pár nap múlva beköltözöm Ny[íregy]házára. Elmúltak a szép bejárás napjai. Fáj az emlékezés, a búcsú nagyon.

Isten veled, kedves¹⁵⁶

Hull a hó, a táj már egészen fehér.
Elmúlt a nyár, kihűlt a szív.
Nincs már virág az ablak előtt,
Elhervadt, miként a sárga falevél.
Az én szívem most lángol csak
Érted, kedvesem, pedig feledni kell.
Az élet elszakít minket egymástól,
Most, mikor tudom, mit jelent szeretni
És viszontszeretve lenni.
Mert Te szeretsz, ugye, óh mondd, igen
Úgysem így van, tudom nagyon jól.
Emlékszel, kedves, a sárga falevéltre

¹⁵⁶ Minden bizonnyal a naplóíró saját verse.

Hogy meggyötörted, hogy összetörted
 És én azt hittem, hogy szeretted.
 Most mindennek vége, vége már.

Isten veled, kedves. Légy boldog örökre,
 Ne érezd azt, hogy a sírig vagy szeretve.
 Előtted az élet, számodra még nyitva.
 Teneked lesz még nyár, lesz még kikelet.
 Én nem foglak várni többé szívrepesve,
 S nem foglak látni soha többé, Kedvesem.
 De számomra Te leszel az élet
 Igazi tavasza, örökös tavasza.

Nyíregyháza, 1943. január 30.

Eltelt az első hét az új életemből.¹⁵⁷ Minden érzésem, minden régi gondolatom kihalt. Úgy érzem magam, mintha nem is én lennék én. Sehogy sem találom meg régi énemet. Tanulni, enni és újra tanulni, ez a jelszó új életemben. Nem csodálom, ha nem talállok magamra. Még a szerelmemet is elfelejtem ebben a reális környezetben. Ideális lelkem most, hogy elővettem naplóm, ismét reám talált. Sírás fojtogatja torkomat, de nem bírok sírni. Lelki szemeim előtt felvonulnak a fájdalmasan szép emlékeim. Mintha nem is én lettem volna az a boldog kisleány. Még néhány héttel ezelőtt milyen ragyogó szemem volt, hogy égett szívem a nagy-nagy szerelemben, és hogy lángolt arcom, ha eszembe jutott egy boldog óra. Nem csoda, hogy akkor tudtam ilyen boldog lenni, hiszen élénken élt még emlékezetemben az utolsó találkozásunk. Istenem, hogy szerettelek Téged, és hogy szeretlek még most is, Kedvesem. Pedig mi nem találkozunk többé sohasem. Tavaszra egészen biztos kimentek meghalni.¹⁵⁸ Oh, mennyi mindent tudok én már Terólad!

Itt, ahol lakom, nagyon szeretnek, és mégis megfagy a szívem, mert nem tud szeretni. Gizike néni nagyon aranyos, Józsi bácsi is, de mégsem érzem magam otthon.¹⁵⁹ A fiuk huszár, és mesélték, hogy hol járt. Tábori postaszáma 43/1. Minden nagyon érdekel, hiszen.... Csak az a baj, hogy tartalékos és géhás.¹⁶⁰ Különben biztos ismerné az én édes álmomat. Semmi reményem, hogy Őt valaha is lássam többé. Eddig abban reményked-

¹⁵⁷ A téli szünet ebben az évben 1943. január 25-ig tartott. (Ld. *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 8.)

¹⁵⁸ A naplóíró talán úgy képzelte, hogy Gencsy Tibort tavasszal újra mozgósítani fogják a keleti frontra. A valóságban Gencsy 1944 júliusáig nem teljesített frontszolgálatot. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

¹⁵⁹ Az 1942/43-as tanévben az iskola vidéki tanulói közül 32 fő lakott internátusban (részben az Angolkisasszonyoknál, kisebb részben egyéb nyíregyházi internátusokban), 13 fő magánszálláson, 31 pedig vonattal járt be. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 15.) Feltehetően az érettségi okán gondolta úgy a család, hogy nehéz anyagi körülményeik ellenére 1943 januárjától magánszálláson helyezik el Erzsébetet, így biztosítva számára kedvezőbb körülményeket a tanuláshoz.

¹⁶⁰ Géhás: gazdasági hivatali, ellátásért felelős, hadtápos katona.

tem, hogy ha egyszer hazamegyek, még utoljára láthatom, és elbúcsúzhatok a frontra induló kedvesemtől. Ennek is vége, mert azt mondja H. Ica, hogy nincs második.

Tanulni fogok most. Ez lesz minden vigasztalásom. Szenvedéseim (mert nagyon szenvedek) felajánlom a mi elmúlt szép, boldog szerelmünkért. Hetenként egy nap a drága honvédeké, akik annyit szenvednek. Ezen a napon az önmegtagadások, imák, jócselekedetek azoké, akik érettünk szenvednek. Rettenetes kegyetlenséggel bánnak az oroszok velük, szegényekkel. Azóta a nagy veszteségek óta¹⁶¹ nem ír Iduskának sem Gyuszika, sem a Laci. Én sem kapok levelet Antaltól. Szegények.

Holnap kezdődik a képkiallítás, én pénztáros leszek.¹⁶² Nem tudok most lelkesedni semmiért. Ezután megpróbálok egy kis szépséget vinni életembe, hiszen még hosszú lesz az élet.

1943. február 1.

Ma már egészen más szemszögből nézem a világot, mint tegnapelőtt. Boldog vagyok, már amennyire boldog. Szívemben van az édes Jézus. Ő kiemelt kétségbeesett helyzetből. Valahogy más most az élet Ővele. Olyan jó tudni, hogy nem vagyok egyedül.

1943. Gyertyaszentelő B.[oldog] A.[sszony]¹⁶³

Már nem érzem azt az egyedüllétet, már van útítársam a nehéz életben. Szívemben hordom a világ Királyát. Oly kecsesen, oly vidáman és boldogan megyek az utcán, hogy én magam is csodálkozom a változáson. Az emberek, akikkel találkozom, nem gyanítják – honnan is gyaníthatnák –, hogy velük szembe[n] megy a világ Ura, az édes Jézus. A mai napon felajánlottam szívemet az Ő szolgálatára. Most, mától kezdve különösen akarok a Boldogságos Szt. Szűz nyomdokain haladni. Istenem, adj erőt az én gyengeségemnek!

Körülöttünk a világban nagy viharok tombolnak. Lángokban áll az egész Európa, az egész világ. Iszonyú vérontás, halál van. Városok romokban állnak, dombok, hegyek tüzet okádnak. Pusztulás, szenvedés, nyomor és ínség gyötri az embereket. És oly csodálatos! Van ennek a megkínzott Európának egy szigete, ahová a jajszó nem hallatszik el, a lángok nem érnek el. Csend és nyugodt, boldog élet folyik Portugáliában. Népe vallásos, Isten intő szavát, a csodát észrevette, és megtért. Szakított az eddigi erkölcstelen életmóddal, megjavult. A jó Isten pedig megőrizte a pusztulástól.¹⁶⁴ Spanyolország a szörnyű polgár-

¹⁶¹ Valószínűleg utalás a 1943 januárjában történt doni áttörésre, amely a 2. magyar hadsereg jelentős részének megsemmisülésével járt. Hozzávetőlegesen 125–128 ezer főre tehető a 2. hadsereg közel egyéves keleti hadszíntéri tevékenysége során elesett, megsebesült és fogságba esett honvédek és munkaszolgálatosok száma. Közülük 49–50 ezren estek el, közel ugyanennyien sebesültek meg, 27–28 ezer főre pedig hadifogság várt. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003, 100–101.)

¹⁶² Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájában működő Diákaptár Egyesület (bővebben ld. a 85. jegyzetet) az iskola oktatója, Járdán József hittantanár festményeiből rendezett ekkor kiállítást, melynek során 1757 pengő értékű képet adtak el. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 25.)

¹⁶³ Gyertyaszentelő Boldogasszony (latinul: Purificatio Beatae Mariae Virginis): Jézus bemutatásának és Mária megtisztulásának ünnepe a katolikus liturgiában. Február 2-án tartják.

¹⁶⁴ Portugália a második világháborúban semleges volt.

háborúban tisztult meg.¹⁶⁵ Itt is borzalmas pusztulás volt, mint E.[urópa] többi országai-ban. Nem is említem ezeket. Úgy fáj arra gondolni, hogy mi van most a gyönyörű városokkal. Édes Hazánkat is figyelmeztette az Isten, hogy jobb útra térjen. És úgy látszik, az emberek ezt megértették. Kezdenek Istenhez térni az emberek. Nagy tisztulási folyamat indult meg. Bár nagyon sok a bűnös ember, de a kevés jóért az Isten megkegyelmez.

M.[ater] Hatvani azt mondja, hogy nagy-nagy események előtt állunk. Ha meg nem javul az emberiség, Isten elsöpör bennünket a föld színéről. Nagy üldözések lesznek, és a bűnösökkel együtt sok ártatlan is áldozatul esik. Jézusom, segíts!

1943. február 7.

Fáradt vagyok és nagyon kedvetlen. Második hét is eltelt, és én még mindig nem vagyok a régi. Olyan nagy ürességet érzek lelkemben, amit pótolni még eddig nem sikerült. Minden, ami eddig számomra az életet jelentette, eltűnt, és csak mint emlék kísért néha-néha a múlt.

Arcom sápadt, szemeim mélyen beültek, nagyon lefogytam. Megmagyarázni nem tudom, hogy mi van velem. A mai napon különösen vágyódom az én reménytelenül szeretett kedvesem után. Ezt a napot, igaz, Őérette ajánlottam fel. A legszebb napot, a szombatot. Ez a nap a Boldogságos Szűzanya napja.¹⁶⁶ Olyan jó arra gondolni, hogy van egy szent Asszony, aki szíven hordja a mi szerelmünket, és mint jó Édesanya őrzi tisztaságunkat.

Tegnap egy kis öröm ért. Kaptam otthonról csomagot. János elküldte a topolyai képeket. Édesanyám úgy megörvendezettett, nem is vártam pedig. Mához egy hétre mehetek haza. Olyan boldog vagyok, hogy nincs is kedvem most semmihez.

1943. február 9.

A mai napon egy kis napsugár lopódzott be sivár, komor életembe. Levelet kaptam a frontról. A régi Honvédeimtől. Nagyon, de nagyon megörültem a levélnek, de ma még nem válaszolok, mert nem akarok nagyon bizalmas lenni. Írtam haza és Iduskának. Megírtam a nagy örömet. Gizike néni még sírt is, mikor elolvasta. Szegény kis Honvéd! Oh, Istenem, csak már vége lenne ennek a háborúnak! A sztalingrádi Hősök jutnak eszembe..... örök, szép példája az önfeláldozásnak.

1943. február 15.

Ragyogó napsugaras délután van. Az ég nefelejcskék, és minden mosolyog. Csupa dal minden, és szerelmet zsong a nagy némaság.

¹⁶⁵ A spanyol polgárháború a második világháborút megelőző egyik katonai konfliktus volt 1936. július 17. és 1939. április 1. között, amely a nacionalisták győzelmével ért véget, s az országban Francisco Franco vezetésével diktatúra jött létre. Spanyolország, bár 1943-ig főként a tengelyhatalmakkal kereste a külpolitikai szövetség lehetőségét, rossz gazdasági helyzete miatt nem kapcsolódott be a második világháborúba, így a harcok idején végig semleges maradt.

¹⁶⁶ A katolikus liturgiában a hónap első szombatja Mária Szeplőtelen Szíve tisztelésének napja.

Tegnap otthon voltam. 3 héttel ezelőtt reggel mondtam búcsút alvó kis otthonomnak, és most újra viszontláttam. Nem tudom miért, de olyan jó otthon lenni. Mindenki, akivel akartam, találkoztam. Ma reggel pedig Őt is láttam. Hiába vagyok ide bezárva, hiába ez a sok elfoglaltság, Neki mindig jut egy-egy pillanat. Nem tudom feledni a szép emléket. Szeretem Őt, jobban, mint valaha.

Babáék azt mondják, hogy ezt is, azt is hallottak felőle. Olyan, mint a Palcsi. M.[ater] Hatvani sokat beszélt már nekünk erről a nemi betegségről, melynek okozója a spiroheda pallida.¹⁶⁷ Különösen a gentri¹⁶⁸ [sic!] famíliából származók örökölik ezt. Baba azt mondta, hogy ő nem tudja, hogy mi ez, de „anyu azt mondta, hogy ez a G. T. is ilyen”.

Mély fájdalom hasított szívembe..... Nem..... ez nem lehet igaz. Én hiszek az ideálokban. Nem fogok én csalódni, ez nem feltétlenül igaz.

Ma reggel eljött a fülkémig, és benézett. Úgy láttam, hogy bejött volna, ha Kató kabátja nem lett volna az üres helyre akasztva. Most ugyanis hallottam, hogy valamiért fáj a lába. Be is ült az Édes a szomszéd fülkébe. Olyan jó visszagondolni, hogy Ő úgy nézett utánam. Nem látott, de a tömegben nagyon keresett, láttam. Kocsin ment be itt, és úgy nézett vissza az ő szőke kis csillaga után.

1943. február 17.

Hej, ezen a napon de sok rossz történt! Franciaórán a M.[ater] Tauffer otthagyt bentünket. Ez még talán soha nem történt meg ebben az iskolában. Gyorsírásból rosszul feleltem. Csak egy rövidítést nem tudtam, és a Sz[o]r.[or] mégis helyre küldött. Pedig másokat ennyiért még faggatta [sic!] tovább. Úgy fáj az igazságtalanság. Magyarból is kettesem lesz, de csak azért, mert másból hármasmaim vannak. Persze akkor magyarból sem lehet jelesem.

Úgy várom a jövő szombatot. Mehetek haza. Ilyenkor, mikor el vagyok keseredve, csak a szép múltba menekülök. Akkor még jó volt. Babáék sincsenek itt, hogy megvigasztaljanak. Azok úgy szeretnek engem. Kis Böbikének hívtak most legutóbb.

Eleinte úgy jöttem be, hogy csak febr. 28-án megyek haza. Mi lett volna akkor, ha tényleg még most sem mentem volna haza? Ó, engem úgy megnyugtatt az, hogy Őt láttam, mert bevallom, Őérette vágyódtam hazamenni. Nem bánom én, ha akármilyen bűnös szenvedélye is van. (Ha olyan, mint a Palcsi.) Én akkor is szeretem, kimondhatatlanul szeretem.

1943. február 21.

Most még tél van, de odakint ragyogóan süt a nap. Ezen a d.[él]utánon nem megyek sehová, ezt magamnak szentelem. Tisztába akarok jönni önmagammal. Régi éneket megtaláltam, a tavaszi napsugár fölébresztett, felrázott a szürke közömbösségből. Ismét érző és gondolkodó lettem. Most már érzem megint, hogy mit jelent a szerelem nekem. Enélkül nem is tudnék ott lenni, ahol most vagyok, az édes Jézus keblén. Szívem csak

¹⁶⁷ Helyesen: spirochaeta pallida, a szifilisz kórokozója.

¹⁶⁸ Az Angliából átvett kifejezés (gentry) őshazájában a jómódú vidéki birtokos nemest jelölte. Magyarországon az 1870-es években honosodott meg, dzsentrinek az 1867 után birtokukat veszített, gyakran hivatali, katonai vagy értelmiségi pályát választó nemesekeket nevezték.

Őérette dobog. Mindent Őérte teszek. Fáradtnak érzem magam nagyon. Nem csoda, hiszen már napok óta éjszakázom. Hiába, nekem most rengeteget kell tanulni. Úgyis mióta itt vagyok, sok jegyemet lerontottam. Még talán a magyar jelest sem kapom meg, pedig ebből nem feleltem. Margit néni¹⁶⁹ csak beírja egyszerűen a kettest. Azt hiszi, ha másból hármasm van, m[agyar]-ból is jó lesz a kettes. Pedig, ha tudná, hogy fáj ez nekem. A lányok azt mondják, hogy mindig nagyon szépen felelek magyarból. Számtanból tanár úr megígérte a kettest a jövő félévre. Sokat sírtam a múlt héten, hogy nem tudok eleget tanulni. A jó Isten megsegített, most már fent maradhatok. A jövő szombaton lesz a félév. Úgy várom már, hiszen ismét hazamehetek.

Ma a kis kápolnánk olyan szép volt, hogy még az Istentől lefelugaszkodottabb ember is önkénytelenül imádkozna, ha ide belépne. Oly odaadóan tudok itt imádkozni. Fejemet lehajtottam összekulcsolt két kezemre, és imádkoztam. Egyszer csak egy szép mondat ragad meg az angyali énekből.

.....Mennyszágnak drága gyöngyvirága....

.....Angyaloknak Királyné Asszonya.¹⁷⁰

A glóriával övezett fényes Mária-szoborra néztem. Imádkoztam. Mennyire igaz... az ember Isten közelében tud csak boldog lenni igazán.

Eszembe jut hirtelen, hogy vajon helyes-e, hogy én levelezek ezzel a katonával. Semmi rosszat nem találok benne, hiszen a honvédnek szól, nem a személynek. Csak bánom, hogy fényképet ígértem neki. (Kért.) Igaz, édesanyám mondta, hogy majd küldjek. Csináltatjuk a tablót, azaz csináltatnánk, de M.[ater] T.¹⁷¹ nem akarja megengedni. Sokba kerül, az igaz, de az ember egyszer érettségizik életében.

A Don partján már hulldogál a hó

Csikós I. Attila¹⁷²

A Don-kanyarban arat a halál,
De arcvonalunk büszkén, bátran áll.
Védjük a vallást, védjük a Hazát,
És elrebegünk néha egy imát.
Mert itt az élet: szurony és golyó.....
A Don partján már hulldogál a hó....

Puskáink csövét belepi a dér,
És fehér havon piroslik a vér.....
Csupa rom a volt házak helyén,

¹⁶⁹ Dr. Thuróczy Margit, magyar–francia szakos tanár 1942/43-ban került az intézménybe, ebben a tanévben a naplóíró osztályfőnöke volt. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943*, 13, 33.)

¹⁷⁰ Az *Ó, áldott Szűzanya* című egyházi ének részletei.

¹⁷¹ Mater Tauffer Ilona, az intézmény igazgatója.

¹⁷² Csikós I. Attila szerzői magánkiadásban 1943-ban jelentette meg verseskötetét *Donmenti dalok* címmel, melyben az itt szereplő vers is olvasható.

Megfagy a könny az emberek szemén.
Olyan itt minden, mint egy jégtagló...
A Don partján már hulldogál a hó.

Géppuskák torka ropogva zenél,
Robban a gránát, törik az acél.
Vérző testcsonkon lángol a pokol,
Nincs irgalom és kegyelem sehol,
Lángol a föld és lángol a folyó.....
A Don partján már hulldogál a hó.

Két poklot látunk, az egyik csak ég,
A másikban meg zúzmara és jég.
Ruhánkat tépik a hideg szelek,
És testünket a gyilkos fegyverek.....
Szenved az ember és szenved a ló....
A Don partján már hulldogál a hó.

Túrjuk a poklot, túrjuk a fagyot!
Álljuk a harcot, a vad rohamot.
Szent Hadak Útján győzelmesen megyünk,
Szebb jövő álmát hordja fegyverünk.
Hisz lángol, pusztul a vörös bitó.....
A Don partján már hulldogál a hó.

1943. február 24.

Mint akit a legnagyobb csapás ér, úgy éreztem magam ma, amikor megtudtam, hogy 4-es a német dolgozatom. Hiába akartam erős lenni, nem bírtam ki. Sírní kellett. Meg fogok bukni, tegnap volt a konferencia. Nem is tudom, hogy miért, de már nem érdekel.

1943. február 24.

Sírtam ma d.[él]után is. Nem tudok tanulni, és olyan sok a lecke. Rettenetes nehéz helyzetben vagyok. Hogy mi lesz, azt nem tudom. Itt az érettségi, és én bukok.

Kikerültem otthonról, bele ebbe a nagyvárosba. Egészen más így minden. Elvezítettem azt, ami eddig lelkesített, közömbös lettem minden iránt. Olyan borzasztó arra gondolni, hogy az élet ezután már csak ilyen lesz. Robot reggeltől estig. Egészen más az egyéniségem, és mégis így kell eltöltenem az életet.

Nem.... ez nem így lesz. Eljön értem Ő, hiszen mi nem is tudunk élni egymás nélkül. Én Őérte, Ő pedig énért. És egy tiszta, fehérvirágos május elsején örök hűséget esküszünk egymásnak. Telnek, múlnak az évek, s én mosolyogva gondolkodom majd ezekre a szomorú napokra. Ha kisleányom lesz, nem fogom kényszeríteni a tanulásra.

1943. március 1.

Tegnap ismét otthon voltam. Nem tudom megmagyarázni, hogy miért, de olyan jó otthon. Iduska is hazajött az első állásából. Ő már megkezdte azt, amitől én annyira rettegek. Babuka ma reggel megvárt. Azt mondta, hogy M. Gizi megállapította, hogy G. Tibor ronda fiú. (Persze, hogy ronda, mert nem nézett rá.) Nem mondom, igaz, nem szép fiú, de nekem nem a külső a fontos. Nem külsőre ideálom nekem. Majdnem az ellenkezője annak, amilyent én szépek mondok. Ő, hisz nem ezért szeretlek én Téged, Kedvesem! Öröm és boldogság fog el most, hogy Te nem nézegeted a leányokat a vonatban, mint más. Csak egy van, egy szőke kis csillag, akinek kedvéért hetenként utaztál, akiért órák hosszát ácsorogtál, akinek a fülkéjébe be nem jöttél, hanem megálltál az ajtó előtt, akit észrevétlenül becsaltál oda, ahol Te ülsz, és csak aztán jöttél be, hogy utoljára, a bejárásom utolsó napján és talán az életben még egyszer szeressük egymást, anélkül, hogy ezt bevallanánk. Mert szeretsz, én ezt nagyon jól tudom, és azt is tudom, hogy ég és föld áll közöttünk. A híd ezen a nagy-nagy tengeren az egyedüli szerelem. És ez van olyan erős és hatalmas, hogy legyőzze az akadályokat. A csillag letűnt, sötét van.

Úgy néztek reám a vonatba[n] tegnap is és ma is. Nem mondom, Téged vártalak. Aranyszőke hajamhoz jól illett a barna ruha. Sok tiszt utazott, de Te nem jöttél. Hol vagy, Kedves? Mondd, nem hiányzik Neked valaki? A múltkor, amikor utaztál, nem kerested a szőke kisleányt? Gondolsz-e Te is olyan gyakran az utolsó együttlétünkre? – mint én. Úgy megsimítanám borzas hajadat, úgy megcirógatnám azt a csúnya arcodat (M. Gizi szerint)! Úgy ki tudnám zokogni magam a Te erős karjaid között! Az én gyenge nőiességgemmel úgy megerősíteném a Te erősségedet. Szemeim, ha belemélyedhetnének a Te két szemedbe, ha csak egyszer is, és leplezetlenül elmondhatnának Neked mindent! Vagy talán már el is mondták a szív legrejtettebb titkát az én akaratom nélkül? Lehet.....

Hol vagy most, Kedves? Nem ejtőernyős tanfolyamon?¹⁷³ Hiszen az akarsz lenni. Miért nem ismerhetjük mi már meg egymást?

Az óra már 10 felé jár. Mindenki alszik, csak engem gyötörnek a gondolatok. Hazagondolok. Tegnap de jó is volt! Sokat sétáltunk. Palcsival találkoztunk. Köszönt. Sokáig kerülgetett, de végre mégis rászánta magát, hogy szembejön. Olyan ideges volt, és olyan halkán köszönt. Szegényt nagyon, de nagyon megsajnálunk. Mit is tesz egy nő! Lerántja a férfit, de fel is tudja emelni. Pali sem fog ilyet tenni többet, azt hiszem. Olyan jó arra gondolni, hogy engem a fiúk csak imádságos gondolattal közelítenek meg. Tartózkodó természetem távol tart tőlem minden alantas gondolatot a férfiak részéről. Legalábbis én így gondolom. Nem is beszélnek velem össze-vissza akármit. A társalgás menetét én irányítom.

Nagyon fáj, hogy buktam németből.¹⁷⁴ Azt hittem, édesanyám fog kiabálni, de nem szólt semmit. És ez az, ami úgy fáj. Istenem, hát ezt is megértem. Tanár úr ma olyan ked-

¹⁷³ Gencsy Tibor két évvel korábban, 1941. január 6. és április 30. között végzett el egy ejtőernyős ugrótanfolyamot Pápán; 1943. január 6. és február 15. között Rahón egy síklatói tanfolyam hallgatója, majd december 1-ig Alagon lóversenyzett a Honvéd Versenyistálló kötelékében. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

¹⁷⁴ A naplóíró év végi és érettségi osztályzata német nyelvből és levelezésből a IV. évfolyam végén egyaránt hármas. (Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 33., 36.)

ves volt hozzám. És ma úgy bámultak engem. Hogy miért? Nem tudom. Reggel a vonatba[n] egy fiatal százados úgy reám nézett és egészen odahajolt, mint T., de mikor látta, hogy én nekidülök a támlának, arrébb ment. Ideje volna már, hogy lefeküdjek. Holnap fényképeznek.

1943. március 3.

Úgy ég az arcom, mint a tűz. Pedig nincs, amiért égjen. Egyedül vagyok. Csendesen alszik már mindenki. A nyugodt éjszakát nem zavarja senki.

Ma d.[él]után rádöbbsenem ismét nyomorékságomra. Fáj a lábom. Ó, mily távol állsz tőlem, Kedves, pedig képed a kezemben van. Már amikor azt gondoltam, hogy sántaságom miatt soha többé nem fogok sírni, akkor jött egy józan gondolatom, mely ment[es] volt a rózsaszín ábrándképektől, és megláttam a valóságot. Könny csak egy csepp jött szemembe, de belül annál jobban fájt.

1943. március 4.

Hideg körülöttem minden. Lassan én is hűlni kezdek. Forró szívem lüktetése már elcsendesedett. Lassan, lassan jéggé dermedek. Most nem tudok lelkesedni, örülni semminek. Csak érzem, hogy a legszebb korszak elmúlt életemből. A hosszú heteknek keserűsége most erőt vesz rajtam, és keservesen sírok. Fáj a visszaemlékezés, hiszen akkor olyan boldog voltam. És ennek a virágos tavasznak én voltam a megszüntetője. Én mondtam, hogy legyek bentlakó. Akkor jóval kevesebb időm volt, mint most, és mégis jobban tanultam. Igen, mert volt, aki tartotta bennem a lelket. Hiába, nem vagyok olyan erős, hogy egyedül boldog tudjak lenni. Szívemben nincsenek kincsek, ahonnan táplálkozhatnék. A boldogságot csak egy rajtam kívül álló valaki adhatja meg nekem.

Eloolvastam egy részt naplóm első boldog emlékéből. Egészen felüdit az a sok szépség. Nem..., akinek ilyen szép emlékei vannak, az nem lehet szegény, az gazdag nagyon.

1943. március 6.

Sok minden történt a mai délután. Iskolából hazaérve alig volt időm az ebédhez. Siettem vissza az iskolába. Boldogan mentem, hiszen a sebesült katonák látogatása volt a célunk.¹⁷⁵ Még most is előttem van az a sok szegény nyomorék ember. Eleinte, megvallom, félttem és iszonyodtam, mikor megláttam az első kórtermet. Mikor aztán bementem, a mély szánalom, amit irántuk éreztem, legyőzött mindent. Nem láttam én semmit, csak szenvedő embertársaimat. És csak most tudtam meg igazán, hogy mi a háború. Szegény emberek boldogan fogadtak bennünket, és mit is tehettek volna egyebet, panaszkodni kezdtek. Sok borzasztó dolgot hallottam. Oh, Istenem! Mit vétettünk, hogy ily kegyetlen büntetést mérsz reánk?

¹⁷⁵ Az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesületnek, amely a harctéren szolgáló katonák támogatását tűzte ki céljául, ebben a tanévben az iskola valamennyi növendéke tagja volt. Az egyesület szinte havonta továbbított szeretetsomagot a frontra, emellett február és március során a helybeli hadikórházat is gyakran felkeresték, melynek szintén gyűjtöttek könyveket, cigarettát, gyümölcsöt, édességet, Bibliát, szentképeket, rózsafüzért, továbbá szórakoztató délutánokat is rendeztek a sebesültek számára. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 25–26.*)

Annuskával voltunk egy terembe[n]. Olyan jó, ha van valaki, akiről tudjuk, hogy szeret bennünket. 4 év alatt fejlődött ki ez a barátság köztünk, és most különösen érzem ennek jelentőségét, hogy ilyen egyedül vagyok.

A sebesült, drága katonáink látogatása után volt a farsangi előadásunk. Hangulatos, kacagtató volt a műsor. Utána csendesen hazaballagtunk, nem volt tánc, mint régen. Most háború van.

Nekem különösen egy halk és kedves dal tetszett. Valahogyan ez közelebb áll hozzám, mint egyéb.

„Mire gondol ilyenkor a hadnagy úr?”¹⁷⁶ Mikor az én Kedvesem kint volt valahol Oroszországban, akkor alkonyat felé, amikor már a természet nyugovóra tért, a hadnagy úr hazagondolt. Eszébe jutott az a dalos ajkú, szőke kislány. Ezért voltam én akkor mindig szomorú, és ezért imádkoztam Érte olyan sokat. Istenem! Hogyan köszönjem meg, hogy épen visszahoztad Őt?

1943. március 11.

Kimondhatatlan fájdalom szorítja össze szívemet. Úgy érzem, most szakadnak el az utolsó szálak, melyek a múlthoz kötöttek. Már régi boldogságomat elfeledtem. A ragyogó, boldog napokat hétköznapi, homályos szürkeség követte. Szombaton hazamegyek és többet nem. Vége minden reménynek. Én soha-soha nem látom azt, akit mindenkinél jobban szeretek itt a földön. Torkom a sírás fojtogatja, de a közömbösség jégpáncélját nem tudják feltörni a könnyek. Érthetetlen és megmagyarázhatatlan az, amit érzek. Hová tűnt minden, ami szép volt, hová lettél, lelkem virágzása?

Kedvesem!..... Nincs egy szó, mely ajkamra jöjjön, midőn Tőled most már utoljára búcsút veszek. Csak azt suttogom egyre: Édesem... Szeretlek.....

Végig gondolom egész szerelmünk történetét. Álomszerűen szép volt és tiszta, mint a harmat, mely elenyészik, ha a nap felkél. A mi szerelmünk is így elszállt észrevétlenül csak azért, hogy nekem legyen mit siratni egy életen át. Hiszen úgysem lehetnék én soha a Tiéd, mert nekem fáj a lábam.

Isten veled, Kedvesem..... Köszönöm, hogy megláttál, hogy szeretted (?), hogy boldoggá tettél néhány hónapra, hogy álmot adtál, melyről álmodhatok életemen át.

Bácskába mentek. Miért nem a frontra, akkor leveleznék Veled. Itt legalább nem olyan veszélyes, vagy még veszélyesebb.

.....

Mire onnan visszatérsz, a szőke kislány nem lesz többé (bejáró). Kit üdvözölsz majd? Mint akkor.....

kedd, 1943. március 16.

Jobb nekem itt mindenkitől elfeledve élni. Talán majd én is tudok feledni. Ma reggel úgy vert a szívem, azt hittem, fogom Őt látni. Ilyenkor látom, hogy szeretem nagyon azt, akit már többé soha nem fogok látni.

¹⁷⁶ 1942-ben keletkezett népszerű háborús dal, előadója Nagykovácsi Ilona (1910–1995), szerzője Sándor Jenő (1891–1976).

Két nap alatt ismét a régi voltam. Érző, vérző szív. Mert nagyon fáj a búcsú. Életem első szerelmét temetem most. Ha eszembe jut, könny szökik a szemembe. Jobb nekem itt mindenkitől elfelejtve. Égető fájdalommal nem megyek a világ elé. Ajkam is mosolyt hazudik.

Minden elmúlik egyszer és minden a végéhez ér. Harmatos, üde, tiszta szerelmünknek is vége. Nem látjuk egymást többé sohasem.

Oh!... ha tudnád, hogy hogy szeretlek.

1943. március 1[...].

Levelet kaptam otthonról. Hogy felvidít egy lap! Iduska írja, hogy a szép ibolya elment a frontra. Hogy meg fognak neki örülni. Én egy honvéddel levelezek, de igazán olyan boldog vagyok, ha levél jön tőle. Nem mint férfi, hanem mint honvéd áll előttem. Milyen boldog lehet szegény, mikor megkapja soraimat.

Háború van most, mi leányok nem zárkozhatunk úgy el, hogy ne is cselekedjünk semmit. Nekünk most kötelességeink vannak. Fényt, illatot, szeretetet adni azoknak, akik kint Oroszországban mindezt nélkülözik. Hiszen érettünk harcolnak. Most nem kell kényes, affektáló orrfintorral félreállnunk, ha egy nyomorék embert látunk. A múltkor, mikor a kórházban voltunk, megsimítottam annak a szenvedő honvédnek az arcát és mindjárt elsimultak a fájdalmas vonásai, mosolygott. Kék szemében benne ragyogott a büszke, magyar öntudat, de ott sötétlett még az a vad kegyetlenség, aminek részese volt az orosz pokolban.

Sok százan, sok ezren nem mosolyognak többé már itthon. A háború elvitte az én édesapámat is. Már hónapok óta egy sort sem kapunk Tőle. Kedves bátyámat is őszre, azt hiszem, kiviszik. Mindenkit, akit szeretünk, el kell veszítenünk. Kedvesemet is már két ízben elragadta a háború tőlem, de még eddig visszaimádkoztam. Most ha kimegy, soha többé nem fogom meglátni.

Milyen jó lenne vele levelezni! De félek, hogy így kitudódik minden. Gondosan őrzött titkomat hátha kiolvassa a sorok közül. Kiolvassná, hogy ki írja e szavakat, hogy egy szőke kislány, aki szívét is beletette a levélbe.

A szerelem, melyet iránta érzek, egészen átalakított. Bár az utóbbi napokban sokat szenvedtem, de most már nyugodt vagyok. Elült a lelkemben dúló vihar. Csend van. Most már tudom, hogy merre kell haladnom. Szívem összegyűjtött kincseit féltve őrzöm a szomorúbb napokra. Milyen különös is! Napsugártól ragyogó az ég. A világ tele virággal és szeretettel. Pedig hiányzik az, akitől ezt kaptam. Hiányzik az ideál. És én mégis hiszek az ideálokban. Ő tette lelkemet ideálissá. Míg Őt nem ismertem, azt hittem, hogy minden olyan csúnya, szennyos, piszkos. A férfiakat megvettem. Körülöttem komor, sivár volt minden. Lelkem jégpáncélja egyszer csak olvadni kezdett. Egy napon aztán hirtelen kiengedett. Ez a nap volt az, amikor két szerető szív elsőt dobant egymásért.

Elnézem a fényképet,¹⁷⁷ mely életem legboldogabb percét örökíti meg. (Arra gondoltam, mikor készült, hogy Vele együtt térdelek a szt. Szűz előtt.) Boldog mosoly és végtelen, tiszta szeretet sugárzik belőle.

¹⁷⁷ A naplóíró az iskolájában az érettségiző osztály (tabló)fotózására utalhat. Ld. az 1943. február 21-i és az 1943. március 1-i naplóbejegyzéseket.

1943. március 26.

Hogy milyen boldoggá tud tenni az a gondolat, hogy holnap hazamehetek! Most nem azért örülök, mert a vonatba[n] esetleg találkozunk, hanem, hogy otthon hiányzom. Őt felejem. Nem akartam húsvétig hazamenni, hogy ez könnyebb legyen, de hívtak, hát repülök.

Könyvekben annyit írnak az első szerelem fájdmájáról. Én boldog vagyok. Boldog voltam akkor is, amikor az utolsó napon egymás mellett ültünk. Én sem szóltam, Ő sem, de éreztük, hogy mi szeretjük egymást.

Szokatlanul félszegnek és esetlennek éreztem magam. Kinéztem a robogó vonat ablakán, és arra gondoltam, hogy ezt a pillanatot soha az életben nem fogom elfelejteni. Bár tél volt, dec. 20-a, de én úgy láttam, hogy virágos a határ és ragyogóan süt a nap. Egy szempillantás alatt vége lett mindennek. Már is a múlthoz tartozott, nem volt más, mint emlék. Éreztem, hogy ezt soha többé ezt a tájat nem fogom látni. És úgyis lett. Többször jártam már arra, de nem láttam. Szerettem volna megállni, megfogni az elszálló pillanatot, de ráeszméltem, hogy ez lehetetlen, ezt soha vissza nem hozhatom. Volt ebben a tudatban valami dermesztő és valami rendkívül fájdalmas.

Oh, hogy fáj a szívem, mikor eszembe jutott, hogy mi többé nem találkozunk! És mégis közömbösen ültem, lelkem mélyén zokogva csak: Szeretlek. Mert szeretem magát, Tibor, noha tudom, hogy önző, hűvös lélek. De az évek folyamán megtudtam azt is, hogy az Egyetlent, az Igazít nem érényeiért, hanem hibáival együtt szeretem.

Mostanában sok a dolgom. Nem érek rá. A futó pillanatok, amelyekkel a régi emlékeimet felkeresem, sokkal többet érnek, mint a régi boldog ábrándozás. Miért oly édes az, ami tiltva van?

1943. március 29.

Boldogan, mint egy vidám kis fruska berontottam otthon kapunkon, és szaladtam édesanyám karjaiba. Pár órára kikapcsolódtam a tanulásból, de itt pedig éreztem a háború hideg szelének érintését. Oly csodálatos, hogy [Nyír]Bátorból minden férfi elesik [sic!]. Istenem, az én Tubikám hazajött. Soha azt a pillanatot nem fogom elfelejteni.

Utazás közben megrohantak régi-régi álmaim, de nem jöttek vissza szép emlékeim. Ez már mind a múlté. Most szívből jött az a kívánság, „Bárcsak ő ne utazna!” Minden, minden, amit elfeledtem, úgyis felszakadt szívemben. Úgy fáj az a tudat, hogy vége az első szerelemnek. Nemsokára befejezem az iskolát is, és elmúlik minden, minden. Az első szerelem emléke még sokáig fog kísérni, tudom. Rengeteget tanulok, most is csak gyorsan firkálok, hogy valamiben megörökítssem ezt a fájó könnyet, mely a búcsú könyve már. De sok ilyen könny lesz még.....

1943. március 31.

Csúnyán fúj odakint a szél, pedig tavasz van. Zöldellnek a fák és a bokrok. Utoljára lesz tavasz, mert.....

Most még iskolás vagyok, de alig 2-3 hónap múlva ennek is vége. Most itt a főigazgató.¹⁷⁸ Matrózruhában, fekete harisnyában járunk. El-elnevetgélünk gondtalanul, nem is gondolunk ilyenkor a közeledő érettségire. Én még most sem tanulok komolyan. A némettel most egész jóban vagyok. Ancika azt hiszem, valahogyan majd csak áthúzza az érettségén. Jelenleg a könyvviteltől félek nagyon.

Elmúlik ez is egyszer. Bár a tanulást nem bánom, de egyébként sajnálom. Sok szép boldog napom volt ebben az iskolában. Itt ismertem meg a nő igazi eszményképét igazán. Igyekeztem hozzá hasonló lenni. Különösen a szombati napot ajánlottam fel, amikor égett lábai előtt a mécses. Halvány lángja megvilágította fehér, szelíd arcát, és én ilyenkor mindig úgy éreztem, hogy az nem lehet boldogtalan soha, aki ismeri a szent Szűzet. Ragyogó, virágos májusi napokon az unalmas órákról kimenekültem gondolatban a szabadba. Piros rózsás, madárdalos udvarunkon sétáltam. Vagy pedig, mint egy jó diák, figyeltem a tanár szavaira. Figyeltem, de csak egy-két percig, mert jött egy szélsóhajítás, ami megrázta az ablakunk alatt levő virágos májusfa ágát, és én megszűntem diáknak lenni. Tekintetemmel a kék égen úszó kis felhőt követtem, és feltűnt egy drága valaki, akinek megjelenése boldogsággal árasztotta be az unalmas tantermet. Így jártam én gondolatban össze-vissza, és csak azt vettem észre, hogy tanár úr figyel. Ilyenkor ránéztem, elmosolyodtam és ismét kezdtem figyelni. Azért nem tudom most a folyószámlákat, mert ezt akkor tanultuk. III.-os voltam ekkor. Életemnek ez volt a legszebb tavasza. Csakugyan a természetben is gyönyörű volt minden. Szívemben is ott dalolt valami egy édes nótát. Milyen nagy dolog az, ha az ember először szeret valakit a tiszta lélek tiszta szerelmével. És reggelenként vártam az Ő megjelenését. Mert tudtam, ha Ő utazik, akkor tekintetével felkeres, hogy üdvözljön. Mikor jött, olyan boldog voltam.

Elsőbe[n] még nagyon ártatlan, naiv kislány voltam, de egészen más mégis, mint polgáriba[n]. Már sokat adtam a külsőmre, kezdtem mosolyogni, és már nem voltam olyan szorgalmas. A színjelesből 6 kettesem¹⁷⁹ lett. Másodikba[n] év elején mindig nagyon boldog voltam. Nem tudom leírni, hogy milyen érzésem volt, csak öntudatlanul, gond nélkül boldog voltam, ennyit írhatok. Talán ez az ismeretlen valami ült akkor is az arcomon, mikor az a drága hadapród reám nézett kíváncsian, amikor H. Icának mutattam a lelkemet. Ez a cselekedetem, hogy akkor nem mentem be abba a fülkébe, ahol egy katona ült, óriási fordulatot hozott. A jó Isten kezének csodálatos érintésére én is megéreztem, hogy fiatal szívem van. Mert én már ekkor megszerettem Őt, habár csak jóval később döböntem rá a valóságra. Szemünk pillantása és szívünk első dobbanása csak később következett be. Öntudatlanul hordtam magamban csaknem félévig a legszebb, legpompásabb tavaszt, az első szerelmet. Már harmadik éve érzem ezt a boldogságot, de most

¹⁷⁸ Az Angolkisasszonyok Felső Kereskedelmi Iskolájában március végén vitéz Tereh Géza tanügyi tanácsos, a szatmárnémeti tankerület királyi főigazgató-helyettese, a kereskedelmi iskolák ügyeinek előadója hivatalos látogatást tett. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 11., 16.)

¹⁷⁹ Az első osztály végén a naplóíró bizonyítványában 8 kettes (a mai négyesnek megfelelő) osztályzat szerepelt: történelem, földrajz, számtan, kereskedelmi számtan, német nyelv, gyorsírás, illetve szépírás és külalak tantárgyakból, egyes érdemjegyet kapott hittan, magyar nyelv, természettan, kereskedelmi ismeretek, egészségtan tantárgyakból és magaviseletről. Testnevelés alól felmentették. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1940, 44.)

búcsúzni kell. Igaz, már harmadik éve búcsúzom, hiszen csaknem elejétől fogva tudtam, hogy reménytelen a szerelmem.

Olyan boldog voltam most IV.-be[n] is, mikor először találkoztunk. Ő betette kabátját, kalapját hozzám, tiszta üres volt a fülke, de mégis kiment. Ezt nagyon becsülöm benne. Saját személye elől is megvéd engem, mint egy igazi lovag. Mert – ha nem is szeret engem – akkor is szívesen van a közelemben, hiszen a másodszori találkozásunkkor is (most IV.-be[n]) ott állt meg az én fülkém előtt. Aztán jött az a boldog félóra, amelyet együtt töltöttünk el, egymás mellett ülve. Ő, de sokszor gondoltam már arra, hogy akkor kellett volna nekem leborulni az Ő vállaira és sírni keservesen. De ezt nem lehetett megtenni, mert sokan látták. Szívem hevesen dobogott, különösen akkor, amikor észrevettem, hogy Ő néz. Megéreztem csak, de úgy zavarba jöttem, hogy lehajtottam a fejemet. Aztán mikor áthajolt, akkor is ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy kócos haját lesimítsam, és azt a drága rossz fejet magamhoz szorítsam, de nem lehetett. Ültem némán, hangtalanul. Ez volt a búcsú. Tudtam már akkor is, és ezért voltam olyan szomorú. Most már csak vágyakozva idézem ezeket a régi szép emlékeimet. 3 hét múlva húsvét. Még utoljára hazamegyek, talán fogom Őt látni, hogy soha többé ne lássam. Visszajövök ide érettségizni és feledni az emlékeket. Ez pedig soha nem fog sikerülni, mert az emlék, éppen úgy, mint a szeretet, nem hal meg, hanem örökké él. Már látom előre szép, virágos kertünket. Örök tavaszról álmodik benne minden. Csupa fehér virág minden, és egy zokogó kisleány sétál a virágok között. Szép, aranyos fürtjei meg-meglebbennek, mosolygó szemével visszanevet az örök tavaszt szimbolizáló fákra. Boldognak látszik, de csak látszik, mert azt nem tudja senki, hogy a fehér virágok, az örök tavasz, az első szerelem meghalt szívében, és ez a kert a temetője annak.

1943. április 10.

Két héttel ezelőtt volt kezemben utoljára naplóm. Ez a két hét mérhetetlen távolságra sodort engem. Szinte nem ismerem magamra. Soha egy percem sincs, tanulok, nem érek rá arra, hogy önmagammal foglalkozzam. Nem érek rá, csak este, mielőtt elalszom, de akkor is csak pár percre. De mégsem tudom feledni a múltat. Még mindig boldog vagyok, ha az Ő tekintetével – csak gondolatban is – találkozom. Már előre álmodozom a húsvéti hazamenésről. Milyen jó lesz, fogom talán Őt látni.

Tegnap először éreztem igazán az érettségi közeledtét. Nagyon, de nagyon félek tőle. Ezután még kevesebbet fogok írni, pedig de sok mindent tudnék írni. 17. máj. lesz az írásbeli és jún. 8-án a szóbeli.

Olyan sok szép intelmet kapunk az életre, melyeket szeretnék megörökíteni, de erre sincs időm. „Szeressük a hivatásunkat..... az életnek mindig csak a napos oldalát nézzük!” – mondotta Tisztelendő úr. Eddig én így néztem, de majd, amikor jönnek az élet ostorcsapásai, akkor lesz-e erőm? Jézuskával szívemben lesz...

feketevasárnap,¹⁸⁰ 1943. április 11.

El nem mulaszthatom ezt a boldog percet anélkül, hogy ide ne írjak semmit. Szinte úgy érzem, hogy leszakadt egy db mennyország, és én abban vagyok. Ezt nem is lehet máshoz hasonlítani. Minden, amit látok, minden, ami körülöttem van, csupa boldogság, csupa szeretet. Érzem, hogy Valaki engem nagyon, de nagyon szeret. A szívemben lakó Jézus. Van ennél nagyobb boldogság a földön? Vele élni, vele lenni minden pillanatban. Így minden szebb, így minden gyönyörű. A halvány gyertyák fényében ragyogott ma az oltár. Nem is tudtam szavakba önteni imámat. Csak térdeltem, és lélekben Vele beszélgettem. Ha ilyen percet mindenki átélne, akkor nem lenne boldogtalan ember. Vele együtt nem félek az élettől.

1943. április 14.

Kertünkben a padon ülök, és lelkem a nyugodt, boldog természetet élvezi. Holnapra már nem kell tanulni. Húsvéti vakáció előtti napon szentmisére megyünk. Most van az igazi tavasz. Én is érzem, pedig azt hittem, nekem már nem lesz többé kikelet. El lehet mindent feledni. Azaz feledni nem, csak besorozni az emlékek közé. Megtörtént. Szép volt, de elmúlt. Minden elmúlik egyszer. Elmúlik a tavasz, elmúlik a nyár, és elmúlik a tél is.

Épp most ment el a ½ 5 órás vonat. Van valami megfoghatatlan ebbe[n] a gyors száguldásba[n]. Ilyen az élet is. Körülöttem minden nyugodt. Az idő sem múlik, úgy látszik, pedig csak ezt én gondolom. Virágba szökkenő fák alatt olyan szép az élet. Zöld bokrok között zümmögő kis bogárcák szálldosnak. És nem félnek tőlem. Szeretnek. Oh, ha holnap találkoznék Vele.....

[A következőktől a bejegyzés más ceruzával íródott:] És nem találkoztunk. Pedig olyan szép voltam. Egész d.[él]előtt (szombaton) készülődtem. 10-szer, hússzor, sőt többször megfordultam a tükör előtt, hiszen szép akartam lenni.....

Végtelen szomorú vagyok most, de már nem tudok sírni. Elmúlt az az idő is, amikor még tudtam sírni. Minden nehézség nélkül mosoly ragyog arcomon. Nem gondoltam én akkor még arra, amikor a múltkor itthon voltam, hogy ha legközelebb hazajövök, árva leszek.

Mikor Téged szerettelek, mennyországban jártam,
A ragyogó két szemedben csillagokat láttam.
Daloltam a madarakkal, virággal örültem.
Csillaghulló őszi estén mégis árva lettem.
Csillag nélkül, virág nélkül minek már az élet,
Mikor a szív soha többé nem szerethet Téged.
Hiába van előttem az egész világ álma,
Te nélküled nem juthatok én a mennyországba.
Te nélküled nem juthatok én a mennyországba.

¹⁸⁰ Feketevasárnap: nagyböjt 5. vasárnapja, a szenvedés időszakának kezdő napja. A hagyomány szerint a feszületet és a főoltár képét föltámadásig fekete, 1965 óta inkább lila lepellet takarják.

1943. április 26.

Elmúlt az utolsó vakáció. Legközelebb, ha hazajövök, már nem leszek diák.

Oly szép volt ez a pár nap! Együtt volt az egész család, édesapám kivételével, aki a fronton van. Visszahozhatatlan, örökre elmúltott szép idő volt. Úgy fáj erre gondolni. Most különben nagyon érzem, hogy itt a földön minden elmúlik. Elmúlt életemből az első tavasz is. Emléke még sokszor kísért, és olyankor úgy érzem, hogy céltalan az életem, de a jövőre gondolok. Ha itt a földön nem is, de majd a boldog mennyországban együtt lehetünk, és ott majd talán szerethetem én is Őt, akit itt nem szabad szeretni.

Pistuka holnap reggel, én pedig este utazom. Most, hogy van egy kis időm, búcsúzom a múlttól. Hátha mire leérettségizem, teljesen elfeledek mindent, és búcsú nélkül távozzom a mostani kedves világomtól, ábrándképeimtől.

1943. május 1.

Most van egy pár pillanatom, hogy megörökítsem néhány szóban az utolsó húsvéti vakációm és főleg azt a felemelő, de végtelen fájdalmas estét, amikor ide visszaérkeztem.

A d[él]jutáni ½ 7-es vonattal jöttem. Sokan kikísértek, és amikor a vonat kerekei lassan megindultak, úgy éreztem, hogy valami elszakadt lelkemben. Virágos fák, zöldellő bokrok és a napsugaras tavasz intett búcsút nekem. Gyorsan kigördült a vonat a pályaudvarról, és vitt egy ismeretlen, reménytelen jövő elé. Hiszen pár hét és nyitva áll előtttem az élet kapuja. [Mária]Pócsan nem jött az, akit titkon vártam. Gyorsan tovább vágattunk. Nem várt a vonat arra, hogy én kigyönyörködjem magam a szép, fehérvirágos kertben. Csak tovább, tovább. Oly hamar beértünk, hogy szinte lehetetlennek tűnt fel előttem. Aztán vidám arcot kellett vágni. Vártak.

Visszaérkeztem. Egy héttel ezelőtt még rügyező fák már tiszta zöldek voltak. A virág már elhervadt. Fehér és lila orgonafürtök integettek felém, és én mentem hívásukra. Az alkonyat szelíd fátyola borult a tájra. Üde friss levegő csapott meg hirtelen, és érezni lehetett az orgonák kesernyés illatát. Mint akit szíven ütöttek. Az egész kép az én lelkiállapotomat szimbolizálta. Megálltam. Hosszú ideig csak álltam némán. Egyszer csak kicsordult a könny szememből.

Elveszítettem Őt mindörökre.

1943. május 21.

Hosszas hallgatás után ismét időt szakítok az írásra. Amitől olyan nagyon félttem, már elmúlt. Tegnap volt az utolsó írásbeli érettségünk. Szeretnék mindent részletesen leírni, szeretném mindazt megörökíteni legalább pár szóval, ami történt, azért ezt az egy nap pihenést felhasználom az írásra.

Nem is tudom, hol kezdjem.....

A múltkor már azt írtam, hogy kezd hűlni a szívem. Ez csak átmenet volt, mert ma még forróbb, még sokkal jobban szeret, mint valaha.

Sok könnycsepp és imádság igazolja ezt. Új környezetem igazán nagyon szeretem, és eleinte csak a szokatlanság és az idegenség hatott reám oly hidegen. Ma úgy érzem, mintha az itt töltött idők lennének a legszebbek életemben. A régi kedvesem emlékét

még mindig szeretettel őrzöm. Az álom és a képzelt ideál, mely egyszer megtestesült, ismét álmokdódd foszlott széjjel. Szeretem változatlanul melegen és tisztán. Azokon a sötét, könnyes éjszakákon szakadt el a valóság az álomtól, amikor került szememet az álom. Akkor lett a valóságból álom, amikor álmaimban megláttam a valóságot. Feltárult előttem a közeli élet kapuja.

Május 8-án P[ater] Lehelnél meggyóntam. Hosszan elbeszélgettünk. Atyai jótanácsaival ellátott és vigasztalt. A nevemet is megkérdezte, és olyan melegen mondta: „Bözsikém, nem szabad csüggedni, hiszen még előtted az élet. Nem érdemes egy fiúért sírni, hiszen neked akad még 5 is. Majd meglátod, hogy szép az élet. A jövő szombaton ballagtok, és nemsokára vége az iskolának...” Szavai úgy megnyugtattak, és olyan boldog voltam egész nap. Hiába esett az eső, fújt a szél, vidám voltam, mosolyogtam.

Azután jöttek az utolsó napok az iskolába[n]. Sok könny és sok fájdalom. A búcsú könnyei, fájdalmai. A mi osztályunkat úgy szerette minden tanár, hogy könny nélkül nem maradt a szeme egyiknek sem. Tanár úr szemében is megjelent két könnycsepp, amikor utolsó óráján végigtekintett a zokogó IV. osztályon. Hittanvizsgán én voltam az első felelő.¹⁸¹ Ez is elmúlt. Nem tudom, miért, de én úgy éreztem, hogy tisztelendő úr szeret engem. Mégpedig nem a tanár szeretetével, hanem egy ifjú férfi szerelmével. Nem érzem bűnnek ezt, amit most ide leírok, hiszen, ha igaz is, akkor is csak egy kísértés, melynek mindkét fél erősen ellenáll. Ő is, én is. Mióta erre rádöbbsenem, azóta értem meg Tisztelendő úr viselkedését és csodáló, meleg tekintetét. A művész, a költő Járdán József¹⁸² (aki eddig még nem talált a földi dolgokban örömet) most észrevette a leányt a földön. Mióta erre rádöbbsenem, azóta kerülöm Őt, és mégis oly sokszor váratlanul találkozunk. Akkor is, amikor ez a gyanúm megerősödött, váratlanul találkoztunk. A folyosón mentem, Ő utánam jött. Az ajtónál, amikor utolért, én mint diákleány félreálltam, hogy beengedjem. Nagy meglepetésemre nem ment be, hanem megállt, és a büszke, gőgös (mert ha öntudatlanul is, de gőgös) tisztelendő úr szerényen azt mondotta: „Tessék”. Ránéztem, és a tekintet, ahogyan ő (is) nézett, elárult mindent. Istenem... földi ember ő is. Ne büntesd azért, mert pap léte megérezte, hogy szíve van. Hiszen a szerelmet Te adtad az embereknek, és azt, hogy a papok nem nőülhetnek, nem Te mondtad. Nem tehet Ő erről. Hányszor, de hányszor vettem magamhoz az Ő kezéből a Te szent Testedet, Jézuska! Légy irgalmas neki.

Szombaton, május 15-én elballagtunk.¹⁸³ Annyi szeretetet kaptunk ebben az iskolában, hogy elég egy életre. Minden a legszebb volt ezen a napon. Nem tudnám leírni

¹⁸¹ A IV. év végén a naplóíró a legjobb, azaz egyes osztályzatot kapott hittanból. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 33.)

¹⁸² Járdán József (1911–1988) katolikus költő, pap, hitoktató Nyíregyházán. Ebben a tanévben az *Angolkisasszonyok Női Felsőkereskedelmi Iskolájában* a naplóíró hittanára, emellett több újság szerkesztője, novellák, színdarabok, versek szerzője, tárlatokon is ismert festőművész. (*Magyarország tisztai cím- és névtára* 1943, 549.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 12–14.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1944, 11.)

¹⁸³ A ballagás a mai ballagásokhoz hasonlóan zajlott, a feldíszített iskolától, osztályteremtől és egymástól búcsúztak a diáklányok. „Az igazgatótól és a társaktól való kölcsönös búcsúvétel után még egyszer és utoljára elköszönnek a padoktól, tábláktól, írógépektől és tornaszerektől, aztán a könnyes

ügyse[m], hiába is próbálnám. Délután kihirdették, hogy mindenki átment, mehet érettségire. Utána cukiba az egész IV. oszt. Másnap vasárnap, aztán 17-e. Az első írásbeli.

1943. június 7.

Nem tudom, mit akarok tulajdonképpen írni. Lelkem tele van csordulásig érzésekkel, és szívem hevesen dobog. Holnap lesz jún. 8. Szóbeli érettségi. Kimondhatatlan érzések gyötörnek, úgy érzem, hogy semmit sem tudok. Sötétben bólogatnak a hervadt virágú akácok, vészajtósló fekete felhők tornyosulnak. Szinte visszatükrözi minden nagy lelki gyötrelmeimet. Egy kis szomorúság is vegyül az érzelmek hullámtömegébe, a búcsúzás fájdalma. El kell válni mindentől, ami eddig számomra jelentette az életet, megszűnik a sok szeretet, jön az élet a maga hideg zordságával, kemény ridegségével. Sokat várok tőle nagyon pedig. Én szeretettel akarok mindent elérni. Sötét van, nem folytathatom tovább.

Nyírbátor, 1943. június 17.

Árva lettem. Elmúlt minden szépség, elmúlt a tavasz életemből. Úgy érzem, hogy az élet nagyon kemény és zord lesz. De sokat vártam pedig tőle, és már az első héten csalódás ér. Oly önzők az emberek, nem érdekli azokat, hogy én leérettségiztem.¹⁸⁴ Egy pár kivételével napirendre térnek fölötte. Én pedig azt gondoltam, hogy mindenki nekem fog gratulálni. Nem is tudom, miért vagyok ilyen szemrehányó hangulatban, hiszen nincs rá okom. Mit érdekel engem az emberek önzése! Én szeretni akarok nagyon mindenkit. Az első nap után volt furcsa, hogy itt senki nem vett észre, mert Ny[íregy]házán mi voltunk az ünnepeletek.

Úgy bánom, hogy miért nem írtam le az akkori élményeimet, most utólag ez nagyon nehéz. Igaz, időm nem volt.

Fáj a búcsú nagyon. Könyveimet rendezgetem, és sírni szeretnék, de nem jön könny szemembe. Minden dal, minden halk szellőfuvalom és minden illat az én tavaszomat juttatja eszembe. A boldog diákéveket, az első szerelmet. Nem akar fájdalmam enyhülni. Utoljára decemberben találkoztunk azon a szép napon, amikor utoljára utaztam haza. Akkor még nem sejtettem, honnan is gyaníhattam volna, hogy ez az utolsó találkozás veled, Kedvesem. Szép volt a mi szerelmünk, szép volt, mint egy álom, és rövid volt. Elmúlt. A nótában benne van egész története a mi szerelmünknek. Szeretek, szeretsz..... Árva vagyok. Elhagytál, mert Neked nem szabad engem szeretni.

szemű szülők és ismerősök sorfala közben, a pici csengőkkel csilingelő kis elemisták kíséretében a kápolnába s onnan az intézeti főnöknőhöz vonulnak, hogy a szentségi Jézustól áldást fogadjanak s egy utolsó anyai jótanácsot szívükbe véssenek. Innen négyes sorokban, legszebb rendben útjuk az országzászlóhoz vezet, ahol babérkoszorúval áldoznak az elesett hősök emlékének." (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 22.)

¹⁸⁴ A naplóíró a szóbeli érettségit megfelelt minősítéssel tette le: magyar nyelvből kettes, történelemből kettes, közgazdaságtan és jogból kettes, földrajz és áruismeretből kettes, kereskedelmi számtanból hármas, gyakorló irodából hármas, német nyelv és levelezésből hármas, valamint francia nyelv és levelezésből szintén hármas osztályzatot kapott. Az érettségi tételek listáját az iskolai évkönyv szintén tartalmazza. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 36.)

Tél van, és én csak szeretlek tovább reménytelenül, változatlanul.

Rövid a nóta, de elmondja egész ifjúságom tragédiáját.

Szerettem nagyon tanárait, osztálytársaimat és mindenkit. Ez az iskola egészen új valakit formált belőlem. Teljesen átalakultam. Most mindenkinek a kedvence vagyok.

Az első évben gondtalanul, vidáman éltem. Talán ez az év volt életemben az, amikor soha semmi nem fájt nekem. És mégsem ez volt a legszebb, mert ekkor még nem ismertem a szeretetet. Szeretet nélkül pedig az ember nem tud boldog lenni. Mint egy fehér rózsabimbó éltem boldogan, de a rózsa illatát még nem érezte senki. A sok szenvedés, gyűlölet és szeretetlenség után olyan jólesett szeretetet kapni. Nem is emlékszem erre az időre, csak úgy, mint egy szép napsugaras tavaszra.

Ekkor már fogékony lelkem érezte azt, hogy nemcsak kapni kell, hanem adni is. Ki kell nyílni a fehér rózsának és szórni a pazar illatot mindenhová, mindenkinek, de leginkább arra szórni, és a legrejtettebb kincseket, legféltettebb illatot arra hinteni, akit nagyon szeretünk. De ki az a Valaki, akit én a földön legjobban szeretek? Sokáig kerestem, tapogatóztam. Ki ez? Édesanyám?... Édesapám? Testvéreim?... Nem, „ ”, ” sohasem állottak előttem magasan. Ők ismertettek meg először az élet szépségeivel, de ők voltak azok is, akik életemben az első nagy csalódást okozták. Ez mély seb még ma is lelkemben..... Ki hát akkor az, akit én keresek? Öntudatlanul ilyen kérdések gyötörték, míg végül megtaláltam azt egy férfi személyében. Szép volt ez és nemes. Nem volt azon egy mákszemnyi sem a földi ember gyarlóságából. Megtaláltam és megszerettem. Lelkem fehér szirmai kezdtek kifeszleni, és az illat, a szépség ragyogó, mosolygó szememen keresztül áradni kezdett, boldog voltam nagyon. Az Oltáriszentséget gyakrabban vettem magamhoz, és a lilomos Mária nyomdokain kezdtem haladni.

Megvolt a személy, akit szerettem, és ez tökéletesen kielégített. Isten azonban nem így gondolta a fiatal leány szeretetét, Neki ezzel a szeretettel nagy és szent céljai vannak. Eljött tehát az én életemben is az a nap, amikor a szeretet szerelemmé változott. És egy szép napon az ideális férfialak testet öltött. Csak egy pillanat volt, de én éreztem, hogy ez Ő. Most már volt, aki ezeket a szép tulajdonságokat viselje, volt a valóságban is egy ideál, egy eszmény, akihez nem hasonlít senki, nem csak az álomban, a képzeletben. Rádöbrentem arra, hogy szerelmes vagyok. Úgy megrázott a nagy érzelem és a hirtelen feltörő lángok, hogy nem ismertem magamra.

Sok szenvedés, keserűség, fájdalom következett ezután. Jöttek napok, amikor Őt kigúnyolták, lehúzták, a sárba tiporták, minden bűnnel vádolták. Nekem Ő továbbra is megmaradt ideálnak. Saját szememmel győződtem meg hidegségéről, de én csak szerettem tovább.

Az évek szenvedése, az éjszakák könnye lassan eloltotta a nagy lángokat, lemosta az Ő vétkeit, és még sokkal jobban szerettem ma, mint régen. Ma már realisabb szemmel nézem a világot. Ő is realisabb képet öltött, az ideálból realis ember lett, de én még így jobban szerettem.

1943. június 20.

Folytatnám, ahol a múltkor abbahagytam, de most nagyon jó kedvem van. Nem akarok szomorú lenni. A jó Isten, ha úgy rendelte, hogy nekünk nem szabad többé talál-

kozni, akkor én belenyugszom. Nem is tudom megérteni, hogy miért szeretem én Őt tulajdonképpen. Valamikor 5 évvel ezelőtt azt hittem, hogy soha nem leszek szerelmes. Igen, azzal a természettel talán nem is ismertem volna meg soha a mai boldog szenvedést. Köszönöm, Istenem. Köszönöm az életemet, a szép, boldog életemet.

Lement az érettségi is. Úgy félttem, és kimondhatatlan izgalom szorongatott jún. 8-án reggel, mikor felébredtem. És hogy milyen jól sikerült! Fölösleges, hogy leírk mindent, hiszen ez úgy él emlékezetemben, mintha most történt volna. A világi biztos¹⁸⁵ nagyon szimpatikus ember volt. Napokkal később azt álmodtam, hogy megkérte a kezemet. Én pedig sírtam, úgy szerettem. Mellére borultam a méltóságos úrnak, és úgy zokogtam. Az tény, hogy nagyon nézett rám, és később is a folyosón úgy reám nézett, hogy rögtön hátrafordultam, és mosolygó tekintetem találkozott az ő szigorú szemeivel. Aztán mikor bent a teremben Annuska örömeiben megcsókolt, azt is észrevette, reám nézett, de arca szigorú maradt. Én elmosolyodtam, és Annuska háta mögé bújtam. Fáradt öregember, szigorú, legalábbis én úgy néztem, és mégis, az agglegény is érzi azt, hogy van a földön mosoly, szépség, szeretet. Azt gondoltam én akkor is, amikor eredményhirdetésre vonultunk be, hogy nagyon fáj a szíve, hogy már elmúltak ifjú évei, fáj, hogy ő már nem fiatal. És egy ifjú leányt, aki most lép az életbe, nem akar lekötöni. Nem akarja a hamvas, üde virágot az álmok beteljesülése kezdetén magához láncolni. Szép beszédet mondott az elnök úr, és közben bizony ezek a gondolatok zaklattak. Többször találkozott tekintetünk. Aztán elmentek a biztosok. Nekem akkor úgy fáj, hogy nem látom többé. Aztán otthon csomagolás, mert édesanyám hazahozta a csomagomat. Olyan nagyon szomorú voltam, és végre kitört belőlem a zokogás. A búcsú könnyei voltak ezek. A derűs iskolától, a kedves leányoktól, az elmúlt diák évektől, a jó tanároktól búcsúztam. Nem lesz többé franciaóra, németórára sem megyek többé Ancikához, tanár úrnak sem lesz már több számtanórája velünk, gépírás, gyorsírás, történelem, kémia, közgazdaságtan. És az, hogy elmúlt. Úgy fáj minden. Megszerettem új környezetemet is, és most fáj innen is búcsúzni, aztán úgy éreztem, hogy a fiatalságomtól búcsúztam el. Most is fájnak ezek az emlékek, de nagyon-nagyon szépek voltak. Szép volt az ifjúságom igazán. Mindig ábrándos természetű voltam, szerettem kiszínezni a jövőt, de a valóság legmerészebb vágyaimat is túlszárnyalta. Gyönyörű volt az ifjúságom. Akkor sírás közben úgy éreztem, hogy nem ér semmit többet az élet, de amikor a tükörbe néztem, és megláttam szép kis könnyes arcomat aranyfürtöktől keretezve, akkor már mindjárt erőt vettem maga-

¹⁸⁵ Dr. Girardi Tibor (1888–?) kormányfőtanácsos, a Vállás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a M. Kir. Kereskedelemügyi Minisztérium kormányképviselője, a Girardi József és Társa női divatáru cég egykori tulajdonosa. Édesapja, a századforduló leghíresebb budapesti szabója, Girardi József 1882-ben nyitotta meg önálló cégét a Koronaherceg utca 1. szám alatt. 1916-ban számos más díszruha mellett a Girardi Szalonban készült Zita királyné koronázási öltözeke is. 1910-ben fia átvette az üzletet, s egészen 1936-ig irányította, amikor is az a gazdasági válság miatt csődbe ment. Dr. Girardi Tibor a fővárosi nagypolgárság tagjaként a Budapesti Kereskedelmi Kamarában viselt tisztsége mellett sokáig a Budapesti Iparbank elnöki posztját is birtokolta, emellett a budapesti politikai életbe is bekapcsolódott az Egységes Községi Polgári Párt színeiben: 1928–30 között, illetve 1943-tól a törvényhatósági bizottság rendes tagja volt. 1943. június 8. és június 11. között az Angolkisasszonyok Felső Kereskedelmi Iskolájában dr. Stumpf Sándor egyházi tanügyi főtanácsos mellett a szóbeli érettségi vizsgálatok világi biztosa volt. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 35.)

mon. Igen, nekem hivatásom van itt a földön. És nem azért kaptam ennyi testi-lelki szépséget, hogy megijedjek az élet kapujában. Úgy vártam ezt és oly szépnek képzeltem el, és most visszahátrálnék. Emelt fővel, fehér lélekkel és szeretettel indultam el. És még akkor mindjárt megfogadtam, hogy ezentúl minden pénteken fogok áldozni.

Délután a fagyaltdélutánra utoljára öltöztem matrózruhába. Nem tagadom, kicsit büszkén lépegettem az utcán, pedig mit tudta azt valaki, hogy milyen nagy nap ez nekem. És mégis oly sokan megnéztek és utánam fordultak. Nyíregyházán nem ismert engem senki, és nem tudták, ki vagyok. Mindenkitől elfeledve, boldogan ibolyaként éltem. Most nem tudom megszokni azt, hogy itt [Nyír]Bátorba[n] úgy néznek bennünket. Nem szeretem a feltűnést.

Szól a cigányzene, nem tudom folytatni, mert erőt vesznek rajtam elfojtott érzéseim. Hiába akarom mondani, hogy Ő már számomra meghalt. Úgy fáj a szívem, de nem akarok szomorú lenni, mert ez fáj a szívemben levő Jézuskának. Szép nóták ezek, amiket énekelnek. Nagyon, de nagyon fáj a szívem. Te mindig lovagias, figyelmes voltál hozzám, és most nem értem, hogy el tudsz feledni. És nem akarom azt elhinni, hogy te nem szerettél, pedig így volt.... Oda van a virágos nyár, minden levél sárgul...¹⁸⁶

Elsírom a bánatomat, de csak titkon, halkan,
Ne tudja meg soha senki az én nagy fájdalmam.
Azt se kérdik, miért sírok, miért fáj a lelkem.
Csak egy férfi tudja meg, hogy örökké szeretem.
Ha majd egyszer megszakad a sokat fájó szívem,
Akkor gyászolsz Te is engem majd a temetőben.
Könnyet ne ejts, ne is zokogj, hisz Te nem szerettél,
Másnak adtad a szívedet, engem meggyötörtél.

1943. június 21.

Már csak két lap van, új füzetet kell kezdenem. Életemben is új korszak kezdődik. Minden elmúlt, minden elmaradt szép ifjúságomból, csak a régi szerelem kísér változatlanul.

A bankettünk napján d.[él]után Marikáék meghívtak egy kis mulatságra. Fiú csak kettő volt, az is az egyik rabja lett az én két szememnek. Ezt Marika mondta, hogy a barátjának elárulta. Szegény fiút úgy sajnálom, azt mondta, hogy Ő félrevonul. Ne tudja meg az a kislány soha az én nagy szerelmem. Úgysem lesz az enyém soha, mert ő már mást szeret. Tudom, a magányos estéken majd megjelenik egy szőke fej, és én mire kinyújtom kezem, szertefoszlik, tudom, hogy a csendben fogom hallani édesen csilingelő kacagását és hallom majd lágy, simogató hangját, de nem tehetek semmit. És egy tehetetlen férfi fájdalmában mit tehet? Eltorzult arcán végigperegnek a keserű könnyek.

Mikor én ezt megtudtam, végtelenül sajnáltam ezt a tragikus sorsú ifjút. Fialat ő, majd kiheveri, ez még nem baj, hanem az, hogy én úgyis elérhetetlen volnék számára. Én nem

¹⁸⁶ *Oda van a virágos nyár*: magyar nóta, szövegíró: Pápai Molnár Kálmán (1878–1945), zeneszerző: Fráter Loránd (1872–1930).

tudom, miért van az, hogy annyian rajongnak értem, és az az egy, akit én szeretek, az távolabb van, mint valaha.

Ez az Anti is most köpenyt fordított. Udvarol a húgomnak, pedig én tudom, hogy ez nekem szól. Megfigyeltem ezt a fiút, és a hosszú évek alatt ismerem már a gondolatát is. Szinte törtet előre, hogy valamikor elérjen. Bár egyszerű iparosfiú, de ismeretséget köt a legelőkelőbb társaságok tagjaival. Aztán dolgoz, szorgalmas fiú és nagyon udvarias. Kicsit büszke is vagyok rá, hiszen én adom hozzá a lendületet. Azt mondják, a férfi akkor tud igazán nagyot alkotni, és akkor képes nagy tetteket véghezvinni, ha a nőért teszi. Ez a fiú is igazán nagy eredményeket ért el. „Szegény.”

Mikor érettségi után hazajöttem, azt hittem, hogy milyen jó lesz. Ugyanúgy van, mint régen, minden, csak én változtam meg. Szébb lett minden.

1943. június 22.

Úgy tudok mindennek örülni! A határ csupa virág, és én úgy érzem, hogy enyém az illat, a szépség, a napsugár. Pedig tudom, hogy Őt én többé nem látom. Most úgy érzem, hogy ez nem fáj. Női büszkeségemen nagy sebet ejtett az, hogy Ő nem kíváncsi reám, és nem siet, hogy láthasson. Volt idő pedig, amikor én úgy éreztem, hogy Ő szeret. Csalódtam volna? De mégis valamit csak jelentettem számára, hiszen sok jel ezt igazolja. Meddig fogok még utána sírni? Most is közömbös lélekkel gondoltam rá büszkén, de mégis könnyes lett a szemem.

Tegnap este beszéltem először Lang Antival. Elérte célját. Beszélgettünk. Mint férfi nem tud érdekelni.

A frontról Antika gyakran ír. El is fog jönni hozzánk. Már bánom, miért kezdtem levelezésbe.

1943. június 24.

Sehogy sem tudom megszokni új életemet. Nagyon, de nagyon csalódtam. Nem is tudom, hogy mit vártam én az élettől, de nem ezt, az biztos. Érthetetlen előttem, hogy az anyám miért nem akar bennünket férjhez adni, hiszen én már 21 éves leszek nemskára. Rettenetes, hogy elmúlt felettem az idő. A sok napból hét, a hétből hónap, a hónapokból évek lettek, amit csak úgy elloptak életemből, és ott vagyok, még ott sem, ahol egy 18 éves leány. Mit tudjak tenni most is, hogy ne lopjam el a nyarat? Bármilyen kezdek, semmit sem lehet, mert nem engedi meg az anyám. Végtelenül el vagyok keseredve. Én így tétlenül élni nem tudok. Lassan már beleközömbösödöm én is a körülöttem levő unalomba. Az a nagy munkakedv és nagy energia, az a sok szeretet ebben a közömbös hidegségben megdermed. Az én anyámnak nincs soha egy simogató mosolya, egy szelíd szava. Itthon ezt kapom, hát akkor mi lesz odakint a világban? Ó, még soha nem szerettem volna így férjhez menni, mint most. Egy erős férfikar megvédene engem a világ minden támadásától. És ezért cserébe én mosolyt, meleget, szeretetet adnék. Mennyivel könnyebb volna, mint az iroda hidegsége és üzleti szelleme! Most különösen sokat imádkozom azért, hogy férjhez mehessek. Megijedtem az élettől, bár a múltkor Antika azt írta, hogy ne féljek tőle, mert az még többet ad, mint az iskola. Igen. Ad majd

nekem valakit, akit én nagyon fogok szeretni, akiért élek, és ezáltal Istent fogom szolgálni.

A múlt rózsaszín álomként tovatűnik, lassan szertefoszlik. Csak egy-egy boldog emlék marad meg, ez is csak azért, hogy fájjon, hogy legyen mit siratni. Az iskola udvarán a rózsás kert, a sok nevetésünk, az ágait szelíden lengető szomorúfűz. Csendes kápolnánk halaványságában a ragyogó oltár, a gyertyák szelíd fényében tündöklő Oltáriszentség. Jobbra tőle a fehér virágok között mennyei fényben a csillagok övezte tiszta Királynő. Ó, milyen odaadással tudtam én itt imádkozni! Mint egy nagyon szép fehér liliom, úgy látom most akkori életemet. Soha én bűnt nem követtem el, és mindennap áldoztam. A felejthetetlen lelkigyakorlatok. Hogy repült lelkem azokon a napokon a magasba fehéren, tisztán! És ehhez a mennyországhoz elválaszthatatlanul hozzátartozott egy férfinak a képe is. Az első férfi életemben Ő volt. Esményien tiszta volt ez a szerelem, hiszen a jó mennyei Anya vigyázott rá.

Tegnap este, amikor ezekre a szép napokra gondoltam, forró könnyek peregtek végig hideg arcomon. Összehasonlítottam az akkori tisztaságomat a mai életemmel. Óriási a távolság a kettő között. És ma megkezdtem az új életet. Igyekezni fogok mindig boldog lenni, mindig mosolyogni. A sok mosoly talán a belső fájdalmamat eltakarja majd, és talán el is feledteti. Hiszen szép lesz az élet. Nem fogok ezután a múlton sírni, hanem örülök a jelennek, a múlt csak erőforrás lesz. Éveken keresztül gyűjtöttem a kincseket, most kamatoztatom. És ha az Isten adna nekem egy férfit, akit nagyon szeretek, már itt a földön mennyországban járnék. Igazi optimista vagyok, és hiszek az ideálokban. Ha én lennék a családi élet irányítója, akkor nem hatna reám senki.

Megindulok az új élet felé. Mindig távolabb lesz a mögöttem levő rózsáskert. Lassan-lassan halavány ködbe burkolódzik. Én pedig megyek tovább, tovább..... tovább.....

Vége.

[Az első füzet itt véget ér.]

Topolya, 1943. július 27.

Hosszú hetek teltek el júl. [június!] 24-e óta. Azóta már megtörtént a háború legnagyobb eseménye, a partraszállás.¹⁸⁷ Mussolini lemondott.¹⁸⁸ Nagy események játszódnak le napjainkban, és én mégis én maradok. Egyéni sorsom érdekel. Mióta nem írtam, azóta sok minden történt. Az egyszerű, matrózruhás kisleányból egyszeribe[n] nagyleány lett. Nem is tudom, de most egészen más lettem. Sokkal öntudatosabb, és mégis szerényebb, sokkal büszkébb, de alázatosabb. Mély vallásosságom az élet küszöbén még jobban megerősödött. Most már benne vagyok az életben. Félttem tőle, pedig nagyon szép. Igaz, még nem vagyok állásba[n], most pihenek, szórakozom. Jelenleg Topolyán vagyunk. Itt, igaz, nem érzem magam olyan jól (apám pesszimista világnézete miatt), de ma kaptunk egy gyönyörű órát, minden meg van bocsátva.

Szép az élet. Már otthon is ezt mondtam, de itt ezt még jobban megerősítem. Igaz, fájtna eleinte a búcsú a múlttól, de már feledtem kissé, és a szép múlt után jön egy még szebb jövő.

Önmagammal nem vagyok tisztába[n]. Mióta itt vagyunk, azóta már kissé megnyugodtam. A nagy meleg eltikkaszt és minden vágyat kioltott. Pedig otthon de nyugtalan, de temperamentumos voltam! Eddig még soha nem éreztem úgy, mint akkor, hogy T.-t szeretem. Ténferegtem szobáról szobára, sóhajtoztam. Nem tudtam, miért, ezt itt tisztáztam. Hírt sem hallottam pedig felőle. A rádióban hallgattuk a lóverseny-híreket. Hogy sírtam egy este, amikor anyám elzárta és nem tudtam, hogy hányadik lett!¹⁸⁹ Ezen az éjszakán álmodtam róla, de az arcát most sem láttam.

Lang Antival csaknem mindennap találkoztam. Lassan-lassan megérlelődött bennem az a tudatalatti sejtés, hogy ő szeret engem. Az ő számára a nőt egyedül én jelentem. Csodált már gyermekkorában. De hiszen mindezt már én leírtam. Amikor utoljára találkoztunk, én az ablakba[n] olvastam. Ő olyan hirtelen ott termett, hogy észre sem vettem. Megállt, és sokáig beszélgettünk. Olyan szépnek, olyan sugárzónak, boldognak éreztem magam akkor, hogy ezt ő is észrevette. Mikor beszél, ő nem néz arra, akivel beszél. Most azonban sokszor és hosszan rajtam feledkezett tekintete. Mi volt ebben a nézésben, én

¹⁸⁷ 1944. június 6-a és augusztus 25-e között zajlott a második világháború egyik döntő csatája, a normandiai partraszállás, melynek során a szövetséges csapatok partra szálltak a náci Németország által megszállt Franciaországban, Normandiában, új nyugati frontot nyitva a háborúban. A jelentős német védelem és a nagy emberveszteségek (köribelül 200 ezer halott és sebesült) ellenére a partraszállás a szövetségesek győzelmével és előrenyomulásával zárult, a náci Németország innentől kezdve defenzívába szorult a nyugatról jövő amerikai és angol, valamint a keletről jövő szovjet előrenyomulással szemben.

¹⁸⁸ Miután a szövetségesek 1943 júliusában elfoglalták Szicíliát, a Fasiszta Nagytanács leszámolt Benito Mussolini olasz fasiszta miniszterelnök politikájával. Mussolini, Olaszország diktátora, Hitler legfőbb szövetségese 1943. július 25-én lemondott hivataláról, azt követően, hogy III. Viktor Emánuel olasz király parancsára előző nap letartóztatták.

¹⁸⁹ Gencsy Tibor szenvedélyes és eredményes, profi lóversenyző volt, 1942–1944-ben Alagon, a Honvéd Versenystálló kötelékében versenyzett. (BENE – SZABÓ 2003, 97.) A Gencsyeknél a lovassport már családi hagyomány volt, az apa, Gencsy Károly is számos lóversenyen vett részt, Tibor pedig pályafutása során összesen 41 versenyt nyert (HORVÁTH 2008, 22.) A Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap már éveken korábban, 1938-ban is említi Gencsy Tibort, illetve húgát, Gencsy Évát is a Kisvárdán augusztus 20–21-én rendezett lóverseny nyertesei között (*Gyönyörű lovassport esemény volt a kisvárdai lóverseny*, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1938. augusztus 28., 10.).

meg nem tudtam volna mondani. Szinte úgy éreztem akkor, hogy ő az, akit szeretek. Két fiatal szív boldog találkozása volt ez. Összekapcsolódott tekintetünk, és én boldog önfeloldten mosolyogtam rá sokáig. Ekkor éreztem életemben először azt, hogy valaki szerelmes belém. Éreztem azt a mély, erős szeretetet, ahogyan ez a fiú érez. S most, hogy ezt a pillanatot visszaidézem, még több mindenre rájövök. Ő így szeretett engem már akkor is, amikor először találkoztunk a templomban, és így fog engem szeretni egész életén át. Vajon szabad-e nekem arra még gondolni is, hogy nem leszek a felesége? Háttha a jó Isten minket egymásnak teremtett, és háttha ez a fiú nekem jutalom. Mert mit ér a vagyon, a nagy tekintély, a sok iskola, ha hiányzik a boldogság, a megértés, a szeretet. És főképp, ha a férfi nem becsüli meg a nőt. Lenézi, mellőzi. Úgy érzem, hogy Anti mellett mindent megtalálnék. Kicsit nehéz volna, az igaz, a tudatlan és mégis tudálékos fiú mellett az élet, de az a mély szeretet és az a nagy tisztelet, amit ő irántam érez, áthidalna minden szakadékot. Most nem a mézeshetekre gondolok, hanem jó pár évvel az esküvő után. G. T. lovagiassága, tudom, mindenkor csorbítatlan lenne, de sokkal büszkébb vagyok én annál, minthogy valakinek a szánalma boldogítson. Mert én tudom, Ő nem tudna kitartani mellettem. (Igaz, nem is ismerem, hogy ilyet állítsak.)

Még mindig G. T.-t szeretem, hiába is próbálom vádolni. Most sérti nagyon női büszkeségemet az, hogy az utolsó napokon nem utazott, ezért beszélek rá mindent.

Ilyen zűrzavaros kausz¹⁹⁰ van most bennem. Ehhez még hozzákavarom a harmadik férfit is. Most úgy érzem, hogy bármelyiknek tudnék a felesége lenni és boldog lenni. A boldogságot úgyis nekem kell megteremteni magam körül.

T. nagyon távol van már. Szinte valószínűtlenül él. Mintha nem is én lettem volna az, aki Őt szerette, hanem egy másik leány, aki sokkal szebb, tisztább, mint én, aki méltó hozzá.

A harmadik férfivel most ismerkedtünk meg utazás közben. Debrecenben, amikor átszálltunk a pesti gyorsba, nem volt hely, mi a folyosó végén álltunk. Egy fiatalember is hasonlóképp állt. Pesten, mikor kiszálltunk, úgy látszik, követett tekintetével bennünket, mert mikor tanácstalanul álltunk és vártuk a 46-ost¹⁹¹ – persze rossz helyen –, odajött és megkérdezte, hogy hová akarunk menni, ha megengedjük, ő elkísér. Mit tehattünk, beleegyeztünk. A villanyoson hol engem, hol Idát nézett. A Keleti p.[álya]udvaron akartuk tölteni az éjszakát, és ő ajánlkozott, hogy gardíroz minket, ha megyünk valahová. Én kikötöttem, hogy azzal a feltétellel megyünk, ha ő mint bátyánk szerepel. Érdekes lehetett, mikor elindultunk. Hárman háromfelé kalimpáltunk. Végül is, mert mondta, karonfoglunk. Nagyon helyes fiú volt, azt hiszem, Ida tetszett neki. Velem beszélt legtöbbször, igaz. Büszke lehetett reánk, azt hiszem, mert sokan utánunk fordultak. Szép éjszaka volt ez, és azóta nagyon szeretem szép fővárosunkat. Mikor lassan sétáltunk át a Margit hídon és fölénk borult a szürke sötétség, az égen halvány fénnel pislogtak a csillagok, olyan szép volt. Meg-megálltunk és néztük a szép várat. Egyik kezem a férfi karjába öltve, a másik pedig a rózsacsokrot szorongatta. Mert kaptunk tőle egy-egy hófehér rózsacsokrot. Ilyen

¹⁹⁰ Kausz.

¹⁹¹ A Budapesten 1912 és 1962 között létezett 46-os villamosjárat 1913. július 4-étől 1944 októberéig, így a kérdéses időben is a Keleti pályaudvar és Nyugati pályaudvar között közlekedett a Felsőerdősor utcán és a Podmaniczky utcán. (LEGÁT – NAGY – ZSIGMOND 2010, 210–211.)

helyes fiúval is ritkán lehet találkozni. Mikor visszamentünk a Keletibe, oly hirtelen jött a búcsú, hogy egy szóval sem köszöntük meg fáradozását. A telefonszámot utánunk kiáltotta ugyan, de mi elfelejtettük. Most jövök csak rá, hogy milyen nagy könnyelműség volt tőlünk, hogy elmentünk vele. Mit tettünk volna, ha ő egy olyan fiú, aki..... Semmi kifogásom nem volt ellene. Igazán úgy vigyázott reánk, mint a bátyánk. Egyszer egy férfi nagyon nézett engem, és nekem is jött. Ő utána nézett vésztjósloán, és szinte mondta: „Vigyázz!” Helyes, kedves, igazi úrifíú volt. Visszafelé is szívesen elsétálna velünk, azt mondta. 5 nap múlva már megyünk haza. Vajon találkozunk-e?

1943. augusztus 6.

Gyorsan elszaladt ez a pár hét. Még néhány nap, és ennek is búcsút kell inteni. Kezdődik a robot. Hivatalba fogok járni. Valahogyan a nyár folyamán a hivatal közelebb került hozzám, már nem félek tőle. Sokat gondolkozom azon, hogy ne menjek-e az egyetemre. Tanulni, igaz, nincs kedvem, de tudni jó. Itt is azt nézem, hogy fogok-e valaha T-vel találkozni. Nem tudom elhinni azt, hogy mi egymás számára már meghaltunk. A 3 év alatt azok a boldog találkozások, azok az önfeledt pillanatok lehetetlen, hogy nem jelentettek neki semmit. Az nem lehet, hogy Ő már végleg elfeledett engem. Lehetetlen, hogy Ő meg ne érezné azt, hogy én szeretem. 3 év hosszú idő, és Ő ez alatt az idő alatt mindig keresett engem, ha utazott. 3 hosszú esztendő alatt láthatatlan és elszakíthatatlan szálak fonódtak körénk észrevétlenül, és ezt elszakítani nagyon nehéz. Hogy ez elszakadjon, ahhoz egy világnak kell összedőlnie. Miért? Azért, mert a szeretet nem hal meg, az örökké él.

Gondtalanul, boldogan élek itt. Akadna udvarló tíz is, de az én számomra más férfi nem létezik, csak egy. Ez az egy is olyan távol van, olyan elérhetetlen távolságban, hogy ő még észre is alig vesz engem. Sétálok, nevetgélek. Nem mondja azt senki, hogy ennek a kisleánynak fáj a szíve nagyon. Vasárnap is, mikor kint üldögéltünk a nagykertbe[n], majdnem kaptunk rózsát 2 fiútól. Pedig ekkor már másik 2 férfi közrefogott bennünket. Ezek nem ismerték egymást. A civil a jobbra levő padon, a katona pedig a balra levő padon ült le. A civilnek Ida tetszett, a katonának én. Voltunk pácba[n] előlről, jobbról, balról. A katona hal-kan nótákat énekelt és titkon leste mozdulataimat, a másik pipázott és integetett Idának. Ez nagyon szemtelen volt. Később meg is szólított, persze faképnél hagytuk.

Itthon nagy kertünk van, tele barackfával, szilvafával. Mennyi gyümölcsünk van! Miért ne adnék annak, aki kér? Egy család már egészen ideszokott. Olyan boldogok a gyerekek, ha látják, hogy a kisasszony a kertben van. Versenyt futok a nyulacskákkal, este vadászom a kis sünnimalacokkal. Alkonyatkor, amikor már elfáradtam, bejövök hallgatni szegény apám magyarázatát. Önmagával is meghasonlott, csalódott ember az én apám. És most látom, hogy eddig mennyire tévedtem, hogy őt okoltam boldogtalan családi életünkért. Édesanyám hibásabb volt, mert apámat csak irányítani kell. Szeretettel, megértéssel jó ember lett volna ő. A mi családi életünkben a tragédia elsősorban a rossz gazdasági élet volt. A szomorú trianoni béke.¹⁹² Sok gond, baj nehezedett szüleim vállaira, és édesanyám nem volt elég erős. Összeroskadt.....

¹⁹² A naplóíró mindkét szülője vajdasági születésű volt.

Most aztán apám itt, ő amott. Én tudom, hogy előbb-utóbb úgyis összekerülnek, csak még most édesanyám kicsinyeskedik, hogy mit szól a világ. Édesapám vitézi várományos, kap földet, gazdag ember lesz.¹⁹³ Áldozatos, jó lelkű nagymamámnak köszönhetjük azt is, hogy apám még így is él. Leventekörzetparancsnok.¹⁹⁴ Külsőleg csak görnyedt, szikár testén látszik az élet súlya. Tisztelik, becsülik, és nem tudja azt senki, hogy a kedves főhadnagy úr¹⁹⁵ halálos beteg. Igen, ezt én állítom. Nap nap után hallom elmélkedéseit az emberekről, a vallásról, Istenről, és eleinte ez furcsa volt. Később aztán rájöttem, hogy egy beteg lélek, csalódott, önmagával meghasonlott, sokat szenvedett lélek fantasztikus képei.

Mi hárman gyermekek valahogyan felnőtünk. Eljutottunk már az élet kapujáig. Pistuka jelenleg katona, kicsit könnyelmű, de kedves fiú. Nem lehet rá megharagudni. Iduska szegény csak ipariskolát végzett, de nincs kedve a varráshoz. Ő is hivatalba fog menni. Semmink még nincs, amit hozománynak neveznek. Pedig mindketten szeretnénk férjhez menni. Fiúkat sem nagyon ismerünk.

Én most érettségiztem le. Tanácstalanul állok és tétován nézek körül. Még mindig sajnálom az elmúlását életem tavaszának. Mert ez a 4 év tavasz volt. Miért nem lehet azt leírni, amit az ember érez? Ó, de sok mindent olvashatnék naplómól, de vannak az embernek olyan érzései, amelyek[et] szavakba önteni nem lehet. Az érzések kifejezésére nincsenek szavak.

Sajnálom, hogy e 4 évnek legszebb idejét, az utolsó 2 hónapot nem írtam le. Időm nem volt. Milyen naiv is voltam én! Mikor bekerültem Ny.[ír]jegyházára, azt hittem, minden-

¹⁹³ A Vitézi Rend Horthy Miklós kormányzó rendelkezésére alakult 1920. szeptember 1-én, a 6650/1920.ME. sz. rendelet alapján. A vitézi cím adományozásának joga alapvetően a nemességadó-mányozás jogát pótolta, ez utóbbival Horthy, mint régens államfő nem rendelkezett, hiszen a joghagyomány szerint ez a mindenkori uralkodó előjoga volt. Tartalmában a vitézi cím leginkább a brit lovagi címre emlékeztetett, azaz az állam megbecsülését fejezte ki és bizonyos társadalmi előjogokkal járt, de nem volt azonos a nemesi címmel. Olyan személyeket avattak a rend tagjaivá, akik harcokban, vagy esetleg egyéb módon tűntek ki a magyar nemzet szolgálatában. Tagjai vitézi telket, azaz földbirtokot is kaphattak, és a vitéz előnevet használhatták. Mivel a kiérdemelt földbirtokot az állam nem mindig tudta a jogosulttá válás pillanatában kiutalni, ezért a vitézi cím kétfokozatúvá vált, a jelölt először várományos, majd avatott vitéz lett, ez utóbbi esetén kapta meg földbirtokát. 1945 februárjában az Ideiglenes Nemzeti Kormány az 529/1945.ME. sz. rendeletében számos más szervezettel együtt a vitézi rendet is betiltotta. A naplóíró apjának, Bicskey Eleknek neve nem szerepel a Vitézi Rend Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található fondjában (MNL OL P 1709) sem az avatott vitézek, sem a várományosok között.

¹⁹⁴ A leventeservezetek a katonai előképzés legfontosabb szervezetei voltak Magyarországon az 1920-as évek elejétől a második világháború végéig. A mozgalom kettős irányítás alatt működött. A felszínen nyíltan a kultuszminisztérium alá rendelt Országos Testnevelési Tanács irányította, míg a rejtett katonai szervezetet a tanács tábornoki rangú társelnöke vezette. A szakbizottság vegyesdandár-kerületenként egy kerületi testnevelési felügyelő, vármegyénként egy testnevelési felügyelő és járasonként egy testnevelési vezető elnevezéssel álcázott hivatásos tiszt közvetítésével végezte munkáját. Az egyesületek gyakorlatain való kötelező részvételt a hatóságok a szülőkön kérték számon, és adandó alkalommal az elmaradásokért őket büntették pénzbírsággal vagy elzárással. A második világháború vége felé a leventemozgalom már nyíltan a honvédség utánpótlási szervezetének számított, és egészen fiatal, 16–18 éves fiúkat is besoroztak tényleges katonai szolgálatra.

¹⁹⁵ Bicskey Eleket 1943. augusztus 20-i hatállyal léptették elő tartalékos honvéd hadnagyból tartalékos honvéd főhadnaggyá. (Ld. Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1943. augusztus 28., 1154.)

nap fogunk találkozni. Teltek a napok, múltak a hetek, hónapok, míg végül hazajöttem. És itthon néhány hétre elfeledtem bánatomat. Jött ez, jött az, de én mindig vidám voltam, csak este fáj a lelkem. Az utolsó hónapokba[n] természetes, hogy Ő nem utazott. Alagon, a lóversenytéren tréningezett.¹⁹⁶ És nem hiába, mert júl. 8-án ő lett az első.¹⁹⁷ Azóta már biztosan itthon van, de én nem utazom többet, hogy láthatnám. Mikor még bejártam, kósza hírekből következtettem arra, hogy hol járhat, persze sokszor tévedtem. Most már soha nem fogom tudni azt, hogy ő hol jár. És lassan-lassan az élet rákényszerít a feledésre. Előtérbe kerül L. Anti, akinek odaadó, mély szerelme majd egyszer meggyógyítja fájó lelkemet.

1943. augusztus 7.

Az éjjel szerenádot kaptunk. A süket csendben halkán megpendült a hárfa. Éppen elszenderültem és félálomban hallottam, amikor Ida felriasztott. A néma éjtszakában csodás volt, szinte tündéri. Van most szenzáció Topolyán!

Nyírbátor, 1943. augusztus 17.

Miért vannak az embernek elérhetetlen vágyai? És miért van az, hogy egyik embernek szabad szeretni, a másoknak nem? Miért kellett nekem is a boldogságot megízlelni? Miért?.... Miért?..... Miért? Vannak az életnek ilyen nagy „miért”-jei, melyekre felelni önmagának senki sem tud. Megadja a választ reá az édesanyád. Fordulj őhöz! Igen.... az édesanya válaszol. ....De hol az én édesanyám? Ez csak nem az, aki már napok óta egy szót sem szól hozzám. Talán csak nem ez az édesanyám, aki két fillér miatt megtagadja tőlem a mosolyt, a szót, a szeretetet, és hozzám vágja csak úgy „véletlenül” a szék? Ez volna az? Igen. Ez az én édesanyám.

Hiába mosolygok rá, hiába segítenék munkájában, hiába, hiába minden. Pedig nem bántottam meg. Nem segíthetek. Tehetetlen vagyok. És ha az ember valamin nem segíthet, akkor mit csinál? Én sírtam....

De hiszen én segíthetnék magamon. Kezemben az érettségi bizonyítvány, mehetek állásba. Van egy kép, amely elvész, ha ezt a tanácsot elfogadom. Így is veszendőben van. Ez a kép tart vissza. ....Az Ő képe az.

Szeretek és remélek....

Valamikor régen boldog voltam. Szerettem. Tudom, mit jelent szeretni és szeretve lenni. És ez a szeretet tart vissza most is, pedig.....

Hol van már az én boldogságom?....

Mi volt az én boldogságom?.....

Néhány egymásra nézés, egy pár találkozás és egy óra boldog együttlét. És ez nekem elég arra, hogy boldogságnak nevezsem. Elég, mert Tőled kaptam, Kedvesem. Más

¹⁹⁶ 1943 márciusa és decembere között Gencsy Tibor Alagon lóversenyzett a Honvéd Versenyistálló kötelékében. (BENE – SZABÓ 2003, 97.)

¹⁹⁷ Gencsy Tibor Legényfogó nevű lovával megnyerte az 1943. július 8-i megyeri hadseregi síkverseny handicap-futamát 1850 méteren. (Magyar Turf: a lótenyésztés és versenyügy közlönye, 1943. július 6., 4.; Uo., 1943. július 9., 8.)

adhat nekem bármit. Ez nem lesz soha-soha boldogság. Mert a boldogság a Te két szemében van.

Minél távolabb van az az utolsó boldog óra, annál közelebb kerülsz hozzám Te, kedvesem. Minél reménytelenebb a jövőm, Te annál közelebb jössz, kedvesem.

Miért e csalfa ábránd? Tudom, hogy ez lehetetlen.

Miért az a boldog reménykedés?

.....

Szeretet..... boldogság....

Vannak emberek, akik szerint a boldogság önmagunkban van. Igen, ha az ember már nem fiatal. Nincsenek vágyai, olyanok, amiknek elérése kétséges, vagy talán lehetetlen.

A tökéletes és teljes boldogsághoz nagyon ritka esetben elég egy ember, hiszen az ember társas lény.

Nincs nagyobb boldogság a nagy mindenségben, mint két tiszta szív boldog találkozása, két szerető, fehér lélek egymásra találása.

Két szempár egymásba mélyed. Az idő megáll, még talán a vonat is tovább száguld, de mégsem halad. Szív és lélek ebben az egy pillanatban összetalálkozik a szem sugarán keresztül. És ettől kezdve fogoly mind a kettő. A szív nem működik egyenletesen, a lélek pedig folyton vándorol. A szív, ha közeledik az a kedves személy, hevesebben dobog, a lélek üdvözlésére siet. A szem pedig, hogy e nagy érzelmeket elrejtse, a sugárzást akadályozza meg. A sugarakat elrejt. Csak egyet nem lehet palástolni. A szív működését. Hogy mekkorát dobban, az még nem látszik, de a sápadtság az igen, majd az ezt követő hajnalhasadási pír.

Ez a szerelem, mely egyúttal boldogság.

A szerelem az emberiség mozgató rugója. Hiába próbálják ezt tagadni. Már maga az, hogy tagadják, az a legelső bizonyíték.

„Szerelem nélkül a föld kialudnék.”¹⁹⁸

1943. augusztus 22.

Második hete van már annak, hogy hazaértünk. És azóta semmi, semmi. Itthon vagyok még most is. Semmit nem csinálhatok. Szeretnék zongorázni tanulni, kerékpározni, gépelni, de nem lehet. Senki nem jár hozzánk, így tehát igazán magamra vagyok utalva. Iduska varrodába jár, édesanyám még most sem szól. El vagyok keseredve kissé. Mindennap sírok, mert nem segíthetek a bajon. Hiszen ha tehetnék valamit! Most a rossz gazdasági viszonyok miatt még állásba sem mehetek idegen helyre, mert nem jövök ki a fizetésemből. Meg aztán miért menjek? Ráérek később is megismerni az élet csúnyább oldalát. Édesapám azt mondta, hogy inkább legyek itthon, minthogy ki legyek szolgáltatva egy főnök érzékiségének.

Én pedig gyötöröm magam. Mert fáj nagyon, hogy az én otthonomban nem lehet szeretet. Szeretet.... Ó, ez nagy szó. Ilyen követelményekkel nálunk nem lehet fellépni, mikor nyugalom, megértés és sok más egyéb hiányzik. Kissé érzékeny lettem és elszoktam én Nyíregyházán az ilyen goromba beszédektől, durva viselkedéstől, mint ahogyan

¹⁹⁸ A naplóíró talán a következő, az 1941. május 20-i naplóbejegyzésben már leírt sorokat idézi emlékezetből: „Ha nem volna senki, aki szeret, a Nap kialudnék.” (Victor Hugo: *A nyomorultak*)

édesanyám tesz. Erős akarok lenni, nem akarok sírni, de a feltörő könnyek kikíváncsoznak. Ha egyedül maradok, ellenállhatatlanul kitörnek. De azért utána én tudok mindjárt mosolyogni. Igaz, kissé nehéz, de a napsugár kell az eső után. Nekünk az iskolában mindig azt mondták, hogy legyünk otthonunk napsugarai.

Estefelé aztán, én magam sem tudom, miért, kiülök az ablakba és várom Antit. Nem azért, mert szerelmes vagyok bele, csak jólesik egy kicsit elbeszélgetni vele. Ő talán még öntudatlanul, de nagyon szeret. Rajongásig szeret. Mint egy igazi lovag, úgy viselkedik velem szemben, és azt hiszi szegény, hogy viszonzszeretem. Mindenről beszámol, amit csinál. Vagy talán tudatosan szeret. 8 éve már annak, hogy észrevettem, hogy ő reám nézett. Azóta mindig kísért, mint egy árnyék, és most, amíg én nem voltam itthon, megismerkedett a húgommal. Tudta, hogy innen már csak egy lépcső az ismeretség. Mikor hazajöttem, először Békésiné kapujában találkoztunk. Ő jött ki, mi pedig mentünk be. Eredetileg a temetőbe indultunk, és nálam egy csokor rózsza volt. Mikor kilépett a kapun, egymásra pillantottunk. Köszönt, én pedig lesütöttem a szememet. Aztán később bemutatkozott. Akkor az egyik beszélgetés után úgy éreztem, hogy senki mást nem szeretek, csak őt. Igen, akkor. Azért, mert akkor én még nagyon boldog voltam. Boldogságomban az egész világot szívemre öleltem volna. Ma azonban már tisztábban látok. Még nem feledtem el a múltat. Éjszakánként még álmomban megjelenik valaki. Arca nincs, de én tudom, ki az. Vagy pedig várok Valakit. Neve nincs, de Őt várom. Igen, várom. Nemcsak álmomban, de ébren is. Nem akarom elhinni az igazságot. Tudom pedig, hogy ez így lesz, mert így kell lennie. Mi soha többet az életben nem találkozhatunk. A háború elszakít végleg egymástól. Ő elmegy, hamar elfeled. Én egy kicsit szenvedek még 1-2, vagy talán 3 évig, aztán én is elfeledem. Az álomlovag, mely valóság lett, ismét álom lesz. És én pedig majd észreveszem azt, hogy egy hűséges szív már éveken keresztül kísért engem. Észreveszem, hogy ő elkísért engem örömömben, és mellettem maradt bánatomban is. A sok valóra nem vált álmom majd ő valóra váltja, mert szeret. Rádöbbenek végre én is az igazságra. Nekem Anti mellett a helyem, Isten őt nekem teremtette. Az a tiszta szerelem, amilyen csak az első lehet, igaz, nem az övé lett, de neki megmaradt a mély szeretet, mely boldoggá tesz majd minket egy életen át. Gencsi Tibor emléke pedig megmarad tisztán, fehéren, üdén, mint ahogyan a tavaszi virágok. Jönnek és elhervadnak, mert ez az élet örök törvénye.

1943. augusztus 23.

Irtózatossá hűvös van egész Magyarországon. Ennek hatását érzem én is most. Nincs kedvem még írni sem. Az a nagy munkakedv, ahogyan én elindultam érettségi után, már teljesen megszűnt. Mostanában vannak olyan pillanatok, amikor komolyan felteszem a kérdést: Minek is élek én? Nem is csoda, hiszen a fiatal léleknek a halála a semmittevés. Egyedül csak az írás nem tud lekötni. Most szedem elő a rejtett kincseket. Milyen jó, hogy van miből táplálkozni!

Ma megkezdtem a gépelést is. Talán csak akad még állás is valahol. Ha nem volna ez a háborús rossz gazdasági élet, szívesebben mennék más helyre. Nyírbátorba[n] nagyon kicsiny lelkűek az emberek. Itt csak a külsőségek a fontosak. A ruha, a gavallér, a hódítás. És még erre büszkéek is. Olyan gögös hidegség ül az arcokon (ha séta közben véletlenül ránézek egy-egyre), hogy önkénytelenül félek tőlük. Tudom, sokat fogok én is

veszíteni a nagy emberszeretetemből, de azért ilyen nem szeretnék lenni. Most különben állandóan valami megmagyarázhatatlan bánat nyomja a lelkemet. Hogyne, mikor a szép évek elmúltak. Miért is nem hozhatom vissza azokat? Boldog, napsütéses évek, boldog diákkor. Könnyű, vidám gondtalanság. Még a szomorú, könnyes napok is örömmé változtak, a könnyek pedig gyöngyökké. Milyen kedves most az a nap, amikor először feleltem 4-esre történelemből. A matrózruhás síró kisleány nagy könnyekkel bizonyítja, hogy reászakadt a világ legnagyobb bánata. És egy félóra múlva már ki a legvidámabb, legjobb kedvű, mint ő. Mert kis központ volt ám a szőkefürtös, matrózruhás. Az első években még nem, de 3.-ba[n] és IV.-be[n]. Aztán, hogy ragyogott a kis szőkének az a két barna szeme egy estén! Akkor, amikor lovagja hazajött a frontról és úgy a szeme közé nézett, de a két tükör azt nem sugározta vissza. A lovag háttal ült neki a másik fürkében. Melléült egy vasutas a kisleánynak, kintről pedig egy csinos katonatiszt leste mozdulatait. Akkor este ott volt Ida is, és mégis engem néztek. Ó, mert nem tudta azt senki, hogy engem utánozhatatlan varázsszer tett akkor széppé: a boldogság. Igen, mert Ő szeret. Ezt dobogta szívem, és dobogta azt a nótát: „Madár vígan dalol.....”¹⁹⁹ Láttá-e vajon az a kedves Valaki, hogy mikor a vonat megindult, az a katonatiszt milyen hódolatteljes tartással tisztelgett nekem? Miért nem Ő volt az, aki mellettem ül? Ő nem jött be, mert amikor először találkoztunk, én nem mentem be H. Ica hívására.

Hogy sírtam akkor is, amikor németből először életemben megbuktam. Azt hittem, a világon minden összedől, mikor ezt megtudtam. És nem történt semmi, csak megeredtek a könnyeim, és sírtam keservesen, ki tudja, meddig. Stróbach Évike odajött megvigasztalni. Stróbach Évike már nem leány. E hó 19-én volt az esküvője. Két leány volt az osztályunkba[n], aki be akart menni apácának. Az egyik ő volt, a másikról nem tudunk még. Évikének volt egy jelöltje, aki azonban kiment a frontra. Egyszer aztán eltűnt. Évike sírt sokat, betegeskedett és nagyon bánatos volt. Éppen érettségi előtt. Elhatározta, hogy apáca lesz. Közben aztán megismerkedett egy kedves, helyes fiúval, aki már akkor szerette őt. Lassan a nagy bánat elmúlt, és Éva egyik napról a másikra rádöbbsent arra, hogy ő is szereti. Közben hazatért ugyan a másik férfi, de már kiábrándulva. Így történt aztán, hogy a kis apácajelöltet közülünk elsőnek vezette oltárhoz az álomlovag.

Sírtam én sokszor, de ezek a könnyek csak futózáporhoz hasonlítottak. Megeredtek, de olyan hamar vége is volt.

A boldog diákkornak volt aztán egy olyan könnye, melynek forrósága még most is éget. És ez a könny nem olyan volt, mint a zápor. Ez minél többet hullott, annál jobban fájt. Hullik még most is, de hullani fog még sokáig. Ez a könny az első szerelem fájó, reménytelen könnye volt. Sokszor megeredt, míg végre a fájdalom megenyhült. Sírtam akkor, amikor oly hosszú idő után megláttam a szeretett bálványt, de oly hidegen....

Oh, hogy fizettek az én gyönyörű hitemért! Hogy a szerelmemért, aminél egészebbet, nagyobbát, tisztábbat soha asszony férfinak nem adott! Hová hozott engem, micsoda pokolba a vágy: látni, csak egy pillanatra, életem férfinak, akit első s utolsóként engedtem szívembe! Milyen természetes magától értetődéssel veszi és tapossa az ezt a szívet! Oh,

¹⁹⁹ *Lemondás* vagy *Madár vígan dalol a lombos ágon* címen ismert, Dankó Pista (1958–1903) és Lévy Ede (1864–1928) által szerzett magyar nóta.

férfi, férfi, önzés a te neved! Kegyetlenség a te neved, gyilkos a te neved!.... Ez hát az élet... Ez hát a valóság, és nem az, amit álmodtam, melyből csak saját lelkem tükröződött vissza.

Fájtak, égettek ezek a könnyek, de csak azért, hogy aztán később reámragyogjanak az ég összes csillagai. A boldogságért meg is kell fizetni, annak nagy ára van. Ez csak előleg volt a szenvedésből, mert a mostanihoz nem is mérhető. Igen, meg kell fizetni azért a pár boldog pillanatért és azért az egy óráért.

Mekkora hatalma van ennek a férfinak felettem! Azok után a keserű könnyek után, melyeket hidegségéért hullattam, sok mindent hallottam róla. Lehúzták Őt a sárga földig. És én fájó szívvel tudomásul vettem, sőt hitelt adtam neki. Mikor aztán jött az a boldog dec. 20., amikor egy órát együtt töltöttünk, és én néma tekintetéből ezt az egy szót olvastam ki: „szeretlek”, mindent elfelejtettem. És tele lett egyszerre gyönyörűséggel, szépséggel az egész világ. Ámulok szinte a fölöttem való korlátlan hatalmán, mellyel egyik percről a másikra kárhozottból üdvözlötté képes tenni.

Oh, micsoda erő a szerelem!

Ha akkor sejtettem volna, hogy ez az utolsó találkozás.....

Emlék már mindez. Az élet pedig rohan tovább. Én pedig igazat adok egy bölcseletnek: „Ha boldog akarsz lenni, nem elég az emlékeken merengeni, alkalmazkodj mindekor a körülményekhez.”

1943. augusztus 24.

Tegnap ismét kaptam Antitól levelet a frontról. Azt írja, hogy boldog, ha tőlem levelet kap. Ó, hát mégis sikerült egy megértő valakit találni, aki nem magyarázza félre az én soraimat.

1943. augusztus 29.

Telik-múlik az idő. Itt a szeptember. Az iskolaév az idén csak novemberben kezdődik,²⁰⁰ mert nagy események játszódnak le a zárt függönyök mögött. Hogy mi lesz, azt még ma nem tudja senki. Lehet, hogy már holnap, de lehet, hogy még később nagy mozgósítások lesznek.

„Szeretlek”, ezt mondta két ragyogó szemed akkor régen, dec. 20-án. Talán először mondta és utoljára. Vagy ez az én csalfa álmom ismét? Mondd, Kedves, Te mit olvastál ki az én tekintetemből? Nem láttad a szív mélyén lobogó szeretetemet? Vagy Te észre sem vetted még azt, hogy az én szemem hű tükre érzéseimnek, gondolataimnak?

Samu Lajos²⁰¹ Édesanyámnak egy fiatal kollégája. Első pillantásommal rabbá tettem. Megérezem én azt, hogy valaki mit gondol rólam, és a tények is bizonyítanak. Őerte pedig több tanítónő verseng.

²⁰⁰ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 9222/1943. sz. rendelete kimondja, hogy a középfokú oktatásban a tanítást az 1943/44. tanévben 1943. november 3-án kell megkezdeni.

²⁰¹ Valószínűleg Samu Lajos nyíregyházi tanítóról van szó, aki képesítését 1929-ben szerezte, így a naplóíró szintén tanítónő foglalkozású édesanyjának, Sárközy Erzsébetnek a kollégája volt. Az akkor tanyasi vándortanítóként működő fiatalembert rövid cikkben említi a Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap című újság 1938. május 31-i lapszáma (*Úttalan-utakon, homokhegyen át a szabolcsi vándortanítók nyomában...*, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1938. május 31., 3.).

Tegnap d.[él]után is x és y karp[aszományos]²⁰² sokáig elbeszélgettek velem. Az egyikre mély benyomást tettem. Nem mondta, de a szónál sokkal többet mondott néma tekintete és az a két kézcsók, amit bemutatkozásakor és búcsúzásakor lehelt kezemre.

Elnézem sokszor magam, hiszen időm most van bőven. Törődhetek a külsőmmel is. A hajam feltűnően szép. Nem beképzelés vagy hiúság ez. Igazság. Istentől kaptam, és miért ne ismerjem el, hogy szép. Önmagamnak ezzel úgysem hízelgek. Másnak ezt úgysem mondom el. Aranyszőke hullámokban omlik vállaimra, hogy fürtökbe göndörödve megszámlálhatatlan sokaságban keretezzék arcomat. A szememre is azt mondják, szép. Az arcom bájos, és mindig mosolygok. Ezt is mondták. Igen, én szeretek mosolyogni, mert akkor boldog vagyok. Olyan kevés kell nekem a boldogsághoz.

Tibor kedves, Maga ezt nem vette észre? Hiszen mikor (még) Maga látott engem, akkor én mindig boldog voltam. Boldog voltam az első napon, amikor megláttalak. Boldog voltam az első máj. 1-én, de boldog voltam én akkor is, amikor életem első mézét megkeserítették a bánat könnyei. Három évig tartott ez a boldogság. És az utolsó találkozásunkkor, dec. 20-án úgy éreztem, hogy ennek vége soha nem lesz. Ekkor nyíltak ki arcomon a legszebb rózsák. Azóta már eltelt közel 1 év. És ma már látom, hogy ennek is vége lett. Arcomról a rózsák lassan elhervadnak, és szívemből elköltözik a remény.

Nagy ára van az én röpke boldogságomnak.

1943. augusztus 31.

Könnyekek szöktek szemembe, és azok homályosítják el előttem a sorokat. Drága jó M.[ater] Tauffertől kaptam egy lapot. Végtelen hálával és szeretettel tudok csak rá gondolni. Ez a lap most egy parányi része az elmúlt, boldog időszaknak.

Kedves jó M.[ater] Tauffer! Köszönöm azt a sok jót, szépet, amit ott kaptam. Azt a sok kincset, amellyel lelkem gazdagodott. Tudom, sok-sok ebből le fog még kopni, mint ahogyan máris, de újakat is igyekszem szerezni. Köszönöm azt az idealista világnézetet, köszönöm, hogy én csak mindig a szépet látom, lelkem a bűntől, a csúftól ösztönszerűleg irtózik. Köszönöm, hogy nem vagyok olyan tucat-leány. Mindez nem az én érdemem, én ma nem is tudom, hol lennék az Ő áldott munkássága nélkül.

Visszaemlékezem a régi, régi életemre. Vágyódtam én ki a mindig borús, mindig szomorú családi életünkből. Éreztem, pedig még akkor nem tudtam, hogy ez másként is lehetne. Ábrándokba temetkeztem. Megvolt az én sajátos álomvilágom, és abban gyönyörködtem. Elképzeltem a jövőmet. Igen szép leány vagyok udvarlóktól körülrajongva. Egyszer jött valaki, és annak odaadtam szívem, lelkem. Különösen az esküvőnkkel sokat foglalkoztam. Ó, akkor még mindez csak álom volt, mert azt hittem, hogy ez soha valóra nem válhat. Ha arra gondoltam, hogy fáj a lábom, akkor végtelenül elszomorodtam. Azt hittem, hogy csak a külső a fontos. Bekerültem azután ebbe a kedves intézetbe, és itt tekintetemet más irányba terelték áldott jó tanárain. Eleinte ittam magamba a szépet, a jót, és éreztem szeretetüket. Később aztán követni igyekeztem jó tanácsaikat. Háttérbe szorult a test, és felragyogott a lélek. Külsőmre is gondot fordítottam, mert az Isten temploma, és hogy a szívembe jövő édes Jézus minél szebb külsőt találjon, de a

²⁰² Ld. a 66. jegyzetet.

lélek mindennél fontosabb lett. Évről évre fokozódott ez. Hogyne, mikor énreám vár itt a földön valaki, akit én nagyon fogok szeretni, és akinek odaadom magamat majd egészen. Ne legyen az a lélek, sem a test akármilyen, hanem a legszebb. Mikor megismerem Tibort, úgy éreztem, Ő az egyetlen itt a földön, akit így szeretni tudok. Később fájdalmak, kisebb csalódások értek az ő részéről, ezek azonban mind csak futólagosak voltak. Azt hittem mégis, hogy jön majd más, aki miatt Ő a múlté lesz, de ma már 3 hosszú év után megállapíthatom, hogy nem tudok mást szeretni.

Igazi értelemben véve még most sem vagyok az életbe[n], mert itthon vagyok. Azonban mégis mennyire más itthon, mint az iskolában. Sokkal nehezebb talán itthon, mint kint az életben. Meg akarom tartani mindazt, amit az iskolából magammal hoztam, de nagyon-nagyon nehéz. Észrevettem már azért azt, hogy kissé kezdek önállóbb lenni, vannak egyéni véleményeim és, ami a legfőbb, határozott életfelfogásom. Már nem vagyok olyan félszeg sem.

A külsőmre most fokozottabb gondot fordítok. A külső csak eszköz nálam mások megfogására. Mert az én vonzóerőm a „szeretet”. A szeretet nyelvén mindenki ért, ezt mindenki megérzi és szeretettel viszonzozza. Azt mondta a barátnőm, Kiss Marika, hogy „Erzsike, Te olyan boldog lehetsz”. Kérdeztem, hogy miért, azt válaszolta, „mert a szemed úgy ragyog, és mindig mosolyogsz”. Igen, boldog vagyok, mert van célja életemnek. Lesz majd egy drága jó férjem, ha a jó Isten megengedi. Annak fogok én mindig dalolni és mosolyogni. Fényt, napsugárt adni, és azt fogom én hűen nagyon-nagyon szeretni. Lesznek majd gyermekeink..... Én leszek majd az ő éltető napsugaruk. Mert ha egyelőre talán hivatalba is megyek, egész életemen át mégsem fogok itt ülni.

Régi-régi reménytelen álmaim mintha kezdenének megelevenedni. De nem álomban, hanem a valóságban. Nem úgy, mint álomban, hanem százszor szebben. Eddigi életem szép volt. A mostani is szép, csak hiányzik Valaki. Hiába jönnek újak. Ismerősek, ismeretlenek. Nem tudják elhalványítani annak az ismeretlen Kedvesnek az arcát, akit én első pillantással így üdvözöltem: „szeretlek”. Most hányan lesik, várják ezt az egy pillantást, mely ezt mondaná, de már lefoglalta ezt más.

X karp[aszmányos] szőke volt, y barna. Szombaton találkoztunk először. Vasárnap már (x) Gabi egész d.[él]után itt sétált, hogy láthasson. Be nem akart jönni, úgy látszik, mert még nem vizitelt. Estefelé véletlenül kinéztem, és itt ment L. Anti. Köszönt és viszonozta is mosolygásomat, de nem állt meg. Tudja már azt, hogy mással is szoktam én szórakozni, nemcsak vele. Itt [Nyír]Bátorba[n] még a falnak is szeme van. Mindenki tudja, hogy én mit csinálok. Sajnálom szegényt, hogy egy kis fájdalmas csalódást okoztam neki. Én voltam az imádott bálvány, és abból a keserű mosolygásból gyanítom, hogy ez hogy fajhat neki. Pedig ha tudná azt, hogy ezek nem vetélytársai. Ezeknél Ő sokkal közelebb áll hozzám. Hanem van egy másik, aki ellen ő nem küzdhet, és aki ellen én hiába küzdök. Szeretném megvigasztalni, de mikor találkozunk mi most már? Elkerüli ő még az utcánkat is. Különösen, ha megtudja, hogy tegnap megint katonával beszélgettem. Pedig a hírhordója látott. Igen, tegnap este is itt volt y karp[aszmányos]. A múltkor ez nem nagyon beszélt, és igen fölényes volt. Ő nem csókolt kezét a múltkor és most sem, mikor jött. Sokáig beszélgettünk, és észrevette ő is, hogy én nem vagyok az a tucat leány. Ezt azzal fejezte ki, hogy búcsúzáskor megcsókolta kezemet. Egyedül voltam itthon. Lassan kezdett

besötétedni. Neki azonban nem volt sötét, mert az én két csillagszemeim világítottak. Nem mondta, de nézte, nézte. Nem az tölt el engem jó érzéssel, hogy tetszik valakinek, mert nem annyira szép a szemem, mint inkább a belső ragyogás sugárzik belőle. Olyan boldog vagyok, hogy ezt megkaptam a mi iskolánkban. Sok minden már beteljesedett, amit mondtak, és én igazolva látom, hogy amilyen a leány, olyan a fiú. Búcsúzáskor kezet fogtunk. Ő beszélt... Erzsike, ha megengedi, máskor is boldogan jövök..... hogy kedves emlék lesz..... ne haragudjak a blamás bemutatkozásért..... Sokalltam a kézfogás időtartamát, és lassan ki akartam szabadítani. Erre még erősebben megszorította, és tisztelettel, lassan ajkához emelte. Aztán elment. Kemény, katonás lépteit még sokáig hallottam. Arra gondoltam, hogy milyen jó, ha egy ilyen erős férfikéz tartja fogva az én kezemet.

Ma d.[él]előtt Samuval találkoztam. Haza akart kísérni, de nem mert. Valahogyan olyan gyáva és egészen zavarba[n] van, ha engem meglát. Reám várt pedig, mert boldogan, elégedetten mosolygott.

Miért, hogy ez mind nem elég nekem? Lelkem egyre fáj és sajog, mert az az egy, aki nek én mondom: szeretlek, nem kíváncsi erre. És ezek körülöttem hiába várják már..... Elhangzott egyszer, de úgy érzem, mindörökre.

1943. szeptember 1.

Szokatlanul szomorú vagyok. A mai napon úgy éreztem, hogy engem mindenki elhagyott. Semmi szépség nincs életemben, céltalanul élek. Nagyon a hangulat embere vagyok. Ha nem volna ez a naplóm, hogy ide kiöntsem bánatomat és erőt merítsek, akkor talán kétségbeesnék. Milyen jók ezek a rejtett szép emlékek! Elfeledtetik a jelent, a jövőt, és tudok örülni, mert a régi vagyok. Aztán tanítanak egy kis élettapasztalatra. Hiszen amikor ezeket a sorokat írtam, akkor is hol vidám voltam, hol pedig szomorú. Voltak nekem már nagyobb fájdalmaim, mint most, és hogy ezeket el tudtam feledni, az biztos. A mostani bánatom is el fog múlni. Hogy mi fáj most, azt nem tudom megmagyarázni. Talán az, hogy elmentek a katonák. Én nem is tudtam róla. Milyen különös is az élet! Jöttek szombaton. Még akkor este megismerkedtünk. Ma szerda van, és már nyoma sincsen semminek. Leánysors..... Katonasors. Talán azért búcsúzott el y karp[aszmányos] akkor olyan melegen, mert érezte, hogy holnap már mindennek vége. Én álltam az ablakban, és az esti szürkületben a távozó katona után néztem. Ott égett csókja még a kezemen, de ő már nem volt sehol. És nem is láttam többé. Szombat este még nem is akartam szólni hozzájuk. Furcsa volt az a bemutatkozás. De egy katonának elnézem. X karp[aszmányos], mikor benyúlt az ablakon, át akarta fogni a derekamat. Mint a villámütés, úgy beléremegtem. Hozzám nem szabad érni férfinak. Szent az én testem és érintetlen. Most éreztem csak igazán azt a korlátlan erőt, amit attól az ismeretlen, de mégis annyira szeretett szempártól kaptam. Mennyire igaz, hogy semmi más úgy nem tudja megvédeni a nőt a férfiatól, mint a távoli kedves iránt érzett szerelem.

Hétfőn mondta y karp[aszmányos], hogy már nem barátok x-[sz]el. Hogy miért, azt nem mondta. Abból azonban gyaníthatok, hogy titkolták egymás elől, hogy erre jártak. Ha nem is mondták, én kitaláltam.

Olyan jó érzéssel tudok most arra gondolni, hogy milyen lovagiasan bánnak velem a férfiak. Egy beszélgetés után nem mindenki kap kézcsókot.

Azóta Anti sem jár erre. Samu is mintha más lenne már. A katonáknak pedig hűlt helyük sincs. Elmentek nagy gyakorlatra.²⁰³ Úgy hallottam, hogy itt vonultak keresztül a nyíregyházi huszárok. Biztos közöttük volt az a kedves hadnagy úr is. Mennyire megkönnyebbülök most, hogy nincs halálos veszedelemben. A bátyám nem lehet ott a nagy gyakorlaton, mert baleset érte szegényt. Kapott 4 heti szabadságot.

1943. szeptember 2.

Nyoma sincs már a tegnapi borús hangulatomnak. Megvigasztaltam magam. Ha nem is egészen olyan eszményi szép az élet, mint gondoltam, akkor is el lehet viselni. Mert vannak felejthetetlen, szép boldog napjai is. És ezért érdemes élni. Tegnap, hogy esett az eső, fújt a szél, nem mentünk sehová, itthon maradtunk. Kinyitottuk a rádiót, és elhallgattuk a szép dalokat. Én persze a múltba menekültem ismét. Eszembe jutott az a beszélgetés, amit a múltkor a vonatba[n] akaratlanul végighallgattam.

Csinos fiú az a Gencsi Tibor, most sokat fogyott a lóversenyeken. Nyert is...

Igen?! Hány éves lehet az most? Nem nőszül még?

Huszonöt, huszonhat éves. Nem tudok róla, hogy valakinek is udvarolna. Különben most ott akarja hagyni a katonaságot.....

Amikor én ezt meghallottam, az én buta kis szívem úgy értelmezte, hogy reám gondol, hogy majd elvesz feleségül. Mint katona nem vehetne el, mert tudja, hogy nincs kaucióm.²⁰⁴ Viszont azt is tudja nagyon jól, hogy a szülei soha nem egyeznének bele ebbe a házasságba.

Lehet, hogy így van, gondoltam tegnap este is. Megjelent előttem kemény, katonás alakja. Csupa elszántság, csupa akarat. Nem, az ilyen férfi nem riad vissza attól, hogy az eddigi kényelmes, gondtalan életéről lemondjon. Vállalja a kemény munkát, a nélkülo-

²⁰³ 1943 nyarán a magyar királyi honvédségben széles körű átszervezések kezdődtek. Az eddigi mennyiségi fejlesztés gyengéi és a felszereltség, fegyverzet tekintetében meglevő hiányosságok arra késztették a honvéd vezérkart, hogy a hadsereg minőségi tagozású fejlesztésére törekedjen. Egy olyan ütőképes fegyveres erőt akartak kialakítani, amely alkalmas a visszaszerzett területek megőrzésére. A könnyű hadosztályok megszűntek, s helyettük minden hadtestnél a hadrendben egy alap (gyalog) és egy tartalék hadosztályt állítottak fel. A gyaloghadosztályok már 1943 augusztusában megalakultak, a naplóíró értesülései valószínűleg egy ezzel kapcsolatos áthelyezésre vonatkoznak. (Ld. SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009, 238.)

²⁰⁴ A Magyar Királyi Honvédség tisztjei a Horthy-korszakban elvileg csak úgy házasodhattak meg, ha jelentős összegű katonai kauciót helyeztek letétbe. Az aktív tisztok házasságkötését Mária Terézia szabályozta először. Az 1750-ben kiadott rendelkezés az ezredtulajdonos, valamint az ezredparancsnok és a tisztgyűlés engedélyére bízta a tisztok házasságának a jóváhagyását, emellett kötelezővé tette a házassági kaució (óvadéktőke) letétbe helyezését is. A 20. század első felében a katonatiszti nősülés szabályozásának alapjául elsősorban a Ferenc József által 1913 szeptemberében jóváhagyott A-57. jelzésű Nősülési szabályzat a m. kir. honvédség és csendőrség számára című, az óvadéktőke összegét rendfokozatonként meghatározó szabályzat szolgált, amely egészen 1944 novemberéig kisebb változtatásokkal érvényben maradt. A kauciót a nősülni szándékozó katonatisztnak azért kellett biztosítania, hogy a kamatai, illetve a jövedelmei lehetővé tegyék a tisztgyűlés család rangjához méltónak tartott életmódot. Forrása elsősorban a menyasszony hozománya volt. A letétbe helyezett tőke jövedelmet nyújtott a nyugállományba került tiszteknek, illetve az özvegyiségre jutó feleség / árvaságra jutó gyermekek további megélhetését is szolgálhatta. A 19. század vége, azaz a rendszeres nyugellátás bevezetése óta a kaució intézménye azonban már főként azt célozta, hogy ne jöjjenek létre a tisztgyűlés állással összeegyeztethetetlen házasságok. (Bővebben ld. ZÁVODI 2005, 115–130.)

zést, mert arról nem mond le, akit az úri kényelemben, fényben, pompában soha nem érne el. Sokkal inkább férfi Ő annál, minthogy lemondjon arról, akit szeret.

Ma már távolabb állok az eseményektől, és bizonyos messzeségből nézem. Mégis azt kell megállapítanom, hogy Ő szeret. Akkor legalábbis szeretett. Mert egy férfinél a távol-ság a szerelem halála. Tehát szeretté. Igen, ennek biztosítéka dec. 20-a.

Érzem, hogy nem fogok szeretni soha mást. Érted, Kedvesem, lemondok mindenről és mindenkiről. Érted vállalom a hivatalt is. Mert nem lenne muszáj menni, hanem akkor férjhez kell menni. Ha járok hivatalba, nem fogják kérdezni azt, hogy miért nem megyek már férjhez. Várok 1 évig, 2 évig, várok tovább is, mert mi még fogunk talál-kozni. És ez a nap lesz a boldogság kapuja. Akik szeretik egymást, mérhetetlen távolsá-gon keresztül is megérik a másik szeretetét, tudják annak minden gondolatát. Legközelebb, ha találkozunk, nem úgy lesz, mint 1942. nov. havában.....

Most jön nemsokára haza P. Anti a frontról. Ismeretlenül levelezünk. Mi lenne, ha megszeretne, vagy talán ez már fenn is áll. Hogyan mondanám meg neki, hogy az én szí-
vem már foglalt?

1943. augusztus [szeptember] 3.

A fenti eshetőség már nem forog fenn. Anti itthon van, éppen most kaptam tőle lapot Pestről. Nem írja, hogy mikor jöhetett haza, de már 8-án megy vissza. Pedig én úgy gya-nítom, hogy már régebben itthon van. Legalább most már ez a veszély is elmúlt. Jön-e vagy nem, ez most a kérdés. Szeretném megismerni. Olyan ideges vagyok, nem is tudom, mit csináljak. Hej, ha ezt tudná az én csillagom!

Milyen szédületes iramban halad az élet! Tegnap reggel még úgy tudtuk, hogy a kato-nák nagy gyakorlatra mentek, este már úgy hallottam, hogy a románok ellen. Mindig tudnak az emberek valami kósza rémhírt, de sokszor ez igaz is. Ó, hogy fájt tegnap vala-mi a bensőmben! A kimondhatatlan fájdalom torkom szorongatta, de sírni nem bírtam. Istenem, Őt örökre elveszítsem?..... Beszélni kellett Veled, Kedvesem. Felnéztem a ragyo-gó csillagos égre, és úgy éreztem, hogy Te is reám gondolsz. Találkoztunk a csillagok-ba[n]. Éreztem azt az utánozhatatlan erőt, mely körülvesz engem, ha Te a közelemben vagy. Megnyugodtam. Ma aztán megkezdtem a kilencedet²⁰⁵ Kaszap Istvánhoz²⁰⁶ a Te tiszta szerelmed elnyeréséért. Első péntek²⁰⁷ volt. Az oltár mennyei fényben ragyogott, de lelkem is fehér volt és tiszta. Jézusom jött hozzám. Mennyire boldog is az ember, ha a lélek emelkedett! Tündöklő ragyogása átsugárzik az ember egész lényén. Ilyenkor én úgy érzem, hogy soha-soha halálos bünt nem követek el. Az édes Jézus tett engem azzá, aki vagyok. Egész életbölcseletem összefoglalható egyetlenegy szóban: „szeretni”. Szeretni mindent és mindenkit. Szeretettel én elértem azt, amit édesanyám éveken keresztül hiába akart kényszeríteni apámtól, hogy hozzájáruljon anyagiakban a mi neveltetésünkhöz. Bizonyos tekintetben érezhető az én szeretetemnek hatása egész kör-nyezetemen. Pedig nem én vagyok az irányítója családi életünknek.

²⁰⁵ Ld. a 153. jegyzetet.

²⁰⁶ Ld. a 154. jegyzetet.

²⁰⁷ Ld. a 39. jegyzetet.

L. Anti számára nem ragyog többé az a fényes csillag, melyet éveken keresztül annyira csodált. Elhalványult, mert egy másik férfi árnyéka takarja. Pedig, ha tudná, hogy ez nem árnyék, hanem egy újabb fénysugár.

Az igazság az mindig igazság marad. Mondjanak az emberek bármit, ha az én lelkem tiszta, akkor emelt fővel járhatok. Nem fogom én most Antinak sem megmagyarázni az egész dolgot. Nincs is joga rá különben sem, hogy kérdőre vonjon. Ha ismer, akkor tudja, hogy mindez nem jelent semmit, ha nem, akkor ismerjen meg! Én nem tudom, miért olyan nehéz engem megismerni. Talán azért, mert én nem kiabálok, nem szeretem a feltűnést.

Légy szerény, ha érdemed van, ne emlegesd azt soha.

Az ibolyát homályban is elárulja illata.²⁰⁸

Egész életem a homályban történt. Nem szeretem a feltűnést.... Gondolataimat is csak részben vetem papírra, mert a nagy érzéseket nem lehet szavakba önteni.

Szűz Mária, a női ideál

„Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, ivadékod és ivadéka közé. Az szétrontra fejedet, te pedig sarka után leselkedel.”²⁰⁹ Abban a rettenetes éjjelben, melyet a bűn borított a földre, ez az ígélet volt az egyetlen reménysugár. Ez a kis fényesség olyan erős volt, hogy a földnek összes bűnsötétsége háttérbe szorult mellette. Isten küldött a földre egy virágszálat, Máriát. A Szűzanya Dávidnak fejedelmi véréből származott, de nem ez tette Őt királynővé, hiszen családja elszegényedett. Sokkal inkább volt Ő fejedelmi leány azért, hogy Istennek, az ég és föld mindenható királyának volt a legkedvesebb gyermeke. Nem palotában nevelkedett, hanem egyszerű környezetben. Az Úristen ezt a drága kincset, ezt a csodaszép igazgyöngyöt csakis az alázatosság foglalatában tudta gyönyörködve szemlélni, gondoskodott arról, hogy az nemcsak bensőleg legyen meg nála, hanem külső körülményeiben is. Víziszta, csillogó, de egyébként közönséges kristályok közé helyezte az Ő gyémántját, úgy, hogy azok közül csakis a szakértő szem tudta volna kiválasztani.

Anna és Joachim leánya csendben, észrevétlenül virágzott. Lelkének minden szépsége rejtve maradt az emberek előtt. Rendkívüli szerénysége, hallgatagsága és elvonultsága megkülönböztette Őt kortársaitól. Ezek azonban olyan tulajdonságok, melyeket egy szegény falusi leányban az emberek nemigen szoktak észrevenni. Csak akkor nyílt fel a szemük, amikor az égből tanúi voltak trónra emelésének. Csak akkor eszméltek rá, mialatt ők itt a földön annyit fecsegték a hallgató Mária körül, annak lelke mindig Istenhez volt emelve, s lelkéből állandó tömjénillat szállt az ég felé. Imádságát minden mellékgondolat nélkül végezte. Dehogyan jutott volna eszébe másoknak példát adni: ahhoz Ő nagyon is kicsinynek érezte magát.

Mária mindenben Isten akaratát látta. Még akkor is, amikor szülei eljegyezték Józseffel, atyja kívánságában Isten útjait látja, s bár nem érti, miképpen lesz összeegyeztethető szüzességi fogadalma a házassággal, gyermeki bizalommal veti magát Isten karjaiba. Emberi

²⁰⁸ Ismert emlékkönyvi sorok.

²⁰⁹ Ter 3,15.

természete tökéletesen ment[es] volt a rosszra való legcsekélyebb hajlandóságtól is, úgy-hogy képtelen lett volna bármi hibát, sőt tökéletlenséget elkövetni. Egész élete folyamán olyan munkát végzett, amelyet éppen olyan jól meg tudott volna tenni valami fizetett cseléd. Ő ezt is úgy végezte, hogy Isten kezében nagyon-nagyon kedves volt.

Az Úristen a nőnek két nagy méltóságot adott: az egyik a kegyelem fényével beanyozott szüzesség, a másik pedig az ugyancsak Isten szándéka szerint való anyaság. Mind a kettő magasra helyezi a nőt minden nemesen gondolkozó férfi szemében. E kettő azonban a természet rendje szerint nem lehet egyugyanazon személyben, s csupán csak Szűz Máriával tett az Úristen kivételt. Mikor az angyal megjelenik nála s így köszönti: „Üdvözlégy, malasztal teljes, az Úr vagyon teveled, áldott vagy te az asszonyok között”,²¹⁰ Mária megijed, de Isten akaratát látja benne és megnyugszik. Az emberek rágalmaival szemben is a Szűzanya nem használ egyéb fegyvert, mint az Ő szeplőtelen, ragyogó fehér ártatlanságát.

Amikor a keresztfá tövében állott, akkor is anyai szívének mérhetetlen fájdalmát Istennek ajánlotta.

Szűz Mária a világ Királynője. Én csak egy gyarló leány vagyok. Ő észrevétlenül, csendben élt, úgy embertársai nem is gyanították, hogy Ő királynő. Miért ne haladhatnék én az Ő nyomdokában, hiszen úgy szeretem.....

1943. szeptember 5.

Azok a régi-régi álmok kezdenek valóra válni. Igen, egyik napról a másikra azon vettem észre magam, hogy körülöttem van a környék minden férfinája. Nem szóval mondják, hogy szeretlek, hanem néma tekintetük elárulja. Valamikor régen, régen, még kisleány koromban mindig erről álmodoztam. Mit ér mindez nekem! Nem érdekel senki. Tegnap is bővült eggyel ezeknek a száma. Az örök nótás K. P. Szembetalálkoztunk vele. Régen láttam már nagyon. Azt tudtam, hogy tetszem neki, sőt talán több is volt tetszésnél, de mindezt én már elfeledtem. Tegnap aztán véletlenül rápillantottam. Éjfekete, sötét szemében szinte lángolt az elfojtott tűz. Éreztem, hogy egy rendkívüli pillanat volt. Arra az egy másodpercre megfogott az a mélytűzű két szem, de tovább nem volt semmi. Én nem is tudom, miért írom le ezeket, hiszen régebben nemigen írtam le az eseményeket. Vagy ezzel is ki akarom emelni azt, hogy még mindig mennyire szeretem azt a régit. Állásom lesz most már. Várok reád, Kedvesem. Tudom, ha megkezdem, vége lesz minden álmomnak, csak a számok és a levelek lesznek társaim, de érted megteszem. Mert Isten azoknak a szívét, akik szeretik egymást, eggyé formálja. Egymás nélkül azok nem élhetnek. Szerettem volna sírni tegnap, hogy már vége a gondtalan napoknak, de nem, nekem ezt nem szabad. Minden olyan az életben, amilyennek látjuk. Nem szabad tragikusan felfogni. Álmodozó voltam mindig. Életem minden mozzanatát kiszíneztem. És

²¹⁰ A naplóíró nem egészen a bibliai angyali üdvözlést, hanem a katolikus imádságot, az Üdvözlégyet idézi, mely részben Gábor arkangyal üdvözlő szavaiból (Üdvözlégy, malasztal teljes, az Úr van teveled – Lk 1,28), részben Erzsébet köszöntő szavaiból áll (Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse – Lk 1,42). Ez Jézus nevével és könyörgéssel egészül ki (Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért most és halálunk óráján. Amen.)

eddig életem szép volt nagyon, pedig nem úgy történt, ahogyan megálmodtam. Az álom szép volt, a valóság gyönyörű. Most is egy nagy lépés előtt állok. Nem így álmodtam meg, de remélek..... Mert ez is szebb lesz, mint az álom.

.....
Nem tudom, miért tulajdonítok én annak a régi, régi tekintetnek olyan nagy jelentőséget. Megkaphatta ezt más leány is..... (Idézet a *Ne sárgulj, fűzfa*)²¹¹

„Ma 22 esztendő távolságából megérték mindent. Hiszen akkoriban ilyen volt minden fiatal frontkatonára. Mi odakint az ellenség előtt olyan nyers, nomád életet éltünk, hogy minden leheletnyi jószágért mérhetetlen hála támadott bennünk. Azután meg – anélkül, hogy tudtuk volna – a lelkünkben hordoztuk a szerelem és halál között való roppant világtörvény hatalmas áramlását. A szerelem öntudatlan, örök harcát a halállal, elmúlással szemben. Ezt az emberek és nemzedékek fölött átívelő, láthatatlan hidat, amely diadalmasan feszül háború, vér, tűz és halott katonák porrá omló teste fölött. Soha annyi szerelem és érzéskötelék nem szövődött, mint a háború alatt. A bennünk levő élet élni akart a mi elestünk, halálunk után is. És kereste, kutatta azt a hidat szüntelenül. Ezért dobbant meg a szívünk minden leányszem pillantására. És így volt ezzel az akkori nőnemzedék is.”²¹²

1943. szeptember 6.

Ifjúság, ifjúság, milyen édes-bolond percek is a te perceid!

Semmiségek, apróságok, s mégis megmaradnak bennünk elmúlhatatlan emlékként. Nagy harcok, kínok, válságok, diadalok és sikerek nyomai, amelyek pedig megrendítettek valaha egész életünket, úgy elsimulnak a lelkünkben, hogy lassanként nem is emlékezünk rájuk. De azok a szívdobogtató haszontalanságok holtunkig föl-fölcsillannak bennünk és meg-meglibbennek a legkisebb fuvalomra is, mint az aranyfűst.

Vannak pillanatok, amikor a régi kedves emlék jut eszembe. Boldog vagyok. Véletlenül meghallok egy nevet, a szél másként lebben, mint egyébkor, egy illatot érzek, egy szót hallok.... olyan más ez a világ.

Miért nem tudok én nélküle boldog lenni, mert akkor régen az voltam. Néha-néha ma is az vagyok.

Mától kezdve nem fogok írni Óróla semmit.

1943. szeptember 9.

Lassan jönnek és mennek a napok egymás után. Semmi újat nem hoznak. Az itthoni munkába már egészen belejöttem, tudok főzni is. És olyan jó hízelegni magamnak, hogy takaros kis házileány vagyok. Állásom még nincs. Nem is lesz itt [Nyír]Bátorba[n]. Úgy érzem, hogy fölösleges is lenne. Egy-két évig még ráérnék pihenni. Most idegenbe menni lehetetlen. Igaz, később még nehezebb lesz. Nem bánom.

²¹¹ A naplóíró itt félbehagyta a mondatot.

²¹² Idézet a Somogyváry Gyula 1939-ben megjelent regényéből, a *Ne sárgulj, fűzfából*, amely a szerző Erzsébet által ugyancsak olvasott regénye, a *Virágzik a mandula* folytatása volt. (A regénytrilógia kötetei: 1. *Virágzik a mandula* 2. *Ne sárgulj, fűzfa* 3. *És Mihály harcolt...*)

Jó idehaza nagyleánykodni. Bár úgy érzem, hogy az itthoniaktól lélekben nagyon távol vagyok, de éppen ez az, ami olyan fölénybe helyez. Rendkívül zárkózott természetem most még jobban hatalmába kerített. Úgy hiányzik a barátnőm. Elmentek a fiúk is. L. A. sem jár erre. Azóta csak egyszer ment itt, de akkor is gyorsan. Nem, L. A. nekem nem hiányzik. Nem is tudom megérteni, mi volt velem akkor, amikor olyasmit írtam, hogy szeretem..... Mostanában vannak pillanatok, amikor megvetéssel és utálattal gondolok reá. Hogy miért, nem tudom.

Vasárnap csupa virág volt a templom. Izzón és rendkívül nagy fénnel világítottak a gyertyák. Megtelt virágillattal a levegő. És lelkemet megfogta az oltár főszege drámája. Nem gyanítottam, hogy a reménytelenül szerető lovag ismét megjelent. Ha máshol nem is, de a templomban találkozunk. Mikor jöttünk ki, láttam szegényt. Olyan alázattal, olyan fájdalmas tekintettel nézett reám, hogy szinte kiolvastam a nagy szenvedést, a reménytelen, fájdalmas szerelmet szeméből. Oh! De megsajnálta. De azért nem mosolyodtam el. Halk sóhajjal jött elém pillanatra lehuny szemhéjaimon át G. T. képe. Olyan távol volt, hogy alig láttam már. És éreztem, hogy az utat fű és gyom nőtte be, mely hozzá vezet.

És nem értem, miért fáj olyan kegyetlenül az emléke még most is. G. T. élete igen változatos. S minden megújulás, minden életforduló új tájak látóhatárát nyitja meg. És ezek a tájak felejtetnek. Lesz, persze hogy lesz idő, amikor elfeledi a kis szőke leányt. Talán máris elfeledte. Nekem is el kell jutnom odáig, amikor újra mosolyogni tudok, és megbocsátó lélekkel gondolok vissza az életembe tévedt hadnagyra. Talán lesz idő, amikor ez a szomorú szerelem egyetlen sóhajtássá egyszerűsödik, s ez a sóhajtas sem fáj majd, mert nem lesz már kínja, csak megnyugvása, szépsége, békéje.

Tegnap este váratlanul betoppant a kedves bátyám. Olvastunk. Egyszer csak megzörgette valaki az ablakot. Volt nagy riadalom! Ki az? És ő válaszolt: Tessék kinyitni az ajtót! Rohantunk mind a hárman. Iduska a sötétben el is esett, de azért ő nyitott kaput. Berobogott a kis tizedes úr két hatalmas csomagjával. Olyan hallgatag, olyan csendes szegény, nem beszél a balesetéről.

1943. szeptember 10.

Érzelemhullámok verik fel lelkem nyugalma. Irtózatossá váltakoznak egymással. Mi ez? Meg nem tudom mondani.

1943. szeptember 12.

Irtózatossá pusztítás jár a háború nyomában, és még most sem fejezik be. Leányésszel ezt nem is foghatom fel, hogy minek ez a sok szenvedés, miért bántják egymást az emberek. Pedig még csak most kezdődik igazán. Olaszország kapitulált.²¹³ Már csak a német folytatja egyedül. Mi magyarok még nem tudom, ki mellett maradunk. De harcolni fogunk, mert harcolnunk kell. Beleszorítva idegen népek, idegen hadak közé. Velük,

²¹³ Benito Mussolini letartóztatása után III. Viktor Emánuel olasz király Pietro Badoglio tábornokot bízta meg új kormány alakításával, amely tárgyalásokat kezdett a szövetségesekkel. Olaszország 1943. szeptember 3-án írta alá a cassibilei fegyverszüneti egyezményt, amelyet szeptember 8-án jelentettek be.

értük sodródunk tragikus háborúba, pedig senkit se gyűlölünk, senkitől hódítani nem akarunk. S mikor már roskadozni kezd minden, elszelelnék, köddé válnak azok, akikez odaláncolt a sorsunk, s végül csak magunk verekszünk, valami megmagyarázhatatlan, komor és végzetes, örök parancsra. És ez így van időtlen idők óta. Ki kérdi, ki bánja? Ki látja, s ki szánja? Senki. S mi az értelme? Csak az Isten tudja. Így van, s úgy látszik, így kell lennie. Sohase volt másként. S már magunk se törjük rajta a fejünket. Csak marcoljuk az öreg kardot, amely talán nem is különálló valami, hanem hozzánk nőtt, és vágunk, sújtunk vele keserűen. Nem hódításból, nem gyűlöletből, nem győzelemért, csak: muszájból. Talán nem is ellenséggel viaskodunk, hanem a sorssal vagdalkozunk. Sorsnak kell lennie, mert eleink egyetlen nemzedéke sem tért ki e harc elől. Mi sem tértünk ki. Vállalnunk kell. Akár veszünk, akár győzünk, amíg a lélek harcol, nem veszhet el semmi. Van úgy, hogy a lélek vereségekben fegyverkezik győzelmissé....

Ó, hát itt az értelme? Hunok... avarok... alánok... gepidák.... longobárdok... Bizánc.... kunok.... besenyők. Igen, ezek mind eltűntek, elmúltak, de mi megvagyunk. Vérünket veszik, megritkítanak százszor, de mi: megmaradunk. Nyilván az örök harc tesz megölhetetlenné. Az örök küzdelem tesz örökélővé. Nem érünk rá elaludni, nincs időnk a békés szunnyadásra, hát a lelkünk egyre harcol, fegyverben áll s fölkel, minden összeroskadásból.

Amíg a lélek harcol, addig nem veszthet csatát! Akkor bárhogy fordul is a jövőendő: megmaradunk. Megmaradunk új győzelemre.

Elveszhet körülöttünk minden és mindenki, a mi népünk megmarad.

Világszenzáció!

A németek kiszabadították a Ducét.²¹⁴

.....
 x x x x x x x x x
 x x x x x x x
 x x x x x x x
 x x x x x
 x x x x
 x x x
 x

²¹⁴ Német ejtőernyős kommandósok az úgynevezett Tölgyfa-hadművelet (*Unternehmen Eiche*) keretében 1943. szeptember 12-én Otto Skorzeny (1908–1975) lengyel származású német alezredes (*Obersturmbannführer*) vezetésével bravúros akció keretében kiszabadították Benito Mussolinit a Grand Sasso-hegyi Hotel Campo Imperatoreból, ahol a Ducét 1943. július 25-i letartóztatása óta fogva tartották, majd ezek után az egykori olasz diktátort Hitler a háború utolsó másfél évében egy német-barát fasiszta olasz bábállam, az Olasz Szociális Köztársaság (Salò-i Köztársaság) élére ültette. A Mussolini vezette államalakulat területe a szövetséges csapatok előrenyomulása miatt Észak-Olaszországra korlátozódott, és mind közigazgatásilag, mind gazdaságilag, mind katonailag a régiót megszállva tartó német erőktől függött.

1943. szeptember

Küzdeni, harcolni kell. Az élet rohan, és ha nem harcolunk, menthetetlenül eltemet. Amíg a lélek tud küzdeni és a csapások után újra felállani, addig nincs baj.

Harcolni kell nekem is. Az itthoni élet, édesanyám örökös haragja, ez a rettenetes hidegség lassan, de biztosan felőrölné. Itthon ki[áb]rándulok az életből, az emberekből, mindent, mindent rossznak látok, sőt megutálom saját belső lelkivilágomat is. Ez bekövetkezne, de szerencsére korán észrevettem. És harcolni fogok ellene. Eddig küzdöttem öntudatlanul, mert a sok jó tanácsot most gyümölcsöztettem. Rossz szót jóval viszonzni, türelmesnek lenni, ha a hangulat végsőkéig feszült – bármily nehéz is legyen –, csendesen, szeretettel felelni, vagy nem is felelni. Fő mindenben a szeretet. Sokszor, ha egyedül maradtam, tehetetlenségemben keservesen sírtam, de visszafeleleselni nem akartam, vagy megbántani édesanyámat. Sokszor aztán nem egészen sikerült. Most aztán ez a küzdelem öntudatos lesz. Hiszen talán már nem sokáig. Úgy határoztam, hogy bemelegyek a héten Nyíregyházára. M.[ater] Tauffer talán tud állást. Szívesen mennék valami gazdaságba.

Felveszem a harcot az élettel. A minap szomorú szívvel állapítottam meg, hogy az élet előbb-utóbb rákényszerít arra, hogy egy olyan férfinak legyek a felesége, akit nem szeretek, és aki mindennapi kis szürke ember, akiben azt a buta feltűnési hóbortot, urizálást, tudálékosságot kimondhatatlanul gyűlölöm. Soha életemben nem szerettem azokat, akik mást akarnak mutatni, mint amik, többet akarnak érní, mint amennyik. Homlokegyenest ellenkezik ez azzal, amit én csodálni tudok valakiben, az úri természetességet. Még némi megnyugvással vettem tudomásul, hogy milyen könnyen, minden küzdelem nélkül egész kényelmes életem lesz. L. Anti felesége leszek. Igen, mert ha az övé lennék, még a csillag is az enyém lenne, tudom... de mit ér mindez, ha a lélek szomjas. Ő nem az a férfi, aki lélekben fölérne hozzám. Arra a magaslatra ő soha nem tudna felemelkedni, és lelkem egyedül maradna. Megállnám a helyemet, érzem, de boldog nem lennék.

Nem... inkább küzdeni fogok az élettel. Tegnap v. tegnapelőtt megállt A., de csak pár szóra. Olyan fölényes, olyan nemtörődomség volt a hangjában. Azt hiszi, hogy én nem tudom, hogy ez álarc. És büntetés akar lenni a két karp[aszományos]-ért.²¹⁵ Nem gyanítja ő, hogy én ezt észrevettem, és kegyetlen bosszút esküdtem hidegségeért. Fogsz te még térden állva könnyezni a Boldogságos Szűz előtt, ha ugyan szoktál imádkozni, lesznek még neked álmatlan éjszakáid ezért a csúnya pár percért. Az a mérhetetlen parasztgőg legalább kissé megnyihül majd. Nem vagyok én olyan mindennapi leány, mint gondolod, mint általában leányismerőseid. Van még rajtad kívül más férfi is, ne gondold, hogy egyedül vagy, és csak téged lehet szeretni. Különben lehet, hogy nem is fogok veled többé beszélni, akkor pedig már bosszú nem is kell.

Itt hever előttem a lap, amit ma kaptam Szilágysomlyóról²¹⁶ attól a karp[aszományos]-tól. Az a holdvilágos, csendes nyári este milyen kedves emlék. Üde, tiszta, harmatos, mint a rózsza.

²¹⁵ Ld. a 66. jegyzetet.

²¹⁶ Szilágysomlyó: város Erdélyben, a mai Románia területén, a történelmi Szilágys vármegyében; az 1940. augusztus 30-án született második bécsi döntés értelmében ekkor Magyarország része.

Nem is tudom megérteni, hogy lehet valaki olyan rosszakaratú, úgy félremagyarázni egy kis beszélgetést.

Az a katona úgy gondol vissza erre az estére, mint egy nagyon távoli, nagyon kedves tiszta kis boldogságra. Mozgalmas katonaéletének egy felejthetetlenül szép kis epizódjára. Örülök, hogy valaki ilyen kedvesen gondol vissza a velem eltöltött pár órára.

1943. október [szeptember] 17.

Óriási küzdelem folyik. Csapataink is hőiesen ellent állanak az orosz támadásoknak.²¹⁷ Pedig a múltkoriba[n] már azt mondták, hogy magyarok nincsenek az arcvonalba[n]. A nagy gyakorlat is hirtelen befejeződött. Készülődés van. Katonáink vagy a front-ra mennek, vagy megszállócsapatnak.²¹⁸

Ezek a hírek fájnak nekem, de már nem úgy, mint régen. Ma már csak a magyar fiúkat sajnálom, és nem G. T.-t. Az Ő emléke már nem fáj. Nagyot fordult velem az élet. Az a kislány, aki Őt szerette, már nincs többé. Az pedig, aki most vagyok, sokszor gondol a nagyon szép, nagyon boldog múltra, de nem sír. Nincs most senkim, akit szerethetek, akit érdemes volna szeretni. Nyugodt vagyok. Éjtszakáim álmát nem zavarja a keserves zokogás. Most az elképzelt és megálmodott ideálom szeretem újra. Igaz, hogy ez sem más, mint G. T., de azért mégis elvont. Mert T. arcát, alakját lassan elfeledem, de mégis megmarad belőle valami, amiért szerettem és szeretem. Megmarad belőle az, ami miatt megszerettem, ami annyira hasonlónak, sőt egyé tette a megálmodott eszményképpel. Már nagyon távol van az az idő, amikor Ő a valóságban is mellettem volt.

Hétfőn bemegyek Nyíregyházára, hogy állás után nézzek. Oh! ...Ha találkozánk!

Vasárnap, 1943. szeptember 19.

Gyönyörűen süt a nap, pedig egész héten rossz idő volt. Ma nemcsak az idő szép, de szépnek érzem magamat is. Elkészült a gyönyörű világoskék ruha. Ez még jobban kiemeli szőke szépségemet. Ejnye, de beképzelt vagyok! Olyan jólesik, és olyan jó érzés az, ha az ember szépnek érzi magát. Mikor végigvonultunk az utcán, az emberek szinte megdöbbenve álltak meg a csodálkozástól. Nem kevélység ez, csak olyan jólesik hízelegni magamnak. A templomban éppen akkor végezték be a nagymisé. Tódult ki a tömeg. A régi gyermekkori ideálom (ráfogták), H. Z. is jött. Mióta nem láttam, egész férfi lett belőle. Éreztem, hogy nagyon néz. Vajon mire gondolt a kedves? Nem néztem vissza

²¹⁷ A keleti fronton az 1943. júliusi kurszki csatát követően, a szovjet támadás térfelvonásával a magyar megszálló könnyű hadosztályok egyre inkább nyugat-ukrajnai és belorusz területre szorultak. Zömüket a partizáncsoportok által ellenőrzött Pripjaty-mocsarak környékére, Kovel és Breszt térségébe vonták vissza. Kivételt képezett az 1. könnyű hadosztály, melyet Kijevtől keletre, a Gyeszna folyó mentén az előretörő szovjet harckocsi és gyalogsági csapatok ellen vetettek be. Az 1943. szeptember 5. és 19. között vívott harcok során a gyengén felszerelt sereget igen súlyos veszteségeket szenvedett, harcértéke kevesebb, mint felére csökkent. (SZABÓ – SZÁMVEBER 2009, 253–254.)

²¹⁸ A keleti hadműveleti területen megszálló feladatokat 1941 óta láttak el magyar seregetestek. A magyar megszállás Ukrajna, Oroszország és Belorusszia jelentős részeire, Magyarország területének többszörösére, több mint félmillió négyzetkilométerre terjedt ki. A magyar megszálló erők létszáma meghaladta a 90 000 főt, és a német megszálló erők 20–25%-át tette ki.

rá. Ő, sokkal távolabb vagyunk mi egymástól. Ahogy ott jött a tömeg, innen is, onnan is hallottuk: Szépek.... Szép ez a két lány. Persze én nem néztem senkire. Sokkal inkább úri leánynak érzem én magam, mintsem nézegessek másokat. Természetes, magától értetődő vidámsággal mentem Iduska mellett és közben elfogulatlanul beszélgettem. Éreztem ifjúságom, fiatalságom delejes varázsát és diadalmas hódítását. L. A. is ott volt, de nemigen látott. Mikor jöttünk ki, a templomajtóba[n] állt egy rendkívül csinos katona. Véletlenül rápillantottam, mert azt hittem, hogy olyan, mint G. T. Engem nézett, és így találkozott tekintetünk. De nem T. volt, csak egy nagyon szép férfi.

Különös az az érzés, ahogyan én körülölelem azt a férfieszményképemet. Szeretni egy nem létező valakit. És még hozzá oly erősen, oly tisztán. Érthetetlen szinte ez a szerelem. Olykor feltűnik az a régi-régi kedves arc, és újra meg újra csak azt mondom: Ő az. Igen, Ő az, akit én szerettem már, mikor még nem is láttam. Ő az, akit szerettem már akkor, amikor megláttam. Ő az Ideál. Csakhogy most ismét eltűnt, és az Ő újra Ideál lett. Az Őt is csak úgy szerettem, mint az Ideált. Nem kívántam én tőle semmit, csak azt, hogy szerethessem. És szerettem. Később, idők folyamán rájöttem arra, hogy az Ideál nem létezik többé, csak Ő van. Most tehát Ő az Ideál.....

1943. szeptember 21.

Ma már kedd van. Azért írom le, mert túl vagyok a hétfőn. Szomorú vagyok nagyon, de nem sírok.

Titokban, igen, még magamnak sem mertem bevallani, hogy remélem azt, hogy fogok még Ővele találkozni. Ez tartotta bennem az életet. Ezért tudtam mosolyogni, ezért voltam mindig oly vidám, kiegyensúlyozott. Naiv lélek! Hol van már az az idő, amikor Vele találkozhatnék!

Tegnap megláttam a valóságot. Bent voltam Nyíregyházán, hogy találkozzunk, és állást nézni. Reggel a friss, üde hajnalban felfrissültem én is. Olyan jó volt az az érzés, hogy most újra diák vagyok. Pedig nem voltam diák, csak egy öregdiák legfeljebb. Minden olyan szép volt, és boldogan köszöntöttem kedves diákéveim színhelyét. Mennyire szeretem még most is ezt az utcát, ezt a házat, a rózsabimbós, akácfürtös udvart, a tantermünket. Hogy milyen jó volt a vonatba[n] várni ismét azt, aki nem jön, úgy, mint régen! Persze most sem jött. Nem fájt még ekkor. Igen, mert mással voltam elfoglalva. A lelkembe betérő kedves Jézuskával. Ott fogadtam be ismét, ahol legutóbb olyan nagyon boldog voltam, a ferencesek kápolnájába[n]. Mit éreztem, amikor ide betértem, azt le nem írhatom. Végigvonultak lelki szemeim előtt azok a szép vagy fájdalmas percek, melyeket itt töltöttem. A könnyes fájdalmak, melyekre itt kerestem vigasztalást. Felsajgott most is lelkemben a fájdalom. Miért nem láthatom Őt soha többé? Olyan nagy bizalommal kértelek, Jézuskám, a múlt vasárnap a templomban, és mégsem hallgatsz meg. Aztán jött az áldozás. Micsoda csodálatos ereje van annak a fehér ostyának! Letérdeltem, imádkoztam. Mikor a pap felmutatta, tekintetemet ráemeltem, de csak egy pillanatra, hogy annál mélyebbre hajtsam fejemet, a bűnös fejemet, és mellemet verve mondjam: „Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj.....”²¹⁹

²¹⁹ Mt 8,5. Az evangéliumi idézet része a katolikus liturgiának.

Mennyei fehérséggel, ragyogással, boldogsággal árasztott el az a fehér kis ostya. Úgy éreztem, hogy rajta kívül nincsen számomra más semmi. Betöltötte egész valómat. Soha-soha még semmi úgy be nem töltött, ki nem elégített, boldoggá nem tett, mint ez a szent-áldozás. Semmim, semmim nincs már itt a földön, akkor úgy éreztem. Szerettem volna mindjárt meg is halni, hogy ez a megelégedettségem, boldogságom örökre megmaradjon. Pedig még akkor nem tudtam, hogy jönnek a csalódások, fájdalmak. Mert ezen a napon nyertem az első bepillantást az életbe. Rádöbbsentem, hogy ez nem olyan, még csak nem is hasonlít arra, ahogyan én azt elképzeltem. Óh! Hogy sírtam volna ott a Kállai-kert²²⁰ padján a nyíló virágok, a szép zöldkoronás fák között, de erős akartam lenni. Tényleg az élet még sok mindenre rá fog engem kényszeríteni. Megnyitom majd a szívemet másoknak. Nem leszek majd mindig ilyen zárkózott. Rájövök arra, hogy vannak emberek, akiknek el kell mondanom szívem rejtett titkait. Nem jó ez a bizalmatlanság, zárkózottság. Mindig tudni kell, hogy kinek mit és hogyan kell elmondani. (A Mater mondta.) Hogyan, sírt fel egy hang a lelkemből. Hát nem a legnagyobb fokú kegyetlenség ez, így betörni valakinek a belső lelkivilágába? Hogy én szétszórjam ezeket a kincseimet? Nem, ezt nem kívánhatja tőlem az élet. Eddig csak annak mondtam el, akit erre érdemesnek találtam, akiről tudtam, hogy ezeket megőrzi. Most pedig majd az élet fog rákényszeríteni arra, hogy elpazaroljam kincseimet. Mert ezek az én kincseim.

Megláttam ezen a napon azt is, hogy az élet egy kíméletlen csörtetés, ahol az erősebb elnyomja az olyanokat, mint én. Mert sajnos a mai világba[n] nem a szeretet irányítja az embereket, hanem a saját önzésük. Hogyan fogok én boldogulni, mikor nekem nem az én a fontos? Hogyan fogok én boldogulni, mikor nekem nem a pénz a fontos, hanem a lelki harmónia? Vannak, akik ezt pénzzel elő tudják teremteni. Nem mondom, az is kell hozzá, de ebben közrejátszik más is. Hogyan legyen a lelkem kiegyensúlyozott, mikor annyira csalódtam az emberekben? Hogyan legyek boldog, mikor az élet megtagadja tőlem azt, ami után úgy vágytam, a családi életet, hogyan legyen a lelkemben harmónia, amikor semmi, de semmi nem úgy van, ahogyan én ezt elképzeltem? Kapok 250 P-t, és ebből 240 P kell a lakásra és kosztra.²²¹

Ej! Miért is gyötöröm magam! Felugrottam és gyors léptekkel megindultam az úton Gizike néniék²²² felé. Mögöttem mintha éreztem volna a fák mosolygását. „Megjedd a kicsike az első lépéstől, pedig az élet ilyen és mégis szép.”

²²⁰ Valószínűleg a nyíregyházi Kállay-kúria kertjéről, esetleg az előtte lévő közparkról van szó (1910 és 1949 között Dessewffy tér, ma Bessenyei tér). Az épületben a korszakban a Magyar Királyi Honvéd Állomásparancsnokság működött (ld. Nyíregyháza város térképe 1935-ből, MNL SZSZBML XV. 1. T 174).

²²¹ 1943-ban 240–250 pengő egy középfokú végzettségű, érettségizett, szellemi munkát végző alkalmazott részére méltányos fizetésnek számított, ugyanis az egyetemet végzett állami alkalmazottak fizetése kb. 400–500 pengő volt, s a vármegyei önkormányzatok tisztviselői, lakáspénzzel együtt, átlagosan 400 pengőt kerestek ez idő tájt. A középosztályi státuszhoz és az elvárt polgári életvitelhez a Horthy-korszakban 300–400 pengő havi jövedelemre volt szükség. (GYÁNI 2006, 161–186.) A naplóíró által említett lakbér összege feltehetőleg negyedévre értendő.

²²² A naplóíró itt feltehetőleg nyíregyházi szállásadóira utal, akiknél 1943 februárjától az érettségi vizsgák letételéig lakott.

Napsugár ragyogott az égen. Lelkemről is hamar elmosódtak a felhők, és az a kis csoda, az az örök rejtélyű kis fehér valami belülről melegíteni kezdett. Arany sugarai áttörtek a sötét felhőkön, és mire hazaértem, már tudtam mosolyogni. Pedig de nehéz volt viszontlátni rövid boldogságom színhelyét! De fájt viszontlátni a kertet, ahová eltemtem a tavaszi virágzások első szerelmemet! Hervadás van már itt, nem virágzás. A közeledő őszi első nyomai.

Itthon d.[él]után elszorította szívemet a fájdalom. Soha nem érzett keserűség vett rajtam erőt. Nagyon fájt az ébredés. Fájt, hogy valóban igaz az, amit sejtettem, sőt tudtam, hogy feledni kell. Hogy megtartsam jó kedvemet, eddig azért hitegettem magamat, hogy mi még találkozunk. Elemi erővel tört rám a két hónap visszafojtott, keserű fájdalma. Iszonyúan szenvedtem. Könnyek préselődtek szemembe, de nagy erővel most is sikerült elfojtani a sírást. Gyötrődtem, hánykolódtam egész d.[él]után. Igen, feledni kell. Sok munka kellene, hogy lefoglaljon, hogy ne érjek rá mindig visszagondolni a múltra. Állásba kell menni. Igen, de hova?

Sápadt voltam nagyon a visszafojtott fájdalomtól. Szemeimet mély karikák árnyékolták. Nem mertem édesanyám kutató szemébe nézni. Kérdezni csak az állás után kérdezősködött. Hogyan menjek neki az én egyéni kérdéseimmel? Annyi idő után nem lehet ezt a nagy úrt áthidalni. Milyen más volt Gizike néni! Ma is hogy összecsókolta fürtös szőke fejemet, mikor a mellére hajtottam. M.[ater] Tauffer is a hajam szokta megcsókolni. Tegnap is, mikor lehajoltam áldott jó kezét megcsókolni, rálehelte csókját a fejemre. És ez a csók olyan erőt adott nekem! Mikor Iduska hazajött, ő is kutatva nézett rám. Szinte kérdezte, miért vagy ilyen sápadt és szomorú. Én pedig csak beszéltem, közbe[n] még tréfáltam is, sőt nevettem. Hogy ez nekem mibe került, azt csak én tudom. Menekültem az Ő tekintete elől. Mintha én vétkeztem volna. Mintha én lennék a hűtlen. De hiába menekültem. Este, amikor már sötét volt és szólt a rádió, talákoztam vele. Iduska az ablakban nézett ki, édesanyám is távol volt, a rádió pedig hangosan szólt. Így nem hallhatta senki azt a fájdalmas nyöszörgést, amikor Ő megjelent előttem. Már feledni kezdtem az arcát, alakját, de most oly élethűen jelent meg előttem, mintha látnám. Nem jött hozzám, csak úgy, mint eddig, ismeretlenül, kicsit távolról néztem. Rettenetes zokogás tört fel belőlem és rázkódtam, remegtem a szenvedéstől. Miért kínoz, G. T.... mondd, miért kínoz? Sokáig sírhattam így, mert mikor magamhoz tértem, egészen ki voltam merülve. És most olyan jó volt, olyan megnyugtató volt arra a hű fiúra gondolni, aki már nyolc éve vigasztalanul, reménytelenül szeret. Csalódott bennem, szeretett tovább. Örömben, bánatban kitartott mellettem. Küzdött, szenvedett értem éveken keresztül, és mindeddig csak annyit ért el, hogy néhanapján köszönhet, és én rámosolyodok. A gyermekből férfi lett, és a gyermek rajongását felváltotta a férfi odaadó, hűség szerelme. Hűséges... milyen jó és milyen szép most ez a szó. És én milyen otromba lelkű vagyok! Ezért a hűségért most bosszúval akartam fizetni. Azt bosszúval büntetni, aki szeret. Ó, hová elvitt engem a keserűségem és gyűlöletem! Mert gyűlöltem ezt a fiút, amikor rájöttem arra, hogy az az egy pillanat, amikor úgy egymás szemébe néztünk, valóság volt. Hogy mert ez tőlem ilyet elfogadni: „szeretlek”? Nem lehet megbüntetni. Nem lehet rajta bosszút állni. Nem elég fájdalom az neki, hogy engem szeret? Mert egy ideig még szerethet, de mi lesz, ha megtudja azt, hogy én más szeretek, nem mehetek

férjhez ahhoz, akit nem szeretek. Hogy a büntetés nem helyes, arra rájöttem már vasárnap is. Sétáltunk d.[él]után. Minden olyan szép volt a hanyatló napfényben. Az embereket mintha megbabonáztuk volna, úgy néztek reánk. A kék ruha volt rajtunk. Ez nekem nagyon jól áll. Egyszer csak szembe jött L. A. Észrevett jó előre, és Iduska mikor nekem szólt, hogy jön, akkor már A. olyan volt, mint a láng. A köszönés előtt pár pillanattal ráemeltem tekintetemet. Ekkor már sápadt volt és nagyon komoly. Egész természetesen rámosolyogtam, és az arca mosolyra derült. Viszonozta a ragyogást, ragyogással. Engem nézett, mikor rápillantottam, és a szánalom, mely ekkor erőt vett rajtam, egy mosolyt röpitett felé. Hogy felderült rá ez a sápadt arc!

Ó, ez a mosolygásom talán a legnagyobb büntetés. Pedig gyógyítani szántam. Egy napon, amikor majd megtudja a valóságot, mennyit fog szenvedni szegény ezért a mosolygásért! Az orvosság lesz majd a halál.

Most előttem fekszik egy könyv: „Hogyan lehet felejteni?” Ne gondold arra, hogy Ő milyen szép volt, ne gondold, hogy az ő csókja volt a legédesebb, nem az ő ölése volt a legringatóbb. Ez nekem nem kell, nem fordult elő.

Ne maradj egyedül.... Ez igen, ezt én is tudom. Vegye tudomásul ez a leány: szépségével, ifjú bájával, női lényével olyan hatalom birtokában van, mellyel mindig győzedelmeskedhet egy férfi felett. Igen, ezt tudom.

Kerülje a zenét, éneket, olvasást, a virágot és általában minden szentimentális érzésre indító dolgokat! Tehát kerüljem mindazt, ami szép....

Végül sohase tegyük szemrehányásnak azt a pillanatot, ha az illetőre gondolunk! Az, hogy szerettünk valakit, még senkit nem kötelez arra, hogy hogy [sic!] viszonzszeressen bennünket. Arra se gondoljunk, hogy „hiszen szeretett”! Az, hogy szeretett, biztos, de ebből nem származik az, hogy örökké szeressen. Fátyolt kell rá borítani, mint egy koporsóra, melyben legszebb álmunkat temettük.....

Ó, hiszen olyan régen eltemettem én már ezt. Tavasz volt, körülöttem csupa virág volt minden. Azt hittem egy ideig, hogy eltemettem. Jött a sok tanulás, a német bukás. Aztán jött az érettségi. Nem gondoltam rá, csak egyszer, akácvirágzáskor, máj. 1-én. Érettségi után, amikor hazajöttem, akkor pedig örömömben nem bírtam elhinni, hogy olyan is van, ami nekem fáj. Egészen természetesen vettem, hogy Ő szeret, és egy napon majd eljön értem. Elfelejtettem egy időre azt, amit nem lett volna szabad, azt a sok könnyet, amit elsírtam már a múltba[n], még akkor, amikor nem volt meg a temetés.

Most, hogy azt a sírt ismét láttam, fáj nagyon minden. Szenvedek kimondhatatlanul. Úgy akarom, hogy ez az utolsó.

1943. szeptember 22.

Gyönyörű, napsugaras őszi d.[él]után van. Nyoma is alig van már a tegnapielőtti nagy fájdaloknak. Sokkal inkább fiatal vagyok én és sokkal inkább vallásos vagyok, mint-hogy önsanyargatásra vagy kétségbeesésre gondoljak. Veszem úgy az eseményeket, ahogy vannak. Nem mondom, egy kicsit még fáj, de minden elmúlik itt a földön, semmi sem állandó. Így legalább megmarad ennek a rövid, virágos szerelemnek az emléke bennünk elmúlhatatlanul, és mindig ilyen fehér lesz, tiszta harmatos lesz, a tavasz első lehetete érzik majd rajta. Mert elfeledni nem fogom soha.

A kertünkben ülök, és körülöttem olyan szép minden. „A világ csak hangulat.”²²³ Van benne valami. Nagyon-nagyon szép most minden. Lelkem megtalálta már nyugalmat, csupa harmónia minden gondolatom, érzésem. Milyen jó, hogy apácák neveltek! A fájdalomat is könnyen el tudom viselni. Úgy érzem, hogy tiszta a lelkem, fehér és ártatlan, mint a liliom. Ez az idő csak átmenet, nem kell nekem hivatalba menni, vagy ha megyek is, rövid időn belül férjhez megyek. A jó Isten gondoskodik arról, hogy mindenki boldog legyen. A jó Isten mindenkinek olyan tulajdonságokat ad, amelyekre szüksége lesz az életben. Leszek én még boldog menyasszony, valakinek szeretett felesége és a legboldogabb édesanya. Milyen jó lesz majd gyermekeim között napsugárnak lenni! Olyan napsugárnak, mely életet ad, mosolyt fakaszt az arcokra, megelégedett, boldog otthont teremt, melegít. Ó, nagyon jól tudom én, hogy ehhez én gyenge vagyok, de a vallásosságom mindig erőssé tesz. A szeretetnek nagy hatalma van. Én szeretni fogom az uramat nagyon.

Őszi szél lengeti a szalviák²²⁴ piros fürtjeit. A meleg napsugár azonban még azt mondja, nyár van, és a virágok szinte pihegnek a boldogságtól. Mégis itt is, ott is a közeledő ősz előjelei mutatkoznak. Néha-néha egy elsárgult falevél esik le a nagy nyárfáról. Pedig még tiszta zöld a lombja. Szelíden bólogatnak a fűzgallyak is. Az ég azúrkékjét nem zavarja egy tenyérnyi felhő sem. Mégis, a levegőben már érezni lehet a halál lehetőségét. Itt az elmúlás. Igen... minden elmúlik, a virág, az illat, a levél elsárgul, lehull, a tavasz, a nyár, a tél, az ősz elmúlik, eltűnik egyszer a gyűlölet is, eltűnik minden érzélem, meghal a szerelem is egyszer. Itt a földön örök nincsen. Az élet nagy Törvénye az elmúlás.

1943. szeptember 30.

Napok óta menekülök saját magamtól, menekülök a gondolataimtól, az érzéseimtől. El is értem a törekvésem célját. Vagy talán a közömbösség, melybe akaratlanul bele-süllyedtem, az okozza ezt az érzéstelenséget. Feledni, feledni kell.....

Most mégis találkoznom kell a gondolatokkal. Tudom, hogy ez fájni fog, de így hamarabb fogok felejteni. Mert itt a földön minden mulandó. A legforróbb, legégetőbb emlékek is egyszer kihűlnek. A fájó gondolatok egyszer megennyhűlnek, elkopnak. Én így akarok feledni. Szembenézni az érzésekkel néha-néha és végül legyőzni azt. Mert mit ér az, ha én munkába merülök és addig felejték, de ha jön az alkony, akkor.....

De minek is írom én most ezt le? Van más, amit leírhatnék....

Az élet szép. Mennyi köszönettel, hálával tartozom én azoknak, akik megtanítottak engem élni, kedves tanáraimnak. Csupa derű és mosoly körülöttem minden. Hiába haragos édesanyám, hiába nincs állásom, nem tudok elkeseredni, legfeljebb pillanatokra. A belső harmóniát nem zavarja semmi. Isten kezében vagyok, Ő nem hagy el. Ad majd nekem mindent. Rendel mellém egy férfit, akivel boldog is leszek. Nem feltétlenül szükséges az, hogy a leány szerelmes legyen az urába. Ez idők folytán úgyis elmúlik. Sokkal többet ér ennél az, ha tiszteli, becsüli azt a férfit. Mert ez az érzés megmarad. És

²²³ Reviczky Gyula (1855–1889) *Magamról* című, 1883-ban írt költeményének záró sora.

²²⁴ Paprikavirág (*Salvia splendens*): leggyakrabban piros színű, fürtös virágzatú zsályaféle, hazánkban egyházi dísznövény, mely májustól az első fagyok beálltaig virágzik.

később, amikor már gyermekeik is vannak, akkor a szeretet sem hiányzik. Gyermekek.... Ezért, a gyermekért fogok férjhez menni, még akkor is, ha nem szeretem azt a férfit. Ma még ifjú, tüzes szívem fellázad ez ellen, de ki tudja.....

Nem tudom leírni azt, amit szeretnék..., nem is folytatom tovább.

Kedves Tibor, köszönöm azt, hogy szerethettelek, köszönöm az álmot, mely olyan szép volt.

Csendesen, észrevétlenül eltűntem életedből. Hogy én egy kicsit szenvedek, az nem számít.

Hófehér virágok üde tavaszi illata töltötte be a kertet akkor régen. Virágba szökkenő gyümölcsfák alatt sétáltam, amikor az az érzésem támadt, hogy most temetem az első szerelmemet. Azóta már elmúlt a tavasz, a nyár. A virágok lehullottak, hogy hervadásuk gyümölcsöt hozzon. Igen, a Törvény így rendelkezik. Miért, hogy a hervadásból új élet támad, és miért nem lesz új élet minden hervadásból? Ott, azon a fájdalmas, könnyes helyen, a fehér virágok alatt kezdett hervadni szerelmünk. Haldoklása még most is tart. Nyílnak virágok még ma is kertünkben, szeptember végén. Szépek ezek is, de hol van a tavasz üde fiatalsága, hol van a tavasz friss illata? Az én életemben is vannak virágok, sőt úgy érzem, mindig virágok között járok, de hiányzik valaki. Miért éppen az, akit a legjobban szeretek? Ő adta nekem a tavasz virágait, Ő adta a tavasz fehérségét, illatát. Ő adta nekem a boldogságot. Véle elvesztettem mindent. Hol van a mai életem a múlttól! Az akkor volt... régen... amikor azt hittem, hogy Ő az enyém.

Sötét nyárvégi estéken még néha-néha érzem azt a forró, illatos fuvallatot, amely egymás felé hajtott minket: két idegent, más-más vidék ismeretlen ivadékait, fiút és leányt Isten legcsodálatosabb törvényével, a szerelem mindent kiegyenlítő hatalmával. Könny szökik a szemembe. A csillagok magasan ragyognak felettem. Minden olyan, mint régen. Ott van a közvetítő csillagunk is, de már nem postásunk. Halkan zsongnak az éjjeli bogarak is. A virágok szelíden bólogatnak, de nem suttognak semmit, a szellő sem viszi az üzenetet.... „mert minden álmom lassan a ködbe vész”.²²⁵

Vasárnap, 1943. október 3.

Igazi októberi idő van. Egyik nap esik, a másik nap gyönyörűen süt a nap. Eljött újra az ősz. Negyedszer hullanak a sárga falevelek. Negyedszer köszöntött be a hervadás a természetben. Most valóban az van, nem úgy, mint négy évvel ezelőtt. Akkor nem láttam én az elmúlást, mert örök tavaszról, nagy szerelemről álmodtam. De ma, amikor a szerelem hervadása fáj, valami nagy nyomást érzek bensőmben. Egy mély sóhaj után ez is megszűnik. Aztán nem fáj semmi. És mégis ősz van. Érzem, hogy itt a földön minennek el kell múlnia. Ez fáj kissé.

Bensőmben béke és nyugalom van. Nem is tudom, mi az, ami oly megnyugtató. Azt mondták valamikor tanárain, hogy ha a szív tiszta, akkor az ember – legyen bármilyen rossz is az élete – tud megelégedett lenni. Igen, első pénteken,²²⁶ amikor magamhoz vettem az édes Jézust, akkor boldog voltam. Talán még soha nem éreztem ennyire, hogy

²²⁵ A sláger címe: *Búcsúzni jöttem*, zenéjét szerezte: Sipos István, szöveg: Rákosi János (1912–1987).

²²⁶ Ld. a 39. jegyzetet.

milyen nagy dolog a szívtisztaság. Ott térdeltem az oltár előtt. Az ablakon át beszűrődött a napsugár és fényözönnel árasztott el. A gyertyák még sohasem égtek talán olyan nagy lángokkal, mint most, a virágok az oltáron még sohasem voltak olyan szépek. Éreztem a körülöttem levő dolgok, jelenségek szépségét, de sokkal inkább melegített az a kis fehér ostya. Magával ragadta lelkemet, és egy pillanatra megszűnt számomra minden. Boldog voltam. Még most is érzem ezt a megmagyarázhatatlan érzést. Fülemben még most is visszhangzanak a kedves Pater szavai. Vigyázz nagyon tisztaságodra! Az magában még nem bűn, ha vágyaid vannak, mert ez Isten rendelése. Ez a természet törvénye. Ha ilyen vágyaid vannak, igyekezz más irányba terelni gondolataidat... A tisztaságért, a gondolatok, vágyak tisztaságáért érdemes küzdeni. Nincs szebb jelensége a nagy életnek, mint ha egy tiszta leány és egy tiszta férfi találkozik, és Isten rendelése szerint házasságra lép. Ne ijedj meg, ha kísértések gyötörnek! Fordulj a Szűzanyához, és imádkozz tisztaságodért! Ez lesz a legszebb nászajándék, amit annak a szeretett férfinak adhatsz, érintetlen, ragyogó fehér tisztaságod.

Éreztem tegnap este a templomban, hogy a szűztiszta test és lélek mennyire tud boldogítani. Valami kimondhatatlan szép volt minden. Az októberi ájtatosságokra minden évben szoktam járni, de még ilyen szép nem volt a templom soha, mint tegnap. Emelt fővel imádkoztam a rózsafüzér tizedeit. Jelentéktelen külsőm is mintha átváltozott volna. Öntudatosan, büszkén térdeltem. Ártatlan fehér lelkem belemerült az áhítatba. Nem túlzás ez, amit leírtam. Zárkózott természetű vagyok, és így lelkem önmagától becsukódik minden előtt, ami nem tiszta. Tudom, sok hibám van, de ezeket is igyekszem legyőzni, csak azért, hogy a Jézuska szeressen. Mert ennél többre most nem vágyom. Érte megteszek mindent. Ha kell, férjhez megyek, hivatalba megyek, itthon maradok. Tökéletesen mindegy nekem, csak Őt szeretessem és szolgálhassam. Olyan könnyedén lépegettem tegnap este tisztaságom tudatában, hogy szinte repültem. Az imádság áhítata még melegített, mikor kiléptem a templomból. Ott sétált a tisztelendő úr, aki az[oka]t a szép intelmeket adta nekem. Kár, hogy távolabb volt, és nem köszönhettem neki. Részben néki tartozom hálával ezekért a boldog percekért. Ő rázott fel most közömbösségemből, ő ébresztette fel bennem az elfelejtett vágyat a tisztaság után, és ő mutatta meg ismét az utat, melyen haladnom kell szép hivatásom felé.

Szépek ezek az októberi ájtatosságok. Olyan, mintha a rohanó élet egy percre megállana. Ilyen volt tavaly is, azelőtt is, sőt 8 évvel ezelőtt is. Csak közben én változtam meg. A kisleány nagy lett. A polgáristából felsőiskolás lett. A zárkózott szív szerelmes lett. Tavaly még boldog reménykedő, ma már a csendes feledést kereső. 8 évvel ezelőtt még L. A. is diák volt. Mindennap ott imádkozott térden állva az oltár előtt, hogy utána láthassa a kis szőke leányt. Évek múltán ez a kisfiús tisztelet és csodálat lassan egy olthatatlan, mély szerelemmé változott. Én csak jártam minden októberben[en] imádkozni. Ma is megyek, de ma nem ostromolom az eget olyan naiv kis kérésekkel, mint régen. Ma vonz az a pár perc boldogság, amiben ott részesülök. És ma három kérésért ajánlottam fel az októberi ájtatosságot.....

Tegnap este a dicsőséges olvasó negyedik tizedénél (Ki téged, Szent Szűz, a mennybe fölvetty)²²⁷ mély sóhajlás tört fel belőlem. A ragyogó oltárra néztem, de a hirtelen szemembe gyúlt könnyektől nem láttam többé a fényt. Lehajtottam mélyen fejemet. Egy fájdalmas, könnyes emlék jutott eszembe. Egy évvel ezelőtt októberi lelkigyakorlat után kaptam fel elégtételül a dicsőséges olvasó negyedik tizedét. (A boldogságomért.) Minden, amit eddig feledtem, ebben az egy pillanatban elém jött. És abban a két könnycseppben és sóhajtasban utat tört magának. Éreztem ebben a pillanatban, hogy nagy dolog történt. A fájó, könnyes valóság, az első szerelem most változott át egy nagyon kedves, nagyon szép könnytelen emlékké. Az emlék már nem fáj, azt hiszem, többé nem is fogom siratni. Milyen tiszta is volt ez a szerelem! Tegnap este abban a fájó sóhajtasban benne volt már a megelégedett....

[A következőktől a bejegyzés más színű tollal íródott:] Amikor ideértem tegnap, hirtelen vendég érkezett. Szinte még most is kételkedem benne, de saját szememmel láttam, tehát igaz. L. A. volt a váratlan vendég. Iduskával akart beszélni. Valami nevetséges kifogást mondott, hogy miért.

Édesanyám fogadta, engem nem hívott, szó sem esett rólam, tehát be sem mentem. Pedig éreztem, hogy A. szeretne látni, éreztem, hogy a látogatás nekem szólt. Nem gondoltam én azt, hogy ez a szegény szerelmes fiú ennyire odáig van értem. Mikor ment el, láttam az ablak alatt, amint büszke léptekkel, felemelt fejjel haladt. Ezen akartam én bosszút állni, mikor minden lépése, mellyel közelebb jön hozzám, egy-egy bosszú, pedig én nem akarom már bántani. A büszkesége is megtört már, nem kell azt a buta gőgöt megalázni. Elég volt neki az a nyájas pillanat akkor vasárnap d.[él]után, amelyre úgy felderült az arca. Elfeledte ő már azt, hogy nem fog erre jönni többé soha, ez az egy mosoly elfeledtette vele azt, hogy büszkeségében érezte magát porig alázva, amikor azt a két katonát látta velem beszélgetni. Attól kezdve gyakran járt erre, tegnap, tegnapelőtt többször láttam itt menni, de nem mentem az ablakba. És a vágya, mely úzte, hajtotta, mint a vadat, elhozta tegnap hozzánk. Amikor az emelt főt, a büszke tartást láttam távozásakor, éreztem, hogy győztem. Legyőztem a gyengeségemmel, legyőztem egy mosollyal.

Távozása után újabb vendég érkezett, aztán kimentünk a vonathoz I. elé. Én nem tudom, miért néztek úgy az emberek. Annuska, mikor meglátott, hangosan kiáltozta: Jaj, Bözsém, de szép vagy! Erzsike, ilyen gyönyörű lányod van! Jólesett nagyon, mert tudtam, hogy őszintén mondja. Érettségi után vagyok. Gondtalanul, boldogan élek, és talán ez az, ami úgy megfog mindenkit. Nem gyűlölet, nem csörtetés, nem irigység, nem büszkeség az, amivel hódítok. Egy szó: „szeretet”. A szeretetre minden ember reagál. És ha hibáim is vannak, azt is megbocsátják a szeretet nevében.

Tegnap ájtatosságon nem a róm.[ai katolikus] templomban voltam, hanem a görögben, pedig tudom, A. várt.

A templom áhítata ismét megfogta lelkemet. A felajánlás Szűz Mária szeplőtelen szívének is tegnap volt. Ó, tudom én azt nagyon jól, hogy a Szűzanya mindig segít. A megpróbáltatásom nehéz napjaiban, amikor azt hittem, elveszett minden, felajánlottam szenvedéseimet, könnyeimet, fájdalmaimat az ő szeplőtelen szent Szívének. Vigye azt az

²²⁷ Ld. a 135. jegyzetet.

Isten elé. Az én Édesanyám kezében tartotta a mi szerelmünket, vigyázott rá, könnyei-met megkönnyezte, imáimat Isten elé vitte. És szerelmünk tiszta maradt. Az Ő kezében, az Ő könnyeitől még fehérebb lett. Ma már egy imádsággá halkultak a sóhajtasok, és ezért olyan szép, olyan fehér, olyan tiszta az első szerelmem emléke.

Levelet kaptam Zsuthy Lacitól (az egyik karp[aszmányos]).²²⁸ Nem tudom, miért ír. Örülök levelének nagyon.... Sok a férfi körülöttem. Szeretnék is férjhez menni, de úgy érzem, senkihez nem mennék hozzá most. Ezért nem is bátorítok egyet sem. Hűséges feleség tudnék lenni, de boldog???

Vasárnap, 1943. október 23.

Milyen nagy hatalom az ifjúság, a szépség! Nem tud engem megtörni semmi. Pedig de sokat csalódtam már, mióta az életbe léptem! Az volt a baj, hogy sokat vártam az emberektől. Azt hittem, hogy azok földön járó angyalok. Pedig csak emberek. Ez az egy szó kifejezi mindazt, amilyenek. És nem is fáj ez a csalódás. Azért ember az ember, hogy ilyen legyen.

Nem is tudom, mit is akartam írni. A hetek alatt elmulasztottakat szeretném most pótolni, de nincs rá idő, csak egy negyedóra.

Igen, az ifjúság és szépség nagy hatalom. Mert mi szépek vagyunk, nagyon sokszor hallottam már. A két Bicskey lány szép, „mint két baba”, mondta egyszer egy katonatiszt a társának. De nekünk nem szabad menni sehová. Mi rabok vagyunk, az anyánk rabjai. A napokban kimondhatatlan szomorú voltam, pedig mostanában ez ritkaság. Minden ok nélkül elkezdtem sírni. Délben egy kicsit felbosszantott anyám, és én, aki máskor csendesen hallgat vagy szelíden visszamosolyog, most kirobbantam. Éreztem, hogy a hónapok alatt felgyülemlett keserűség most felszínre tör és kikívánczik. Ezen a napon elbuktam. Mindent, mindent visszavágtam és anyámat nagyon megbántottam, de nem is ez fáj, hanem az, hogy a küzdelemben csatát vesztem. Jézuskáért nem küzdöttem és Őt elvesztettem. Keservesen sírni kezdtem, mikor ennek tudatára ébredtem. Délután aztán kimentünk a húgommal a temetőbe. A béke, a nyugalom, itt ami körülött, megnyugtató. Lelkem hullámai lecsillapodtak. [A következőktől a bejegyzés más színű tollal íródott:] A csend, a béke, a nyugalom lebilincseltek egy pillanatra. Éreztem, hogy mennyire kicsiny vagyok, megérintett az elmúlás lehelete. Az ember egyszer meghal... és mi marad belőle a halál után? Semmi... De igen, valami megmarad, a gyermek, életünk folytatása. Rádöbrentem arra, hogy tulajdonképpen én mennyire egyedül vagyok. A szüleim, testvéreim nem állnak hozzám olyan közel, hogy csak értem éljenek, és én értük. Milyen végtelenül szent a Teremtő elgondolása! Vágyat éreztem egy férfi után, aki szeret nagyon. És lassan felmelegedtem, mert mellettem volt valaki. Nem G. Tibor, nem Polgár A., nem Zsuty L.,²²⁹ hanem csak Lang Anti. Itt újra találkoztam vele. A hűséges szerelme, mely mindenhová elkísér, itt is kísért, és lelkem ebben a nagy pillanatban megérezte szerelmének vigasztaló melegségét.

²²⁸ Ld. a 66. jegyzetet.

²²⁹ Az említett személy, Zsuty/Zsuthy László vezetéknevét Erzsébet többféle írásmóddal is használja.

Sok minden történt azóta, hogy én belekezdtem ennek az írásába. Ma már okt. 27. van. A folytatást, ami sötétebb tintával van írva, ma írtam le. Nem tudtam olyan élményszerűen megörökíteni, mert most egészen más események befolyása alatt állok.

1943. november 3.

Mennyire igaz, hogy a lejtőn már nem lehet megállni. Első kirobbanás után jön a másik. Még most is annak a hatása alatt állok. Nincs kedvem semmihez. Két nappal Iduska eltávozása előtt. Szegény, szép emlékeket vitt magával otthonából. Úgy szégyellem magam, ha visszagondolok erre a napra. Ahelyett, hogy közbeléptem volna, még én élesztettem a tüzet. Nagyon megbántottam az édesanyámat. Nem bírtam fékezni indulataimat. Szegény még sírt is. Később, amikor bementem a szobába, sírtam, és nagyon fájt, amit tettem, de már nem lehetett meg nem történné tenni. A húgom már elmenekült ez elől az élet elől. Inkább hivatalba megy, azt mondja, pedig de irtózott ettől mindig. Az utolsó két nap, amíg itthon volt, olyan szép volt. Mi ketten megértjük egymást. Nehéz szívvel búcsúzott Nyírbátortól. És különösen a Páterkától.²³⁰ Én tudom csak, hogy mit érzett ő a Páterka iránt. Több volt ez a tiszteletnél, a szeretetnél. Olyan érzés volt ez, amellyel az Isten szolgáját nem [szabad] érinteni. Nem is mondta ő ezt soha, csak én megéreztem. Mert ez az a Páterka, aki engem gyóntat. Mit tagadjam, eleinte tetszett nekem is. Aztán észrevettem, hogy ő is néz reám gyakran. Az októberi ájtatosságokat is ő tartotta, és ilyenkor gyakran oda nézett, ahol én ültem. Egy alkalommal aztán Iduska elárulta, hogy a Páterka őt is nézegeti. Az utcán is találkoztunk vele többször, de soha nem nézett ránk. Este ájtatosság után is sétált mindig. Rettenetes csalódást éreztünk mind a ketten, amikor felfedeztük, hogy valakit vár. De kit? Nem várt senki mást, mint minket, ma már tudom. Azt azonban még most sem gyanítom, hogy Iduska vagy én voltam az, akit nézett. Én, amikor megtudtam a húgom titkát, nem néztem többet a Páterkára. Különben is fájt nagyon az, hogy Jézuskámat így kijátssza a szolgája.

Ettől kezdve aztán nem jött sétálni a Páterka. Igen, én most azt szeretném, hogy a Páterka ne kárpótolja magát más leánnyal, hanem maradjon meg Iduska után nálam. Meg is ígértem a húgomnak, hogy fogok rá vigyázni nagyon. Mert amíg az én rabom, addig a Jézuskának a legtisztább, leghűségesebb érintetlen lilomos lovagja marad. Az érzés, amit egymás iránt érzünk, az még nem bűn, mert ez megpróbáltatás azokon, akiket a jó Isten szeret. Tegnap este már nem okt.[óberi] ájtatosság volt, hanem a keddi Szt. Antal ájtatosság.²³¹ A Páterka tartotta. Még soha nem volt ilyen közel, mint most. Nem néztem rá, amikor jött. Tudom, ő odanézett, mert amikor letérdelt, nagyon ideges volt. Vajon hiányzott neki Iduska? Én úgy gondolom, nem volt ez olyan veszélyes, mint ahogyan Iduska feltűntette. A Páterkának hízelgett, hogy mi reá nézünk. Nekem annyira nem jelent semmit, hogy első pénteken²³² ismét hozzá megyek gyónni.

²³⁰ Ld. a 9. jegyzetet.

²³¹ Páduai Szent Antal keddi tisztelete a 17. századból ered. XIII. Leó pápa 1898. III. 1-én kelt brevéjével engedélyezett teljes búcsút azoknak, akik 13 egymást követő kedden ájtatosságot végeznek Szent Antal tiszteletére. Később a kilenckeddi (másutt ötvenkét keddi) ájtatosság terjedt el.

²³² Ld. a 39. jegyzetet.

Mindenszentek napján együtt voltunk templomba[n] ketten. A Páterka ekkor jött utánunk. Most történt az a finánc-eset is. Előző nap vasárnap volt, és éppen a nagymiséről jöttek ki, amikor mi odaértünk. Két férfi nagyon nézett bennünket. Az egyik aztán már másnap [a] ½ 12-es misére jött. Ott sétált, mikor mi mentünk. Persze nem gyanítottunk semmit. Megfordult és jött utánunk. Én gyanútlanul ránéztem, amikor szembejött. Találkozott tekintetünk. Sz[en]tmise végén aztán hazáig kísért bennünket. Többször elment az ablak alatt. Délután aztán Iduska elment. Ó, nem gondoltam én arra, hogy ennyire fog hiányozni! Azt hittem, milyen jó lesz nekem. Nem kell irigyen nézni azt, hogy séta közben őt többen nézik, mint engem. Mert bevallom – bármennyire küzdöttem ez ellen az érzés ellen –, mégis egy kicsit mindig fáj nekem az ő feltűnő szépsége. Kettőnk közül ki a szebb, azt nehéz lenne megállapítani, de az tény, hogy ő feltűnőbb. Talán ha tüzetesen vizsgáljuk őt, közele nem olyan szép. Én viszont nagyon bájos, kedves vagyok, és csakis közele. Ő hideg, én nagyon meleg. Igazi ibolyának érzem magam, nem mindenki vesz észre, csak az, aki az illatot keresi, nem a külső formát. Ejnye, de agyba-főbe dicsérgetem magam! Nem szoktam pedig ezt tenni. Az illatot kereste valamikor az a kedves ismeretlen is, aki talán észre sem vett volna – mint ahogyan másokat sem vett észre –, ha nem lennék ibolya. Mindig vissza-visszatérek Őhozá, pedig hol van már az a tavasz, hol vannak már annak a kikeletnek az ibolyái? Az én számomra ez a tavasz 3 évig tartott. Mert hiába tudtam a reménytelenséget, boldog voltam és illatoztam.

Halottak napján este mély gyász ülte meg a világot. Édesanyám lefeküdt, egyedül maradtam a halvány fényű gyertyákkal. Lelkemet valami iszonyú súly nyomta. Fáj minden: a jelen, a jövő és a múlt. Mennyire zokogtam, azt el nem lehet mondani, mert nincsen rá szó, nincs rá fogalom. Egy évvel ezelőtt is így sírtam, mert P[ater] Gausz²³³ azt mondta, hogy feledni kell. Egy év... milyen hosszú idő, és a fájdalom nem enyhült ez alatt az idő alatt. Csakhogy tavaly és most egészen más. Egy évvel ezelőtt még tavasz volt novemberben is. Még ez után találkoztunk, és a Te két szemed meleg sugárzása felszárította hulló könnyeimet. De ma.... soha többet nem látlak Téged. Összetett kézzel halkan imádkozni kezdtem eltemetett tavaszom sírja felett. Az imádság elterelte gondolatomat. Halottainkra gondoltam és a Don-parti hősökre. Csendesen imádkoztam, és szívembe béke, megnyugvás költözött. Az első gyertya már elhamvadt. Mire a dicsőséges olvasó negyedik tizedéhez²³⁴ értem, már nem sírtam. Valóban, ez a tized az én boldogságomért szállt az égbe akkor, egy esztendővel ezelőtt. Most megerősített, és amikor már azt hittem, számomra itt a földön csak keserűség van, ez az imádság felemelt. Nem lehet az soha boldogtalan, akinek ilyen erős hite van. Elveszhet minden, elhervadhat a tavasz, elmúlhat a szerelem, összedőlhet az egész világ, a rózsafüzér negyedik tizede, amit akkor könnyeim között térdén állva elrebegtem, örökre az enyém marad.

Fel a fejjel! Nekem még sok a dolgom, engem valaki vár. Földi életemben is, de az után vár az édes Jézus. A temető virágos sírdombjai eszembe juttatták azt, hogy a halál az nem a vég. A halál után még jön egy szebb, egy nagyszerűbb élet, az örökélet. Ez megvigasztal minden sírhantnál. Ez öntött belém életet akkor is, amikor lelkigyakorlat után

²³³ Ld. a 87. jegyzetet.

²³⁴ Ld. a 135. jegyzetet.

úgy éreztem, hogy örökre elveszett Ő. (Azt hiszem, leírtam én ezt.) A szép mennyországból majd újra találkozunk. Most igazán ezt írhatom, mert ha tudom is a rádióból, hogy hol jár, hogy már főhadnagy,²³⁵ de utaink kettéváltak.

Nekem most itthon a helyem édesanyám mellett. Jóvá kell tennem, amit ellene vétettem. Nem mehetek a saját utamon, én engem vár valaki, az édesanyám. Beteg lelkét kell ápolnom és gyógyítanom.

Első szombat,²³⁶ 1943. november 6.

Alig pár órája értem haza egy nagyon szép, fölemelő esküvőről. Szentgyörgyi Dodi²³⁷ esküdött örök hűséget beteg vőlegényének. Nem látszott rajta, igaz, semmi, de amikor Mező Annuska könnyes arcát megláttam, eszembe jutott minden. Pedig most milyen boldogok mind a ketten. Amikor ott álltak együtt az oltár előtt, olyan szépek voltak. Milyen szent és fönséges az isteni Törvény..... A Péterka eskette őket. Holtomiglan – holtodiglan... Isten engem úgy segítjen. De nagy boldogság lehet ezt kimondani a fehérvirágos ragyogó oltár előtt, az Isten jelenlétében annak a férfinak kezét fogva, akit mindenkinél jobban szeretünk! Akiért elhagyjuk boldog leányságunkat, akinek odaadjuk szűztisztaságunkat.

Hosszú, könnyes zokogás után folytatom az írást. Már ott nem tudom, ahol abba hagytam. A boldogság után könnyek jönnek. Fájt a fejem, a szemem, de erősnek kell lennem. Pistuka levelét olvastam el. Szegedről, a kórházból írja. Rövidesen Budakeszire megy a szanatóriumba.²³⁸ Amíg a levél végére értem, háromszor le kellett azt tenni. „Vége a katonaéletnek az én számomra.... Ez volt az utolsó csillag, amit kaptam..... Ne tessék aggódni.” Tudja szegény a szörnyű valóságot, és mégis milyen erős tud lenni. Istenem, miért volt ő olyan számkivetett? Nem tűrte az anyám, az apám. Érettségi után csak szidták, és hol egyikhez, hol másikhoz ment. Emlékszem rá, egyszer el is tűnt. Még gyermek volt, amikor egy csetepaté után, amikor apám oly nagyon megverte anyámat, rá került volna a sor. Félelmében elbújt a tengeribe.²³⁹ Nem is jött haza aznap. Hogy hol aludt, azt csak a jó Isten tudja. Aztán később érettségi után. Ó, min keresztülment ez a szegény fiú! És a sok szenvedés nem maradt büntetlenül. Megfázott, és ki tudja már, mióta vonszolja ezt a betegséget. A malária is még jobban legyengítette.²⁴⁰ Most aztán ki

²³⁵ Gencsy Tibor hadnagyot 1943. augusztus 1-jén főhadnaggyá léptették elő. (BENE – SZABÓ 2003, 97.)

²³⁶ Ld. a 166. jegyzetet.

²³⁷ A nyírbátori minorita templom tájékoztatása alapján a náluk őrzött házassági anyakönyvek tanúsága szerint a kérdéses napon Szentgyörgyi Rozália Krisztina Margit és Perczner Gábor kamarai ügyintéző kötött házasságot. Az ifjú párt Fürdők Kandid, született Fürdők Frigyes minorita rendi hitoktató és áldozópap adta össze. Ezek az adatok egyértelművé teszik a naplóíró által csak Péterka néven emlegetett pap személyét.

²³⁸ A Dr. Korányi Frigyes által alapított budakeszi tüdőgondozó első épületét 1901-ben adták át. A 27 hektáros parkban lévő östölgyes friss levegőjével segíti a tüdőbetegek gyógyulását. Az intézmény Erzsébet Királyné Szanatórium néven nyitotta meg kapuit, mai neve Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézet.

²³⁹ A kukoricaföldön.

²⁴⁰ Magyarországon a mocsárláz (malária) szúnyogcsípés útján egészen a 20. század közepéig szedte áldozatait, utána csak behurcolt betegségként, elszigetelt fertőzések fordultak elő. Nem biztos, hogy a naplóíró itt helyesen jelöli meg a betegséget.

a hibás? Persze, hogy a szülők. Egymással folyton veszekedtek, és minket, gyermekeket áldoztak fel arra, hogy bosszút állhassanak egymáson. Most aztán itt az eredmény. ...Könnyeim között előragyogtak a boldog gyermekévek. Az sem volt zavartalan, de gyermekek voltunk. Elfelejtettünk mindent. Anyánk haragos arcát, apánk borzalmas Istenkáromlását. A vadvirágos réten egymást kergetve játszottunk, vagy tarka pillangó után futottunk. A nagy, forró könnyek itt felszáradtak szemünkéből. De hol van már mindez? Elmúlt. Szinte kiolvasom leveléből a szemrehányást, hogy én mindig mostoha fia voltam szüleimnek. És igaza is van. Hogy mikor kerülök ki a szanatóriumból, azt nem tudom – írja. Szegény fiú. Úgy szeretnék mellette lenni és egy kicsit vigasztalni! Tavaszra új virágzást vártam. Hiszen hosszú a tél. Igen, új virágok fognak nekem nyílni, egy ismeretlen fájdalom pompás rózsái a boldog szerelem illatos ibolyái helyett. Valahol a budakeszi katonatemetőben egy frissen hantolt sírdombon a bátyám hamvai felett új virágokat hoz a tavasz. A tüdővész ilyen korban nagyon veszedelmes. Dodi vőlegénye sem fog sokáig élni.

Engem most már Pityuka is vár. Nem elég az, hogy a szegényeink alamizsnát kapnak tőlem, ismerőseink egy-egy jó szót anyámé helyett, az utcánkban járók egy-egy derűs mosolyt, az édesanyám lelki vigaszt és beteg idegeire csillapítót. Rideg otthonunkba melegséget hoztam én haza az intézetből. Egyszerre más lett minden. Én voltam a nap-sugár. Csakhogy nem voltam elég erős. Az intézeti sok gyöngédség, szeretet, megértés után minden átmenet nélkül a mi otthonunk következett ridegségével, keménységével, szeretetlenségével. Többször összeestem a fájdalomak súlya alatt, de igyekeztem felállni. Mert nekem most ez a hivatásom: boldogítani, hogy azokat, akiket a jó Isten majd reám bíz, nagyon-nagyon boldoggá tegyem.

1943. november 12.

Sötét hófelhők gomolyognak az égen. Szomorúság, keserűség, fájdalom üli meg a világot. A szél is bele-belesóhajt a nagy szomorúságba, és ilyenkor a száraz falevelek hangos zizegéssel búcsúznak az élettől. November közepén járunk. Ez a hónap sokat jelentett az én életemben.

A világ minden részében gigászi küzdelem folyik. Az ember a technika összes pokolgépét szolgálatába vette, hogy a másikon bosszút álljon. Igen, a keresztény ember bosszút kiált. Hol van ma az emberek szívéből a szeretet? És nemcsak a nemzetek, hanem az egymáshoz közel állók is szeretetlenül mennek egymás ellen. Szinte belefáradtam már a politikába, a gyűlöletbe, a szeretetlenségbe. Olyan jólesik visszavonulni egyéni gondolatvilágomba. Ezen még érzik a fiatalság hamvas, üde varázsa. A szeretet mindent átfogó, mindent legyőző nagy hatalma.

Egyedül vagyok itthon édesanyámmal. Ő ritkán beszél, meg aztán sokszor nincs itthon. Milyen jó, hogy van szép múltam, amiből erőt meríthetek, vannak tiszta gondolataim, szent eszményeim, és ezekért küzdeni érdemes. Ma áldoztam, [nem] mondhatok egyebet, ha a lelkiállapotomat és szívem békéjét akarom lefesteríteni. A Péterka áldoztatott. Nem tudom, miért, de az az érzésem, hogy a Péterka nem az, akinek látszik. Áldoztatáskor, éppen amikor hozzám ért, egyet köszöriült a torkán. Aztán később, amikor tekintemet felemeltem az oltárra, ő épp akkor fordult kifelé. Ránéztem, és tekintetünk egy-

bekapcsolódott sokáig. A szentmise kellős közepén. Istenem, bocsáss meg nekünk! A Páterka olyan ájtatos, nem hinném, hogy komolytalan indítéka lenne ennek a pillantásának. Vagy talán felébredt a férfiszíve. Azon a zsongó-bongó meleg október d.[él]utánon, amikor kijöttünk az ájtatosságról. Szép voltam, a hanyatló napfényben ragyogott a fürtös szőke hajam, szemem feketén parázlott a belső tűztől. Karcsú derekam könnyedén átfogta a rózsás kis szoknyám. És talán ez fogta meg a Páterkát, mert azóta néz, ha meglát, keresi velem való találkozást. Pedig ő Istennek a rabja. Előtte soha nem is lesz más, mint Isten eljegyzett lovagja. Ha férfiszívében az Isten kivirágoztatta a szerelmet, én majd vigyázok reá, hogy az a legnagyobb viharból is érintetlenül kikerülve tovább pompázzon, hogy a legnagyobb szenvedélyekben megtisztulva fehérren illatozzon az a virág továbbra is. A szent szüzesség fehér lilioma legyen.

Most nincsenek vágyaim. Szívemben lecsendesedett a nagy vihar. Megalkudtam sorssommal. A jövőt próbálom kialakítani. Tavaszra megyek állásba, és vajon hogyan fogok én akkor találkozni a szeretett férfivel? Mert mi még találkozunk, és ha találkozunk, az a nap sokat fog jelenteni. Én érzem, hogy a mi szerelmünk még nem hervadt el, és ez a világ nem olyan nagy, hogy a távolság elhervassza szívünk virágát. Valamikor azt gondoltam, hogy G. Tibor én soha többé nem látom, a huszárság feloszlása²⁴¹ után pedig azt hittem, hogy hírét sem hallom többé. És mégis minden este hallom a rádióba[n], hogy az első futamban első lett Gencsi főhadnagy. Igen, már főhadnagy, ezt is tudom. Ő már egy éve nem hallott rólam semmit. Eltűnt nyomtalanul életéből az a szőke kis angyal. Eltűnt, de csak azért, hogy a főhadnagy úrnak álmatlan éjszakákat szerezzen. Az én könnyeim érzi Ő a mérföldeken át is, sóhajtásaim felkeresik azt a főhadnagyt, bármerre jár is, imáim elkísérik a lóversenyterre, szemem égető sugara egy mosollyal köszönti a győztes lovagot. Minden-minden azt a régi nótás kedvű szőke kislányt hozza vissza. És hogy gondol reám, azt én megérezem. Okt. 13–14-én valami történt is vele, mert mindig reá kellett gondolnom.

Nekünk még kell találkozni, mert a szenvedésért boldogság jár. Előre fizetünk. Csakhogy mikor találkozunk... és hol találkozunk.... csak az Isten tudja.

Hétfő, 1943. november 22.

Napok óta szeretnék már írni, de nem jutok hozzá. Sok minden volna, de második füzetem befejezésére nem tudom, mit írjak. Talán fejezzem be azzal, amivel elkezdtem. Szerelmes szívem érzéseinek papírra vetésével. Naplóm első lapján is, bár még öntudatlanul – de az első tavaszom zsoldára van megörökítve. Második füzetem befejezésére már csak ennek a tavasznak a sírdombja maradt meg. A fekete rögök eltemették a mi szerelmünket....

Áldjon meg az Isten Téged mindenütt, ahol jársz, hogy ilyen szép emléket adtál nekem! Akaratlanul is eszembe jut most az a sok-sok boldog óra, amit Tőled kaptam,

²⁴¹ A huszárságot nem oszlatták fel, 1942–1943-ban a viszonylagos nyugalmat kihasználva megtörtént a lovasság utolsó nagy átszervezése, az 1. lovashadosztály kialakítása. Harctéri bevetésükre csak 1944-ben, Magyarország német megszállása után került sor. (BENE 1991, 88.)

kedves Tibor. Első találkozásunkkor lesütött szemeim azt mondták: Áldjon meg az Isten!

Lelkigyakorlatunkon, amikor Te a fronton voltál, ezért imádkoztam: Áldjon meg az Isten!

Hazatéréseidkor ezzel üdvözöltelek: áldjon meg az Isten!

Egy évvel ezelőtt, amikor P.[ater] Gausz²⁴² azt mondotta, feledjelek el Téged, kigördülő forró könnyem is ezt mondta: áldjon meg az Isten!

Ezt a mondatot dobogta szívem akkor is, amikor utoljára találkoztunk 1942. dec. 20-án: áldjon meg az Isten!

Még ma is ezt kérem a jó Istentől, ha este nevedet hallom, ha a szél elsóhajtja régi-régi dalát, ha emlékedet idézve könnyes lesz a szemem, ha képedet látom, ha esténként kerül szememet az álom, mert Te jössz el hozzám, még ma is ezt susogom: az Isten áldjon meg!

Áldjon meg Téged a jó Isten mind a két kezével.....

Ma már ez: az Isten áldjon meg, búcsúzás Tőled. Egy kicsit fáj még, de már találok vigasztalást. Köszönök Neked mindent, mindent, amit Tőled kaptam.... áldjon meg az Isten!

Köszönöm, édes Istenem, hogy meghallgattad forró imáimat és ezt a szép szerelmet adtad nekem.

Köszönöm, csillagkoronás édesanyám, hogy vigyáztál szerelmünk tisztaságára, hogy fehérsége a mi szerelmünknek ma is tündöklően ragyog. Köszönöm a könnyeidet, az imáidat, köszönöm az oltalmadat. Segíts, jó édesanyám, továbbra is, hogy a Te nyomdokaidon haladva betölthessem női hivatásomat!

[A második füzet itt véget ér.]

---

²⁴² Ld. a 87. jegyzetet.

1943. november 24.

Új, fekete felhők tornyosulnak életem látóhatárán. A bátyám tudószanatóriumban van Budakeszin. Én nem tudom, miféle szüleink vannak nekünk. Ezek nem vesznek komolyan semmit. Apám mindenből viccet csinál, anyám meg hisz neki. Pedig szegény bátyám ezt írta most:

[Az oldal többi része és a következő oldal üres.]²⁴³

Miért kell, hogy mindig fájjon valami? Ez az élet. Alig múlik el az egyik, jön a másik. Már beletörődtem szomorú sorsomba is, megtaláltam benne a szépséget. Ő, pedig de sokat sírtam, de nagyon fájta eleinte, hogy az élet mindjárt azzal mutatkozik be, hogy azt nyújtja, amitől mindig féltem. Csodálatos módon felülkerekedtem, sőt szépséget találtam benne. Istenem, legyen a Te akaratod, ezt mondtam el önmagamban.

A vihar elült lelkemben, csak a múlt csendes siratása zavarja életem derűs egét. És most jön Pityuka betegsége és közeledő elvesztése.²⁴⁴ Őt nem fogjuk elveszíteni, neki köztünk kell maradnia. Hogy ragaszkodik az élethez ő is szegény! És mennyire megváltozott a világnézete. Egy kis öröm is vegyül nagy szomorúságomban. A bátyám lelke meg van mentve. Istenem, milyen csodálatosak a Te utaid! Kiemelted őt onnan, ahonnan már nincs menekülés. És ez kissé meg is vigasztal, mert ha el is veszítjük Pityukánkat – bár ne veszítenénk el –, csak a testét veszítjük el. Egyetlen, halhatatlan lelke megmarad és örökké élni fog boldogságban, szeretetben, amit itt a földön nem nagyon kapott meg. És az örökkévalóságban majd összetalálkozunk újra.

1943. november 25.

Nagy hatalom egy leány kezében a szépség, főleg ha ez párosul a szeretet mindent átfogó és felforgató nagyságával.

A test a lélek hajléka, a lélek pedig az Isten temploma. Miért ne fordítsak gondot a külsőmre, hiszen bennem Isten lakik. Egész lényemnek ragyognia kell a tisztaságtól, a szépségtől, mert mindenkinek látnia kell azt, hogy én templom vagyok.

A szeretet pedig mint egy glória, úgy von körül. Tőlem mindenki szeretetet kap, belőlem sugárzik a szeretet. Ez fog meg mindenkit és ez az, ami csodát tett az édesanyámmal. Ő is megérezte a szeretetemet, és szeretetért szeretetet adott. Ma már nem mondom azt, hogy kibíráhatatlan. Igaz, nem ő az, aki ad, hanem én, de ezt jó, ha előre megszokom, hiszen a házasságban is a nő az, aki ad. Igaz, ha szeretjük azt a férfit, akkor ez nem áldozat.

Már napok óta szerettem volna leírni a vasárnapot. Sz[en]tmisé a Páterka mondott az én virágaimmal feldíszített főoltárnál. Úgy néz, oly kitartóan, hogy már más jelentőséget kell, hogy tulajdonítsak nézésének, mint tetszést. Biztosan valami természetfeletti vonzalom ez.

D.[él]után előadás volt a róm.[ai katolikus] iskolába[n]. Tudtam, hogy itt fogunk találkozni a Páterkával, sőt azt hittem, meg is fogom ismerni. Nagyon ideges voltam, míg el

²⁴³ A naplóíró tervezhette bemásolni testvére levelének a tartalmát, de erre nem került sor.

²⁴⁴ Levéltári források alapján elmondható, hogy Bicskey István túlélte a második világháborút.

nem indultunk. Az arcom lángolt, szemem ragyogott. Ott volt az új tanító is, és a pénztárnál csatlakozott hozzánk, velünk jött előre. A mami kapott még egy helyet, de mi álltunk, beszélgettünk. Akkor el nem tudtam képzelni, hogy miért néznek rám annyira. Idegen férfivel voltam, és ez tűnt fel. A hátam mögött a tömegben állt a Páterka. Gyönyörű szép kék szeme van. Úgy félek azóta a vele való találkozástól. Én nem akarok beleszédülni két gyönyörű szemébe. A kék szem az mindig rendkívül nagy hatással volt rám. Az első szerelmem már feledem, és most vigyázni kell, hogy ki lesz a második.

Előadás alatt vidám voltam nagyon, nem gondoltam, honnan is tudhattam volna, hogy valakinek a szívét törrel döfködöm. L. Anti volt az áldozat. Miért kell neki tudni azt, hogy én más férfivel beszélek? Miért szeret ő olyan nagyon, hogy már a pusztja megjelenése is fáj neki? A. bent volt a színpalak mögött, és mivel nem volt függöny, minden mozdulatomat látta. Látta azt, hogy rámosolyogtam a kollégára, miközben valami jelentéktelen semmiséget mondott, látta, hogy velem jött, látta, hogy milyen előzékenyen és udvariasan viselkedett velem szemben. Ó, hogy fájhatott ez neki! Akkor én nem gondoltam arra, hogy ő láthat, hiszen úgy nézett rám mindenki, nem értettem, hogy mi ez tulajdonképpen. Pedig gondolhattam volna, hogy ő a színpalak mögött van, hiszen ott ült előttem az édesanyja és az a leány, akinek állítólag udvarol. De még ha gyanítottam volna is otlétét, akkor sem cselekedhettem volna másként. Később a kolléga kiment. Előadás végén aztán jókedvtől ragyogó arccal mentem előre a kabátomért. Szép lehettem nagyon, mert néztek rám. Az édesanyját nem ismerem, és annyira nézett reám hosszasan, sokáig. Edit is, az a leány le nem vette tekintetét rólam. Hogy mit nézhettek, vagy miért néztek olyan nagyon, el sem tudom képzelni. Gondolom, otthon többször volt rólam szó, vagy az érzékeny anyai és féltékeny leányszív súgott nekik meg valamit. A. maga mondta nekem, hogy a mamák őt és Editet egymásnak szánták. Persze ő hallani sem akar erről. Később aztán megjelent A. is a színpadon. Akkor furcsa volt nekem, hogy nem köszön, sőt tekintetre sem méltatott. Napokkal később jöttem rá, hogy ez megint bosszú akar lenni azért, mert én egy idegen férfivel szóba álltam. A féltékenység és a nagy-nagy szerelem, az elfojtott düh rossz tanácsadók. Ő ezek szavára hallgatott. Azt hiszi szegény, hogy ez nekem fáj, mert ő azt gondolja, hogy én szeretem őt. Kezd komoly veszélyt jelenteni számomra A. Mert ha így haladunk, 1-2 év múlva feleségül kér (bár ő még erre fiatal). Akkor pedig én már asszony szeretnék lenni. Nem lennék boldog mellette, mert ő nem az a férfi, akire én felnézhetek. Mikor még csak látásból ismertük egymást, azt hittem, soha nem is fogom megismerni. És ő addig járt, addig kelt, amíg végre sikerült neki célját elérnie. És ez az ismeretség sem hozta meg számára a csalódást – mint minden más hasonló szerelemnél. Sőt, azóta sokkal jobban vonzódik hozzám ez a férfi. Gyermeki rajongását felváltotta a férfi hűséges szerelme. Én pedig semmit nem adhatok neki ezért, csak azt a pár mosolyt és sok-sok szenvedést. Nem tehetek róla. Nekem nem jelenti ő azt a férfit, akire várok. Lehet, hogy ez az ideális férfialak soha nem fog eljönni értem, és lehet, hogy férjhez megyek majd ahhoz, aki ezt meg sem közelíti. De csak azért, hogy nekem gyermekeim legyenek. Az életnek a gyermek a célja. A regényekben, a filmekben a nagy problémákat mindig a gyermekkel oldják meg. Az asszonyok megmaradnak a keserves házasságban a gyermek miatt, a férfi lemond nagy szenvedélyéről, mert a feleségének gyermeke lesz, az asszony átadja a férjét a másik nőnek,

mert az gyermeket vár. A gyermek a végső cél, a gyermek minden áldozatot megkövetel.

Miért ne mondanék én le a leányálmaim eszményképéről a gyermekért? Ideális lelkű, szépért, jóért lelkesedő leány vagyok. Azt a férfit át lehet alakítani, ha szeret. Mert nekünk, nőknek nagy a hatalmunk a férfi felett. Nincs az, amit egy nő el ne tudna érni annál a férfinál, aki őt szereti. Át fogom formálni, hasonlóvá teszem ezt a férfit leányálmaim ideáljához, hogy én felnézhessek rá, de ugyanakkor én legyek a megkoronázott királynéja ennek a férfinak. Tiszteljen, de ugyanakkor legyen barátom is, és főleg szeressen.

Az is lehet, hogy eljön értem az álomlovag, és mégsem leszek boldog, mert csalódni fogok benne. Hiszen emberek vagyunk. De ez az álombeli királyfi visszatér-e még egyszer? Mert úgy érzem, hogy az út, melyen mi találkoztunk, most ellenkező irányba halad. A természet haldoklásakor, november végén ért össze kettőnk életútja. Minden, minden az elmúlást szimbolizálta. A tájat valami ijesztő csend, meghatottság ülte meg. Néma borongás és keserű fájdalom bujkált a levegőben. Csak bennem égett valami. Szép volt nekem a szomorú táj, nekem a nap néha előtűnő sugarai is perzselték, nem láttam, hogy később sűrű köd takarta el a tovatűnő tájat. Lassú kattogással halad a vonat hazafelé, de én tudtam, hogy most a lelkemben nem hazamegyek, hanem ismeretlen tájak mélységei felé. Ültem csendesén, és a szívem most is Jókai „Magyar nábob”-jának Rudolfját²⁴⁵ idézte. Igen, ilyennek képzeltem én el azt a férfit. A novemberbe, a magyar regény hősébe voltam én szerelmes, és ennek a távoli és közeli illatokkal és hangulatokkal kevert lelki kalandnak zűrzavarába[n] jelent meg Ő. Tehettem ellene valamit?

Nem tudom, miért, de minden férfi, akivel eddig érintkeztem, gyáva volt. Ez pedig előttem már nem férfi. L. A. félve közeledik felém, vagy talán ez inkább tisztelet. Zs. L. egyszerűen nem válaszol levelemre. P. A., őt nem is említem.

G. T. megoldotta azt, hogy ne sértse meg akaratomat, de mégis mellém kerüljön. Merész és ugyanakkor udvarias is. Soha, azt hiszem, soha nem találom én meg az ideálot, kislánykorom óta titkon őrzött eszményképemet. Mert ez ő volt, és Ő már nem jön vissza többé.

1943. november 26.

Ó, ezek a pénteki napok! Szívemben az édes Jézus. Odakint tombolt a szél reggel, de ez nem tudott visszatartani az áldozástól. Minden pénteken megyek templomba és áldozok Pityukáért. És ez jó nekem, mert legalább az annyira egyforma napjainkban változás van.

Ma nem a Páterka misézett. Az oltáron még mindig ott pompáznak az én virágaim. Érdekes, A. ezt is látta, amikor vittem. Ő mindent tud, ami velem történik, ő mindig látja, ha egy férfivel vagyok, látja, ha megyek a templomba. És úgy néz. Mikor még nem ismertem, akkor is mindig a nyomomban volt. Emlékszem, egy körmenetkor elaludt a gyertyám, ő meggyújtotta, egy este sötét volt, és a sáros utcán nagy gödrök voltak. Édes-

²⁴⁵ Szentirmay Rudolf: Jókai Mór *Egy magyar nábob és Kárpáthy Zoltán* című regényeinek hőse.

anyámékkal jöttem, és A., aki utánunk jött, a lábom alá világított. Ha itthon vagyok, folyton beléütközöm. Azt hiszi, hogy én is szeretem.

Elült a rettenetes szél. Borongós, ködös szomorúság lepte meg a tájat. Meleg szobában írok gyorsan, sietve. Egyszer csak kitekintek és látom, hogy hull a hó, az első hó. Leesik a sáros, fekete földre, és ragyogó hófehérsége fekete sár lesz. Ó, itt a földön minden fekete lesz, mert az ember bemocskol mindent. Rettenetes, most is mit művel az ember, a teremtés koronája. Fekete, sötét tettek. Bűn, bűn, bűn. Hol a kereszténység? Hol a szeretet?

Menekülni, menekülni innen!

A templomba menekültem és itt találkoztam a Páterkával (persze gondolatba[n]). A napokban fent voltam az irodába[n]. A P. a szomszéd teremben hittanórát tartott. Én nem tudom, miért vonz úgy engem ez a pap.

Valamikor pater Gausz²⁴⁶ volt reám ilyen nagy hatással. Megálltam, és úgy néztem a P.[-t]. Ő is többször odanézett. Nem értem, miért. Lelki vonzalom ez, mert amikor a P. kintről az ablakon keresztül nézett be, én éreztem, hogy néz. A templomba[n] is olyan kitaróan néz. Miért? Azt hittem eleinte, hogy tetszem neki, sajnáltam nagyon. Aztán Idát is ugyanúgy nézte, I. mondta, most megint engem néz. Nem tetszés ez, hanem csak úgy néz. Férfi ő is, szép férfi. Jólesik neki, ha a leányok nem a papot látják benne. Én előttem pedig nem lesz más, mint pap. Vagy talán tévedek? A P. igazi jó pap, és mint gyónatatóya figyelemmel kíséri gyermekét. Mindenesetre én ezt választom, és ezzel magyarázom meg viselkedését. A P. a Jézuskának hű és tiszta lovagja. Őhöz járok gyónni, de most már félek két szép kék szemétől, nem tudom, mit tegyek.

Most őszintén írtam nagyon. Újabban észrevettem azt, hogy még önmagam előtt sem vagyok őszinte. Ezért törekszem most az őszinteségre.

1943. november 28.

Ádvent első napja van ma. Odakint szürkén üli meg a tájat a késő őszi feketeség. Az első hófelhő. Hétfő van. Sajnálom, hogy nem voltam a hajnali misén. Első pénteken²⁴⁷ meggyónok, és attól kezdve mindennap fogok áldozni. Az ember, ha jó, akkor a legönzőbb. A jó Isten százszorosán visszafizeti nekünk ezt a jóságot. Jó akarok lenni, hiszen olyan sok jót kaptam most is. Hálás szívem a Jézuskának karácsonykor hófehéren akarom átadni. Ha járok a rorátéra,²⁴⁸ akkor is csak magamnak szerzek örömet. Szép hajnalokat és boldog napokat akarok, hogy értékes legyen szívem a kis Jézuskának.

Más talán az én helyembe[n] zúgolódna ezért az életért, ahogyan én élek. Dolgozom olyan munkát, amit soha nem szerettem.

²⁴⁶ Ld. a 87. jegyzetet.

²⁴⁷ Ld. a 39. jegyzetet.

²⁴⁸ A rorate (lat. 'Harmatozzatok') a római katolikus liturgiában advent első vasárnapjától karácsony első napjáig mindennap hajnalban tartott szentmise Szűz Mária tiszteletére és a Jézus eljövele utáni vágy kifejezésére, amely a mise bevezető szavai után kapta a nevét: *Rorate coeli de super...* ('Harmatozzatok egetek onnan felülről...'). Egyéb elnevezései: hajnali mise, angyalmise, aranyos mise.

És mégsem tudok, mert nem akarok lázadozni sorsom ellen. Lesz, persze, hogy lesz ez másként is.

Mindig vágytam olyan élet után, amit gondtalanul, szórakozással tölthessek el. Most gondtalanul élek, nem kell félni a holnapi szekundától,²⁴⁹ az irodába[n] a főnök hangulatától. Itthon vagyok, komoly munkám nincs, mert az, ami van, nekem nem jelent komoly elfoglaltságot. Tulajdonképpen semmi sincs olyan, ami más szempontjából számottevő elfoglaltság lenne. Más fiatal leány mulatozik, táncol, udvaroltat magának. Nekem ez sincs.

Én ezeket az üres napokat is megtöltöttem tartalommal. Most, hogy sok a ráérő percem, különös gondot fordítok elhanyagolt, satnya, nyomorék testem fejlesztésére. Aztán sokat olvasok. Napjaimat nyugalmas derű aranyozza meg. Lelkemben tökéletes a harmónia és az összhang. Isten dicsőségére és a Boldogságos Szűzanya tiszteletére ajánlom fel napjaimat.

Egész napom olyan, mint egy nagy mosoly. Emlékeim már nem fájnak, ezek az erőforrásaim. Csak egy férfi emlékére szokott néha könnyezni a szemem. De ez a fájdalom már nem fájdalom, csak jólesik, ha könnyezem. Érzem, hogy valamikor fájt. Az érzések, melyek valamikor hozzáfűztek, most kezdenek semmivé foszlani. Hosszú idő egy esztendő, és én fiatal vagyok. G. T. a feledés homályába merül. Egy szép illúzió lesz, semmi más. A reális képet felváltja az emlékezés. Vannak az embernek álmai, melyek sohasem válnak valóra. És épp ezek a valóra nem vált szép vágyak viszik tovább életünket. Egy ideig még várjuk, hogy az elmúlt szépség, a régi vágyak visszajönnék, valósággá lesznek. Aztán az idő elkoptatja ezt is, újabb álmok felé hajt az élet. És így lesz az egykor oly hön óhajtott álom, a szeretett férfi, és minden, minden illúziónk emlékké, mely már kopott, fakó, színtelen. El nem tudjuk képzelni azt, hogy akkor régen miért fájt ez annyira, hogy be nem teljesedhetett.

„Lázadó szív”²⁵⁰

„Szeretni, szerelmesnek lenni a legregényesebb, legdrámaibb akadályokkal együtt nagyobb boldogság, mint nyugodtan, kielégülten élni. Az érzések, a legtökéletesebb és legnagyobb érzés – akár szenvedés, akár öröm – [a] földi ember boldogsága.”

1943. december 3.

Úgy fáj valami, pedig most jöttem a Jézuskától. Sírni nem tudnék most, de belül valami nagyon fáj. Lelkigyakorlatunk jut eszembe. Aztán az a 3 sz[en]tgyónás, amit a Páterkánál végeztem. Mennyire más az, ha jól gyóntat az a pap! Ma csak elsoroltam vétkeimet, és már kész is volt. Tudom, hogy a sz[en]tgyónás függetlenül a pap beszédétől, intelmeitől ugyanolyan erejű, és tisztító hatása semmiben sem kevesebb, de mégis úgy érzem, hogy a mai napon rosszul tettem, hogy nem vártam a Páterkára. Őnála ünnepnap a gyónás napja.

Úgy hiszem, már ismerem a Páterkát. Nem azért néz ő engem, mert tetszem neki. Szép férfi, és tetszik neki, ha valaki nézi. Elhatároztam magamban ma, hogy a P.[-t] igyekszem

²⁴⁹ Szekunda: elégtelen iskolai osztályzat (latin).

²⁵⁰ A *Lázadó szív* Zsigray Julianna (1903–1987) író, költő 1943-ban megjelent regénye.

megtartani, mert ha engem néz, akkor a Jézuskáé marad, da ha engem elhagy, esetleg más bűnbe viszi, vagy bűnös gondolattal sérti meg az Isten szent lovagját.

Mindenesetre arra fogok vigyázni, hogy mindig fölényben maradjak. Eddig úgy van, ő nagyon járkál utánam. Nem akartam leírni, de így van. Kedden is ájtatosság után jött utánam, és köszörülte a torkát, hogy vegyem észre. Ma is kijött gyóntatni, későn.

Végtelenül sajnálnám, ha komolyra válna ez az érzés. Lehet, hogy ez a valóság.

A december fehér ruháját öltötték magukra a fák. Didergően, fázósan bújnak össze a madárcák. Olyan ünnepélyes a világ képe. Jön Valaki a földre. Őerte fogok most harcolni önmagammal. Neki fogom gyűjteni az ajándékokat.

Mi fáj nekem most olyan nagyon? Nem akarok erre gondolni, és mégis a P. jön elélem. Talán mégis többet jelent nekem, mint gondolom?

P. Anti írogat. Közel egy éve már, hogy az első levelem megírtam neki.

I. péntek,²⁵¹ 1943. december 3. du.

Sűrűn hullanak a hópelyhek. Az első hó megállít egy percre és azt mondja: „Ismét dec. van.” Nem akarok hinni magamnak. Egy évvel ezelőtt még milyen kis buta szerelmes fruska voltam! Elnézem a csendes tájat, mely néma megadással burkolózik a fehérségbe. Emlékek lepnek meg, olyan emlékek, melyek mindennap előjönnek, és mégsem tudnak elkopni. Most mintha utaznék, fehér a fehér, fehér minden. A ködös fehérségből egyszer csak kibontakozik az a mesebeli királyfi. Boldog leányálmaim örökre felejthetetlen eszményképe, G. T. Már csak volt, mert számomra ő már elveszett. Istenem, milyen jó, hogy szép álmok vannak, melyekért küzdhetünk. Akkor az a naiv kisleány azt hitte, elég neki ez a boldogság. Elég az, hogy a királyfi észrevette. Mert akkor még a jövőre nem gondoltam. A jelen teljesen kielégített. Sajátszerű álmvilágban éltem. Mindenütt és mindenhol Őt láttam, és azt hittem, ennek soha nem lesz vége. A mi álmvilágunk ilyen fehér volt, mint most odakint minden. Azért szeretem és azóta kedvelem az őszt és a fehér decembert. A hervadásból mindig új élet fakad, a fehér hóvilágban pedig olyan jó egy új tavaszról álmodni, mely visszatér. Tavaly, december 3-án fájt még nagyon a szívem, mert a páter szavai szerint „feledni kell”. Fájt nagyon, hogy a mi hervadó szerelmünk véget ér. Fájt, hogy az őszi levelekkel a mi rövid boldogságunknak is hervadnia kell. És akkor azt gondoltam, hogy milyen kegyetlen az ősz. De aztán még találkoztunk. Ragyogó fehérségben, fenyőfák békés illatában, a karácsonyi ünnep szent áhítatában, dec. 20-án. Ez a nap örökké feledhetetlen lesz számomra. Az utolsó találkozásunk volt ez, és én akkor azt hittem, ez a nap a mi tavaszunk, pedig ez a nap volt a szerelmünk halála. Milyen naiv álmodozó voltam! A fehér fák, a fehér táj, a fehér ködös messzeség egy szép boldog mennyország volt akkor nekem. És arra nem gondoltam, hogy ez a szépség, ez a fehérség elmúlik, és hogy ez nem az életet jelenti, hanem a halált. Most, hogy kinézek az ablakon, ebbe[n] a régi-régi birodalmamban járok. Ma már tudom, hogy a fehér fák, a fehér táj, a fehér ködös messzeség egy örökre visszahozhatatlan, örökre feledhetetlen illúzió marad, és hogy álom marad, mint ahogyan álom volt

²⁵¹ Ld. a 39. jegyzetet.

akkor is. Vastag hótakaró fedi már ezt a világot, és én mégis odatévedtem. Büntetés ezért az a sok forró könny, amitől nem folytathatom az írást.

1943. december 10.

Ó, hogy rohannak a napok! Szép, boldog, tiszta napok pedig. Zavartalanul szépek, mert pillanatnyilag jól érzem magam. Azok a tiszta adventi reggelek, azok a szentáldozások felemelnek, kiragadnak engem a megszokott szürkeségből, és úgy érzem, hogy a jövőm is ilyen ragyogó fehérségű lesz. Reggelenként egyedül me[gyek] a templomba, és szívem tele van imádsággal. A Páterka is ott van mindig. Eleinte nem volt ott, és már örültem, hogy nem zavar senki, de újabban mindig látom, hátul áll és imádkozik. Lehet, hogy már nem is azért jön, hogy engem lásson. Bár így volna! Pedig azt hiszem, nem így van. Már nem krákog, mióta én nem nézek rá, észrevette, hogy ezt én nem szeretem, de ha véletlenül rápillantok, kitartóan néz. Azt hittem pedig már, hogy elfelejtett, hiszen oly régen nem látott. Észre is vehette azt, hogy én kerülöm. Félek két szép szemétől. Hogy más leány után nézzon, azt nem hiszem, annál azért emelkedettebb Ő. Nem kell félnem, hogy hűtlen lesz a Jézuskához. Csendesen írogatok, olvasgatok, és várom a tavaszt. Most felejték. Nem szeretném, ha egy újabb reménytelen szerelem váltaná fel az elsőt.

Vasárnap, 1943. december 12.

Néhány nap múlva bizony már ünnepelünk. Itthon lesz a húgom, bátyám. Nekem aranyat kell itthon széthinteni. Jézuskámért ez könnyű. Reggelenként magamhoz veszem. Ma, igaz, nem áldoztam, mert déli misén voltam. A Páterka tartotta. Úgy aggaszt, hogy a P. annyira néz. Ma egy asszony háta mögé bújtam. Nem láthatott, csak először, mikor kifordult az oltártól. Evangélium u.[tán] úgy ültem le, hogy ne lássak előre, pedig de szeretem a szent cselekmény mozzanatait figyelemmel kísérni. Tegnapelőtt is várt a P., úgy utánam nézett. Bent ült a gyóntatószékbe[n], és a függönyt félrehúzta. Önkénytelenül is odanéztam. Ó, de szégyenlem ezt, de mit tegyek?

Most egyedül vagyok itthon, a mamikám Gyulajba[n]²⁵² van. Sok a dolgom, leveleket kell írni, ezért nem folytathatom.

1943. december 13.

Ma reggel elaludtam, nem voltam rorátén.²⁵³ Most kaptam az iskolából egy könyvet, volt hittanárom összes költeményei.²⁵⁴ Hogy tudok örülni mindennek, ami a múltba vezet vissza!

Egy-két idézetet szeretnék leírni (de nincs időm). „Az arckifejezés szépsége és harmóniája nagyban függ az egészséges lelkülettől. Egész mélyre kell szállnunk, ahonnan gyémántos fények és életszikrák szállnak a magasba. Bele kell nézni önmagunkba, és kifejezni a mélyből a legnemesebb lelki magatartást, ami azután lassanként kifejeződik

²⁵² Nyírgyulaj.

²⁵³ Ld. a 248. jegyzetet.

²⁵⁴ Valószínűleg Járdán József *Rögök küldöttje* című, 1943-ban Nyíregyházán megjelent kötetéről van szó.

az arcon, a szemekben, a mosolyunkban. Aki szebb akar lenni, figyelje meg, hogy mennyi indokolatlan bánat, félelem, félszegség húzódik meg a szíve mélyén, mennyi okatlan harag és irigység bántja, mennyi előítéllettel van tele lelkének minden zuga – és ha ezeket mind-mind átlátta és tud mosolyogni önmagán, ha a bölcsesség azon magaslatára hágott, ahonnan már lenézheti ezeket a gyengéket, akkor utat talál kifelé a jobb, a tökéletesebb, a szebb élet felé. Ez a titka az önalakító szépségápolásnak. Ehhez nem szükséges különleges tudomány vagy mély lélektani ismeretek. Csak szeretettel kell foglalkoznunk önmagunkkal, annyi szeretettel, amennyit mindenki megérdemel önmagától. Dicsőemlékű Prohászka²⁵⁵ püspökünk mondta egyszer: szeresd magadat jobban, minél jobban, mert az önszeretet a mértéke a felebaráti szeretetnek is. Aki szebb akar lenni, az jót tesz önmagának, de felebarátjának is, hiszen kellemesebbé válik számára. Önmagunkkal foglalkozni nem önzés vagy önimádat, hanem kötelesség és az élet egyik legszebb feladata. A szépség csak koronája az általános harmóniának. Lehet valaki tökéletlen a szobrász vagy festő szemében, és mégis hódít, mert egyénisége van, mert megfoghatatlan erők rejlenek benne. Tehát inkább egyéniségre kell törekednünk, mint mások utánzására.”

„Az írás idealizmusa él a naplóvezető leányokban. Ők még tudnak hinni a szerelemben, abban a mély, tiszta és igen nagy érzésben, mely megsuhintja szívüket. Iskolákban nem tanítják, a szülők sem mondják, ők maguktól fordulnak a naplóírás édes-bús örömeihez, először rendszerint akkor, midőn megszületik bennük a még soha nem érzett Érzés, az első szerelem. Olyan titok ez, amit még az édesanyának sem mondhatnak el, sem a legjobb barátnőnek. Csak maguknak, s erre jó tolmács a titoktartó, engedelmes napló. Nélküle tán szegényebb lenne az ifjúság. Folytassák csak naplójukat, ifjú Hölgyeim, írják meg a boldog napokat és csalódásokat, valljanak és gyónjanak meg mindent önmaguknak! Öntsék ki szívüket, csiszolják, nemesítsék, gazdagítsák lelküket, mert Isten óvja az emberiséget a hideg és kiábrándult ifjúságtól, amely már önmagában sem bízik. A naplóíró leányok a boldogság bűvös madarát kergetik fáradhatatlanul. Ó, mert csak így, az ifjúság szép és tiszta lendületével lehet erősnek és tisztának megmaradni e vad világban.”

1943. december 15.

Odakint kemény hideg van, de mégis a világ tele van valami finom puhasággal, szépséggel, melegséggel. Megüli a mindenséget az a néma, de mégis oly sokatmondó várakozás. Nagy és szép napok előtt állunk. A nap fáradt sugarai fényesebben és melegebben ragyognak, mint máskor, a levegő tele van egy halk és mégis oly erős, hatalmas sóhajtással. Gyertyák fénye dereng a hajnali sötétségben. Itt-ott már megjelenik a karácsonyfa is. Tele van minden egy nagy, néma kívánsággal. „Harmatozzatok, égi magasok!”²⁵⁶ Az emberszívekben is halkán megszólal valami, gyenge fénnnyel világítani kezd

²⁵⁵ Prohászka Ottokár (1858–1927): katolikus egyházi író, a magyar keresztényszocializmus jelentős képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Székesfehérvár tizenötödik püspöke.

²⁵⁶ Harmatozzatok, égi magasok!: országosan elterjedt adventi miseének. Valószínűleg a piarista Szepesi Imre, klasszika-filológus egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja szerezte a dallamát. Ld. még a 248. jegyzetet.

valami: a szeretet. Nagyon szép napok ezek. Lelkem imája hangtalanul, némán száll ég felé a kora hajnali fehérségben. Úgy érzem, hogy zavartalan volna életem, ha egy új, eddig ismeretlen érzés nem törne rám oly gyakran. Nem érzem bűnnek, mert védekezem ellene, de mégis mind gyakrabban és erősebben kísért. Egy szó, egy gondolat, egy pillantás elég, hogy forró tűzben égjen egész testem. Szinte beleborzadok, oly erős, és mégis oly fönségesen szép. Az isteni teremtetőerő ébredt bennem nagy erővel.

Már vágyódom a férfi után. Ha eszembe jut A., beléremegek, elolvasom a levelét, reszketek, és az arcom lángrozsákat terem. Olyan különös, és mégis olyan szent ez az érzés. G. T. nem adott nekem ilyen érzéseket. Az a szerelem az első szerelem érintetlen fehér tisztaságában ragyogott éveken át. Ment[es] volt az a testi érzésektől, ment[es] volt az érzéki vágyaktól.

Bűn-e vagy nem bűn? Nem tudom, de igyekszem küzdeni e rettenetes, pokoli érzéshullámoktól [sic!]. Milyen édes és mégis milyen pokoli ez a mondat: „Még azon éjjel karjaiba zárt, s a szemembe nézett..... Nincs annyi szépség, illat és boldogság e világon, mint amennyi akkor szívem alá költözött.” ... „A mindenségen az anyaság nagy törvénye uralkodik öröktől fogva örökké.”

„Az agyag uralkodik az agyon.... Mert az agyagban Isten lelke vagyon, és a soha el nem múló törvények ágya a föld, melyek azt akarják, hogy a búza maradjon búzának, a madár madárnak, a virág virágnak. Az emberi törvények lomtárba hullanak..... Csak aki szeret, az halhatatlan..... Ez az igazság.... ne öld meg a föld, a dolgok lelkét, mert míg így cselekszel, boldog nem is lehetsz. Pedig csak boldog emberek a nagy emberek. Tanuld meg az anyák dalát, az élet egyetlen boldogságát, a létnek nagy titkát, a föld misztériumát, és halhatatlan leszel.....”²⁵⁷

1943. december 18.

Újra kilenceddel²⁵⁸ ostromlom az eget Kaszap I.²⁵⁹ közbenjárásával, hogy Őt visszanyerhessem. Egy évvel ezelőtt is K. I. hozott össze arra a boldog órára minket.

A természet szűzi arcát a hajnali szürkesség nem tudja eltakarni, fehér, csillogó fehér az. Templomból jövet mosoly suhant sápadt arcomra. Újra nálad vagyok, G. T., oly fehérén, tisztán, mint akkor dec. 20-án. Az a bűnös érzékiség elmúlt, lelkem tisztára, hófehérre mosta az a ragyogó fehérségű ostya.

Olyan a világ, mint egy szemérmes, szűzfehér fátyol, és ennek én vagyok a koronája. Miért, hogy a Páterka engem úgy szeret? Mert ma tudtam meg, hogy ez valóság.

²⁵⁷ Az összes fenti idézet Nyíró József *A sibói bölény* című, először 1929-ben megjelent regényéből való.

²⁵⁸ Ld. a 153. jegyzetet.

²⁵⁹ Ld. a 154. jegyzetet.

1943. december 21.

Elmúlt az évforduló anélkül, hogy egy könnyet ejtettem volna. Már nincsen könnyem, úgy érzem, mert nem siratni kell ezt a szép napot, hiszen olyan fehér, olyan tiszta és olyan szent volt. Miért kellene sírni azon, ha valami ilyen szép volt?

Egy évvel ezelőtt ott ültünk egymás mellett. Szívemben az első tiszta szűzi szerelem lángja lobogott, és..... talán.... Ő is szeretett.

Ott ültünk egymás mellett, és mindketten tudtuk, hogy ez az óra a mienk, hogy ezekben a percekben csak egymásnak élünk. Azt azonban csak én tudtam, hogy ezt a röpké boldog órát én a kis Jézuskának köszönhetem, aki elé imádságomat Kaszap I. vitte.

Előző napokon fájt a búcsú nekem nagyon, hiszen négyévi bejárásomtól, négyévi szép napsugaras emlékektől búcsúztam. És ekkor ajánlottam fel a Jézuskának születés-napi ajándékul szenvedéseimet és lemondásomat Róla. Mert nagyon fájt Őt elveszíteni. Annyira fájt, hogy Kaszap I.-hoz kilencedet kezdtem. Őérte ajánlottam fel azt. Már nem azt kértem, hogy láthassam, hogy viszontszeressen, csak azt, hogy áldja meg az Isten. Így történt azután, hogy a kis Jézuska adta nekem azt a tiszta boldogságot, azt a szent örömet. És így lett az a nap, amely életem egyik legszomorúbb napja lett volna, a legszebb, legragyogóbb, legboldogabb nappá. Szenvadás, fájdalom helyett megszentelt fehér boldogságot, mosolygást, fényt, ragyogást adhattam a kis Messiásnak. Tőle kaptam én ezt, és ezért vissza is adtam Neki, az édes kis Üdvözítőnek.

Ma, amikor már úgy érzem, minden elveszett, ezt kérem vissza a Jézuskától. Napsugaras, boldog tavaszomért, fehér szerelmem visszahozásáért cserébe felajánlottam a Jézuskának gyarló kicsi szívemet. Ezért járok mindennap rorátéra,²⁶⁰ ezért áldozok, ezért ajánlom fel jócselekedeteimet, önmegtagadásomat már napok óta. Jézusom, imádkoztam már Hozzád az Ő tiszta férfiasságáért, vallásosságáért, imádkoztam már Hozzád, hogy Őt elfeledhessem, hogy áldd meg minden lépését. Most pedig oly hosszú idő után kérem Tőled az Ő tiszta szerelmét, egész életét. Nélküle nem tudok egészen boldog lenni. Vagy talán itt a földön nem lehetünk egészen boldogok?

Ma reggel olyan bensőségesen imádkoztam. Kértem a jó Kaszap I.[-t], könyörögni érttem. Szent Szűzanyám, aki már oly sokszor meghallgatott, ragyogó glóriájából lemosolygott reám. Igen, a tündöklő, ragyogó Édesanya, a boldog Édesanya imádságomat most is két kezében viszi az ő drága kis Jézuskája elé, és a kised Jézus elfogadja majd azt a gyengén pislákoló kis mécses, azt az alig melegítő kis lángot, az én szívemet. Elfogadja, és cserébe adja majd azt, amit kértem, boldogságot.

1944

1944. január 2.

Szép napok voltak 1943 utolsó napjai. Könnyeimen keresztül még most is látom ragyogó karácsonyfánkat és a halvány kis boldogságot, mely alája költözött.

Őesztendő utolsó napjának utolsó óráit szeretném most pár sorban leírni. Megpróbálom, bár nagyon nehéz lesz, mert az érzéseket nem nagyon lehet leírni. Mi nem Szilvesztereztünk, mi lefeküdtünk. Fájt valami belül nagyon, nyomta egy nagy-nagy fekete borongás lelkemet. Annyit sikerült elérni, hogy egy darabig a rádió szólt. Néma sötétség borult a tájra. Idebent a meleg szobában, a meleg, puha párnák között töltöttük Szilveszter estéjét. Gondolataim a messzeségbe szálltak, és ha valóságban nem is, de lélekben valahol összetalálkoztam még egyszer utoljára Ővele.

Fájt nagyon az a tudat, hogy én, a kis szegény leány itthon töltöm ezt az estét. Ő pedig ki tudja, hol mulat és táncol most? Szárnyaló gondolataim mégis megtalálták. Együtt táncoltunk és boldogok lehettünk még egyszer ebben az évben. Nem sokáig, mert el kellett zárni a rádiót. A zene elnémult, és a csendben felzokogtam. Úgy fájt valami, olyan kimondhatatlanul gyötört a búcsú, hogy órákon át zokogtam. 1943-ban még naiv, boldog kis diákleány voltam, szerettem, szerethettem Őt és várhattam. Aztán elvesztettem. Mit ér már nélküle minden? A ragyogás, a fény már megszűnt. A nap melege nem meleg, az illat nem illat. Nélküle a világ megszűnt virágozni, a szeretet sem szeretet nélküle, a boldogság pedig.... olyan nincs is. Szenvedtem kimondhatatlanul. Könnyeimen át a múlt még szebb volt akkor este, mint ahogyan az megtörtént. De nincs olyan szenvedés,

²⁶⁰ Ld. a 248. jegyzetet.

ami véget ne érjen. Kimerültem annyira, hogy imádkozni kezdtem. A rázkódás, a zokogás megszűnt, csak könnyeim peregtek még némán, hosszú ideig. Egyszer csak megszólaltak az újesztendőt hirdető harangok. Csengő-bongó, mély zúgásukkal együtt szállt az én imám az egek urához. Ekkor, újesztendő első napjának első perceiben, már egy fájdalomban megtisztult, könnyektől hirtelen fehér rózsacsokrot nyújthattam át az édes Jézusomnak, az őesztendő emlékeit.

Legszebb, legillatosabb fehér rózsza a mi fájdalmas emlékü tiszta szerelmünk. Az őesztendőben találkoztunk utoljára. [19]44 már nem lesz az övé, nem leszek diák sem.

1943-ban buktam először németből,

“ “ búcsúztam el a 4 évi bejárástól,

“ “ ápr. 27-én este érkeztem vissza Nyíregyházára, és ekkor temettem el a virágos fehér tavaszban Őt.

máj. 15-én búcsúztunk diákéveink boldog napsugaras színhelyétől, a fehérvirágos napon.

máj. 17. Ott térdelek a halvány szelídfényű gyertyákkal megvilágított ferencesek kápolnájában. ½ óra múlva életem egyik legnagyobb eseményéhez kérem az erőt, a felvilágosító kegyelmet. Írásbeli érettségi lesz.

máj. 19-én a szelídfényű gyertyák halvány sugarával együtt száll hálaadó imám az égbe, mert sikerült a német írásbelim.

Akácvirágzáskor, a sok gond és tanulás közepett[e] is, egy mámorító pillanatban találkoztam ismét vele, de csak gondolatban. Egy lehelet érintése volt, a fehérfürtű akác lehelete, de eszembe jutott minden, minden, kiújult a fájdalom, mely a tanulásba temetkezett egy időre. Képzeletemben megjelent az akácfürtös [mária]pócsi úton végigrobogó vonat, és.... fájt... nagyon fájt.

máj. 23-[tól] jún. 8-ig. Tanulni, tanulni sokat.

jún. 8. Zöld asztalnál ülnek a biztosok. Már csak a német van hátra. Rögtön rám kerül a sor. A fejem zúg, azt sem tudom, ki ül mellettem, de amit kell, mindent tudok. Egyszer csak vége mindennek. Kész vagyok. Sikerült. Boldog voltam. Akkor nem hittem azt, hogy Őt már el is veszítettem.

Bankettünk, aztán egy kedves fiú lemondó, fájó szíve.

Boldog séták Ny[íregy]házán a frissen érett társaimmal.

Itthon L. Anti fellángoló szerelme.

Egy halvány esti ájtatosság, amikor nem tudom miért, könnyek jöttek szemembe.

Reménykedő utazásaim Ny[íregy]házára, hogy Őt láthatom, végbúcsú társaimtól, iskolától, tanáraimtól.

Feltűnik egy szép napon a Páterka, aki ismét visszaránt a szép, tiszta életbe. Nyári utazásom. Közben P. Anti levelei a frontról.

okt. hó. Könnyes, fájdalmas, de mégis ragyogó, boldog rózsafüzér ájtatosságok.

Édesanyám rózsája. Jézuskám, ez a legnehezebb talán, amiért legtöbbet kellett küzdenem, de elértem, Érted megérte a fáradságot. Érted tettem meg, hogy mikor bántott, elviseltem, Érted lemondtam mindenről, Érted tudtam mosolyogni akkor is, ha nagyon fájt Édesanyám kemény, haragos hangja.

Iduska elment. Soha olyan közel nem leszünk egymáshoz, mert az élet más-más utat mutat nekünk. Pityuka betegsége.

dec. 20. Az évforduló. Nem is fáj semmi, csak amikor az első hó leesett, sírtam.

Karácsonyeste. Egy könnyes, megszentelt fájdalmat adhattam a Jézuskának az idén. Mindenki boldog volt, én is, hiszen szívemben szunnyadt a kis Jézuska. Örömmel nyújtottam át neki könnyes, fehér ajándékomat. Nem tehetek róla, hogy fáj. Nehéz volt odaadni, de odaadtam jószívvel.

Anti lapját kaptam G. T. tiszta szerelme helyett.

Újesztendő első percei így teltek el, míg végre elszenderedtem. De álomom sem volt nyugodt. Egy jövőmondó L. Antit mondta az újesztendő legnagyobb eseményének. G. T.-ről soha nem álmodom.

1944. január 8.

Nem tudom, mivel kezdjem az írást. Fáj minden, csak sírni tudnék, pedig szívemben van az, akitől kapok minden erőt.

G. T.-t elveszítettem most már örökre. Eltűnt az oroszországi fronton.²⁶¹ Igen.... A tavalyi boldogságom, amit Jézuskának adtam karácsonyra, most könnyes, tiszta, szent fájdalom lett, és ezt adhatom oda. Nagyon szenvedek. Miért fáj ennyire valami, miért kellett nekünk találkozni.... miért? Napsugaras, tiszta szerelmünknek ez lett a vége. Ő odakint halt meg, én pedig itthon. Mert az én mosolyom elhervadt, szemem ragyogása megtört. Külsőleg ugyan semmi változás talán, mert én erős akarok lenni, de lelkemben meghalt valami. Meghalt, mert Ő is meghalt.²⁶²

1944. január 9.

Nem... nem lehet igaz az, hogy Ő eltűnt. Hiszen nemrégén még a lóversenyen Ő lett az első. Egy idő óta nagyon gyakran kell reá gondolnom. Igen, azt hiszem, ezért.... Karácsony előtt mentek ki a frontra katonák Ny[íregy]házáról. Talán Ő is ment, és azóta reám gondol, gyakrabban, mint akkor régen. Akkor régen, amikor én annyit imádkoztam Őérte, és ennek jutalma lett az a csillagos tekintet.

Nem igaz, nem hiszem el. Ő él. Imádkozom érte, mert Oroszországban van. Ott van, ahol Anti. Őt ismerem, szeretem. Antit nem ismerem, nem is szeretem. És mégis, Antinak írhatok, Neki nem. Anti szeretettel, sőt talán szerelemmel gondol reám, Ő is lehet, hogy egy kis szeretettel gondol arra a kislányra, akitől régen ugyanitt, még a háború kezdetén halvány csillagüzeneteket kapott. Antinak írhatok, írok is szív nélkül, Neki nem írhatok, de szívemet küldöm minden levéllel. Mert mi levelezünk levél nélkül is.

Ó, de szeretném befejezni a levelezést Antival! Már régen gondoltam én arra, hogy ezzel megrövidíttem a kedves T.-t. Egy idő óta pedig Anti másként érez, sokkal többet

²⁶¹ Gencsy Tibor 1943 novemberétől a 4/I. huszárosztály rohamszakaszának parancsnoka volt; 1944 tavaszán ismét Alagra vezényelték, de ezrede frontra indulásának hírére visszakérte magát, s 1944. június 19-től újból frontszolgálatot teljesített. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.)

²⁶² Gencsy Tibor 2007-ben, életének 90. évében hunyt el Budapesten.

jelent neki az ismeretlen kislány, mint a levelek küldője. Mint jövődöbeli feleségére gondol reám.

Itthon pedig gyötör féltékeny szerelmével L. Anti. Pedig neki igazán nincsen joga ehhez. Vagy talán ő az első. Mert P. A. egy éve, T. 3 éve ismer, ő pedig 8. éve. Igen... Talán neki van legtöbb joga. ....De a döntés szeretetben a szívé. És szeretni én csak Őt szeretem, aki engem nem szeret. Miért a sorsnak ez a játéka?

1944. január 24.

Készülök új életemhez. Tavaszra együtt szeretnék állásba menni Pálosi A.-val.²⁶³ Mennyit reménykedtem már, hogy lesz állásom itthon, de mind elmaradt. Hiába imádkoztam Kaszap I.-hoz.²⁶⁴ Ő, én tudom, hogy Ő fog segíteni. Most megint azt hiszem, mint amikor leérettségiztem, hogy új lesz minden életemben. Pedig annyit már megtanultam, hogy minden a régi marad. Kevés valami elmarad, de régi énünk tovább kísér. Megmaradnak e gondolatok, a tapasztalás, megmaradnak a szellemi kincsek, megmaradnak az emlékek, az érzések. Most nem festegetek magamnak álmokképeket a királyfiról, most a régit felejttem. Egyedül az állás érdekel. Aztán milyen jó lesz! Járunk gyakran moziba, májusba[n] ájtatosságokra, újra azon a fehér fűrtös utcán, mint 1941-ben. És gyakran fogok hazautazni, fogunk még találkozni..... Ejnye.....

1944. február 7.

A háború gigászi küzdelme tovább tombol. Most látszólag a németek nagyon rosszul állanak. Lehet, hogy a valóságban is.²⁶⁵ Az oroszok – éppen az este mondta be a rádióba az a rettenetes hang – annyira vannak Volhineában²⁶⁶ a magyar határhoz, mint Budapesthez Nagyvárad. Katonáink kint vannak.²⁶⁷ Apám, bátyám katona. Tibor a fronton van, és a hír..... igaz vagy nem, még ma sem tudom.

Ennek ellenére az élet idehaza nyugodtan folyik tovább. Anti írogat, jelenleg kórházban van. Megszoktam már ezt az életet, most ismét kilátásban van egy állás. Ezt természetesen

²⁶³ Pálosi Anna a naplóíró osztálytársa volt a felsőkereskedelmi iskolában.

²⁶⁴ Ld. a 154. jegyzetet.

²⁶⁵ A Vörös Hadsereg 1943 végéig a német szövetségi rendszer által elfoglalt 2 millió km² szovjet földnek immár több mint a felét felszabadította. 1943. december 24-én megindult a Vörös Hadsereg téli hadjárata, amelynek eredményeképpen a szovjet haderő 1944 májusáig a keleti hadszíntér déli részén gyakorlatilag a Szovjetunió korábbi területeit a román határig visszafoglalta, illetve felszabadította Leningrád és Novgorod térségét is. A német szárazföldi haderő 1944 első öt hónapjában a keleti hadszíntéren több mint 662 ezer katonát, ezen belül 108 ezer 219 halottat, 431 ezer 758 sebesültet és 122 ezer 666 eltűntet, valamint körülbelül 3700 harckocsit és rohamlőveget veszített. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009, 45–53.)

²⁶⁶ Volhínia: történelmi régió, mely Fehéroroszország délnyugati, Lengyelország délkeleti és Ukrajna nyugati részén helyezkedik el, a Pripjaty-mocsaraktól Luck térségéig terjed.

²⁶⁷ Miután a szovjet Vörös Hadsereg offenzívája 1944. február elején folytatódott, s a Magyar Megszálló Erőknek a határok védelmére történő csoportosításában a német vezetéssel nem sikerült megegyezni, a Honvéd Vezérkar február 13-án elrendelte a kárpátaljai erődítési munkálatokhoz már januárban mozgósított műszaki és légvédelmi csapatok teljes hadiállományra emelését, s további műszaki alakulatok mellett az 1. hadsereg néhány seregtestének részleges mozgósítását is. Felvonulásuk a művelti térségben március elején kezdődött. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009, 54.)

csak tavaszig vállalnám, mert, mert én Ny[íregy]házára akarok menni. Együtt Annuskával. Visz a szívem, pedig... Tibor soha-soha nem gondol reám. Napközben, ha hazagondol, eszébe jut az édesanyja, eszébe jut sok más leány, de én... talán soha-soha. Én csak kísérem őt észrevétlen, és ha elfárad, én vagyok a nyugalom, a béke, pihenés. Verejtékes homlokát megcsókolom, álomba ringatom. És ő ezt nem tudja. Pedig én mindig, mindenütt vele vagyok; ágyútűzben, viharban, lángszórók poklában, fagyban, vészben, mert szeretem. Életemet még mindig úgy irányítom, hogy egykor, ha..... találkozassunk.

Bevonult a Páterka is katonának.

Szabó Mari meghívott az esküvőjére. Vágyom viszontlátni azt a szép vidéket, ahonnan ezelőtt 9 évvel egy didergő hajnalon eljöttünk. Az én emlékezetemben úgy él, mintha a fák mindig fehér fürtös virággal volnának tele, mintha az ablakunk alatt a piros futórózsa mindig virágozna, mintha a tarka vadvirágos réten mindig virágot szednének, mintha a táj örökös napsugárban tündökölné. Gyermekeink boldog emlékét őrzi és rejtí magába ez a vidék, talán azért gondolok rá ilyen szívesen, és talán az vonz most annyira.

Osztálytársaim közül Csonka Kató és Jófejű Sári²⁶⁸ dec.-ben tartották esküvőjüket. Múlik az idő. Bodnár Anna²⁶⁹ menyasszony.

1944. február 9.

Ó, az élet ez maga. Nem változtathatunk rajta. Ma egy emberélet olyan keveset ér. Mit törődik a politika, a gyűlölet, a háború és a történelem apró, sajgó, piros emberszívekkel!

A halványfényű gyertyák tündöklő glóriával övezik körül a ragyogó fehérségű, szelíd mosolyú Lurdi²⁷⁰ Máriát. Gyermekei alázattal, tiszta szeretettel szállt imám a halványsugarú gyertyák fényével hozzá. Jó Anyám, add, hogy mi, Ő és én egy év múlva együtt térdelhessünk előtted, mint vőlegény, menyasszony. Tiszta szívünk fehér szerelmét áldozatul ajánlva Neked.

Aztán este a rádió cáfolta a hírt, hogy a magyar katonák be volnának kerítve.²⁷¹ Akkor pedig van benne valami igaz. Mély fájdalom és zokogás, szenvedés a mai napom. Tiszta, fehérvirágos szerelmünk ma már.....

A közjegyzőnél²⁷² holnaptól fogva irodakisasszony leszek. Be kell rendezni életemet úgy, hogy Ő nincs többé....

Pedig remélni, remélni kell.

Hinni kell, hinni kell, hinni kell.

²⁶⁸ A két említett személy valóban a naplóíró osztálytársa volt a felsőkereskedelmi iskolában.

²⁶⁹ Bodnár Anna a naplóíró osztálytársa volt az 1939/40-es és az 1940/41-es tanévben.

²⁷⁰ Lourdes: város Dél-Franciaországban, ahol 1858-ban egy helyi leánynak megjelent Szűz Mária, a város azóta zarándokhellyé vált.

²⁷¹ Az 1944 elején közel 90 ezer fős Magyar Megszálló Erők a január-februári szovjet térnyerés következtében egyre gyakrabban sodródtak bele a reguláris erők ellen vívott harcokba.

²⁷² Ebben az időben Varga Kálmán volt a közjegyző Nyírbátorban. (Ld. Varga Kálmán közjegyző iratai, MNL SZSzBML VII. 155.)

1944. február 20.

Az első hét eltelt. A múlt ismét előjött emlékeivel, de most ez már egy ragyogó, szelíd mosolyú tavaszi napsugár, melynek könnye nincsen. Így kellett ennek történnie. Új állásomban még nem szoktam meg mindent. Pista nagyon kedves, és szegény fiú úgy néz reám sokszor. Csúnya nagyon, és olyan félénk. Itt is egy szép feladat vár reám. A mindenki által megvetett, félrevertett csúnya fiút kell visszahozni az életnek, visszaadni neki a mosolyt arcára, ez már sikerült is, önbizalmat adni neki és hitet az emberekben. Finom női ösztönnel megéreztem én ezt az első pillanatban, és azért úgy is beszélek vele. Sokszor úgy néz szegény rám, és olyan boldog, ha véletlenül hozzáér a kezem a kezéhez.

Ma templomból kijövet egy férfi úgy megnézett. Mikor mentünk be, már akkor láttam, rámosolyogtam, nem szándékosan.

Olyan boldog vagyok, és mégis olyan szomorú.

Az iroda gyógyír beteg lelkemre. A nehéz napok után, hogy bekerültem ide, a munka lefoglalt. Főnököm meg van velem elégedve, bár nem értem, miért. Ők biztosan egymásnak szántak minket Pistával, mert egy mondata azt árulta el, hogy már volt szó róla. Egy hét után elfeledtem a nagy fájdalmat, és ma már nem gondolok arra sem, hogy Tibort valaha is viszontlátom... és ez nem fáj annyira, hogy sírni tudnék.

1944. február 28.

Elrohant ez a második hét is. Sokat dolgozom, igazán nagyon sokat. Beletemetkezem a munkába, nem akarom most, hogy azok a régi fájó gondolatok még jobban fájjanak. Hiszen amúgy is szenvedek. Fáj nagyon, hogy így kellett mindennek történnie, és érdekes, mégis így is olyan szép az élet. Minden az lett valósággá, amitől úgy féltem, és az, amit szerettem volna, ami után vágytam, az ma már semmivé lett.

1944. március 15.

Március 15. Milyen nagy, milyen szép dolog magyarnak lenni! Beléremeg az ember a szent érzésekbe.

Vannak napok, amikor különösen az érzések hatása alatt állok, mint ma is. Felújultak régi szép diákemlékeim, és úgy sírtam, mikor a fehérvirágos máj. 15. emléke élémbe jött. Ó, ezen a napon temettem én el mindent, a fényt, illatot, napsugárt, tavaszt, boldogságot. Gencsi Tibor képe is a fehér virágok között tűnt el örökre. Minden egyes nap távolabb visz tőle. Már több mint egy éve, hogy nem láttam, hogy hírt sem hallok felőle, és azért nem tudom feledni vagy legalább azt elérni, hogy ne fájjon úgy az emléke. A mostani életem nagyon leköt, gondolatvilágom egészen más irányba tereli, és talán ez az oka annak, hogy oly sokszor, oly szívesen gondolok vissza a múltra.

1944. március 19.

Ma olyan különféle benyomások hatása alatt állok. Őszintén nem merek írni, mert tudom, hogy elolvassák, pedig én ezt azért írom le, mert nincsen, akinek elmondjam, meg aztán örömet találok benne, ha a néma fehér lapok olyan szeretettel, megértéssel zárják le titkomat.

Az éjjel oly különösét álmodtam. Nagy társasággal járkáltunk ide-oda. Egy erdőben én egy gyönyörű lepkét kergettem, mindaddig, míg sikerült megfogni. Örültem nagyon a szép zsákmánynak, és gyönyörködve nézegettem a hálóban vergődő szép áldozatot. Hazafelé nagyon hosszú úton jöttünk, nem is gyalog, hanem valami érdekes masinán. Magas emelvényen szőnyeg volt végigvezetve, és arra ráültünk, és az vitt. Gyorsan haladtunk, és egyszer csak egy nagy zökkenés. Én P. ([Szege di – gyorsírással]) mellett voltam. Kis ideig még mentünk, de már lassabban haladt a masinánk, aztán leszálltunk. Eszembe jutott, hogy [Pista – gyorsírással] milyen örömmel jön be mindig az irodába, hogy milyen melegen szorítja meg a kezem. Aztán a társaság előrement, mi ketten lassan mentünk. Ő szorosán átfogta egyik kezével a derekamat, és arcával lassan közeledett arcomhoz. Ekkor egy régi barátnőm odajött valahonnan gratulálni. Örömmel fogadtam, és szívemből kívántam a közeli esküvőjére Isten áldását. Nem vettem észre a kaján mosolyt az arcán, mert boldog voltam nagyon. Érthetetlen, hatalmas erő dobogta szívemben az Isteni törvény halhatatlan dalát. Egyedül maradtunk ketten az egyenes erdei úton. Ő még szorosabban fogta meg derekamat, éreztük mind a ketten, hogy összetartozunk, mert Isten eltéphetetlen láncsal, a szerelemmel fűzött egymáshoz minket. [Pista – gyorsírással] arcával mindig közelebb-közelebb ért arcomhoz. Rózsás arcomhoz az ő fonnyadt, sápadt arca, csak egy pillanatra támadt ez a gondolatom, aztán engedelmesen, odaadón feléje hajoltam. Már majdnem összeért arcunk, amikor felébredtem. Még mindig az érzések hatása alatt álltam, de minden idegszálam tiltakozott az ellen, hogy én [Pistáé – gyorsírással] legyek. G. T. képe jött lehunytt pilláim elé oly élőn, oly elevenen, hogy hatalmas zokogás remegtetett meg. Mert félében, félálomban megfejtettem az álmom. Az a szép pillangó, amit kergettem sokáig és meg is fogtam, G. T. A nagy zökkenő megsemmisíti még az emléket is neki, mint ahogyan álmomban összezúzódtott. És az élet könnyörtelenül, lassan, észrevétlenül [Pista – gyorsírással] felé hajt. Igen, ez az élet, és itt a titka a boldogságnak, hogy ott megállni a helyünket, ahol a legnehezebb. A Törvény azt mondja, szeretni, boldogítani, teremni.

Sírtam, mert megéreztem azt, hogy nem azért adott nekem Isten ennyi szépséget, jószágot, ilyen meleg szívet, hogy azzal azt tegyem boldoggá, aki hasonlókkal rendelkezik, hanem azért kaptam, hogy ezekből adjak annak, aki reám szorul. Engedelmesen meghajtottam fejemet a nagy Törvény előtt, és felszáradó könnyeim mögül kiderülő, éltető mosollyal megindultam, hogy azt felkeressem, aki reám szorul.

Megértettem már azt a kaján mosolyt is. Az emberek, a rosszabb emberek lenéző mosolya ez, mely kísér egy apátlan, csúnya fiút és egy szép leányt, ha találkoznak. Nem értik meg a magasabb célokat, és éppen ezért gúnnyal, kaján mosollyal igyekeznek egy-egy túsúrást okozni azoknak. Pedig azok boldogok, olyan boldogok, amilyen boldogság itt a földön egyáltalán létezik, mert lelkiismeretük tiszta, emelt fejjel, egyenes tekintettel néznek Istenre, és egymást szeretettel átkarolva betöltik a nagy Törvényt. Szeretnek, gyümölcsöt hoznak.

Félálomban ezeket gondoltam....

1944. március 25.

Lassan minden tervem semmivé lesz. A szépen kiszínezett álmok köddé válnak, szertefoszlanak. Ó, ma, amikor népek, nemzetek sorsa akaratlanul sodródik bele a pusztító veszélybe, ma egy leány álmait, vágyait ki siratja meg, és ki veszi észre, hogy azok lassan semmivé válnak. A rohanó életbe[n] én is csak nagy ritkán érek rá, csak olykor-olykor akad egy perc, amikor fájnak a be nem teljesedő álmok, a tovatűnő, örökre elmúlt szép napok. Boldog, virágos, tavaszi napok jutnak eszembe, száguld a vonat, a természet üde, hamvas lehelete tölti be a vonat fülkéit, és egy szempár ragyogása fényesebbé a világot. Örökre felejthetetlen első szerelmem fájó emléke jajdul fel szívemben újra. Nemcsak könnyes, de véres emlék már. A végtelen orosz hómezőkön ontotta véré az a kedves, ragyogó szemű huszár főhadnagy. A mai élet legszebb, de egyben legdrámaibb tragédiájával zárult le az a fehér szerelem. Jött, és mire észrevettük, már szét is szakított az élet. Ó, ha a háború kezdetén ezt mondta volna nekem valaki!

Most szörnyű napok előtt állunk. Én csak annyit tudok, hogy német csapatok jöttek az országba, a kormány lemondott.²⁷³ Hogy mi, miért van, azt ma még nem tudjuk. Egy azonban bizonyos, hogy most már mi is aktívan részt veszünk a háborúban.

Nekem már úgyis elvette azt, akit legjobban szerettem, most még a bátyám – bár ő még jelenleg kórházban van, és egyelőre arról szó sincs, hogy frontra menjen, de Pesten van, és jönnek majd a légítámadások.²⁷⁴

Rákerül a sor majd az ismerős fiúkra is. Pistát is elviszik, jelenleg pedig ő az egyedüli igaz, önzetlen barátom. Szegény fiú úgy ragaszkodik hozzám és olyan boldog, hogyha közelemben van. Az első napi hidegségét felmelegítettem, már nem olyan félszeg, és soha-soha nem mond egy haragos szót sem, pedig de sok bosszúságot csináltam neki. Egyszer megbántott akaratlanul, és mikor látta, hogy ez mennyire fáj nekem, mindent elkövetett, hogy mosolyra derítsen. A napok, múltó hetek lassan közelebb hoznak bennünket egymáshoz. A szájalom, amit iránta érzek, még melegebbé, még kedvesebbé tesz, és úgy látom, jól érzi [Pista – gyorsírással] magát jelenlétemben. Sőt, ma már attól

²⁷³ A Kállay-kormány béketapogatódzásairól tudomással bíró Hitler Olaszország kapitulációját (1943. szeptember 8.) követően azonnal utasította a Wehrmacht főparancsnokságát, hogy dolgozza ki Magyarország megszállásának tervét, amely a Margarethe fedőnevet kapta. (1944 januárjában, amikor Románia megszállására is javaslat készült, a magyar terv fedőneve Margarethe I., a románé Margarethe II. lett.) A hadművelet végül 1944 márciusában lépett életbe: március 18-án nem sokkal 19 óra után megkezdődtek az előkészítő katonai akciók, s 19-én Budapestre koncentrálna több irányból német csapatok lépték át a magyar határt, a Tisza vonaláig megszállták az ország területét, és légi úton Debrecenre. Az 1942. március 9. óta működő Kállay-kormány lemondott. Az új kormány élére 1944. március 22-én Horthy Miklós kormányzó az erősen németbarát Sztójay Dömét, korábbi berlini követet nevezte ki.

²⁷⁴ Az újságok ekkoriban berepülésekről, légítámadásokról kezdtek hírt adni. „Pénteken ellenséges gépek három ízben is zavaró berepülést hajtottak végre Magyarország légterébe” – tudósított a Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap. (A szovjet erejét a déli arcvonalra vont össze – Rendkívül súlyos harcok dúlnak Monte Cassino birtokáért – Roosewelt és Gusztáv svéd király felhívást intézett Finnországhoz – Pénteken Bécset és Klagenfurtot bombázták az angolszász repülő – Pénteken ellenséges gépek három ízben is zavaró berepülést hajtottak végre Magyarország légterébe, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1944. március 18., 1.)

félek, hogy a hála, amit viszonzásul kapok, szerelemmé virágzik. Egy-egy pillantása, vagy az a vállamra borulása (véletlenül), ezt árulják el.....

És esténként, ha még néha-néha fölnézek a régi „csillagunk”-ra, az emlék ragyogását árnyék zavarja meg. Akkor régen napokig boldog voltam és ragyogtam az örömtől, mikor az a kócos, feketefürtös fej egy pillanat századrészéig a mellemen pihent. Mennyivel más volt az, mint a mostani! Egy szép férfi reménytelenül óhajtott szerelme beteljesült. De ma, amikor szívem még vérzik, az emlék fáj, és közeledik felém valaki meleg, becsületes, tiszta szívvel és érzésekkel, ez nem tud boldoggá tenni. Végtelenül sajnálom, de egy pontnál megálljt parancsolok. [Pista – gyorsírással] örömmel diktál nekem gépbe, mert akkor fejét vállamra hajthatja anélkül, hogy én ezt elutasítanám, mert nincs jogom hozzá. Miért is szólnék neki, hiszen szegény félszeg fiút ki tudja, milyen csalódás érné, és hogy fájna neki. Miért okoznak fájó, könnyes napokat másoknak, elég, ha én szenvedek azért a röpké pillanatért. Miért utasítsam vissza, hiszen örökké nem maradhatok leány, és talán a szívemet is egykor majd felmelegíti az a tudat, hogy P. becsületes, őszinte, tiszta szerelemmel közeledett mindig hozzám, hogy soha más nő számára nem létezett, hogy tiszta lelkiismeretű, egyenes jellem, talpig becsületes férfi, ha nem is olyan szép, mint az az első, és ha nem is úgy szeretem, mint az örökre feledhetetlent.

1944. március 26.

Ó, az éjjel de szépet álmodtam! Diák voltam. Nagyon-nagyon szép helyen voltunk osztálytársaimmal, vártuk a Püspököt. Körülöttünk mindenütt fehérvirágos bokrok. A fűszeres virágú fehér tavasz pompája vett körül, kábító illatú fehér, fészlő rózsabimbók. Ennyit még életemben nem láttam. Ezer madár dalolt körülöttünk. A püspök keresztlőre jött, egy pogány kisgyermek keresztelésére. Mikor megérkezett, egyenesen hozzám jött, sokáig nézett, aztán azt mondta: „Mondjon egy nevet, az lesz a gyermek neve, gondoljon egy hadnagyra, és mondja annak a nevét!” Minden gondolkozás nélkül kimondtam: Tibor. Ekkor odajött a püspök, arcát hozzányomta forró arcomhoz, mire mintha fölébredtem volna. Az álmom azonban nem fejeződött be. Egyet fordulhattam, és eltűnt mindenki, a fehérfürtös virágok között egyedül voltam. Fészlő, fehér rózsák boldog illata, virág, virág, fehér virág mindenütt. És az a pillanatnyi öntudat belopta ebbe a fehér álomba a fájdalmat. Ráborultam a legszebb rózsaszálra, és nagyon-nagyon keservesen, hosszan zokogtam. G. T.-t sirattam.

A Páterka jött oda, és éppen úgy, mint az előbb a püspök, arcával hozzám simult.

Most mindig ilyet álmodok. Miért? Egy idő óta erősebb vágy fogott el a férfi után, követelő, erőszakos vágy, mely éjjel tör rám, mikor nincsen ellenállás.

Ó, de kellene most egy szigorú lelkigyakorlat, de vajon az életemben részt vehetek-e még egyen? Húsvét jön.

1944. május 14.

Holnap lesz egy éve, hogy ballagtunk. Az idén megkésétt egy kicsit a természet. Most esik az eső, és az orgonafürtök búsan ringatják szép fejcskéiket. Elgondolom, hogy ma egy éve milyen szép volt minden. Már az orgona elvirágzott, de helyette a fehér mirtusz pompázott. Milyen szép volt a kápolnánk! Ezer kicsi gyertya fényében ragyogott, az

oltáron fehér virág illatozott a kicsi vázába[n], és 37 diákleány utoljára lépett be ragyogó, könnyes szemmel oda, ahová oly hosszú ideig járt imádkozni.

A múlt milyen szép mindig. Mostani életem mennyire más, mint az akkori. Tavasz van most is. 3 év után az első tavasz, amikor nincs, akit szeressek. Ha ráhajolok a szelíden ringatózó, keserűillatú, halvány orgonára, mégis úgy érzem, hogy szép az élet. A múlt szép, és az a tudat, hogy az milyen szép, erőt ad és reményt a jövőhöz. A fehér, illatos emlékvirágok közül még néha előbukkan az a régi kedves férfiarc. Már nem fáj az emléke, de még mindig megnyugtat és önbizalmat ad. Igen, az élet szép lassan, csendben elhalványította az ő szerelmét, nem is gondoltam, hogy ilyen hamar behegednek a fájó sebek. Szelíd nefelejcskék szempár félénk ragyogása tör keresztül az emlékek ködfoszlányain. Mindig erősebb és erősebb lesz, az emlékek eltűnnek, jön a jelen. P. kék szeméből jön most felém a tavasz. Igen, ez az oka annak, hogy nem lett sivár, kietlen az életem. Mindenütt van valaki, aki reám szorul, aki kaphat tőlem valamit, akinek szüksége van reám. Őszinte rajongással és talán félénk, titkolt szerelemmel vesz körül. Érzem azt, hogy ez a pár hónap, amióta új életem megkezdődött az irodába[n], nem hiábavaló volt, nem szürke robot lett, hanem nekem megszentelt munka, Pistának pedig egy kis virágoskert a tavaszban. A kertbe üdülni járunk, élvezni a napot, a virágok illatát, és gyönyörködni a természet harmonikus szépségében. P. eleinte nagyon félénk volt, és éreztem rajta azt a félénk, zárkózott lelket. Nagyon-nagyon megsajnáltam, és nem is tudom, miért, mindaz, amit az iskolába[n] jót, szépet hallottam, most megindult bennem. Egy félénk, tiszta lélekért öntudatlanul harcot kezdtem. P. munkájában eddig megtalálta még a vigasztalást, becsülettel, tiszta lelkiismerettel végezte azt, de ki tudja, mit érzett belül magában. Sokszor, azt hiszem, gyűlölettel gondolt az emberekre, akik félrelökték, munkáját nem értékelték. Sok keserű napja lehet azért is, mert a jó Isten nem áldotta meg szépséggel, és én azt hiszem, nagyon fáj neki az, hogy szülei titkolt bűnének a gyümölcse.

Sokszor, ha rám emelte hosszú pillájú, félénk tekintetét, annyira sajnáltam. Szeretettel, megértéssel közelébe férkőztem, megismertem, és mit tagadjam, ma már kissé mint ha megremegetne az a félénk, hosszú pillájú kék szempár. Hol van az a megálmodott férfiideál? Igen, hol van?

Külsőleg, belsőleg hogy szép legyen valaki, ez talán nincs is a földön. P. első látásra bizony nem álomlovag, és még azt sem lehet rá mondani, hogy udvarias, kedves. Ő nem férfieszmény külsőleg, a háborútól, pusztítástól, vértől irtózik. Éppen elég ez ahhoz, hogy egy leány elforduljon tőle. Én bár ezt eleinte nem értettem, mégis szeretettel mellette maradtam, pedig de sokszor de nehéz volt! Ma pedig már rájöttem arra, hogy az álomlovagom szép lelki tulajdonságai őbenne mind megvannak. Ő olyan tulajdonságokkal bír, amit G. T.-ről csak feltételeztem, mert szerettem. Lehet ugyan, hogy T. ilyen is a valóságban. Nekem ilyen volt, és azért nehéz elfeledni.

Tegnap, amikor P. végigkísért a Kossuth utcán, éreztem, hogy győztem. Nem volt hiábavaló a küzdelmem. Tavaszt adtam egy sötétben látó pesszimista ember lelkébe. Holnap fog vizsgázni, és az a búcsúkézfogás, az a szemragyogás nekem azt mondta, hogy köszönöm, most már érdemes élni, érdemes küzdeni, van célja az életnek.

[A következőktől a bejegyzés más tollal íródott:] Pista bocsánatot kért máj. 27.

1944. július 1.

Ismét búcsúzni kell. Édesanyám kérésére felmondtam. Közjegyző úr azt mondta, hogy nagyon rosszul esik neki váratlan távozásom. Ó, nem is gondolja ő, hogy ez nekem is fáj. Már megszoktam mindent, és eltekintve attól, hogy már többször rosszul lettem, nagyon jól éreztem magam az irodába[n]. A sok munka mennyire lecsillapított, elfeledtem a múltat, és csak néha-néha lett fájó az a régi-régi emlék. Az idő gyógyít. De azért még ma is könnyes lett a szemem, amikor az irodába[n] azt a régi kedves nevet meghallottam.

És nem értem, felmondásom után mikor hazaértem, mi fájó olyan nagyon, miért hullottak forró könnyeim. Ó, a búcsú mindig fáj. Ifjú éveimnek egy szakasza lezárult. Az élet első lépése. Hogy félttem pedig az irodától, és most hogy fáj innen a búcsú, jó volt a főnököm, megértő, kedves, finom úriember. Önzetlen, finom lelkű kollégám, P. pedig helyettem is dolgozott. Nem tudom, szeretem-e, vagy csak a mély szánalom az, ami oly kedvessé teszi őt, de most fáj az, hogy neki bánatot okoztam, mert tudom, végtelenül fáj neki, hogy eljövök. Én tudom, hogy az a félénk rajongása, az a megértés, szeretet utáni vágya ma már egy titkon őrzött, féltve rejtgetett tiszta, fehér szerelem. Hosszú pillájú, félénk, nefelejcskéé szemét ma már nem meri oly nyíltan csodálattal rám emelni, mint ismeretségünk kezdetén. Azt tudom, hogy dolgozik helyettem rengeteget, mindig pártomat fogja, legyen az akármi, és többször észrevettem már, ha nem nézek rá, úgy néz, oly kitartóan, olyan fájdalmas tekintettel. Ha csak teheti, oly közel hajol hozzám, és magyarázás közben árva kis fejét csaknem a vállamra hajtja. De ez a mozdulat olyan félénk, olyan szemérmes, oly könnyörgő, hogy nincs szívem visszautasítani. A mindenkittől megvetett törvénytelen, csúnya gyermek vágyódása ez a szeretet, megértés után. És mivel már nem gyermek, más szeretet kell neki, más megértés, mint a szülői szeretet, megértés. Én mindenkor kedvében jártam neki, most így visszagondolva bizony sokat eltűrttem neki, és azt hiszem, ez az érthetetlen viselkedésem, az a sok szeretet, megértés és türelem, az az örök ragyogás a szememben, mely feléje áradt, az hódította őt először tiszteletre, becsülésre irántam és egy halk, reménytelen szerelemre. Tudom, P. sokszor gondol reám, és azt is tudom, hogy mint jövődöbéli feleségére tekint rám már most. Talán ez is az oka annak, hogy oly gyakran álmodom vele. Az éjjel is valami furcsa, nyomasztó álmom volt. Egyes embereket üldöztek. P. is így menekült – talán az élet gondjai elől, és olyan természetesen, olyan kedvesen mellekre hajtotta a fejét és szó nélkül hozzám simul. Olyan odaadás, olyan tisztelet, olyan sok szeretet volt ebben a mozdulatban. Mintha mondta volna, itt biztonságban vagyok, itt megpihenhetek.

G. T. álmomban soha nem jött elő ilyen élő, ilyen elevenen. Az ismeretlen férfialakban csak sejtettem, hogy ő van.

Most violák édes, bódító illata tölti be a szelíd, csendes estét. Lelkem elmereng azon az úgynevezett életen, amit az iskolában oly sokat emlegettünk. Az élet ez öröm, bánat és hogy mégis fennmaradjon az élni akarásunk, a kedvünk, a belső lelki emelkedettség szükséges. Rendíthetetlen hit és bizalom Isten iránt. Azért élünk, hogy éljük az életet. Ez pedig az élet maga, szenvedni, örülni, könnyezni, nevetni. Fiatal éveim, leányéveim lassan hanyatlóban vannak. Nemsokára 22 éves leszek. Most nagyon-nagyon elfog sokszor

az a vágy a gyermek után, és talán ez a magyarázata annak, hogy most úgy fáj a búcsú életem második, rövid életű, talán csak a búcsú pillanatában érzett szerelmétől.

Igen, most mi lesz? G. T. rég a múlté már, csak az emléke éled még fel néha csendes, szép estéken, mikor a szelíd szellő lágy illatot hoz valahonnét. G. T. eltűnt már. A tűndöklő tisztaságú fehér első szerelem mindig is az marad, ami volt. Égi édesanyám vigyázott rá és vigyáz ma is. A legtisztább lelkeszeretet volt ez, mely nemcsak hogy minden testi vágytól mentes volt, de még a gyermek utáni vágy is csak szemérmesen, üdén, fehéren csillant fel olykor-olykor. Fehér volt ez, mint a liliom. Folt nélküli, üde, illatos, liliomos.

Aztán jött a be nem teljesülés. Sok könny, fájdalom, de fiatal vagyok. Egyre erősebb és erősebb lett bennem a természet szava. Az isteni örök teremtetőerő lassan, észrevétlenül vággyá formálódott bennem, vággyá a gyermek után. És talán ezzel magyarázhatom meg azt, amire csak ma este jöttem rá, hogy az egyedüli férfi, aki közelemben van, P. lett e vágyaimnak a beteljesülése. Nála találok menekülést. Soha talán észre sem vettem volna őt, mint férfit, ha ez a vágyam másutt kielégítést nyer. Olyan szent, olyan tiszta érzés ez, hogy szemérmes fehérsége még talán az első szerelemnél is szebb.

Illatos virágoskertünk közepén életem tavaszáról álmodozom. Most vége már mindennek. Szelíd violaillat a P.[-hez] fűződő első szerelmes érzésem emléke. Vagy ez csak a búcsú szelíd fájdalma.

Aztán nemsokára jön az a Honvéd, aki hazajött a frontról.

1944. július 16.

Filmen láttuk a kívánsághangversenyt.²⁷⁵ Igen, ez az a híd, mely a magyar szíveket összekapcsolja, a távollevőeket az itthoniakkal.

Az élet váratlan fordulatokban egyedülállóan gazdag regény. Az életben az a legsebbebb, hogy olyan titokzatos, nem ismerjük a holnapot, és mindig csodára várunk.

Jelenleg szabadságon vagyok, mert a gazdám nem fogadta el a felmondásomat. Emelte a fizetésemet és még szabadságot is adott, csakhogy ott maradjak.

Ott maradtam, és azóta történt az a csodálatosan szép és felejthetetlen szekfűillatos, mosolygós 2 nap is, amikor P.-vel együtt dolgoztunk.

Igen, a sok félénk pillantás, a félénk mosolygás, a lopott csodálat azon a napon érthető lett előttem. P. életében először rövid néhány óráig boldog volt. Munkás hétköznapi volt számára ez is, mint a többi napjai, de mégis ilyen még nem volt életében. És megérttem az én remegésemet is ezen a d.[él]utánon.

²⁷⁵ 1941. október 3-án indult a Magyar Rádióban a *Honvéd Kívánsághangverseny* sorozat, amelyet a keleti fronton harcolóknak szántak. A tábori levelezőlapra feltüntetett kéréseket a Vöröskereszt budapesti központjában dolgozták fel, majd összegezve elküldték a Rádiónak. A stúdió vezetői ezután meghívták a legkiválóbb művészeket, hogy egy-egy fellépésükkel gazdagítsák a programot, mely a Magyar Művelődési Házban (Városi Színház) zajlott le. A nézőtérben főként Budapesten ápolat sebesült katonák és szabadságukat töltő honvédek foglaltak helyet. A Vöröskereszt modern, hordozható telepes rádiókészülékkel is ellátta a harcolókat, hogy így értesüljenek az otthoni eseményekről, és a kívánsághangversenyt is meghallgathassák. (TERTINSZKY 1998.) A Balogh István által rendezett *Magyar kívánsághangverseny* (1944) című film a kívánságműsorokból örökít meg képi összeállítást.

Égőpiros szekfű bódító illata valahogyan elvette a mindennapi szürkéséget a munkánkról. P. mondott valamit, és én a piros virággal megcirógattam az arcát, és tekintem találkozott lázban égő, soha nem látott fényben úszó ragyogó szemével. Egy pillanat volt az egész, aztán csend, de éreztem, hogy a csendben vadul tombol bennem belül a vihar. Pista nyugtalanul tett-vett, és csak a jelenlévő kollegánk személye parancsolt megálljt.

Igen, ide kellett ennek kifejlődnie. Mivel is viszonzhatná egy fiatal, élete tavaszán levő férfi a leány kedvességét, oly régen óhajtott megértését, szeretetét valakinek? P. mindent, mindent megtalált nálam, amire egy apátlan, anyátlan árva vágyik. Egy félévi ismeretség után rájött arra, hogy angyalt küldött életébe a Mindenható, akinél a gyermekkor gondtalan kacagása, az édesanya szelíd simogatása, az édesapa boldog biztonsága megvan, akinek egy mosolya az élet legszebb ajándéka, aki maga az élet, a küzdelmes nehéz élet célja, aki mindig mindenben segít. És az a ragyogó szemrebbenés elárulta ennek a zárkózott férfiléleknek minden titkát. „Te vagy meghajszolt, nehéz, küzdelmes életemnek a jutalma. Te vagy a boldogság, napsugár, Te vagy nekem minden, minden a világon.”

És a piros szekfűt este nem adta nekem vissza, hazavitte.

Azóta nem találkoztunk. Ma már, vakációm utolsó napjaiban nem tudok erre a napra olyan lobogva visszagondolni, mint másnap. Jólesik a férfi hódolata és jólesik az, hogy nemes bosszút állhattam. Mennyi könnyet okozott nekem P. és fölösleges munkát! Erős akarat, önfegyelmeléssel, türelemmel mégis elértem azt, hogy ma már P. szemében szent vagyok. Pedig akkor mindezt nem gondoltam, és a bosszú sem fűtött. Egyszerűen csak sajnáltam P.-t.

Vakációm csendes d.[él]utánján most visszapillantok eddigi életemre. Az élet első lépésére, és boldog vagyok, mert győztem. Igen, a szeretet, az csak győzhet. Az mindig győz. Fehér fürtökben ringatja a szél kertünk violáit. Élőn pihegnek a hófehér virágok, és fehérségük visszavisz a múltba, a sugárzó fehér első szerelem emlékéhez.

És megjelenik a daliás termetű huszártiszt. Újra átélem azt a pillanatot, amikor Oroszországból hazatérve üdvözl. És most már valóban temetője az a fehér virágoskert első szerelmünknek. T.[-vel] nem találkozhatom soha-soha többé. Miért tudok sírni még ma is, miért fáj annyira az ő emléke másfél esztendő után is? És miért tiltakozom még most is egy újabb szerelem ellen? Igen, lelkem mélyén még mindig T. képe áll. És úgy érzem, ha valamikor más felesége is leszek, az a kép csak ott marad megkopva, elhalványodva, de emlékének ragyogása tündöklő marad. Az a honvéd is a napokban meg fog látogatni. Ezen is túlleszek legalább. És tovább nem fogja zavarni az az érzés lelkemet, hogy G. T.-t megraboltam. Mert most szabadon szállhatnak imáim ismét kelet felé, ahol ő értünk, értem harcol.²⁷⁶

²⁷⁶ Gencsy Tibor 1944. június 19-től mint a 4/I. huszárosztály rohamszakasz parancsnoka valóban katonai szolgálatot teljesített a keleti fronton. (Ld. BENE – SZABÓ 2003, 97.) 1944 júliusában a 4. huszárezred a mai Fehéroroszország területén folytatott harcokat a német lovashadtest kötelékében, a Sluck–Breszt–Litovszk menti műút vonalánál. Ezekben a napokban a huszárok naponta harcoltak szétszakadozott századokban, s közel 30%-os embervesztést szenvedtek. (Ld. BENE 1991, 90–91.)

Ki tudja, mit hoz a jövő. Azt tudom biztosan csak, hogy T. és én nem találkozunk többé. Hírből esetleg megtudok majd mindent. Megtudom, hogy Ő elesett, vagy megsebesült, vagy eltűnt. Hallani fogom azt is, hogy ő hazatért. És az élet azt is megadja nekem, hogy megtudjam, ki lesz az ő felesége. Én pedig mint X. Y.-né már nem fogok sírni, csak eszembe jut a sugárzó múlt. Mert én most nagyon szeretnék minél előbb férjhez menni. Nem bírom az irodát. Tudom, ha most visszamegyek, 2 hónap múlva kidűlök. A szívem fáj. Mintha erősen szorítanák, mintha meg akarnék fulladni. Aztán havonként a nehéz napokban el fogok sápadni, mint a fal, és nem bírok dolgozni. Mit fogok aztán csinálni, ha nem lesz munkám?

1944. augusztus 10.

Ó, milyen jó érzés újból szeretni, szerelmesnek lenni! Hosszú hónapok küzdelme, szenvedése és a közös munkánk, a közös mosolygások, az együtt eltöltött szép napok ide vezettek el minket. Ma már sem én, sem ő nem merünk hosszan egymás szemébe nézni, mert az a tudat, hogy én szeretem, az még olyan félnék, olyan szemérmes, és szívem vadul ver, az a két tüzes türkisz pedig úgy ragyog és annyira beszél, hogy le kell hajtani fejemet egy belső mély sóhajtással. Ó, valamikor nem is olyan régen dehogy gondoltam én erre, hogy ennyire fogok tudni szeretni, és hogy az a nehéz életem, a szürke hivatal, a sok munka (mely még egészségemet is áldozatul kívánja, de sokat szenvedek a nehéz napokon) betakarja a múlt fájó emlékét, meggyógyítja azt a fájó sebet, és rózsákat terem.

1944. augusztus 15.

Ott kellene folytatnom, ahol 10-én abbahagytam. De hogy folytassam, mikor időközben Pistával összevesztünk. Én veszttem össze, igaz, mert ő csendesesen hallgatott, csak néha halkán mondott valamit. Aztán tegnap véletlenül maradtam ott, mert az óráim megállt, különben nem akartam megvárni. És nem jött el, utólagos nagy csodálkozásomra, mert hétfőn eddig még mindig eljött.

De nem tudok rá haragudni, és a dac, a bosszúvágy, a csak azért sem távol áll tőlem. A száanalom, mely összehozott minket, mely engem oly erősen melléje állított, most is azt parancsolja, ne tedd. Igen, én tudom, hogy P.-nek fáj az, hogy engem megbántott, és fáj neki az is, hogy bennem is csalódnia kellett.

1944. szeptember 8.

Ó, ha mindent gyorsan le tudnék írni, amit szeretnék!

Óriási fordulatok a politikai életben. Románia ellenünk fordult,²⁷⁷ Bulgária, Finnország engedett a nagy nyomásnak.²⁷⁸ Már csak mi állunk fegyverben, és a háború gigá-

²⁷⁷ A német-román katonai védelmi vonal összeomlásának következményeként 1944. augusztus 23-án Bukarestben a királypárti katonai csoport I. Mihály király irányításával megdöntötte Ion Antonescu marsall, miniszterelnök, conducator (államvezető) hatalmát. A király rádióbeszédben jelentette be az új demokratikus kormány megalakítását, valamint Románia szakítását Németországgal. A kormány 1944. augusztus 25-én hadat üzent Németországnak, átállt a szövetségesek oldalára, a román hadsereg pedig támogatta a szovjet hadsereget a német csapatok kiszorításában Románia, Magyarország és Szlovákia területéről. Ezzel párhuzamosan 1944. augusztus 30-án Sănătescu román miniszterelnök

szi küzdelme nap nap után erősödik. Mi újra háborúzunk, mert a törvény ezt parancsolja.²⁷⁹ Nap nap után légitámadások érik városainkat. 1944. szeptember 6-án érte az első bombatámadás Nyíregyházát.²⁸⁰ Ma már fekete füst borítja és romok takarják boldog ifjúságom, felejthetetlen szépségű diákéveim színhelyét. Úgy érzem, hogy valami örökre ott maradt életemből a romok alatt. Ma még nem tudom, mi ez, talán majd évek múlva, ha olvasom e kusza sorokat, akkor meg fogom ezt érteni. Most csak azt érzem, hogy nagyon-nagyon fáj.

A háború szakított el G. T.-től. Széttépte, összeszaggatta az első fehér virágot lelkemben. Ő valahol idegen földön halt meg, azt sem tudom, hol, merre. Végtelenül fáj a szívem, és csak egyedül mély vallásosságom mentett meg attól, hogy elveszítsem a reményt és ne csüggedjek el. Hosszú hónapoknak kellett ezután eltelténie, hogy az a nagy belső feszültség fölengedjen, és a meleg, forró könnyek új élet felé indítsanak.

Külsőleg nem változott életem, keményen dolgoztam, de lelkem fáj nagyon, és azt hiszem, a kettős fájdalom viselt meg külsőleg olyan nagyon, szemem fénye megtört, erősen lefogytam. Sok évvel ezelőtt voltam 48 kg, mint ma. De nem panaszkodom, ma háborút visel a nemzet, ma küzdeni kell.

---

ultimátumot intézett Magyarországhoz, amelyben a második bécsi döntéssel visszacsatolt területek kiürítésére szólított fel. Ezen a napon román bombatámadás érte Nagyváradot, Szászrégent, Debrecent, Kecskemétet és Ceglédet. A román szárazföldi haderő a király 23-án este kiadott felhívása hatására már augusztus 24-től támadta a magyar területeket. Románia 1944. szeptember 7-én üzent hadat Magyarországnak.

²⁷⁸ 1944. szeptember 2-án új bolgár kormány alakult, mely visszahívta a bolgár csapatokat és kijelentette, hogy nem tekinti Bulgáriát az Egyesült Királysággal és az USA-val hadban állónak (a Szovjetunióval az ország eleve nem állt hadban). Ezután a Szovjetunió szeptember 5-én hadat üzent Bulgáriának, és Vörös Hadsereg betört az országba. A bolgár kormány szeptember 8-án hadat üzent Németországnak, de a szovjet csapatokat ez már nem tudta megállítani. Mindeközben 1944. június 10-én a Leningrádi Front támadást indított Finnország irányába. Augusztus 1-én lemondott Ryti finn köztársasági elnök. Augusztus 25-én megkezdődtek a szovjet–finn fegyverszüneti tárgyalások, szeptember 2-án Finnország megszakította a diplomáciai kapcsolatait addigi szövetségesével, Németországgal. A szövetséges hatalmak és Finnország fegyverszüneti szerződését végül szeptember 19-én írták alá.

²⁷⁹ Miután Románia 1944. augusztus 23-án kivált a német szövetségi rendszerből, és augusztus 26-án a 2. Ukrán Frontot alkotó szovjet erők átlépték a korabeli magyar határt, szeptember elején Észak- és Dél-Erdély határán is fellángoltak a harcok. A magyar politikai és katonai vezetés szeptember 4-én Dél-Erdély katonai birtokbavétele mellett döntött a Déli-Kárpátok hágói lezárása céljából, hiszen az összeomlott délkeleti német arcvonal stabilizálása egyben Magyarország védelmének is egyetlen lehetőségét jelentette. A feladat végrehajtására magyar részről az augusztus 30-án megalakult 2. hadsereget jelölték ki. A Magyar Királyi Honvédség létszáma az 1944. augusztus végén, szeptemberben elrendelt nagyarányú mozgósítás következtében jelentősen felduzzadt. Mintegy félmilliónyi magyar állt fegyverben, s 170 ezer szolgált pót- és békealakulatokban. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009, 71, 105–106.)

²⁸⁰ A keleti fronton harcoló magyar és német egységek utánpótlásának akadályozása céljából 1944 nyarán az angolszász légierő megkezdte a tiszántúli városok bombázását. Az amerikai légierő Nyíregyházát szeptember 6-án, szerdán délelőtt támadta. A 15 percig tartó bombázás közel 95 halálos áldozatot követelt. Az amerikai légierő hivatalos jelentése szerint 109 Liberator hadászati nehézbombázó 1076 darab 250 kilogrammos bombát dobott a városra, melyekből mintegy 700 bomba esett lakott területre. (BENE 2014.) A Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap 1944. június 30-án jelent meg utoljára, így a bombázásról már nem tudott tudósítani.

Azon az estén, amikor ½ 10-kor ájtatosságra gyűltünk össze, és a sötétségben felvilanni láttam a keresztet sugárzóan, diadalmasan, könnyek jöttek szemembe. Ekkor mint-ha megéreztem volna azt, hogy Ny[íregy]háza el fog pusztulni.

5-én este nagyon sírtam, fájt az, hogy... Nem, nem tudom, mi fájt, de sírtam.

Pista bent volt 6-án, most beteg szegény, vizsgázott. Ó, ha tudtam volna, de aggódtam volna érte, mert ha még nem is békültünk ki teljesen, az a kapcsolat, ami hónapok alatt fejlődött közöttünk, nem szűnt meg a haraggal.

Ő keresztülélte az én kedvenc városom pusztulását.²⁸¹ Romokban hever a pici, virágos kápolnánk, az iskolánk.²⁸² Jó tanárain hol vannak? Kedves tanár úr háza porig összeomlott. Ő él-e még? Az utca az iskolánk ablaka előtt nincs többé, nincsenek már meg a fák sem az ablak előtt, amelyek oly szépen virágoztak és oly sok mindent ígérgettek tavasszal. Az állomás földdel egyenlő, a huszárlaktanya a szép fasorral. Hol van a kiskert, ahol Őt elsirattam akkor tavasszal?

De állni kell, dacolni a nehézségekkel. Küzdeni, új reményt önteni a férfiainkba.

Vasárnap, 1944. szeptember 17.

Mély dübörgés tompa hangja zavarja a szent vasárnap ünnepi harangszavát. Bombák hullanak egy közeli városra.²⁸³

Milyen sokan meghalnak most ezen a szent napon!

Esténként 8 óra után mindennap megjelennek fejünk felett a halált hozó gépek. Nappali fényben úszik minden, és irtózatossá légtámadások tombolnak felettünk. Bombák még eddig nem kaptunk, de nagyobb városaink romokban hevernek.²⁸⁴ Az oroszok betörték Erdélybe és feltartóztathatatlanul vonulnak előre. Kolozsvárt már kiürítették.²⁸⁵

²⁸¹ 1944. szeptember 6-án Nyíregyházán – Tóth József akkor első osztályos gimnazista tanuló visszaemlékezése szerint – közvetlenül a bombázás előtt vadászgépek géppuskázták az utcákat. A három hullámban lezajlott bombázás elsősorban a pályaudvarra és a laktanyára irányult, de súlyos károkat szenvedtek az elsődleges célpontok körüli utcák és a lakóházak is, összesen 262 család vált hajléktalanná, az anyagi kárt 74 millió pengőre becsülték. (BENE 2014.)

²⁸² Az Angolkisasszonyok Női Felső Kereskedelmi Iskolája (Kereskedelmi Leányközepiskola) maga ugyan nem semmisült meg a bombázás során, de jelentős károkat szenvedett. Az épület belső helyreállítása csak az 1947/48-as tanévre fejeződött be, a külső renoválás azonban még ekkor is váratott magára. (*Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1948, 15.)

²⁸³ 1944. szeptember 13. és 21. között 13 légitámadás érte az ország főbb közlekedési csomópontjait – így Debrecen, Szegedet –, a dunai és tiszai átkelőhelyeket. Szeptember 17-én a szovjet éjszakai légierő tizántúli közlekedési célokat bombázott. Ezen a napon szovjet gépek Debrecen is bombázták. (PATAKY–ROZSOS – SÁRHIDAI 1992, 187., 190., 250.)

²⁸⁴ A II. világháborúban összesen 1024 magyar települést bombáztak legalább egyszer az amerikai, brit vagy szovjet gépek. A nagyobb városok közül 1944 szeptember közepéig Budapest, Debrecen, Győr, Kecskemét, Kolozsvár, Komárom, Miskolc, Nagyvárad, Nyíregyháza, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Újvidék, Veszprém is légitámadást szenvedett.

²⁸⁵ A szovjet–román támadás hatására 1944. szeptember 10-én a német hadvezetés és a Honvéd Vezérkar intézkedett a Székelyföld kiürítéséről. A védelem súlyát a magyar csapatok Tordánál képezték, ahol szeptember 13. és október 8. között folytak a harcok. Kolozsvárt 1944. szeptember 15. és 18. között bombázták román gépek, a várost a szovjet erők október 11-én foglalták el. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009, 106–107.; PATAKY–ROZSOS – SÁRHIDAI 1992, 251.)

Szegény Nusa! Hiába hős katonáink vitézsége, bátorsága a tízszeres, százszoros túlerővel szemben. Mi lesz a sorsa a szűzi leányoknak? Mindenkit megbecstelenít az orosz. Márpedig akkor jöjjön inkább a halál.

Ó, nem jó erre gondolni, ami a közeli napokban már valóság lesz.

Az elmúlt napi izgalmak már annyira megviseltek, hogy tegnap reggel az irodába[n] ismét rosszul lettem, erős fájdalmak gyötörték egész éjjel. Még az óvópincébe sem tudtam lemenni.

Meg kell válni most már igazán az irodától. Szüleim nem engedik, hogy tovább járjak. Ó, pedig a napokban véletlenül el kellett menni Pistáékhoz. Pista ágyban feküdt és végtelenül boldog volt. Kicsit elbeszélgettünk. Szegény még most sem gyógyult meg. Búcsúzáskor úgy megszorította a kezem. Hosszabb volt ez a kézfogás, mint egyébként, és ó, azt nem lehet leírni, hogy milyen jólesett nekem is és P.-nek is. Szeretjük egymást, és milyen öröm még ez is. P. eleinte félénken csak alig érintette a kezem, de most éreztem, hogy gyengén megszorította. Aztán önmagától, egyedül nekem azt mondotta, hogy kezit csókolom.

Szívből jött, természetesen, boldogan.

És most, amikor sejtjük mind a ketten egymás érzéseit, és szívünk boldogan dobban egymás láttán, most kell nekem búcsút inteni megint. Úgy zokogtam az este.

Erős lázban hánykolódtam fájdalomban és sírtam, sírtam. Elveszíteni Öt. Mi lesz Vele nélkülem, hogy fog Neki fájni, és mi lesz velünk, pár napon belül itt vannak az oroszok. Ny[íregy]háza elpusztult, emlékeim romok alatt hevernek, G. T. fehér tavaszi virágai véres[?] piros fájdalommal lettek. Istenem, minden, minden veszve van. Könnyeim közt, fájdalomban elszenderedtem.

1944. október [1]9.²⁸⁶

Mára virradóra felverték, hogy pakoljunk, mert itt vannak az oroszok. Zűrzavar, óriási lárma, az utcán lőtás-futás, menekülő emberek. Az irodából hazaküldtek, el sem búcsúztam senkitől sem. Pista... ó, látom-e valaha? Pipi[?] nagyon-nagyon sírt, mikor búcsúztunk.

Szakadatlan zúgás, morgás, mindenféle jármű robogása. Istenem, mi lesz itt, vagy mi van körülöttünk?

Gyorsan, ahogy csak lehetett, becsomagoltunk mindent.

folyt. a papíron

[Az oldal további része üres.]

²⁸⁶ A napló későbbi bejegyzései (ld. az 1945. június 24-i, 1945. szeptember 1-i és 1945. október 21-i napló-bejegyzéseket), illetve a vonatkozó hadtörténeti események alapján a helyes dátum 1944. október 19. Erzsébet a menekülés miatt félbeszakított feljegyzéseit később egy külön papíron tervezte folytatni, de erre valószínűleg nem került sor.

1945

1945. június 24.

Az elvesztett háború leigázott rabságában ma még kétszeresen érzem ezt. Megkezdődött a „felszabadító” orosz hadak visszavonulása. Az utcákon itt-ott látható valaki, pedig az este azt dobolták, hogy ne féljen senki. Igen, de a „felszabadítás” még élénken él emlékezetünkben.

Elmenekültünk október 19-én a német visszavonulókkal.

Két hónappal később, szent karácsonyestén fővárosunk körülzárásakor²⁸⁷ mi is eles-tünk. A „felszabadítók” elhurcoltak Idával együtt engem, és talán éppen akkor, amikor a még békés boldog Dunántúlon az éjféli misét tartották, mikor az édes Jézus a szeretet oltárán áldozta fel magát, akkor áldoztuk fel mi is liliomos fehérségünket a haza oltárán.

Ma a templomban fehér lilium volt az oltáron. A szentmise alatt az elmúlt karácsony-estére gondoltam. Szemeim megteltek forró könnyekkel, és most azóta talán először gon-doltam megbocsátó szeretettel arra az orosz katonára, fehér szüzességem birtokosára.

Olyan nagyon nehéz az élet azóta. Mik voltak a diákkori fájdalmaim ehhez képest! Az édesapám, a bátyám, az ismerős fiúk mind odavannak. Mi megfeszített munkával dol-gozunk itthon, és Iduskával sokat emlegetjük az elmúlt és soha vissza nem térő boldog időt. Egy új világ van kialakulóban, mondták akkor, egy szebb világ, és ez lett belőle, annyi könny, annyi szenvedés árán. De mi még mindig hiszünk, ez csak átmenet.

1945. június 27.

Tegnap odavoltunk robotolni az oroszoknak.²⁸⁸ (Minden hónapban 3 nap kötelező.) Mára beteg lettem. Az erős férfimunkát nem bírja az én szervezetem.

Több mint ½ éve már annak, hogy minket is utolértek az oroszok. Még azután is re-ménykedtünk pedig. Karácsonyra az ismerős németeket vártuk, kik pár nappal ezelőtt Pestre mentek. És egy nap a falunkon sok-sok német gyorsított ütemben ment keresztül Pest felé. Mi nem tudtuk, nem gyanítottuk, hogy ez mit jelent. Délutánra mindig ritkább lett, estére megszűnt. Újabb csapatok érkezését vártuk, hiszen a front hetek óta körülöt-tünk dübörgött. A sáncok is készen voltak Bia²⁸⁹ határában.²⁹⁰ Mi is ástuk. Másnap vasár-

²⁸⁷ A németek által megszállt Budapest körül az ostromgyűrű 1944. december 25-én zárult be, néhány nappal később a német főparancsnokság elutasította a szovjetek felszólítását a város feladására; ekkor kezdődött meg az igazán véres küzdelem a fővárosért, mely a civil lakosságtól is komoly áldozato-kat követelt (nőkkel szembeni nemi erőszak, férfiak elhurcolása). A város 1945. február 13-án került teljes mértékben szovjet irányítás alá.

²⁸⁸ A megszálló szovjet csapatok arra kényszerítették a polgári lakosságot, hogy vegyenek részt fizikai munkában, ami a leggyakrabban romeltakarítást, építési munkát jelentett.

²⁸⁹ A Pest megyében, Budakeszi járásban lévő Bia és Torbágy településeket 1950-ben egyesítették Biator-bágy néven. A településrészek 1958-ban különváltak, majd 1966-ban ismét egyesültek. Korábbi szar-mazó levéltári források szerint itt élt a naplóíró anyai nagybátyjának, Sárközy Ferencnek a családja is.

²⁹⁰ Utalás a település körül kialakított védelmi munkálatokra a szovjet támadás ellen.

nap volt, karácsony előtti nap. Templomba készültünk, de ekkor váratlan hír terjedt el. Itt vannak az oroszok! Leírni nem lehet azt az érzést. Németek helyett az ellenség. Az ablak függönye mögül néztük az összevissza rendetlenül menetelő, özönlő tömeget. Templomról szó sem lehetett. Az egész ház népe összegyűlt egy kicsi pinceszobába. Az oroszok jöttek. Végre ide is betévedt az első. Félünk. Aztán több is jött, 3 tiszt is. Kellemesen csalódtunk, ezt érezhette mindenki. A tisztek elmentek, újra visszajöttek, boroztunk, süteményt ettünk. Egy fiatal, rózsás arcú orosz katona hosszan elbeszélgetett a bácsival. Önkénytelenül, szokásom ellenére jól megnéztem. Aztán elbúcsúztak. Megyünk Pestre, és elszáguhdtak. Jött egy újabb mord alak. Idát maga előtt pisztollyal hajtotta. Ránk zárta az ajtót. Nem tudom, meddig tarthatott, amíg Iduska visszajött, de pár perc lehetett csak. Édesanyám szegény jajveszékelt, én némán szenvedtem. Őrült fájdalomaim voltak. Azt hittem, Iduskát soha többet élve nem látom, mert ő is, mint én, inkább meghal a tisztaságáért. És visszajött minden baj nélkül. Hogy mi történt, csoda történt. A Szűzanya segített, ő mondta. Aztán a nagybátyámékhoz mentünk éjszakára, mert nem mert maradni édesanyám tovább itt. Ez volt szent karácsony éjszakája.

1945. július 25.

Az emlékek, még ha fájó emlékek is kora ifjúságomból, csak felüdítenek. Sírás, vagy lelki fájdalom, vagy nevetés, vagy bármi, de megtalálom ilyenkor régi éneket.

Napjainkban – egy veszített háború után –, amikor a szenny, a sár és piszok felszínre került, bizony csak fáj nekem a múltat felidézni, hiszen a reménynek az ellenkezője történt.

Tiszta, fehér virág minden egyes napom, az Isten dicsőségére..... régen....

Isten!.... a fehérvirágos, tiszta oltár mellől bedobták egy orosz katona ágyába, hogy vad vágyait kielégítsem. Undorító csók, hízelgés, aztán vergődés, hideg verejték, kín, szenvedés, rekedt kiáltás, pisztoly, iszonyat, borzalom.... hozzám ért.... undor, kimondhatatlan gyötrelmem... halálra váltam.... áthatolt fehér szüzességemen. Ott vergődtem a Szűzanya szeme láttára (az ágy fölött volt a képe), összetört, bemocskolt, megcsúfolt lilomom véres kínjai közt. Ó, 1944 szent karácsonyestéje..... és első napja. Sírás, keserű, végtelenül fájó könnyek. Összetört fehér lelkem, ...csak napokkal később a sötét pince (amely eztán 3 hétig állandó lakásunk lett) fekete rémei, fájó közeli.... ó, még ma sem tudok megnyugodni, lelkem lázad.

Akkor olyan lelki válságon mentem keresztül, ami kihatással van egész életemre. Járok most templomba, még gyóntam is már, de csak akaratból, nem szívből. Nem tudok, nem tehetek másként. Akkoriban pedig azt mondtam, hogy le fogok zúllni, nem érdemes jónak lenni, de ma, amikor látom, hogy csak az ártatlanok szenvednek, vagy legalábbis a sárba tiport gyöngyszemeket is magával ragadja az ár, ma örülök és fájó könnyes szemmel, de imádságos lélekkel mondom hálát Istenemnek, hogy engem is méltónak talált arra, hogy a bűnösökért, szegény megtépett, összetipott, megalázott hazám bűneiért való elégtétel oltárára helyezett. A görög tisztelendő úr is be volt fogva, mint bűnös, ő mondta ezt.

1945. augusztus 5.

Napjainkban már a vallásüldözésnél tartunk. Július 29–31-én nagy zendülés volt [Nyír]Bátorba[n] is.²⁹¹ A rendőrségen is voltunk, 6 hónapi internálás.... és mégis kien-gedtek. Jelenleg megfigyelés alatt állunk.

Hol fogunk megállni? Ó, de nem csoda, ha így ver bennünket az Isten.

Nem találok sehol azt a helyet, ami lelki nyugalmat ad. Belefáradtam már a mai ravasz, fondorlatokkal teli életbe. Jó apáca tanáraink nem erre az életre neveltek.

De igen, erre neveltek, ha nem is mondták meg a nevét az élet százártú ostorának. Az utat megmutatták és az eszközöket megadták nekem. Útirány a szeretet, eszköz az imádság.

Vajon hogy lehet a mai erkölcstelen, romlott világban ezen az úton haladni? Hogy lehet ma ilyen múlt után helyet találni a vándorló emberek között, akiknek útiránya ellenkező? El lehet azt a sok csalódást, fájdalmat viselni, amit a mai élet nyújt?

Gencsi Tibor hazaáruló lett!²⁹² Él. Lang Anti esküszegő, szökött katona. Most Szibéria őrsrengetegében erdőt irt. Semmi hír róla. Pedig biztosan azért szökött meg a naiv bol-dogtalan, mert nem bírta elviselni, hogy egy világ álljon közöttünk, a front. Hazajött, de már mi nem voltunk itthon. Szegény – mint mondják – azzal búcsúzott: „Visszajövök”.

Szegedi Pista itthon maradt, azóta nem láttam.

Polgár Antiról nem tudok semmit. Ő is Budapestünk tragikus sorsának sötét labirin-tusaiban veszett el. Vagy talán kiment Németországba, és ő is a felszabadító csapatok közé áll. Mert mi most őket várjuk, hogy segítsenek.²⁹³ Várjuk, mint [19]18-ban a fehér lovas Horthyt.²⁹⁴

És komor fekete kép jön eléem. A német Wolfgang, Auguszt, a kék szemű Auguszt.... Pipás bácsi, Muki (Hütter Erich), Kúno, Josef, Hugó, Fridrich és a kis Johann, aztán a többi. Elnyelte őket tragikus sorsú fővárosunk sötét, komor háttere. Buda eleste előtt a rengeteg n.[émet] fogoly fekete sorsában a Tieteket sirattuk, kedves ismerősök. Nektek loptunk kenyeret az őr éberségét kijátszva, Tieteket sirattunk a sebesülteket látva, Rátok

²⁹¹ Sajnos nem rekonstruálható, hogy a naplói ró milyen eseményre utal. A zavargás indítéka homályos, összefügghetett a háború utáni nélkülözéssel, de előfordulhat, hogy antiszemita incidens történt. Az eddig feldolgozott források alapján 1945 és 1948 között Magyarországon legalább 250 olyan erőszakos incidens (gyilkosság, bántalmazás, rablás, jelentős anyagi kárral járó pusztítás) történt, ahol az antiszemitizmus bizonyosan vagy feltételezhetően a kiváltó okok között szerepelt. (Csősz 2010.)

²⁹² Gencsy Tibor a nyilas hatalomátvétel után nem esküdött fel Szálasi Ferencre. 1945. január 15-én Budapesten elszakadt az alakulatától, átállt a háború mihamarabbi befejezéséért küzdő ellenálláshoz, és jelentkezett az úgynevezett Demokratikus Honvédségbe, ahol 1945 március 2-tól teljesített szolgálót Nyíregyházán, majd 1945. április 10. és 1946. március 1. között a 18/III. zászlóalj 9. századának parancsnoka volt. Ekkor leszerelték. (BENE – SZABÓ 2003, 97.)

²⁹³ A felszabadító csapatok megjelölés ebben a kontextusban nem a szovjeteket jelöli, hanem a német (és angolszász?) hadsereget, amely – a korszakban széles körben elterjedt vélekedés szerint – a szovjet megszállás alól foglalja vissza az országot. A naplói azt remélte, hogy a szovjet uralmat kívülről, ők fogják megdönteni.

²⁹⁴ Horthy Miklós (1868–1957) fővezér a proletárdiktatúra összeomlása után, 1919. november 16-án vonult be Budapestre fehér lovon a Nemzeti Hadsereg élén, majd 1920. március 1. és 1944. október 16. között töltötte be a kormányzói posztot Magyarországon.

gondoltunk a kitörések borzalmas aránytalan harcában.²⁹⁵ Buda eleste²⁹⁶ után a romok között Titeket kerestünk a frissen hantolt sírok feliratain. Értetek hullott titkon a bűnös Buda földjére a könnyem, hogy egyesüljön hős véretekkel. Benneteket láttunk az alig elhantolt német katonákban. Muki szép feketefürtös feje itt pihen meg Budán, Johannom méla tekintetét egy sírnál visszaidéztem. Fiatalon, szerelmesen milyen borzasztó is lehetett meghalni! Te, Johannom, fiatal szíved utolsó szerelmét, azt a „siebzehn Jahre, blonde Hare”²⁹⁷ kisleányt idehoztad.

August. Menekülésünk második stációjában hozott össze vele a végzet, amikor Miskolctól Budapestre mentünk 1945. [1944.!] október 22-én, egy vasárnapon. Nem tudom megmondani még ma sem, mi volt ez a nap számomra. A búcsú otthonomtól, az el nem hullatott könnyek itthon hagyott Pistám után. Az élni akarás, és mégis előttem a bizonytalan jövő, talán közeli halál. Egész úton átkarolva tartott izmos, erős karjában, éreztem meleg, perzselő tekintetét, és amikor belenéztem kék szemébe, mely az augusztusi égbolt szépségében ragyogott, nem bírtam ellentállni. Különben is az út vége felé közeledtünk. Fiatal, ébredő szerelmünk a halálához. Ő katona, német katona, én menekült, ma itt, holnap ki tudja, hol. Az ellenség a nyomunkban. Egy pillanatra Pistám, az elhagyott Pistám jutott eszembe, akitől már a front választott el (ekkor még azt hittem, hogy Nyírbátor már elesett, pedig 28-án foglalta el az orosz),²⁹⁸ Ő is kék szemű és szeret. Még jobban belesimultam karjaiba, forró arcomat az övéhez szorítottam és a menekülő, bizonytalan jövőt ekkor elfelejtettem. Augusztom az út menti sárguló, hulló falevelekre mutatott. Mondott valamit. Aztán megkérdezte, hol fogunk letelepedni, nem megyünk-e Németországba. Nem tudtam felelni, mert mi a célt nem tudtuk. Megállt az autó. Ó, már vége. De még tovább mentünk. Némán folyt az út tovább. Az autó nyelte a km-eket, de mi nem láttunk semmit, csak néha az országúton a menekülő tömeget. Auguszt mint ha féltett volna mindentől, erősen magához szorított. Nem ellenkeztem. Boldog voltam. Aztán megálltunk, válni kell. Gondolkozás nélkül a vállára hajtottam fejem, egészen hozzá simultam, karjaival erősen átfogott. Fájó lelkem zokogott,... ó, és mégis milyen boldog voltam! Erős szorítást éreztem a derekamon, tüzes arcomra forró, hosszan tartó csókot lehelt. Aztán leszálltam. Még hosszan integettem utána, hogy örökre elveszítsem. Ma már ő is első boldogságunk színhelyén, Budapesten pihen, szívében egy szőke magyar kislány képével. Idegen nemzetek ismeretlen gyermekei találkoztak.

Istenem, és mégsem lehettem az övé. Lettem egy orosz katonáé, akit szívem mélyéből utáltam. Ma, mindezek után, már tudom, mi a szerelem. Milyen kimondhatatlan gyönyör lehet az, ha annak adhatjuk magunkat, akit a szív mélyéből fakadó, mély szere-

²⁹⁵ A Budapest ostroma során a budai várnegyedben körülrzárt német–magyar csapatok 1945. február 11-én tettek kísérletet a kitörésre és a német arcvonal elérésére. Kevesebb mint öt nap alatt kb. húszezer katona halt meg, ugyanennyien estek fogságba, míg az átjutás legfeljebb 700 főnek sikerülhetett. (UNGVÁRY 2013, 222.)

²⁹⁶ A szovjet csapatok január 18-ra kiszorították a német–magyar erőket a főváros pesti oldaláról; Budapest a kudarcba fulladt kitörési kísérlet után, 1945. február 13-án került teljesen szovjet irányítás alá.

²⁹⁷ Siebzehn Jahre, blonde Haare (német): tizenhét éves, szőke hajú.

²⁹⁸ Vö. az alföldi páncéloscsata nyírségi szakaszának leírásával (SZÁMVÉBER 2002, 285–335.).

lemmel szeretünk! Tudom, mit jelent egy férfit szeretni. Mert édes volt az első csók, és ha az első undorító, gyűlölt, megvetett közösülést áthelyezem az Isten tervei szerinti csodálatos nagy világtörvénybe, a szeretett férfivel egyesülhetek ilyen hosszantartó csókba[n], akkor Isten... meghajtom szent törvényed előtt akaratomat.

Meddig sírok utánad, édes Augusztom? Miért nem lehettem akkor a tiéd, nem kellett volna azon a borzalmas karácsonyestén keresztülmenni. Szeretetből fakadó alázatos engedelmisséggel hajtottam fejemet Augusztom vállára, hogy.... nem tudtam, mi fog történni.... megcsókolt. Ó, mennyire más lett volna, ha az Isten szentesítése után lilomomat önként adom a szerelmemnek.....

Német édes első csókja, orosz tépte le lilomomat állati erőszakkal. Micsoda ellentét! Hol fogok kikötni? Kis németemnél is eleinte tiltakoztam, később önként beleegyeztem, ha bűn is, Isten, százszor megbűnhődtem érte, de az orosz erőszakba, tiszta szívem esküjével bizonyítom, nem egyeztem bele. És így Isten előtt szűz vagyok, teljes pompájában ragyog lilomos tisztaságom. „A püspöki körlevél”²⁹⁹

1945. augusztus 15., Nagyboldogasszony napja

Zúrzavaros fekete kausz³⁰⁰ van a lelkemben. Nincs kiút semerre sem. Nagyboldogasszony napján, 1945. aug. 15-én.

Hófehér Mária glóriás alakja jelenik meg lelki szemeim előtt. Megragad a rendkívüli látvány. Felemelkedve, megtisztulva távozom. A fehér fénysugár jelzi az utat, merre kell menni a borzalmas sötétségben, korunk, napjaink süppedő ingoványában, megrendült, meglazult lelki egyensúlyom sötét örvényei közepette.

Ó, a Szent Szűzanya szeret minket, szenvedő nőket, hiszen ő is szenvedett. Nincs a nő életének olyan mozzanata, amit az Ő életében fel nem találhatnánk. Kerestem, kutattam. Az én fájdalmas, könnyes karácsonyestémet nem találhatom meg az ő életében. Nincs a fájdalmas anya életében ilyen nap, nincs a fiatal, serdülő, ifjú hajdon Mária életében ehhez fogható borzalmas nap.

Hát az vajon nem ehhez hasonló, amikor a Szűz ifjú Máriának megjelenik az angyal és bejelenti, hogy anya lesz? Mária, aki Istennek már örök szüzességet fogadott, így válaszol: „Íme az Úr szolgáló leánya: legyen nekem a Te igéd szerint.”³⁰¹

Igen... Itt van az az életszakasz, amit a fiatal Szűz Mária is átélt, mint én, a szűz leány. Talán ez az a pillanat, amikor némi párhuzamot vonhatok. Ó, de Istenem bocsáss meg, nem, ilyet a Te Szűz Máriád nem élt át. Ez csak nekünk, földi leányoknak jár, akik korunk nagy áradatával elsodortattunk. Ezt csak a Te választott Szent Szüzednek nem juttatod osztályrészül! Minden egyéb szenvedést úgyis végigjárt Ő. Türelmesen, Isten

²⁹⁹ A Magyar Püspöki Kar A Szív című katolikus folyóiratban jelentette meg körlevelét 2 részletben, 1945. július 21-én és 28-án, melyben többek között kinyilvánította az egyház álláspontját az erőszakos esetekkel kapcsolatban: „Ha azonban erőszakot szenvedett valaki és abba belsőleg bele nem egyezett, nyugodt lehet, mert vétek nélkül van és Isten előtt szüzességének, vagy házasságának tisztaságának épségében ragyog.” (A magyar püspökök a magyar néphez [A magyar Püspöki Kar körlevele], A Szív, 1945. július 21., 2.)

³⁰⁰ Káosz.

³⁰¹ Lk 1,38.

akarataiban megnyugodva viselt mindent, és most az ég királynője. Lázadtam ellened, Isten, még ma sem tudom engedelmesen meghajtani fejemet szent akaratod előtt, de bocsáss meg nekem, égő könnyeim és a fájó emlékezés szüzességemre, a sok-sok gyötrelmem szolgáljanak elégtételül lázadásomért! Imádkozom most nagyon sokat, hogy lázadó szívvel ne támadjalak, Szent Istenség. Akarom, hogy így legyen, és Atyám, a jó szándékot nézd, ne a szívem érzéseit, majd az is idővel talán Szent akaratodhoz simul. Köszönöm, felséges Isten, hogy engem méltónak találtál arra, hogy szenvedni hagysz, hogy szent Személyed elleni sérelmeket – melyekkel megbántottak az emberek – az én szenvedéssel orvoslod. Köszönöm, hogy így felemeltél Magadhoz azáltal, hogy úgy megaláztál, hogy az ellened elkövetett vétkeknek én is elégtételül kerültem oltárodra, hogy fehér szüzességemet Neked adtam én is engesztelésül. Ó, mert az iskolában – emlékszem rá – jó M.[ater] Hatvani mondta, amikor Hazánk fekete jövőjéről beszélt, mintha tudta volna, hogy az Isten az ártatlanokat sem kíméli, a bűnösökkel veszniök kell, sőt a tiszta lelkek sokkal több megpróbáltatást és szenvedést kapnak. Az ő tiszta ártatlanságuk fogja megengesztelni az Úr haragját.

A Szűzanya egész élete egy nagy „igen” Istennek. Életének minden napja egy nyíló virágszál Isten kertjében.

Én is így akarok élni.

1945. szeptember 1.

Édes Marikám!³⁰²

Valamennyire lecsendesedett életem zűrzavaros folyása. Leülök, hogy végre Téged felkeresselek soraimmal. Remélem, otthon talál levelem. Megtalálom a régi Marikámat.

Utolsó leveletemet ma egy éve írtam a névnapodra. Kutató szemmel nézek körül magamban, vajon mit is küldjek Neked erre a kedves napra. Fáradt, meggyötört, elkínzott lelkemben nincs egy kicsiny kis hely sem talán, ahonnan adhatnék, küldhetnék Neked valamit. Pillantásom véletlenül kertünk virágtengerére téved. Mennyi illat, szépség! Soha ilyen özönével még nem nyílt, pedig a romokból magától nőtt.

Igen, Marikám, a virágok üzenetét, a virágok szellemét küldöm Neked névnapodra. A romokat építeni, új életet teremteni a mostani beteg lelkekben. Munkánk nehéz, fáradtságos, de a jó Isten ad elég erőt hozzá. Imádsággal, szeretettel induljunk és győzünk, mint a virágok.

De vajon győzünk-e? Nemzetünk életében is győzelmet vártunk... lehet, elvesztünk, egyéni életemben is győzelmet vártam, mégis elvesztem.

1944. okt. 19-én elmenekültünk a n[émet] visszavonulókkal. Útközben megismerkedtem egy főhadnaggal, és igen kellemesen teltek a menekülés első napjai. Az elhagyott otthon képe fájón fel-felbukkant olykor-olykor, az országút megrakott menekülői árva hazám szomorú sorsát idézték szemeim elé. Fáj a lelkem nagyon, és Augusztom is megérezhette a borongó lelkem tépelődéseit. Megfogta a kezem és vigasztalt. Erős férfikéz volt. Beléremegtem és hittem szavának. Győzünk. Mít számít nekünk az, amit most

³⁰² Nem beazonosítható, kire utal a naplóíró.

magunk mögött hagyunk, ha győzünk. Beszélgettünk egyébről, de a felhők nem osztottak el lelkemről.

Valamikor diákkoromban, de jó[l] tettem volna, ha jobban tanulom a németet, de az otthoni gyakorlatom most is átsegített a nehézségen.

Pesten elbúcsúztunk. A Leventekközpont³⁰³ minket a csepeli gyárba osztott be a hadiüzembe.³⁰⁴ Munkásnők voltunk, reggel 6-[től] este 7-ig dolgoztunk egyfolytában, de zászlónkon a győzelmet hordoztuk. Naivság. Két hét után harcszintér lett a sziget.³⁰⁵ Összes rokonságunk a Dunántúlon, Pesthez 22 km-re telepedett le,³⁰⁶ mi is odamentünk. Innen – ígéretemhez híven – írtam Augusztomnak, a (német) főhadnagynak. Válasz az ő személyes megjelenése volt, mert a szomszéd faluban voltak. Ekkor már jól tudtam beszélni, mert itt sokat sétáltunk Iduskával az ismerősökkel.

A jó Isten idegen nemzetek (ismeretlen) gyermekeit összehozta, hogy az ő szent és örök nagy törvénye beteljesedjék. Augusztom csapatával együtt odakerült ebbe a faluba. Boldog voltam. Két nap múlva azonban egy du. váratlanul megjelent. Kertünk késő őszi pompájában gyönyörködtem éppen. Két percig együtt voltunk. Marikám, nem tudom leírni, mi történt, fogtuk egymás kezét, két szép kék szeme fényesen tündökölt. Hirtelen átfogta a derekamat és megcsókolt. Még csak annyit mondott, visszajövök érted, és gyors léptekkel eltávozott. Hallottam a felharsanó dalát az elvonuló ezrednek. Budára mentek.

Karácsonyra készülődtünk. Szép álmok, boldog reménységek. Augusztom futárral másnap küldött levelet. A menyasszonya lettem. Az ünnepekre vártuk. Harmadnap azonban áttörték a frontot, negyednap hajnalban itt volt az ellenség.³⁰⁷ Budapest gyűrűben. Szenteste volt. Karácsonyfa helyett sötét pince, aztán pisztollyal 4 leányt elhajtottak. Én is köztük voltam. Tovább nem írom, Marikám, a sorsunkat tudod, éjjel orosz fegyverek kezében. Ma sem tudok imádkozni szívből, hiába olvastam a Szívben, hogy Isten

³⁰³ A leventebizottságok és a leventeegyesületek, valamint a hadtest-leventeközpontok felügyeletét és irányítását a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve a honvédelmi miniszter látta el a Leventeegyesületek Országos Központja útján. A naplóíró és testvérét a (helyi vagy országos) leventeközpont és a női önkéntes honvédelmi munkaszervezet együttműködésének eredményeképpen oszthatták be önkéntes munkaszolgálatra. Nem megállapítható, hogy a nővérek tagjai voltak-e a VKM 9800/1943. sz. rendelete értelmében megalakult leventeágy-mozgalomnak. A leventemozgalomról ld. még a 194. jegyzetet.

³⁰⁴ A Csepel-sziget északi részén elhelyezkedő Weiss Manfréd Művek egyike volt az ország legnagyobb hadiipari üzemének. 1939-től itt állították elő a Csaba páncélgépkocsit, a Zrínyi rohamlöveget és a Turán harckocsit. Az üzem beszállítóként részt vett a Botond terepjáró tehergépkocsik gyártásában. 1944. május 17-én a Weiss Manfréd Műveket a zsidó tulajdonosok személyes szabadságuk érdekében 25 év időtartamra átadták az SS-nek. A szövetséges légierő bombázásai (1944. április 3., június 14., 26., július 2., 27.) súlyos károkat okoztak a létesítményben.

³⁰⁵ A Csepel-szigeten a német–magyar csapatok 1944 novemberében alakították ki védőállásaikat. A hullámzó kimenetelű összecsapások a szovjet erőkkel az év végéig elhúzódtak a térségben.

³⁰⁶ A naplóíró Bia községre utal.

³⁰⁷ 1944. december 23-án a szovjet csapatok elérték a Bicske–Herceghalom–Bia vonalat, délutánra Bián és Herceghalmon megszűnt a német ellenállás. A szovjetek Budakeszit 1944. december 24-én reggel foglalták el. (UNGVÁRY 2013, 50.)

előtt ártatlanok vagyunk,³⁰⁸ hiába mondják a papok, hogy Isten méltónak talált az engesztelés áldozati oltárára.

Szent karácsony reggelén sírógörcsöt kaptam, és lelkemben összeomlott a felépített oltár. Megrendült hitem az Isten jóságában, és ez még ma sem állt helyre.

Én elvesztem, Augusztom is elveszett tragikus sorsú fővárosunk sötét, komor hátterében. Az ostrom minden egyes lövése hallatszott. A hírek, amiket kaptunk, borzalmak voltak. És Buda eleste után, amikor egy hét múlva hazafelé jöttünk, láttam mindent. Temető, rom az egész Buda.³⁰⁹ Két napig voltunk itt, mert a hídon nagy csapatszállítás volt. Jártuk a tereket, de a sírfeliratokat hiába néztem. Augusztom nyomtalanul eltűnt. Ó, egy ember a harmincezerből.....³¹⁰

Itthon az üres falak fogadtak bennünket. Dolgozunk keményen. Édesapámról a napokban kaptunk levelet. Ausztriában lett fogoly, a b.[átyámról] azonban ő sem tud semmit, valószínű, hogy ang.[ol] fogságban van.

Ne haragudj, M., hogy fájó életem panaszát küldöm el névnapodra, holott örömet kelene, hogy küldjek és valami szépet.

Itthon a hős hazaáruuló férfiak uralkodnak.³¹¹ Mondanom sem kell, hogy G. T. képét örökre kitöröltem lelkemből, és P.[-t?], a kollegám[at?] is hasonlóképp.

Most itthon var[r] I., én segíték neki. Lassan felejtetni kell, és az idő talán ezt a sebet is behegeszti lelkemben.

Befejezem leveletem. Marikám, kívánok névnapodra sok szépet és jót, és kívánom, hogy egész életedben olyan boldog légy, mint én voltam rövid menyasszonyságom idején. A jó Isten örök és mégis mindig új törvénye sok-sok öröm, szeretet, boldogság kútforrása. Ez a mi női hivatásunk, szeretni, boldognak lenni és nagyon-nagyon sokat szenvedni. Örök célunk így biztos.

1945. október 7.

Szomorú, komor őszi délután van. Fáradt a nap is, csak egy kis sugár mosolyog ki olykor-olykor a szürke, nagy felhők mögül. Szél fúj, változik a kép. Eltűnik a napsugár, a

³⁰⁸ Ld. a 299. jegyzetet.

³⁰⁹ Az ekkor Budapesten lévő 295 320 lakásból Pesten a lakások 80%-a maradt ép, Budán ez az arány csak 55% volt. Összesen 14 000 lakás teljesen megsemmisült, a budai oldalon ez a lakások 18%-át jelentette. A legtöbb kárt szenvedett városrészek sorrendje a következő volt: I., XI., XII., IV. és V. kerület. Pesten 60 000 m³, Budán 15 000 m³ törmelék keletkezett a harcok során. (Budapest Főváros Levéltára – Háborús kárstatisztika 1945: BFL IV. 1419.)

³¹⁰ A Budát védő német és magyar egységek 1944. február 11-i kitörése során kb. 19 250 fő esett el, míg az ostrom során összesen kb. 32 000 fő volt a német–magyar veszteség. (UNGVÁRY 2013, 222.)

³¹¹ 1944. december 21-én Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely a háborús állapotok és a közigazgatás teljes összeomlása miatt nem szokásos választás útján jött létre, hanem az ország felszabadult területein részben spontán módon, részben a Vörös Hadsereg támogatásával vagy nyomására megalakuló, a helyi közigazgatást szinte mindenütt kezükbe vevő nemzeti bizottságok delegáltjaiból állt. 1944. december 22-én egy Politikai Bizottságon keresztül megválasztották a debreceni székhelyű Ideiglenes Nemzeti Kormányt, a Moszkvai Magyar Bizottság tárgyalásain kialakított kormánylista alapján. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások nyomán megalakult koalíciós kormány hivatalba lépéséig funkcionált, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége 1945. november 15-én felmentette tagjait.

föld még síróbb, még szomorúbb arcot vág. Megremegnek a sárga lombú, félénk fűzfák, megborzad az egész kertünk. Október 7., tegnap okt. 6. Gyásznapi. Kicsiny kék sáv jelenik meg az égen, előbújik a napsugár is, de mégis olyan szomorú minden, mert tegnap volt október 6-a. Mosolygó kék ég, Augustom szép szeme is ilyen volt. A fekete koporsóban titeket láttunk, kedves hőseink, mert Ti magyar hősök vagytok, magyar szent Hősök. Az orgona búg, most ismét hallom: „Ments meg engem, uram, az örök haláltól”.³¹² Végigperegtek forró könnyeim arcomon, nem találtam vigasztalást, csak sítam. Fájón jöttek eléem a nemrég még élő kedves német fiúk. Ők ma már hősök, szentek, mint a nagy Tizenhárom.

1945. október 14.

Ó, Szűzanyám, Te jól tudod,
Nekünk csak szenvedés jutott.....
.....Magyarokra nézz
sorsunk mily nehéz, hát szánd meg
őket és véd meg őket, viharban annyit
szenvedőket.³¹³

Szenved a magyar, még most is nagyon és keményen, de talán a javulás felé haladunk. A kommunista párt megbukott.³¹⁴ Ébredünk. Azonban feketén, sötétben közeledik komoran korunk végzete, az atombomba-háború.³¹⁵ Lehet, sikerül elkerülni, lehet, nem. Újabb háború. Mennyit szenvedtünk már, ó, Szűzanyám, Te jól tudod, mi, ártatlan leányok!

A cseh husziták betörése idejében történt, hogy egy apáca két szemét küldte el a rablóvezérnek, csak[hogy] az odamenekült falu szüzeit megmenthesse.

Napjainkban Budapest egyik óvóhelyén történt, hogy az elfoglalt városrész oroszai tiszta leányszemekben akartak gyönyörködni. Leüzentek az óvóhelyre, és íme, kétszer annyi volt a jelentkező, mint amennyit kértek. Istenem, mivé lettünk! És csodálkozunk, hogy minket, magyarokat nem szeret az Isten. De igen.... minket szeret az Isten...

Nekünk csak szenvedés jutott, ó, Szűzanyám, Te jól tudod, láttad, amikor Isten engem és még sok-sok szűz, tiszta leányt az ő áldozati oltárára helyezett.

³¹² *Ments meg engem, Uram!*: egyházi gyászének, a *Libera me, Domine* fordítása.

³¹³ Hadifoglyok himnusza, amelyet templomi fohászként is énekeltek. Teljes szövegét ld. DUPKA 2014, 185–186.

³¹⁴ 1945. november 4-én rendezték Magyarországon a háború után az első szabad parlamenti választást, amelyen elsőprő többséggel a Független Kisgazda Párt nyert, és a Magyar Kommunista Párt egyértelmű vereséget szenvedett, ennek ellenére szovjet nyomásra koalíciós kormány alakult. A naplóíró azonban ebben a bejegyzésében feltehetőleg az egy hónappal korábbi, október 7-én tartott budapesti önkormányzati választásokra utal, amelyen az országoshoz hasonló eredmény született.

³¹⁵ 1945. augusztus 6-án az amerikai légierő a japán Hiroshima városára urán töltetű, augusztus 9-én Nagaszaki városára plutónium töltetű atombombát dobott le. A következő négy hónapban Hirosimában 90–166 ezer, Nagaszakiban 60–80 ezer ember hunyt el a bombázások hatásainak következtében, nagyjából felük a bombázások napjain. Japán augusztus 15-én feltétel nélkül megadta magát a szövetséges erőknek, s a megadási nyilatkozat aláírásával szeptember 2-án hivatalosan is lezárult a második világháború.

Egy fiatal főhadnagy is nap mint nap újabb nőket fogad lakásán,³¹⁶ ...majd jön az ellenség... ő is leül a bunkerba, ő is hazaáruló lesz.

Igen... ez a fiatal főhadnagy Gencsi Tibor... Megremeg egész lényem e név hallatára. Ma már lecsendesedett, rég elült az az üde, tiszta, tavaszi meleg fuvallat. Az élet ide-űzött, odadobott, sok mindent megértem, de még most is fáj az első szerelem.

Meggyűlöltem, örökre megutáltam G. T.-t, de most úgy érzem, hogy önmagam, leg-szebbnek hitt boldog ifjú első szerelmemet is meggyűlöltem. A virágos kert, a.... ő, nem érdemelted meg, G. T., egy ifjú hajadon ilyen szűzi, tiszta, eszményi szép szerelmét.

Ebben a pillanatban úgy érzem, kiábrándultam én már mindenből. A jelenből, a múltból, mit várjak a jövőtől?

Szelíd kék szem égető sugarát érzem magamon. Arcomon ég az első férfi első csókja, és olyan boldog vagyok Augustom karjaiban. De hol van már mindez? Hol van Ő?.....

Rajta keresztül eljutok Pistához ([Szegedi – gyorsírással]). Nem szoktunk találkozni, de tudom, ő is gondol reám, vágyódik utánam, mint én. Ma már tudom, mi a csók, tudom, mi az, egy férfivel egyesülni a szent szerelemben.

Ó, nem a múlt fájó sebeit akarom most takargatni. Az nem olyan, hogy elfeledjem valaha is. Soha-soha, még a legboldogabb percemben sem leszek igazán zavartalanul boldog.

Pistám, édes. Egymás szemébe nézünk, közeledünk egymáshoz. Forró ajakad követtelón rátapad az enyémre. Beléremegek. Forró véred lüktetését érzem és csak öllelek, öllelek végtelen szerelemmel.

Tovább visz a vágyam. Amit szűzleány koromban soha-soha nem gondoltam, el sem tudtam képzelni, hiszen még férfiszáj sem érintette ajakamat, nászéjtszakánk boldog birodalmába.

Fekszünk az ágyban, én Pistám karjaiban. Ajkunk egymásén. Forrón lüktet a vérünk, és szerelmünk vad vágyai visznek ismeretlen szent virágos utakon. P. csókol, nyelvével befurakodik számba, lábaival térdem közé. Meztelen testünk forrón lüktet. Egy pillanat még. Már szinte érzem, hogy a kapum nyitva áll P. előtt. Mélységes mély a vágy. Kemény fasza hozzám ér, már bennem is van. Mélyen behatol, de még most sem elég. Szétebb, szétebb a lábakkal, hogy még beljebb jöhessen! Egymásba mélyedünk teljesen. Még most sem elég.

Bennem van a szeretett férfi, mélyen, mint a virágban a termékenyítő méh. Egymásnak nyomjuk belső szerveinket erősen. Pistám nyomja még erősebben, mint én. Van ennél a földön nagyobb boldogság? Erősen lihegünk már, de Pistám még jobban akar közelemben férkőzni, méhembe behatolni. Engedem. Egy-egy nagyobb ugrás után jön az egész férfierejével hajtott boldogító kemény fasza mélyen a méhembe. Teljesen kitarulkozom. Még egy erős nyomás, és kezdhethük a nemzést. Hosszabbak lesznek a belső érintkezések, de annál erősebbek. Már nincsen semmi-semmi akadály, teljesen egyek vagyunk. Tudom, hogy gyermekem lesz Pistámtól, mert kell, hogy foganjak. Nem úgy,

³¹⁶ Gencsy Tibor saját visszaemlékezéseiben azt állította, hogy Budapest ostromakor részt vett több ember (Kállay Kristóf, Urbán Péter, egy Jankovich nevű tűzérőhadnagy, Déri Sári és egy Margó nevű zsidó lány) nyilasok előli bújtatásában a Veres Pálné utca 10. számú házban. (GYÖRFFY-VILLÁM 2007, 118.)

mint a borzalmak éjtszakáján. Elfáradtunk, csak azt veszem észre, hogy kiesik belőlem az a boldogító férfiszerv. De alighogy kiesett, újra egy ugrás, ő ismét bennem van. Sokkal erősebb ez, mint az első.

1945. október 21., vasárnap, 2 óra

Történelmi évforduló van ma, hazánk végzete.³¹⁷ Egyéni életemben is az első csók évfordulója (1944. okt. 22., vasárnap).

1944. okt. 19. reggel kint a piactéren néhány csomagot szorongattunk. Autók jöttek, autók mentek, zűrzavar és ijedt csend. Ekkor már mögöttünk volt az otthon, az elsírt könnyek. Leszámoltunk mindennel, menekülünk mi is, jön az ellenség. Kedves németek, hogy segítettek felszállni, hogy vigyáztak reánk egész úton! Öreg bácsik voltak már, talán saját gyermekeiket látták bennünk. Minden gondolatunkat szinte kiolvasták. Mi volt az országúton, Istenem! De elfeledtük a fájó érzéseket, legalábbis úgy igyekeztünk. A bácsik szórakoztattak, aztán nemsokára két fiatal is akadt, a kék szemű, szép kis Wolfgang és a barátja. Wolfgang el akart vinni Németországba feleségének. Valahányszor megálltunk, mindig jöttek ők ketten. Útkanyarnál integettek, mert mi hátul ültünk és jól láttunk mindent. [Nagy]Kállóba[n] már nagy volt a torlódás, az ellenség már a határban volt.³¹⁸ Ó, ezt elgondolni, hogy itt az ellenség! Feledni, csak feledni. Rövid pihenő Nyíregyháza előtt. Derűsen mosolyog le reánk az őszi nap. Sárgán, szomorúan integetnek a fák, mintha ők is menekülnének. Wolfganggal sétáltunk. Kis szőke, édes, ragyogó mosolygású kék szeme másfelé vitt gondolatban. „Ersike! Ich liebe dich”³¹⁹ és Te leszel a feleségem. Sok autó elhagyott bennünket, mi az országúton oly kicsinyek voltunk, és mégis mindenki megnézett bennünket. Német katonák üdvözöltek, reám mosolyogtak. Ó, akkor még nem tudtam, mit jelent egy frontkatonának a leányszem tiszta ragyogása, a menekülőnek a szeretet.

³¹⁷ 1944. október 16-án a németek őrizetbe vették Horthy Miklós kormányzót, fiát, ifj. Horthy Miklóst pedig elrabolták. A kormányzó végül aláírta lemondását és Szálasi Ferenc kormányalakítási megbízását. Szálasi, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom pártvezetője elnökletével aznap megalkult a Nemzeti Összefogás Kormánya. Ugyanebben az időszakban zajlott az úgynevezett alföldi páncéloscsata, amikor a naplóíró szűkebb páttriája, Debrecen és Nyíregyháza térsége került szovjet ellenőrzés alá (október 20-án, illetve 31-én.)

³¹⁸ 1944. október 6-án a 2. Ukrán Front szovjet csapatai csaknem 800 km-es arcvonalon támadó hadműveletbe kezdtek a velük harcoló román csapatokkal egyetemben. Az Észak-Erdélyből visszavonuló 2. magyar és 8. német hadsereg Debrecen–Nyíregyháza felé hátrált; október 9. és 20. között elhúzódozó harcselekmények folytak Debrecen térségében, melyben a védekezés fő erejét a III. német páncéloshadtest biztosította. Debrecen október 20-án foglalták el a szovjetek, ugyanezen a napon előrevetett osztagaik elérték Balkányt és Nagyállót, valamint Nyíradony irányából Nyírbátor felé is szovjet csapatok nyomultak előre. Október 21-én a szovjet erők elfoglalták Nyíregyházát is. Az ezt követő ún. nyírségi csatában a magyar és német erők sikeresen körülfogták Plijev altábornagy csapatait és 26-án visszafoglalták Nyíregyházát, de a siker rövid életű volt, október 31-re a szovjetek másodszor is elfoglalták Nyíregyházát, s november 3-án hajnalban a németek feladták a tokaji, napközben pedig a tiszadobi hídfőt is. Ezzel a Tiszántúl teljes területe szovjet kézbe került. (SZÁMVÉBER 2002, 285–335.)

³¹⁹ Szeretlek (német).

Tovább mentünk. Nyíregyháza, kedves városom, 2 éve nem láttam, Isten veled. Megeredt az eső, a bácsik betakartak, sátort vontak fölénk és szórakoztattak.

Gyorsan haladtunk, Tokaj, Rakamaz szép hegyes utain. Előttünk, mellettünk hegy, mily kicsinyek vagyunk, a természet csodái hogy lemosolyognak szeretettel reánk. Tisza, már ezen is áthaladtunk. Mennyi ismerős, mindenki menekül. Elfeküdt a nap, fekete lesz lassan minden. Előttünk még nagy út van, hol lesz a pihenő? Megjelenik az égen a repülő, vigyáz reánk.³²⁰ Fények gyulladnak ki, az egész országúton már csak fénypontok jelzik a mozgó autókat. Elakadtunk. Nem kell leszállni a dámácskáknak! Sötétbe[n] sokáig tartott, amíg kiemeltek. Ügyes, praktikus a német, soha ilyen bajtársiasságot, ilyen mély szeretetet egymás iránt azóta, sem azelőtt, nem láttam. Az a segítő-készség, az a vidámság, az a derűs lélek, azt hiszem, csak egyedül a német nép tulajdona. Bodrogkisfaludon már a kész szállás várt reánk. Az egész menet parancsnoka, a szőke, kék szemű unterofizier³²¹ minket különösen kedvelt a 20 leány közül. Egész nap ennivalóval látott el, most leszedtek bennünket és aludni vittek. Ó, akkor arra még nem is gondoltunk, hogy félni is kellene, mint ma a rusziktól. Nyugodtan reabíztuk magunkat a német katonákra. Lovagias nép a német, nőikkel szemben kifogástalan lovag, az az öntudatosság, büszkeség, mely minden német férfi tulajdona, ha nő előtt áll, meghajlik, alázatos szolgája, igazi lovagja lesz a nőnek. Bodrogkisfaludon ismertük meg azt a szép, vaskeresztes³²² főhadnagyot is. Nagy meglepetésünkre magyarul üdvözölt. Ezen az estén történt, hogy Wolfgangom árva kis fejét ölembe hajtotta, én megsimogattam, mert sajnáltam szegényt. Ha akkor tudtam volna, hogy önkénytelen megérzésem be fog teljesedni! Elkísért a szállásig. Gyönyörű kis villában, egy jó öreg kisasszony szép szobájában nagyot és mélyet aludtunk. Másnap tovább Miskolcig. Emelkedett az út, gyönyörű kilátás. Végeláthatatlan hosszú sorokban kígyóznak az autók. Ez így folyt már talán egy év óta Sztalingrádtól. Menekülés. Ki látja és ki veszi észre az út szélén üldögélő sápadt, kimerült embert, aki talán utolsókat leheli már? Zsidó munkatáboros,³²³ fogoly, mene-

³²⁰ A visszavonuló német–magyar csapatok szárazföldi erőinek légi támogatását 1944 októberében a német 4. légiflotta I. repülőhadteste, illetve később a magyar 102. repülődandár alakulatai végezték. Ez mintegy 676 meglévő német repülőgépet jelentett (átlagban). A 4. légiflottának alárendelt magyar 102. repülődandár állományában 1944. szeptember 30-án 65 repülőgép volt. (SZÁMVÉBER 2002, 130–131.)

³²¹ Unteroffizier: altiszt (német).

³²² A Vaskeresztet (egyenlő szárú, fehér szegélyű kereszt, amelynek szárai a kereszt középpontjától távolodva egyre szélesebbek lesznek) Karl Friedrich Schinkel építész tervezte. Schinkel a teuton lovagok által a 14. században viselt keresztből mintázta a kitüntetést, a Vaskereszt formája pedig 1870 óta egészen napjainkig a német fegyveres erők jelképe. A kitüntetést a német történelem több szakaszában is kiadták, a kiadás évét a keresztben mindig megjelenítették. Az első világháborús Vaskeresztet az 1914-es, míg a második világháborús kitüntetések az 1939-es évszámot hordozzák a kereszt alsó szárán.

³²³ Az 1942:XIV. tc. értelmében a zsidók vagy zsidónak minősítettek honvédelmi kötelezettségüknek csak kisegítő munkaszolgálatlal tehettek eleget. Az 1944. június 17-i 151.158/eln.42.-1944. sz. HM rendelet értelmében a hátszágban dolgozó zsidó munkaszolgálatosokkal hadifogolyszerűen kellett bánni. A fronton a munkaszolgálatosokkal gyakran életveszélyes feladatokat (pl. aknaszedést) végeztettek. 1944. március 19., az ország német megszállása után egyre drasztikusabb zsidóellenes intézkedések kezdődtek, 1944. május 15. és július 9. között a magyar hatóságok közreműködésével 437 402 főt deportáltak. (RAVASZ 2003, 123–129.) A naplóíró szűkebb pátriájában, Szabolcs megyében 1944. április 16-án a Nyíregyházán kijelölt gettóba szállították a környező települések zsidó lakosságát,

kült, magyar, német, senki sem kérdi. Mindenki megy az ismeretlen felé. Ez a szegény vándor pedig ott marad az út szélén temetetlenül, mint azok a lovak, amelyeket a mögöttünk levő útszakaszokon láttunk. A német katona itt is ember, felebarát. Ideje mindig akad, hogy eltemesse az útszéli vándort. Nem messze innen, határunkban is van egy sírhant. Ki tudja, hány katona pihen alatta, és a sírhant fejénél az örök béke és szeretet szimbóluma a kereszt. Mert a németek nem gyűlöltek, a hazáért harcoltak és haltak meg. A hetes autócsoport haladt tovább. Bácsiink meséltek és vigasztaltak. Karácsonyra otthon leszünk.

Miskolcon elbúcsúztunk igen érzékenyen. Wolfgang „Szerbusz”, így köszönt. Ők továbbmentek. Mi csak harmadnap, egy újabb autócsoporttal. Én egyedül (Idu nélkül), a főhadnagy, mint egy zsákot, feltett a német fiúk közé. Örömmel üdvözöltek, ismeretlenül is, és egészen beültettek az autó belsejébe, Augustom mellé. A jó Isten rendelte ezt így. Ez az első csók mentett át a borzalmak útján ismét a vágyak, a tiszta, szép álmok világába. Mert ez volt az a férfi, akitől ma egy éve, talán éppen most, kaptam az első édes, álmokkal, vágyakkal teliszótt csókot. Miskolctól Budapestig karjaiban tartott ez a férfi. Ó, mint az üldözött kismadár, úgy bújtam erős karjaiba. Miskolc is már fél az ellenségtől, mint a feltúrt hangyaboly, olyan volt.³²⁴ Ma már jobban megértem annak a németnek is a lelkivilágát. Ő is menekült, mint én, az ellenség elől. Nem akarta, hogy lássam az országút vándorait, a sok nyomort. Magához vont erős karjaival. Nemzeti tragédiánk minden bűját háttérbe szorította most az a hatalmas érzés, mely ekkor ébredezni kezdett bennem. Kora reggel volt. Pistám kék szeme itt ragyogott mellettem. Úgy éreztem, ő az, vállára hajtottam Augustomnak fejemet, ő átfogott karjaival, és így tettük meg az utat Budapestig. Délutánra fordult az idő, komor őszi délután, sárgán zizegve hullanak a falevelek. Elmúlás, enyészet. Örök élet, örök szerelem dalolt bennünk. Égő arcom még égőbb lett, mikor ragyogó kék szemébe néztem, még jobban tüzelt, mikor vállára hajtottam és ő azt súgta fülembé lázasan: „Ich liebe dich”.³²⁵ Pistámra gondoltam én ekkor, és talán ezzel magyarázhatom meg azt, hogy rövid fél nap alatt olyan mély lett az a szerelem. Mert amikor Pestre értünk, és ütött a búcsú órája, már nagyon fájt az elválás. Kezem a kezébe[n], arcomon forrón remegő ajaka. Hosszan, némán, sokáig így maradtunk. Augustom! Soha többet nem láttalak. Édes csókod forró, boldog, fehér emlékét ma is szeretettel őrzöm, mert ami azután jött..... nem folytatom, itt megállok.

Ma már csak egy halk imádsággal kereshetlek fel, Augustom. Csak a jó Isten tudja, hol vagytok, kedves fiúk. Fáj reátok emlékezni, pedig egy éve már annak. Temetőnkben a 9 német árva sírdombja hozzátok visz el Budapestre. Jeltelen sírban, mindenkitől elhagyottan, talán gyűlöltén pihentek Ti, Hősök. A tobzódó, léha fiatalság táncol szent poraitok felett, de mi mindig szeretettel, imádságos lélekkel közeledünk felétek.

ahonnan május elején környékbeli tanyákon, majorságokban kialakított gyűjtőtáborokba vitték őket. A deportálásuk Auschwitz II. Birkenau felé több hullámban, május 14. és június 4. között történt. (Bővebben ld. NAGY 2004.; SÁGVÁRI 1994.)

³²⁴ A szovjet csapatok Miskolcot 1944. december 3-án foglalták el. (SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009, 138.)

³²⁵ Szeretlek (német).

1945. november 1.

Szép lett a németjeink sírja, virágos, mint az egész temető. Pistám is kint volt, nem találkozunk, pedig közjegyző úr a rendőrségen van. Hazajöttek. Egy évvel ezelőtt Csepelen voltunk, aztán jött az a pár szép hét, majd leírom. 1945. okt. 31-én kaptunk a bátyámtól, kelt 1944. okt. 15-én, egy levelet. Több mint egy évig hányódott. Ezen a napon kaptuk az első hírt is róla egy év után. Donauban³²⁶ van, angol fogságban.

1946

1946. február 3.

Bizony már [19]46-ot írunk, hogy siet az idő! Mindent magával ragad, mindent eltemet. Szín, pompa, szépség, ragyogás, szerelem, napsugár, tavasz, nyár, tél és ősz, minden elmúlik. A diákélet örömeivel, fájdalmaival ma már a múlté (első diákkori szerelmem, G. T. is csak az emlékeké). Úgy érzem, hogy nekem már csak a múltban van szép, a jelen sivár, a jövő reménytelen. Összetörte ábrándos fehér leányságomat az az orosz katona, feldúlta harmonikus bensőmet az élet, a háború kíméletlen vaskeze. Szép napokat is adott az Isten nekem régen, de ezt is az én sugárzó, tiszta, gyermeki rajongásom vont be ragyogással, mert valójában mindig pokolban éltem, szüleim poklában, a családban. Szőke, halvány rózsás arcú, karcsú kis diákleány voltam. Szemem tudott fényesen ragyogni, lelkemből állandó tömjénillatként szállt az imádság az ég felé, de mégis pokolban éltem bűnös nemzetem körében. Az Isten kedvence voltam, mert amikor ütött a nagy pillanat, az elégtétel órája, nem kímélt. Az engesztelés oltárára tettem Augustom forró, lilimos csókját, ölelését, szerelmét. Nemsokára én magam is odakerültem. Nekem már az élet nem adhat zavartalan boldogságot. A karácsony régen örömet jelentett nekem, az idén fájó emlék volt. Életem legborzalmasabb napjának évfordulója. A másik, ahonnan örömet, boldogságot vártam, a szerelem. Rútul összemarcangolt, szerteszaggatott leányságom keserű emlékét idézi ez is.

Örömtelenül a lélek mélyén, de mosollyal az arcomon kell járnom, és ezt ez alatt az utóbbi év alatt már úgy megszoktam. Nem tudja azt senki, hogy egy ártatlan szív első fehér szerelmét, tiszta csókját, forró szerelmes vágyát szakította szét az az orosz katona, akit a Sors 1944 karácsony éjszakáján fehér liliomom összetépésére rendelt. Az ajak lehet néma, a szív fáj tán örökre.³²⁷

³²⁶ A naplóíró itt valamely Duna-menti településre utalhat, mely a kontextus alapján sajnos közelebből nem meghatározható.

³²⁷ Az utolsó mondat talán „Az ajak lehet néma, de a szív nem...” idézet parafrázisa (Gárdonyi Géza *Isten rabjai* című regényéből), mely az 1941. május 30-i és az 1941. november 9-i naplóbejegyzésekben is szerepel.

Édes Marikám, milyen jó, hogy Téged a háború gigászi küzdelme nem sodort el, hogy Téged most is megtalálalak! Hogy miért nem írtam előbb?

Karácsonykor együtt volt az egész család. Édesapám is. Késérűen csalódtam. Azt hittem, ez a helyes, ha ennyi szeretetlenség után az összetartozóknak most már együtt kell lennie. Egész ünnep alatt veszekedés volt. Még ez is tetőzte lelki gyötrelmeimet. Na de már elmúlt.

A napokban volt a Stefánia-bál.³²⁸ Mennyire más ez is, mint a régi! Legalábbis nekem. Hiányzik valami az életemből. Mindaz, ami régen oly boldoggá tett, könnyeddé, vidámmá, az ma már hiányzik belőlem. Nem is maradtunk sokáig, csak az előadás végéig. Még hegednie kell a sebnek, a zene csak feltépte bennem mindazt, amit már elfeledtem.

É.[des] M., ne haragudj, hogy ilyen fájó levelet írok! Jólesik néha a bánatot kiadni. Jó lenne bizony, ha kibeszélgethetnénk magunkat.

Én (jelenleg) még mindig itthon vagyok. Pihenni kell, mert egy kicsit lefogytam. Pedig talán ha dolgoznék, sokkal jobb lenne. Régi gazdám³²⁹ internálótáborban van, őt megvárom.

Most, hogy az időt hasznosan kihasználjam, tanulok németül és franciául, a bátyám tanít. A jövőm hogy fog kialakulni, még nem tudom. Dolgozni fogok, sokat olvasni, és a szabadságomat külföldön fogom tölteni. Ez az én álmom most, semmi más. Legszívesebben külföldre mennék, hogy elfeledjem népünk iszonyú vonásait. Ott távol talán odáig jutnék, hogy vágyódom vissza szeretett hazámba. Mert Magyarország³³⁰

1946. február 24.

Vasárnap, 1946. február 24. Egy szót ma nem imádkoztam a templomba[n]. Lezüllöttem, testileg, lelkileg. Ide kellett eljutnom. Dacos göggel állok szembe az Úr Istennel. „Miért tetted ezt velem, Isten? Miért? Tiszta, ártatlan, naiv, szőke törekénységemet idehoztad. Nem is éltem még annyit, hogy ennyi büntetést kelljen elszenvednem.” Énekelt a kar a templomba[n], én pedig Istennel veszekedtem. Ma már nem tudom igazságossága előtt alázattal meghajtani a fejemet.....

Sötét februári nap van odakint. Lelkemben a vihar, a feketeség még nagyobb. Harangoznak. A szelíd, monoton, örök harangszó az Istenhez hív most is. Isten! Ő volt, Ő van és lesz is mindenkor. Gyarló ember, te... Erzsike, térj magadhoz! Miért bántod az Istent? Ő örök... Ezt a két-három elmúlt évet hasonlítom össze az Ő nagyságával?

Nem folytatom az elmélkedést, itt megállok. Folytatom menekülésünk további leírását. Augustom búcsúcsókjánál tartottam. Aztán se szerét, se számát nem tudom azoknak, akik még búcsúkézfogásra odajöttek. Augustom mindenütt mellettem. Aztán ők indultak, mi is. Hosszan integettem, míg elnyelte őket a főváros. Mi, a menekültek a Homok utcai iskolába³³¹ mentünk. Vidám volt mindenki, a lányok, fiúk. Én is, mert égett

³²⁸ A Stefánia-bál a 20. század eleje óta a Budapesti Stefánia-palotában farsang tájkán, tehát február végén megrendezett bál, a Horthy-korszakban jelentős társasági esemény.

³²⁹ Erzsébet itt egykori munkaadójára, a nyírbátori közjegyzőre utalhat.

³³⁰ A naplói író itt félbehagyta a mondatot.

³³¹ Feltehetőleg a VIII. kerületi, Homok utca 9. alatti iskola.

az arcom az első csóktól. Csak este fájt, hogy már vége is van bimbózó szerelmünknek. És ahogy vergődtem a búcsú fájdalomaitól, az első édes csók gyönyöreiben otthon maradt, árva Pistámra gondoltam.

Pista... ma, 1946. febr. 24-én megremegek, ha gondolatban is találkozom veled. Tudom, hogy Te szeretsz. Akkor is tudtam, de már késő volt. Ő már az ellenség kezében van. Megismertem a szerelmet az orosz karjaiban. Undorító... lélekben szűzen maradva, ijedten, tétován, de kusza érzéki emlékek utóízével. Egyébként mindenkitől becézett, kényes, szeszélyes, kislányos szerepembe élem vissza magamat, az olyan kislányéba, aki csodálatos büntetéseképpen Istennek, bűn nélkül megfürdött a szerelem kéjében. Mert ma már nem a borzalmak emléke él bennem, hanem a természet rendje szerint követelem a szerelmet. Megismertem, igen, és most álmomban, ébren nem tudok szabadulni a szerelem gyönyöreitől....

Aztán Csepelre kerültünk a hadiüzembe. Korán keltünk, későn feküdtünk, nem volt idő semmire. Pesten menekültkonyhán étkeztünk. Itt még az sem volt. Ó, de sokat éhezünk!

1946. március 3.

Tegnap, ma, holnap. Születés, szerelem, halál. Születtem, mert születnem kellett. Születtem, hogy vezekeljek.

Csodálatosan szép, ragyogó volt az ég ma. És mégis valami nyomta ólomsúllyal a lelket. Valami nagyon fáj, de nem tudom, hogy mi.

Szerelem... diákkoromban édes melegség áradt el bennem e szóra. Diákkoromban imádkoztam, amikor tavasz volt, halk imát rebegtem ibolyanyíláskor, rózsavirágzáskor, halk fohász szállt ajkamról akkor is, amikor szívem az első szerelem virágával illatozott, és mindig, mindig templomban jártam, valahányszor Őreá gondoltam. G. T. volt az Ő. Tiszta, szűzi szerelem volt. „Milyen boldog lesz, kedves leányok, közületek az, aki tiszta, szűzi szerelmét adhatja annak a férfinak, akit szeret”, mondotta az én kedves M.[ater] Taufferom.

Igen... én a lelkem mélyén, a természet ezt belém oltotta, ösztönösen éreztem, hogy nagy és szent titok előtt állok. A szeretett férfinak adni egész eddigi életemet, mindent.

Akkor még nem tudtam én, mi az a szüzesség. Nem tudtam, hogy ennek fizikai értelme is van. Nem tudtam még akkor éjtszaka sem. Ártatlan, naiv, szende kisleány. Még amikor ágyba dobott, akkor lelkem mélyén fellélekzettem, talán nem fog bántani már, mert lefeküdt. Nem tudtam, hogy ez ágyban történik. Nem tudtam, mi az, amit a kezembe ad. El nem tudtam képzelni, miért fekszik reám. Aztán amikor hozzámért, már ösztönösen védekeztem. Ó, de az én erőm.... Halálra váltan már csak azt éreztem, hogy nagyon fáj, nem tudtam, mi az, ...miért. Nem tudtam, mi az a forró, ami előtött egyszerre.... Miért vérzek. Másodszor is miért ömlik belőlem a vér és fáj.... Istenem, de elhagytál azon az éjtszakán! Ma már tudom... tudok mindent... Istenem, úgy fáj ez a tudat, hogy én már kifosztott, bemocskolt prostituált leány vagyok. Lelkem mélyén homályosan, ködbe burkoltan élő leányálmom, a nászéjtszakám ilyen lett, amire gondolni is fáj. Ez teszi napjaimat oly ködös, borongós, fekete gyásszá. Ez üli lelkemet olyan ólomsúllyal.

Elcsendesedett a vihar nemzetünk életében, egyéni életemben kettőzötten dúl. Fáj minden gondolat, tett és érzés.

Ma már a németem egyetlen csókját őrzöm csak reménytelenül, boldogan. Őt nem felejttem el, de vissza hiába várom. Érzéseim lassan visszavezetnek Pistához ([Szegedi – gyorsírással]). Az ő ragyogó kék szeméből Augustom szerelme sugárzik felém. Augustomé, akitől az első szerelmes csókot kaptam, és akinek ragyogó kék szemére örök fátyolt borított egy orosz golyó halálos³³²

Nem gondoltam, hogy harmadik füzetemet így fogom befejezni. Nem én fejezem be, az élet diktálja. Keményen, kegyetlenül, és nekem írni kell... írni... írni... írni.

Halál a harmadik és egyben végállomás. Addig még sok mindent fogok írni. Boldogságot, örömet, azt hiszem, keveset, mert a boldogság forrása önmagunkban van. Engem pedig már kifosztottak.

[A harmadik füzet itt véget ér.]

---

³³² A naplóíró itt félbehagyta a mondatot.

KÁNTÁS BALÁZS, KUNT GERGELY, SZABÓ PIROSKA, SZERÉNYI ILDIKÓ

A NAPLÓ TÁRSADALOMTÖRTÉNETI KONTEXTUSBAN

Prológus – a napló története

Bicskey Erzsébet, a későbbi Gelencsér Józsefné második világháború éveiben írt, egészen pontosan 1940–1946 között keletkezett naplója meglehetősen kalandos úton került Szabó Piroška, a forráskiadvány egyik készítőjének magántulajdonába. Az akkor még másodéves egyetemista 2008-ban egy lomtalanítás során, egy lomkupac tetején, a Budapest VII. kerületi önkormányzat Dózsa György úti idősek otthona előtt találta meg a Horthy-korszakbeli, egyszerű iskolai füzeteket, melyek a második világháborút átélt, akkor fiatal nyírbátori lány, az 1922-ben született Bicskey Erzsébet naplóját rejtették. A megtaláló Szabó Piroška apai nagyapjának testvére, Szabó Klára, Budapest Főváros Levéltárának nyugalmazott főlevéltárosa már 2012–2013 körül felvetette annak lehetőségét, hogy a „talált szövegből”³³³ akár készülhetne egy forráskiadvány, s a füzeteket esetleg levéltárba is lehetne adni, ám az értékes magánirat még így is évekig feldolgozatlan maradt. Kántás Balázs irodalomtörténész, aki egyúttal a naplót megtaláló Szabó Piroška párja is a magánéletben, 2016-ban levéltárosként kezdett dolgozni a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, Szabó Piroška pedig az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárosa lett. A közgyűjteményi munkakörnyezetben egyre inkább magától értetődő lehetőséggé kezdett válni, hogy a Bicskey-napló szakszerű feldolgozásra és közlésre érdemes, és ezt erősítette meg végül Szabó Csaba, a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója, valamint Csősz László, Klettner Csilla és Szerényi Ildikó, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára főlevéltárosainak szakmai véleménye is. Végül 2018 első hónapjaiban külön forrásfeldolgozó kutatócsoport alakult a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárán belül, melyben Kántás Balázs levéltáros, Szerényi Ildikó főlevéltáros, továbbá Szabó Piroška könyvtáros, valamint az elsősorban második világháborús kamasznaplókat kutató Kunt Gergely társadalomtörténész, a Miskolci Egyetem adjunktusa vett részt. A forrásfeltárás során a további alfejezetekben taglalt információk kerültek napvilágra a naplóíró, Bicskey Erzsébet és családja, szűkebb környezete történetéről.

Bicskey Erzsébet családi háttere

A második világháborús naplót hátrahagyó Bicskey Erzsébet, teljes nevén Bicskey Erzsébet Mária Terézia 1922. december 21-én született a ma Bács-Kiskun megyéhez tartozó Izsák községben. Apja, Bicskey Elek (született: Bácsstopolya, 1898. szeptember 30.),³³⁴ illet-

³³³ Vö. Z. VARGA 2014.

³³⁴ Kalocsai érseki tanítóképző intézet értesítője 1914, 43.

³³⁵ MNL SZSZBML VI. 501. IX. a. Bicskey Elek kézzel írott szakmai önéletrajza; MNL OL W 202 MF A2800-0030 MNL Mikrofilm anyakönyvek adatbázis.

ve anyja, Sárközy Erzsébet (született: Csúrog, 1894. december 9.)³³⁵ mindketten vajdasági születésűek voltak, szakmájukra nézve pedig mindketten tanítók: Sárközy Erzsébet a kalocsai érseki tanítónőképzőben, Bicskey Elek a kalocsai tanítóképző intézetben végezte ez irányú tanulmányait.³³⁶ Bicskey Eleket nem sokkal 18. születésnapja előtt behívták katonának, harcolt az első világháborúban,³³⁷ kitüntetésekkel kapott,³³⁸ 1917. október 1-én zászlósi, majd 1918. február 1-én tartalékos hadnagyi előléptetést ért el,³³⁹ a háború után pedig végig tartalékos katonatiszt maradt. 1918-ban nevezték ki elemi iskolai tanítónak.³⁴⁰ A Vajdaság első világháború utáni Szerbiához csatolása nagy traumaként sújtotta a leendő családfőt: Bicskey Elek nem tudott szerbiül,³⁴¹ ezért szülővárosában és a Bácskában tanítói állást nem vállalhatott,³⁴² így átköltözött a csonka Magyarországra, ahol Bács vármegyében, Izsákon és Kunszentmiklóson lett elemi iskolai tanító. Egy tanító kollégája, bizonyos Sárközy Sándor³⁴³ Erzsébet nevű,³⁴⁴ ugyancsak tanítói képesítéssel rendelkező lányát³⁴⁵ vette feleségül 1921-ben,³⁴⁶ nemsokára pedig megszületett első gyermekük,

³³⁶ Bácska a kalocsai egyházmegye része volt, a kalocsai tanítóképzők növendékei többnyire ebből a régióból kerültek ki. A politikai határok változása az egyházmegyét is kettészakította: területének háromnegyede, plébániáinak és lelkészégeinek kétharmada, papságának több mint fele az országhatáron túlra került. (Ld. BARTH – BARTHÉ BERHIDAI 1983.) A tanítóképzés négy évfolyamon történt, s tanképesítő vizsgával zárult. Sárközy Erzsébet az elemi tanítónőképzőt végezte el az 1913/14-es tanévben (*Kalocsai érseki tanítónőképző intézet értesítője* 1914, 55.); Bicskey Elek pedig ugyanekkor, az 1913/14-es tanévben kezdte meg tanulmányait a kalocsai tanítóképzőben (*Kalocsai érseki tanítóképző intézet értesítője* 1914, 43.), amit a besorozása szakított meg 1916-ban.

³³⁷ Bicskey Elek első világháborús részvételére vonatkozóan fennmaradt egy szolgálati lap a HM Hadtörténelmi Levéltárban, melynek tanúsága szerint 1916. július 1-től 1917. február 25-ig a mögöttes országrészben szolgált a magyar királyi 6. honvéd gyalogezredben, 1917. február 25-től 1917. november 20-ig pedig harctéri szolgálatot teljesített a IV. hadsereg kiképző csoportjánál az olasz fronton. Ezután hastífusz miatt az észak-olaszországi San Vitóban, majd Udinében, Ljubljánában, végül Szabadkán volt kórházban. (HL AKVI 36125.)

³³⁸ Bicskey Elek I. és II. osztályú vitézségi és bronz vitézségi érem kitüntetésekben részesült. (HL AKVI 36125.)

³³⁹ Uo.

³⁴⁰ A vallás- és közoktatásügyi miniszter Bicskey Eleket 1918. július 18-i hatállyal nevezte ki állami elemi iskolai tanítónak. Ld. Hivatalos Közlöny, 1918. augusztus 1., 403.

³⁴¹ Ld. Bicskey Elek első világháborús szolgálati lapját. (HL AKVI 36125.)

³⁴² 1921-ben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság vallás- és közoktatásügyi minisztériuma előírta a kötelező államnyelvi vizsgák letételét a nemzetiségi tanítók számára, amit 1923-ban és 1928-ban is elrendeltek. A magyar tanítók hányattatásairól beszámolt a magyar nyelvű Délbácska című napilap is. (*Vizsgáznak a tanítók*, Délbácska, 1928. március 10., 1.)

³⁴³ Sárközy Sándor eredetileg Scharfenberger Sándor néven született, saját és gyermekei nevét belügyminisztériumi engedéllyel 1900-ban változtatta magyaros hangzásúra. (MNL OL X 91 MF 30804-004591 Névváltoztatási kartonok.)

³⁴⁴ Sárközy Erzsébet a Csúrog települési születési anyakönyvbe 1894. december 9-i dátummal, Scharfenberger Erzsébet néven lett bejegyezve, apja neve Scharfenberger Sándor, aki szakmájára nézve kántortanító. (MNL OL W 202 MF A2800-0030 MNL Mikrofilm anyakönyvek adatbázis.)

³⁴⁵ A vallás- és közoktatási miniszter Sárközy Erzsébetet 1917. január 30-i hatállyal nevezte ki állami elemi iskolai tanítónővé. Ld. Hivatalos Közlöny, 1917. február 1., 50.

³⁴⁶ A házassági anyakönyv tanúsága szerint Bicskey Elek 1921. április 1-jén Budapesten kötött házasságot a nála négy évvel idősebb Sárközy Erzsébet Margit Ilonával. (BFL XXXIII. 1. a.)

Bicskey István³⁴⁷ is. („*Nem tudom, melyik év áprilisában esküdtek örök hűséget egymásnak, és a bátyám már augusztusban megszületett. Ez nagy bűn, amire még jött az, hogy folyton veszedtek*” – elmélkedik szülei házasságáról a naplóíró az 1941. június 4-i bejegyzésében.) Bicskey Erzsébet nem sokkal később, 1922. december 22-én látta meg a napvilágot a Bács megyében tevékenykedő tanító házaspár második gyermekeként, majd ugyancsak egy-két év korkülönbséggel megszületett Erzsébet húga, Bicskey Ida is. A forrásként közölt napló tanúsága alapján a szülők házassága nem volt túl jó, Bicskey Elek a naplóíró gyermekkorának közelebről meg nem határozott időszakában gyakran verte feleségét és feltehetőleg gyermekeit is. (Különösen szomorú képet fest erről a naplóíró 1943. november 6-i visszaemlékezése, melyben így ír bátyjáról: „*Még gyermek volt, amikor egy csetepaté után, amikor apám oly nagyon megverte anyámat, rá került volna a sor. Félelmében elbújt a tengeribe.*”) Nem rekonstruálható pontosan a szülők későbbi tanítói pályafutása, sajtóforrások szerint 1920 után 4 évig Bicskey Elek Izsákon, majd a következő 3 évben Kunszentmiklóson tanítoskodott, végül áthelyezték Nyírábrányba tanítónak,³⁴⁸ ezt követően B-listára³⁴⁹ került, állását elveszítette.³⁵⁰

1928-ban Bicskey Elek egy, a nemzetközi sajtóvisszhangot kiváltott frankhamisítási botrányhoz³⁵¹ hasonló pénzhamisítási ügybe keveredett; az eset a korabeli magyar sajtóban *dinárhamisítási* ügyként szerepel. Bicskey Elek a sajtóforrások és a Magyar Távirati Iroda korabeli sajtószemléje³⁵² alapján az akkor már a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz tartozó Újvidéken hamis százdinárosokat akart forgalomba hozni, egy trafikos azonban feljelentette és átadta a rendőrségnek.³⁵³ A korabeli három-négy magyar nyelvű sajtó-

³⁴⁷ Az özv. Bicskey Elekné szolgálati idejének igazolására vonatkozó iratok tanúsága szerint Bicskey István 1921. július 12-én született. (MNL SZSZBML VI. 501. 1222B/166-1/1950.)

³⁴⁸ *Semmi közöm az Ébredő Magyarokhoz, mondotta a hamisított százdináros bankjegyek forgalomba hozatalával vádolt Bicskei Elek nyírábrányi tanító, akit a noviszádi törvényszék tegnap öt évi fegyházra ítélt*, Délbácska, 1929. április 28., 5–6.

³⁴⁹ B-listázás: nagyarányú közalkalmazotti létszámcökkentés, amely az 1920-as években több hullámban történt meg, elsősorban 1922–1924 zajlott le. A mindenkori kormány egyrészt a közalkalmazotti, köztisztviselői réteg létszámának csökkentésével az államháztartás egyensúlyát igyekezett helyreállítani, másrészt a politikailag megbízhatatlannak ítélt személyeket akarta ilyen módon eltávolítani a közszférából. A B-listázás különösen sok tanító és tanár pályáját törte derékba, az így munkanélkülivé váló pedagógusok száma megközelítette a tízezret. (GYÁNI 2006, 176.) Bicskey Elek B-listára kerülésének időpontja pontosan nem állapítható meg, annyi bizonyos, hogy 1928 előtt történt, mivel ekkor már mint a B-listázás áldozatául esett munkanélkülről számol be róla a család helyzetét röviden felvázolva a Délbácska című napilap. (*A hamisított százdináros bankjegyek terjesztésével gyanúsított Bicskey Elek tanítót tegnap három óra hosszat hallgatta ki a vizsgálóbíró*, Délbácska, 1928. november 7., 3.)

³⁵⁰ Bicskey Elek 1927. december 5-i kiállítású útlevelén foglalkozásként „magánzó” szerepel, azaz ekkor feltételezhetően már nem volt tanítói állásban. (Ld. Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612)

³⁵¹ A frankhamisítási botrány egyik szakszerű történeti értelmezését ld. ABLONCZY 2008.

³⁵² Vö. Magyar Távirati Irodai hírei 1920–1956 (Országos Levéltár) adatbázis, Lapszemle, 1928. november 8. és 1929. április 29. (MNL OL K 428 Magyar Távirati Iroda Rt. – Könyvomatások, 1928. nov. 8. 237–238. old. és 262–263. old.; MNL OL K 428, 1929. ápr. 29. 1138–1140. old.)

³⁵³ Vö. a Pesti Napló cikkével, mely szerint egy Bicskey István nevű volt bácstopolyai tanítót tartóztattak le a Délvidéken pénzhamisítás vádjával. (*A belgrádi „magyar pénzhamisítás”* –

termék híradásai mellett a szerbiai Vajdasági Levéltár őrizetében Bicskey Elek saját kezűleg aláírt, 1928 októberében tett vallomása, illetve 1929. áprilisi bírósági perének jegyzőkönyve is fennmaradt,³⁵⁴ melyek szintén ellentmondásos információkat tartalmaznak.

Bicskey Eleket pénzhamisítás vádjával 1928. október 5-én állították elő, majd vizsgálati fogságba került. A peranyag szerint 1928. szeptember és október folyamán Újvidéken 12 alkalommal, Szabadkán 9 alkalommal, Újverbászon pedig 3 alkalommal fizetett hamis százdinárossal; letartóztatásakor 132 db hamis 100 dináros bankót találtak nála.³⁵⁵ A forrásokból egyaránt kiolvasható egy hétköznapi csalás narratívája, de egy, az 1925-ös frankhamisítási ügryhöz hasonló, balul elsült politikai-titkosszolgálati akció is.³⁵⁶ Az előképnek tekinthető 1919–1921-es dinár- és szokolhamisítások,³⁵⁷ illetve az 1925-ben nagy port kavart frankhamisítás célja az volt, hogy a trianoni békeszerződés keretében Magyarországtól elcsatolt területek miatt jobboldali körök a szerb, a csehszlovák, illetve a francia államot gyengítsék hamis bankjegyek tömeges forgalomba hozatalával. A Bicskey Elek ügyében eljáró rendőrnnyomozók és a vádhatóság elképzelése – Bicskey októberben jegyzőkönyvbe vett vallomása alapján – az volt, hogy a gyanúsított nem más, mint a többek között Gömbös Gyula későbbi magyar miniszterelnök, Eckhardt Tibor, Héjjas Iván, Prónay Pál és más egykori különítményes katonatisztek által alapított szélsőjobboldali, irredenta magyar szervezet, az Ébredő Magyarok Egyesületének³⁵⁸

leleplezett hazugság, Pesti Napló, 1928. november 6., 6.) A Délbácska ezt később helyesbíti, mely szerint az elkövető keresztnve nem István, hanem Elek, a szerb sajtó pedig összekeverte egy Bicskey István nevű, ugyancsak báststopolyai születésű cipésszel, aki ekkor már Budapesten élt, és a cikk megjelenésének időpontjában már évek óta nem járt vajdasági szülővárosában. (*Egy Bicskey István nevű báststopolai születésű, harminc esztendősen egyén Budapesten él és 1924 óta nem volt Jugoszláviában*, Délbácska, 1928. november 6., 4.) A Budapesti Hírlap arról is tudósít, hogy a hírbe hozott Bicskey István Bicskey Elek rokona volt. (*Jugoszláv mese a magyarok dinárhamisításáról*, Budapesti Hírlap, 1928. november 6., 2.)

³⁵⁴ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612. A szerb nyelvű iratok magyar nyelvű összefoglalásáért ezúton is köszönet illeti Berkes Józsefet, az MNL OL nyugalmazott főlevéltárosát.

³⁵⁵ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

³⁵⁶ Többek között Kovács Tamás hívja fel rá a figyelmet, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete önálló hírszerző osztályt is működtetett, mely már a Horthy-korszak elején a magyar állami szervekkel, ti. a politikai rendőri és titkosszolgálatokkal is igen szoros kapcsolatban állt. Vö. Kovács 2009. Igen jó példa továbbá a szélsőjobboldali, irredenta szervezetek és a magyar titkosszolgálatok együttműködésére az 1919-ben alakult Kettőskereszt Vérszövetség nevű titkos társaság, amely tagjainak többsége irredenta és szélsőséges nacionalista nézeteket valló, határon túli magyar területekről származó személy volt. A környező országokban kifejtett hírszerző és felderítő tevékenységet végző tagokat fedés alatt a Belügyminisztériumban Főtartalék néven katonai állományba szervezték, tehát lényegében hivatásos hírszerzőkké váltak, akik alkalmazhatók voltak a hivatalos magyar külpolitikai irányvonalba nem illeszthető feladatok (pl. a Rongyos gárda hadművelet, vagy a határon túl elkövetett szabotázs- és diverzáns akciók) végrehajtására. A II. világháború alatt egy részük csatlakozott az antifasiszta ellenállási mozgalomhoz (Magyar Front, 1944), másik része a nyilasokkal szövetekezett. Vö. VARGA 2009.

³⁵⁷ A szokol a csehszlovák korona köznyelvi elnevezése volt. A szokolhamisításról ld. ABLONCZY 2008, 31–32.

³⁵⁸ Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) 1918 november-decemberében, a Tanácsköztársaság bukása után alakult szélsőjobboldali, antiszemita, fajvédő szervezet volt, mely az 1920-as évek

tagja és ügynöke, a hamis százdinárosokat pedig azzal a céllal hozta forgalomba, hogy aláássa, rontsa a szerb állam hitelét. A bírósági per jegyzőkönyvének tanúsága szerint Bicskey Elek első vallomásában elismerte, hogy tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének, ám azt tagadta, hogy ebben az ügyben ez szerepet játszana, s hogy megbízóit személyesen ismerné. A vallomás szerint a Vajdaságba anyjához hazalátogató, egyébként akkor Magyarországon élő és tevékenykedő Bicskey Elek Szabadkán, a vasúti pályaudvar várójában egy ismeretlen fiatalembertől kapta a hamis százdináros bankjegyeket, aki azt a kérést intézte felé, hogy lehetőleg hozza őket forgalomba, majd Bicskey (600 pengőért, mintegy 5000 dinárért) megvásárolta az illetőtől a 150 darab hamis százdináros címletű papírpénzt.³⁵⁹

Bicskey Elek nem sokkal később újabb vallomást tett, amelyből immár az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) által gondosan szervezett, számos embert mozgató pénzhamisítási akció rajzolódik ki. A Bicskey által saját kezűen aláírt, részletes személyleírásokat is tartalmazó vallomás szerint az 1920 és 1924 között Izsákon tanítószkodó fiatalember tanúja volt az ottani zsidóüldözéseknek, és úgy érezte, az ÉME egy politikailag erős, nagy hatalmú szervezet, amelyhez neki mint állami alkalmazottnak hazafias alapon csatlakoznia kell. Állítása szerint felesége testvére, a szintén tanító, akkor Bia közösségben dolgozó Sárközy Ferenc³⁶⁰ mutatta be a szervezet egyik kulcsembereinek, Dénes Imrének, aki Bicskey feleségéhez és sógorához hasonlóan Csúrogról származott. Dénes Imre Bicskey vallomása szerint az első világháborúban besúgóként, valószínűleg a Monarchia titkosügynökeként működött, akit kiutasítottak Szerbiából, de később is folytatta tevékenységét mint a budapesti rendőr-főkapitányság detektívje,³⁶¹ megbízottja, aki nemzetközi szinten mozgott, két-három különböző névre szóló útlevéllel. Noha a sajtó munkatársai nem lelték Dénes Imre nyomát,³⁶² levéltári források azt támasztják alá,

elején jelentős politikai befolyással rendelkezett, mivel a Tanácsköztársaság leverésében és Horthy Miklós kormányzó hatalomra jutásában aktív szerepe volt, lévén tagjai igen nagy részben leszerelt és aktív állományú katonák, csendőrök voltak, jelentős átfedésben a Nemzeti Hadsereg különítményeivel. Első vezetői között ott találjuk Prónay Pált és Héjjas Ivánt, a fehérterror hírhedt különítményparancsnokait, de Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt is. A bethleni konszolidáció idejére egy újabb kommunista hatalomátvétel veszélye elhárult, a kormányzat által addig hallgatólagosan támogatott szélsőjobboldali milíciák kínossá és feleslegessé váltak a rezsim számára. Az 1920-as évek közepére az ÉME befolyása fokozatosan csökkent, fegyveres félkatonai alakulatait lefegyverezték. A két világháború között végig működött, de régi befolyását az új, német nemzetiszocializmus és olasz fasizmus mintájára szerveződő szélsőjobboldali pártok térnyerése miatt sem tudta már visszaszerezni. Végleges betiltása 1945 februárjában történt. Történetével kapcsolatban ld. ZINNER 1989. Ld. még PAKSA 2013.

³⁵⁹ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

³⁶⁰ Sárközy, született Scharfenberger Ferenc István valóban Csúrogon született Scharfenberger Alexander (Sándor) gyermekeként 1888. december 9-én. (MNL OL W 202 MF A2799-0700 MNL Mikrofilm anyakönyvek adatbázis.)

³⁶¹ A korszakban nem létezett önálló magyar titkosszolgálat, a hírszerző, a kémelhárító, illetve a politikai rendészeti tevékenységet a rendőrség, a csendőrség, valamint a honvédség többször átszervezett nyomozó osztályai látták el. Így egyáltalán nem valószínű, hogy a Budapesti Rendőr-főkapitányság alkalmazottja hírszerző vagy diverzáns tevékenységet látott el. (Ld. KOVÁCS 2009.)

³⁶² Az újságírók érdeklődésére a budapesti rendőr-főkapitányság azt a tájékoztatást adta, hogy Dénes Imre nevű ember sohasem állt a magyar államrendőrség szolgálatában. *A noviszádi*

hogy létező személyről van szó: Csúrog település római katolikus születési anyakönyveinek tanúsága szerint 1892. augusztus 2-án született a településen egy bizonyos Dienes Imre Jenő Ágoston, akinek az apja nemes Dienes Ágoston, anyja a polgári származású Szikics Leopoldina volt.³⁶³ A Hadtörténelmi Levéltár őrizetében nem maradt fent semmilyen Dénes Imre személyére vonatkozó irat, a Honvédségi Közlönyben azonban szerepel egy Dienes Imre nevű katona, aki kitüntetést kapott 1918-ban.³⁶⁴ Dénes/Dienes volt az, aki több más tagnak, köztük a szervezet vezetőjének, Héjjas Ivánnak, illetve egy bizonyos Budaházy egyetemi tanárnak,³⁶⁵ valamint Jaloveczki Miklósnak, az ÉME állítólagos titkárának³⁶⁶ is bemutatta Bicskeyt. Dénes Imre és Jaloveczki agitálták a fiatal tanítót arra, hogy vállaljon megbízatásokat az ÉME céljai érdekében.

Bicskey Elek tudomása szerint a szervezet komoly pénzhamisító „munkacsoportot” működtetett, amely a kisantant több országában – Csehszlovákiában, Romániában és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban – sikeresen terítette az általa előállított hamis papírpénzt. A hamis pénzt rendszeresen forgalomba hozók/terjesztők közül Dénes Imrét és Ilona nevű feleségét, Móricz Józsefet, Mattyassovszky Tibort, Jung Ferencet és Jablonszky Tibort említette meg vallomásaiban Bicskey. Emellett hamis román pénz terjesztéséről is beszámolt, melyet két erdélyi származású férfi, név szerint Fehér Mircea és Jung Ferenc hajtott végre bánáti falvakban. Ő maga ilyen komoly megbízatásban nem akart részt venni (részben a nyelvismeret hiánya miatt: a frankhamisítási ügybe állítása szerint azért nem kapcsolódott be, mert nem tudott franciául), de más módon azért tudta szolgálni a szervezetet: a Bácskába való, évente 2-3 alkalommal történő hazalátogatásai során hangulatjelentéseket készített a régióban uralkodó közállapotokról. Megkönnyítette a helyzetét, hogy mivel családi ügyben utazott (apja ekkoriban történt halála miatt az örökösödési ügyben kellett intézkednie, illetve meg akarta ismerni anyja új férjét), a saját útlevelével léphette át a határt. Végül meggyőzték, hogy a pénzhamisítás-

rendőrség megállapítása szerint az Ébredő Magyarok Egyesülete hamisított százdináros bankjegyekkel árasztotta el a Vajdaságot, Délbácska, 1928. november 4., 5.; Pénzhamisításai vádat koholnak a szerbek az Ébredők ellen, Magyarországon, 1928. november 6., 2. Ellenben az Új Nemzedék című napilap számos, 1920-as évekbeli lapszámának rendőrségi híreiben olvashatunk egy Dienes Imre nevű rendőrnemzetőrrel, mint a Budapesti Rendőr-főkapitányság alkalmazottjáról, aki kollégáival különböző bűnesetek tetteseit fogta el. Pl. Újabb őrizetbevétel a dollárhamisítás ügyében, Új Nemzedék, 1921. december 25., 20.; A rendőrség elfogott egy kereskedőt, aki két millió koronát sikkasztott, Új Nemzedék, 1922. március 8., 5.; Sikasztásért letartóztatták a „Posta és távirat” című lap szerkesztőjét, Új Nemzedék, 1922. április 11., 6.; Letartóztatott házasságszédelgő, Új Nemzedék, 1923. június 2., 7.

³⁶³ MNL OL W 202 MF A2799-0742 MNL Mikrofilm anyakönyvek adatbázis.

³⁶⁴ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1918/2, 1629. A közlöny a személy beazonosítására vonatkozó születési alapadatokat nem publikálja, ezért csak feltételezhetjük, hogy a Bicskey Elek által megnevezett Dénes (Dienes) Imréről van szó.

³⁶⁵ Bicskey Elek talán tévedett vallomásaiban a megnevezett személyt illetően (vagy a jegyzőkönyvet vezető személy nem helyesen írta le a bediktált nevet), és igen jó eséllyel Budaváry László (1889–1962) pedagógusra és publicistára, Ébredő Magyarok Egyesületének alelnökére (1920–1930), a két háború közötti korszak egyik meghatározó, hírhedten antiszemita szélsőjobboldali politikusára, közéleti személyiségére utal.

³⁶⁶ Zinner Tibor monográfiájában nincs arra való utalás, hogy Jaloveczki/Jaloveczky Miklós bármilyen tisztséget betöltött volna az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségében. (Ld. ZINNER 1989.)

ban is vegyen részt, azzal az érvel, hogy Magyarország érdeke, hogy gyengítse a szomszéd államokat, s a cél szentesíti az eszközt. Ekkor, 1928 elején az alábbi információk jutottak a tudomására: a hamis bankjegyek egy Jellinek (vagy Jelinszky) Géza³⁶⁷ nevű budapesti mérnök (gyakran költözködő) laboratóriumában készültek, az Ébredő Magyarok Egyesületének tagjai közül pedig bizonyos Jaloveczki Miklós, Majoros Géza, Kossalka Ferenc, Rohonczy Géza, Kunos Ignác és Kiss Géza nevű személyek működtek közre a hamisításban, míg az értelmi szerző Bicskey megítélése szerint maga Héjjas Iván volt. Bicskey összekötője, aki elvitte a laboratóriumba, majd akitől kapta a hamis százdinárosokat, és aki elkísérte vonattal is a Vajdaságba, a vallomás szerint Dénes Imre volt. Bicskey Elek Dénes Imrével és Móricz Józseffel együtt 1928 májusában már sikeresen hajtott végre egy akciót, amelynek keretében 200 hamis százdinároszt hoztak forgalomba a Vajdaságban. Szeptember végén Dénessel újra próbálkoztak, de ez alkalommal nem jártak sikerrel, Bicskeyt letartóztatták, bűntársa, az általa Dénes Imreként ismert személy, aki elkísérte és segített neki, azonban nem került rendőrkézre.³⁶⁸

A család szempontjából fontos adalék, hogy a Délbácska című napilap beszámolt arról is, hogy férje letartóztatásának hírére Sárközy Erzsébet kétségbeesésében három kiskorú gyermekével együtt öngyilkosságot akart követni: vízbe ugrott, de mind az anyát, mind gyermekeit szerencsésen kimentették.³⁶⁹

Bicskey Elek dinárhamisítási ügyét a szerb bíróság 1929 áprilisában tárgyalta, ahol a fiatal tanító immár módosított vallomást terjesztett bírái elé, ismét az ismeretlen férfitől a Szabadkán megvásárolt százdinárosokra hivatkozva, de a bíróság nem fogadta el ezt az állítását – jól hangzó, de kevésbé valószínű mesének titulálva azt³⁷⁰ –, és a korábbi vallomása, valamint néhány – csak a hamis pénz forgalomba hozatalára vonatkozó – tanúvallomás alapján ötévi szabadságvesztésre ítélte.³⁷¹ A tárgyalások hírére az ÉME közleményt adott ki, amelyben elhatárolódott a dinárhamisítási ügytől, és a Bicskey által említett neveket valótlannak titulálta.³⁷²

³⁶⁷ A sajtóban megjelent cikkek szerint Jellinek Géza nevű vegyész-mérnök, illetve pénzhamisítással kapcsolatba hozható laboratórium Budapesten nem létezett a megadott címen (Főherceg Sándor utca 25., mai Bródy Sándor utca 25.). *A noviszádi rendőrség megállapítása szerint az Ébredő Magyarok Egyesülete hamisított százdináros bankjegyekkel árasztotta el a Vajdaságot*, Délbácska, 1928. november 4., 5.; *Pénzhamisításai vádat koholnak a szerbek az Ébredők ellen*, Magyarság, 1928. november 6., 2.

³⁶⁸ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

³⁶⁹ *A hamisított százdináros bankjegyek terjesztésével gyanúsított Bicskey Elek tanítót tegnap három óra hosszat hallgatta ki a vizsgálóbíró*, Délbácska, 1928. november 7., 3.

³⁷⁰ *Semmi közöm az Ébredő Magyarokhoz, mondotta a hamisított százdináros bankjegyek forgalomba hozatalával vádolt Bicskei Elek nyírábrányi tanító, akit a noviszádi törvényszék tegnap öt évi fegyházra ítélt*, Délbácska, 1929. április 28., 5–6.

³⁷¹ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

³⁷² „A szerbek az utóbbi időben több ízben is megpróbálták politikai célokból meggyanúsításokkal szerepeltetni az Ébredő Magyarok Egyesületét. Legutóbb azzal vádolták meg az ÉME-t, hogy szervezett dinárhamisítással le akarta rontani a jugoszlávok pénzét. Az Ébredő Magyarok Egyesülete ugyan nem szorul védekezésre egy szerencsétlen, megtévedt és félig agyonvert emberből kicsikart, de később visszavont vallomással szemben, mégis megemlíti, hogy a szerb bíróságok előtt ébredő magyarokként szerepeltetett Jaloveczky Miklós, Jellinek Géza, Majoros Ferenc, Kossalka Ferenc, Rohonczy Géza és Kiss Géza az ÉME-nek tagjai sohasem voltak, s talán

Érdemes mind a sajtóban megjelent információkat, mind a bírósági iratokat forráskritikával kezelni. Nem állapítható meg például teljes bizonyossággal, hogy Bicskey tagja volt-e az Ébredő Magyarok Egyesületének. Az 1920-as évek elején az ÉME tagsága elérhette a több százezer főt, s noha a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában az Ébredő Magyarok Egyesületének töredékesen fennmaradt fondjában nem található olyan irat, amely Bicskey Elek tagságát alátámasztaná,³⁷³ perének jegyzőkönyve csatolmányként tartalmazza a férfi fényképpel ellátott útlevelét.³⁷⁴ A korabeli fényképen jól látszik, hogy Bicskey Elek zakója hajtókáján az Ébredő Magyarok Egyesületének pajzs alakú, hármashalmot, kettős keresztet, a háttérben pedig a felkelő napot ábrázoló, piros-fehér-zöld kítűzőjét viseli, ami erősen valószínűsíti a tagságot, bár az 1920–30-as években a kítűzőt szimpatizánsok is könnyedén beszerezhatték.

Az, hogy számára ismeretlen vagy ismert személy(ek)től kapta Bicskey a hamis százdinárosokat, azaz hogy melyik vallomása felelhet meg a valóságnak, nem dönthető el perének iratai alapján. Noha a sajtó munkatársainak azt állította, hogy heteken át verték, kezét-lábát összekötötték, kínozták, éjszaka vallatták, mindaddig, amíg az Ébredő Magyarok Egyesületét nem volt hajlandó belekeverní az ügybe s jegyzőkönyvbe nem mondta a detektívek által diktált neveket,³⁷⁵ a per iratai alapján a vádlott a tárgyaláson elismerte, hogy a hat hónapos vizsgálati fogság alatt a rendőrök nem verték meg, és nem csikartak ki tőle kényszerrel vallomást.³⁷⁶

Az, hogy a jegyzőkönyvben szerepelt nevek az újságírói értesülések szerint nem voltak valósak, s az ÉME is elhatárolódott az ügytől, nem bizonyít és nem is cáfol semmit, tekintettel az ilyen akciók konspiratív jellegére. Árulkodó azonban, hogy Dénes (Dienes) Imre születési anyakönyvi bejegyzése igazolhatja Bicskey második, (ön)leleplező jegyzőkönyvi vallomását – ez alátámasztani látszik, hogy valós személyről lehet szó. Ami az ÉME egyik vezetőjét, Héjjas Ivánt illeti, érdekes adat, hogy Héjjas Iván és Bicskey Elek akár személyesen is ismerhették egymást, hiszen bár az I. világháborúban teljesen más katonai egységnél teljesítettek szolgálatot, Bicskey tartalékos hadnagyként, Héjjas tartalékos főhadnagyként szerelt le. A kecskeméti illetőségű Héjjas Iván (családjának Bács

nem is létező, légből kapott nevek. Érthető, hogy a szerbek az integritás alapján álló hatalmas, hazafias magyar szervezeten keresztül hamis vádjaikkal a magyar ügyet akarják kifelé kompromittálni. A szerbek az ébredő mumust festik a falra, de mi ébredő magyarok hiszünk abban, hogy ez a mumus nem az újságok hasábjain fogja a magyar integritás ügyét a szerbekkel elintézni. – Buday Dezső s. k. az ÉME országos elnöke.” *Buday Dezső nyilatkozata a dinárhamisítási vádakról*, Nemzeti újság, 1929. május 3., 10. Lényegében ugyanezt a sajtóközleményt több napilap is közzétette. (Az *Ébredő Magyarok Egyesülete a szerb dinárhamisítási vádakról*, Magyarország, 1929. május 3., 4.; *Buday Dezső nyilatkozata a dinárhamisítási vádakról*, Budapesti Hírlap, 1929. május 3., 8.)

³⁷³Ld. MNL OL P 2249 – 7. sorozat. Érdemes figyelembe venni, hogy az egyesület iratanyaga a főváros levéltárát ért második világháborús tűzvész alkalmával, valamint az egyesület székházánál, a IV. (ma V.) kerület Sörház utca 3-nál folyó harcok során nagyrészt elpusztult.

³⁷⁴Ld. e forráskiadvány képmellékletét.

³⁷⁵*Semmi közöm az Ébredő Magyarokhoz, mondotta a hamisított százdináros bankjegyek forgalomba hozatalával vádolt Bicskey Elek nyírábrányi tanító, akit a noviszádi törvényszék tegnap öt évi fegyházra ítélt*, Délbácska, 1929. április 28., 5–6.; *Bicskey Elek nyírábrányi tanító pénzhamisítási pöre Újvidéken*, Magyarország, 1929. április 30., 4.

³⁷⁶Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

vármegyében voltak birtokai) vezette különítményesek egy csoportja 1920–1921-ben lényegében megszállva tartotta Kecskemét környékét, s ugyanezek a katonai alakulatok ellenőrizték ez idő tájt Izsákot is, ahol a Vajdaságból az anyaországba átköltöző, ott szerencsét próbáló Bicskey Elek 1920-ban éppen tanítói állást vállalt. Az első világháború utáni polgárháborús időkben az elvileg Horthy Miklós kormányzóhoz hű, formálisan az ország rendjének helyreállításán dolgozó irreguláris katonai különítmények a fehérterror ideje alatt, a Tanácsköztársaság bukása után országszerte önkényesen gyilkoltak és fosztogattak, és többek között Izsákon is pogromot hajtottak végre a helyi zsidóság ellen, illetve több hullámban számos kommunistának és/vagy zsidónak bélyegzett embert meggyilkoltak.³⁷⁷ Bicskey vallomásának azon állítása, hogy ekkoriban erős szervezetnek látta az Ébredőket, és ezért úgy érezte, érdemes csatlakoznia, reálisnak tűnik: joggal feltételezhető, hogy egy, az elcsatolt Bácsstopolyáról a csonka Magyarországra átköltöző tanító, aki egyébként tartalékos honvéd főhadnagy és Trianon traumáját a saját bőrén elszenvedő ember volt, e kaotikus időkben a Nemzeti Hadsereg különítményes katonáinak, a helyi szinten lényegében abszolút hatalommal rendelkező katonai közigazgatás gyakorlóinak társaságát kereste. Nem tudjuk, hogy Bicskey Elek maga is különítményes volt-e, de mivel Izsák viszonylag kis település volt, egy helyi tanítónak szinte biztosan valamilyen módon kapcsolatot kellett tartania a polgárháborús időkben a különítményesekkel.³⁷⁸ További érdekes egybeesés, hogy Héjjas Iván 1927 és 1931 között végül a kunszentmiklósi választókerület parlamenti képviselője volt³⁷⁹ – éppen azé a települése, ahol korábban, 1924 és 1927 között Bicskey Elek is tanítóként dolgozott.

Bicskey Elek motivációi sem a sajtóforrásokból, sem bírósági perének jegyzőkönyvéből nem derülnek egyértelműen, így sok mindent csak feltételezhetünk. A per jegyzőkönyve szerint Bicskey vallomásában az édesanyja házát ért tűzkárra hivatkozott, és arra, hogy emiatt pénzre volt szüksége.³⁸⁰ Igen könnyen elképzelhető azonban az irredata politikai indíték is: az első világháborút végigharcolt fiatalember, akinek szülővárosát, megszokott környezetét egy másik országhoz csatolták, szerb nyelvtudás hiányában pedig nem dolgozhatott tanítóként, már ekkor mély ellenszenvvel viseltethetett a szerb állam iránt, és nem kellett különösebben meggyőzni arról, hogy ha lehetősége nyílik rá, akkor akár cselekedjen is ellene. Perének jegyzőkönyve szerint a tárgyaláson védekezéséért Bicskey Elek azt is felhozta, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületének bizonyos tagjai életveszélyesen megfenyegették őt, amennyiben nem hajlandó a tőlük kapott hamis pénzt forgalomba hozni. Védekezését nem vették figyelembe, azon okból, hogy szabályos útlevéllel utazott évente rokonait meglátogatni a Vajdaságba (e látogatások alkalmával pedig alkalmasint helyzetjelentéseket készített az Ébredő Magyarok részére),

³⁷⁷ Vö. Bodó Béla Héjjas Iván életrajzát elemző alapos tanulmányával (BODÓ 2000).

³⁷⁸ Zinner Tibor is felhívja rá a figyelmet, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületébe 1919–20 körül belépő személyek igen gyakran szükségszerűen az egyesület irányítása alatt működő félkatonai nemzetvédelmi alakulatok tagjaivá váltak. (Ld. ZINNER 1989, 58–59.)

³⁷⁹ BODÓ 2000.

³⁸⁰ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

valamint jegyzőkönyvi vallomásában állította azt, hogy Dénes Imre beszélt rá a hamis pénz forgalomba hozatalára a szerb gazdaság gyengítése céljából.³⁸¹

Végső soron tehát lehetséges, hogy Bicskey második, (ön)leleplező vallomásában nagy vonalakban az igazságot mondta el, és meggondolatlanul vállalt el egy, az ő olvasatában kétségtelenül hazafias feladatot, s talán nem nagyon törődött azzal – illetve akár fogalma sem volt róla –, kik is voltak pontosan a megbízói. Az, hogy ismerte-e őket személyesen, és vallomásában őket igyekezett-e fedezni (vagy leleplezni), esetleg maga sem tudta, pontosan kik is használták fel céljaikra, sajnos nem tisztázható egyértelműen. Mint ahogyan az sem, hogy a dinárhamisítási ügy mögött valóban az Ébredő Magyarok Egyesülete, esetleg valamely másik magyar szélsőjobboldali irredenta politikai mozgalom, vagy éppenséggel a korabeli magyar titkosszolgálatok valamelyike állt-e (akár szoros együttműködésben az általuk egyébként ilyen célokra több esetben felhasznált irredenta mozgalmakkal).³⁸² Ám ha az ismeretlen személytől kapott hamis százdinárosok vallomását tekintjük is igaznak, még ez a feltevés is engedhet következtetni titkosszolgálati jellegű konspirációra: a Bicskey Elek által lefestett, számára (állítása szerint) ismeretlen férfi, akitől a hamis bankjegyeket kapta, talán pontosan tudta, kit is környékez meg a feladattal, és habár e forгатókönyv szerint Bicskey valóban nem ismerte pontosan a megbízóit, azok esetleg jó előre titokban adatokat gyűjtöttek róla, és a maguk módján nagyon is ismerték őt.

Akármi is a pontos igazság, Bicskey Elek mindenesetre ötéves szabadságvesztést kapott az ügyében eljáró szerb bíróságtól, és enyhítő körülményként csak a forgalomba hozni megkísérelt bankjegyek rossz minőségét és büntetlen előéletét vették figyelembe.

Ez a kibogozhatatlan ügy volt az egyetlen pont, ahol a kispolgári Bicskey család sorsa összefonódni látszott a nagypolitikával, vagy legalábbis valamiféle politikai machinációkkal. A jobboldali, irredenta érzelmű családfő 1920 utáni kényszerhelyzetbe kerülése, majd későbbi B-listázása és munkanélkülisége talán társadalomtörténeti szempontból érthetővé teszi, miért sodródott bele akár egy kisszerű bűncselekménybe, akár (hazafias alapon vagy nyomásgyakorlás hatására) az Ébredő Magyarok Egyesülete politikai akciójába. Bárhogy is történt, ő húzta a rövidebbet, és hosszú évekre börtönbe került, ami csak fokozta a család nehéz helyzetét.

A Vajdasági Levéltár őrizetében az ügghöz kapcsolhatóan fennmaradt még egy másik, szerb nyelvű bírósági irat is,³⁸³ mely szerint Bicskey Elek egy Bicskey Antal nevű, közelebbről meg nem határozott rokona³⁸⁴ segítségével 1929 nyarán szökést kísérelt meg a börtönből. Rokona egy kenyérbe sütvé fűrészt, valamint parókát és álbajuszt csempészett be hozzá a börtönbe; Bicskey Elek két helyen elfűrészelte a cella rácsát, Bicskey

³⁸¹ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

³⁸² Ablonczy Balázs is kitér arra, hogy a frankhamisítási ügyről a legmagasabb magyar politikai körök is tudtak, és a magyar titkosszolgálatok is igen mélyen érintve voltak. Vö. ABLONCZY 2008.

³⁸³ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1929-2357. A szerb nyelvű iratok tartalmi összefoglalásáért megint csak köszönet illeti Berkes Józsefet, az MNL OL nyugalmazott főlevéltárosát.

³⁸⁴ Feltehetőleg az unokatestvére, mivel a szerb nyelvű bírósági jegyzőkönyvben a vádlottak szüleinek a neve is szerepel, és míg Bicskey Elek apját idősebb Bicskey Eleknek hívták, Bicskey Antal apja bizonyos Bicskey Iván volt. Vö. Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1929-2357.

Antal pedig 300–350 dinárral megpróbálta megvesztegetni a fegyőrt, további 1000 dinárt ígérve neki, ha nem akadályozza meg a szökést. A szökési kísérletet azonban leleplezték, Bicskey Antal három hónap szabadságvesztést kapott, Bicskey Elek pedig további büntetésben nem részesült.

A Szerbiában őrzött levéltári forrásokból az is kiderül, hogy Bicskey Elek a kapott öt évből végül is összesen négy és felet töltött börtönben: az ítélet meghozataláig az újvidéki, majd ezután a mai Horvátország területén található lepoglavai börtönben raboskodott, ahol a korszakban elsősorban politikai elítélteket tartottak fogva. Bicskeyt mellékbüntetésként 2000 dináros pénzbírsággal is sújtották, melyet azonban feltehetően a család igen rossz anyagi helyzete okán nem állt módjában megfizetni, így a pénzbüntetés kiváltásaként további három hónapot töltött börtönben. A jugoszláv igazságügyi miniszter 1932. július 16-án kiadott rendelete alapján Bicskey Eleket 1932. július 21-én bocsátották feltételes szabadlábra. A feltételes szabadlábra helyezés időtartama 1933. október 15-én járt le, ekkor engedélyezték csak Magyarországra való visszatérését.³⁸⁵

Elmondható, hogy ez a bűncselekmény és a kiszabott börtönbüntetés is hozzájárult a család későbbi elszegényedéséhez és széteséséhez, valamint ahhoz, hogy Bicskey Elek az 1940-es évekre olyan szélsőségesen megkeseredett és elvakult emberré vált, amilyennek lánya, Erzsébet a naplójában lefesti. (1943. augusztus 6-án így jellemzi: *„Önmagával is meghasonlott, csalódott ember az én apám [...] egy beteg lélek, csalódott, önmagával meghasonlott, sokat szenvedett lélek”*.)

Ami a család további sorsát illeti, mint azt a naplóban maga is említi, Bicskey Erzsébet a polgári iskolát Nyírbátorban végezte³⁸⁶ – anyja, Sárközy Erzsébet már az 1920-as évek végétől a Nyírségben, többek között Nyírábrányban dolgozott tanítónőként. Hogy pontosan hogyan történt, nem lehet tudni, talán a feleség Bicskey Elek szerbiai bebörtönzése után éppen férje korábbi tanítói álláshelyét kapta meg. Bicskey Elek később már nem élt a családjával, amiben a börtönbüntetése is közrejátszhatott, és bár a katolikus szülők soha nem váltak el, de éveken keresztül éltek külön. Különválásuk pontos dátuma nem ismert, a naplóból azonban kiderül, hogy még Erzsébet gyermekkorában megtörtént, tehát valamikor az 1930-as évekre tehető. Az apa már korábban elvesztette állását, (arról, hogy börtönből való szabadulása után esetleg újra munkába állt, nem áll rendelkezésre adat), és bár tartalékos honvéd hadnagy maradt, miként arról Erzsébet részletesen ír a naplójában, feltehetőleg munka nélkül élt éveken keresztül szülővárosában, a vajdasági Bácsstopolyán, ahol lényegében özvegy édesanyja tartotta el. Ebben az időben az immár a Nyírségben élő családja fenntartásához sem igen járult hozzá – Erzsébet világosan utal naplójában arra is, hogy apja csak az ő kérésére kezdett el gyermekei fenntartásához, iskolai tanulmányaik finanszírozásához hozzájárulni. Az anya taní-

³⁸⁵ Vajdasági Levéltár RS-002-F79-K-1928-3612.

³⁸⁶ A naplóíró az 1935/36-os tanévtől a Nyírbátori Községi Állami S. Községi Polgári Leányiskolába járt, itt végezte el a II–IV. osztályt. Ld. *Nyírbátori állami községi polgári leányiskola értesítője 1936*, 17.; *Nyírbátori állami községi polgári leányiskola értesítője 1937*, 37.; *Nyírbátori állami községi polgári leányiskola értesítője 1938*, 17.

tói fizetéséből nem tellett középosztályi életnívóra:³⁸⁷ a napló számos szöveghelye tesz tanúbizonyságot az anyagi nehézségekről és az ezek miatti családi veszekedésekről. A napló tanúsága szerint Erzsébet bátyja, István érettségi után hol anyjával, hogy apjával élt, s bár a nővérek a nyári szüneteket részben Bácsstopolyán töltötték, a család teljesen széthullott. Erzsébet így összegzi családja nyomorúságos helyzetét 1943. augusztus 6-i naplóbejegyzésében: *„A mi családi életünkben a tragédia elsősorban a rossz gazdasági élet volt. A szomorú trianoni béke.”*

Bicskey Erzsébet a polgári iskola elvégzése, 1938 után egy évig nem tanult, s mint az pontosan rekonstruálható mind a napló, mind pedig az adott iskola évkönyvei alapján, tanulmányait az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájában 1939-ben kezdte el, és ugyanitt tett érettségi vizsgát 1943-ban megfelelt minősítéssel. Az osztálytársainál 2–3 évvel is idősebb Erzsébet tantárgyanként a következő eredményeket érte el: magyar nyelv 2,³⁸⁸ történelem 2, közgazdaságtan és jog 2, földrajz és áruismeret 2, kereskedelmi számtan 3, gyakorló iroda 3, német nyelv és levelezés 3, francia nyelv és levelezés 3.³⁸⁹ Erzsébet húga, Ida közben varrónői képesítést szerzett a Nyíregyházi Jótékony Nőegylet Nőipariskolájában³⁹⁰ 1942-ben, bátyja, István pedig valahol korábban leérettségizett.³⁹¹ A második világháborúban mind Erzsébet apja, Elek, mind pedig bátyja, István harcoltak, az apát 1943-ban tartalékos honvéd hadnagyból tartalékos honvéd főhadnaggyá léptették elő,³⁹² és ebben az időben leventeoktatóként, majd levente körzetparancsnokként tevékenykedett, feltehetőleg Bácsstopolyán, habár az erre vonatkozó utalások a naplóban igen homályosak. Ugyan Erzsébet egy bejegyzésében azt írja, édesapja vitézi várományos volt, erre vonatkozó forrás nem áll rendelkezésre.³⁹³ Erzsébet anyja, Sárközy Erzsébet a későbbiekben is tanítónőként dolgozott a Nyírségben, annyi pedig bizonyos, hogy az anya és a két nővér a napló keletkezésének idején végig Nyírbátorban élt; 1939/40-től 1941/42-ig Erzsébet vonattal járt be Nyíregyházára, az Angolkisasszonyok Felsőkereskedelmi Iskolájába, a negyedik tanév februárjától az érettségiig azonban már Nyíregyházán lakott magánszálláson.

³⁸⁷ Az elemi iskolai tanítók közel húszeszes tömege nem volt a középosztályba sorolható, fizetésük legfeljebb 200–300 pengőt tett ki, de többségük ennél kevesebbet keresett (különösen a pályájuk elején járók, az egyházi iskolák alkalmazottai és a nők). Vö. GYÁNI 2006, 177–178.

³⁸⁸ 1948 előtt ötfokú skálát használtak a tanulók értékelésére, melyben a legtöbb oktatási intézményben a legjobb osztályzatot az egyes jelentette.

³⁸⁹ Ld. *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve* 1943, 34–36.

³⁹⁰ *Nyíregyházi Jótékony Nőegylet Nőipariskolájának évkönyve* 1941, 20.

³⁹¹ MNL SZSZBML VI. 501. IX. a.

³⁹² Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1943. augusztus 28., 1154.

³⁹³ Bicskey Elek neve lánya naplóbejegyzése ellenére, mely szerint édesapja vitézi várományos volt, nem szerepel a Vitézi Rend Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található fondjában (MNL OL P 1709) sem az avatott vitézek, sem a várományosok között.

*A naplóíró iskolája, az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolája*³⁹⁴ Bicskey Erzsébet 1939 és 1943 között volt az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Felsőkereskedelmi Iskolájának diákja,³⁹⁵ naplójában pedig a mélyen katolikus fiatal lány számtalan szöveghelyen a lehető legnagyobb szeretettel és tisztelettel nyilatkozik iskolájáról, főleg annak ekkoriban már idős igazgatónőjéről, Mater Tauffer Ilonáról, aki 1939/40-ben kereskedelmi ismeretekre és történelemre,³⁹⁶ 1940/41-től pedig francia nyelvre tanította.³⁹⁷ Tanárai közül nagy hatással volt még rá – a női oktatók között végig csak „Tanár úr” néven emlegetett – Heinrich Vilmos (kereskedelmi számtan, mennyiségtan, fizika), Szoror Komácssy Jolán (gyors- és gépírás), Szoror Solyom Klára (magyar, német), aki az 1941/42-es tanévig osztályfőnöke is volt, valamint az 1941/42. és az 1942/43. tanévekben Mater Hatvani Terézia (történelem), végül az 1942/43-as tanévben Járdán József (hittan).³⁹⁸

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Beatae Mariae Virginis Leánynevelő Intézete a római katolikus egyház egri egyházmegyéjének fenntartásában az 1929-es év nyarán kezdte meg működését, az intézmény alapító tagjai Mater Lengyel Júlia fenntartó főnök-nő, valamint Mater Horváth Klotild és Mater Tauffer Ilona szerzetestanárok voltak.³⁹⁹ A VKM 622-0-18/1929. sz. engedélyével 1929. szeptember 7-én nyitotta meg kapuit elsőként a női felsőkereskedelmi iskola és egy rövid életű női továbbképző tanfolyam, majd az 1930/31-es tanévtől egy elemi iskola és egy leánylíceum is szolgálta a tanulói ifjúság nevelését. Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Intézetének első épülete egy egyszerű polgári ház volt a Madách utcában. Nem sokkal később a Madách utca, az Ér patak és a Báthori utca által határolt telek mellett (a rend saját forrásai, Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter 10 000 pengős segélye, illetve az egri egyházmegye 1000 pengős adománya révén) sikerült megvásárolni és oktatási célokra átalakítani a szomszédos, Széchenyi utca és a Báthori utca közötti telket is, s a Széchenyi utca és az Ér patak által határolt, ma is álló saroképületbe 1931 májusában költözött be a felsőkereskedelmi iskola. (A kétszintes magánházat Novák Gyula vármegyei jegyző építtette 1899-ben, az

³⁹⁴ Az intézmény történetének remek összefoglalóját nyújtja Szilágyi László helytörténész és történelemtanár, az egyik utódintézmény, a Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium pedagógusának tanulmánya: SZILÁGYI 2018. Emellett Komiszár Dénes történész, Bicskey Erzsébet osztálytársának, Orosz Ibolyának unokája is foglalkozik az intézmény történetével, legutóbb a Szmrecsányi Lajos egri érsek halálának 75. évfordulója alkalmából rendezett konferencián tartott előadást a nyíregyházi angolkisasszonyok működéséről. Vö. KOMISZÁR Dénes, *Az Angolkisasszonyok Nyíregyházán*, 2018. 05. 03. https://www.youtube.com/watch?v=wFjkm_oaHQ Letöltés ideje: 2019. május 3.

³⁹⁵ *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1940*, 44.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941*, 48.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942*, 38.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943*, 33.

³⁹⁶ *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1940*, 27.

³⁹⁷ *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941*, 28.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942*, 16.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943*, 12.

³⁹⁸ *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1940*, 27–28.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941*, 28–29.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942*, 16–17.; *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943*, 12–13.

³⁹⁹ *Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942*, 10.

építész Kéry Gyula volt, az épületet később Gencsy Albert kislétai földbirtokos, a naplóíró diákkori szerelmének, Gencsy Tibornak a nagyapja vette meg.) A Gencsy-ház 1931-es megvásárlása után, az iskolai értesítőt idézve: „A Széchenyi úti épület amellett, hogy külsejében alig változott, mégis majdnem teljesen elvesztette magánházszerű jellegét. A régi zegzugos mellékhelyiségek eltűntek, helyüket tágas, barátságos osztályok foglalják el. Az egykori felszer és autógarázs pedig – hála a nm. VKM. 10.000 P-ös segítségével – mintegy varázsütésre tornateremmé alakult át.”⁴⁰⁰ Egy, a Nyíregyháza város önkormányzatának 100 ezer téglás adománya révén a felsőkereskedelmi iskola udvarán 1932-ben emelt, négy tanteremből és igazgatói szobából álló épületben kapott helyet a leánylíceum, ám 1933/34-re már ez is megtelt. 1935. augusztus 12-én, a VKM újabb 10 000 pengős adománya révén került sor egy új iskolaépület alapkövetételére a Báthori utcában, amelyben az 1936/37-es tanévben nyert elhelyezést az 1935/36-tól felmenő rendszerben leánygimnáziummá alakult leánylíceum I. osztálya, s amely az 1937/38-as tanévtől pedig már ezen iskolatípus mind a nyolc osztálynak (évfolyamnak) helyet biztosított. A felsőkereskedelmi iskola udvarán lévő épület ezután immár az elemi iskolának adott otthont. Az intézményhez tartozott egy bentlakásos internátus is az összes iskolatípus növendéke számára, melynek 1933 szeptemberétől a Komjáthy családtól bérelt, majd 1941-ben végül megvásárolt, Széchenyi utcai villaépület adott otthont. (A ma is álló házat Komjáthy Kázmér ügyvéd építtette 1922–1923-ban, Kovács Dezső építész tervei alapján.)⁴⁰¹ A 60, később 64, majd 76 férőhelyes „főúri otthont”⁴⁰² a líceum értesítője a következőképpen jellemzi: „Az emeletes ház minden szobája tágas, díszes. Az ebédlő, a hálók, de különösen az angolos fogadószoba minden látogatót elragad. Az épület 4 erkéllyel rendelkezik, az épület előtt nagy terasz van, a kertben remek tenispálya. A növendékek tanulmányaik egy részét a kertben folytatják.”⁴⁰³

Az iskolaépületek bővülésével párhuzamosan a tanulói létszám is gyarapodott: míg a felsőkereskedelmi iskola osztályozott nyilvános tanulóinak száma az első évben (1929/30-ban) 42 fő, a leánylíceumé pedig ugyancsak a megnyitás évében (1930/31-ben) 21 fő volt, ezek a számok az utolsó békeévre, 1943/44-re 158, illetve 243 főre nőttek.⁴⁰⁴

Az iskola saját bevallása szerint egyrészt biztosította azt az általános műveltséget tanulóinak, amely a korabeli középosztálybeli fiatal lányoktól elvárható volt, másrészt az érettségi bizonyítvánnyal együtt egyúttal rögtön kenyérkereső szakmát is nyújtott diákjainak. A felsőkereskedelmi iskolai végzettség birtokában el lehetett helyezkedni különböző irodai állásokban pénzügyetekenél, kereskedelmi vállalatoknál, közüzemeknél, köz- és magánhivataloknál stb., de az érettségi a továbbtanulás lehetőségét is biztosította. A bizonyítvány birtokában ugyanis a végzett tanulók felvételt nyerhettek a kereskedelmi iskolai tanárképző intézetbe, gazdasági, testnevelési vagy gyógypedagógiai

⁴⁰⁰ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1932, 3.

⁴⁰¹ Az intézménytörténetet hosszabb-rövidebb terjedelemben ismerteti a női felsőkereskedelmi iskola (később kereskedelmi leányközépiskola) és a leánylíceum (később leánygimnázium) összes értesítője.

⁴⁰² Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1934, 26.

⁴⁰³ Uo.

⁴⁰⁴ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1948, 15.; Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1948, 24.

főiskolai és egyetemi szakokra, védőnői tanfolyamokra, valamint akár gyors- és szépírási szaktanítói oklevelet is szerezhettek egy továbbképzés elvégzése által.⁴⁰⁵ A kereskedelmi ismeretek fontosságát a korabeli gazdaság fellendülésével indokolták: „Fejlődő gazdasági életünk is egyre több és több női munkaerőt kénytelen az irodák munkaasztalaihoz állítani. Hogy mindez valóban így van, bizonyítja a kultuszminiszter úr sürgető felhívása a magyar középosztályhoz: Adjuk gyermekeinket minél nagyobb számban kereskedelmi pályára!”⁴⁰⁶ Még inkább indokoltnak tűnt mindez a bécsi döntések és az ország területi gyarapodása után, amikor „a női munkaerő egyre nélkülözhetetlenebbé válik, országunk területi megnagyobbodása csak fokozta ezt a keresletet.”⁴⁰⁷ A gyakorlati irányú középiskolákról szóló 1938. évi XII. tc. 54. § alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1940. szeptember 1-jével elrendelte az ország minden kereskedelmi iskolájának kereskedelmi középiskolává való átalakítását; a változás, amely az Angolkisasszonyok iskolájában felmenő rendszerben történt (s így a naplóírókat nem érintette), az országos egységesítést és az iskolatípus közgazdasági irányának erősebb kidomborítását célozta, emellett a gimnáziumihoz hasonló végzettséget és elhelyezkedési esélyeket biztosított. A gyakorlati képzést az iskolában különböző üzemek látogatása szolgálta, így például az 1942/43. tanévben a IV. osztály (melybe a naplóíró járt) megtekintette a helybeli Dr. Thron-féle térszatyárat, a Kertész-féle rum- és likörgyárat, a Tejszövetkezeti Központ üzemét, a nyíregyházi Dohánybevéltő üzemet, valamint a Júlia Gőzmalmot és a Lakner-féle gőzsütödét.⁴⁰⁸

A tanulók tandíjfizetés ellenében látogathatták az oktatási intézményeket, kivételes esetekben fordulhatott csak elő a tandíjmentesség. A felsőkereskedelmi iskola által kiszabott tandíj 1939/40-ben, amikor a naplóíró megkezdte tanulmányait, 100 pengő volt (46 pengő beiratkozási díj mellett),⁴⁰⁹ míg 1942/43-ban, amikor érettségizett, 160 pengő volt (50 pengő beiratkozási díj mellett).⁴¹⁰ Erzsébet édesanyjának tanítónői fizetése legfeljebb havi 200–300 pengőt tehetett ki,⁴¹¹ így érthető a családra nehezedő nyomás a gyermekek taníttatását illetően. Az intézmény rövid idő alatt sikeressé vált, nem pusztán a vármegyéből, de az ország távolabbi vidékeiről is érkeztek tanulók Nyíregyházára. Az internátusban való elhelyezés díja 1939/40-ben évi 800 pengő volt,⁴¹² míg 1942/43-ban már évi 1000 pengőre rúgott.⁴¹³ Sokan ezt nem engedhették meg maguknak, ők bejáróként végezték tanulmányaikat.⁴¹⁴ Ennek veszélyeire az iskolai értesítő is figyelmeztetett:

⁴⁰⁵ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1932, 21. Más szövegváltozatban 1936-ból: Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1936, 51.

⁴⁰⁶ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1939, 59.

⁴⁰⁷ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1940, 54.

⁴⁰⁸ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 19.

⁴⁰⁹ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1939, 64.

⁴¹⁰ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 52.

⁴¹¹ Vö. GYÁNI 2006, 177–178.

⁴¹² Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1939, 63.

⁴¹³ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 51.

⁴¹⁴ Az 1942/43-as tanévben az értesítő szerint a kereskedelmi iskola vidéki tanulói közül 32 lakott internátusban (részben az Angolkisasszonyoknál, kisebb részben egyéb nyíregyházi internátusokban), 13 magánszálláson, 31 pedig vonattal járt be. (Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 15.)

„A korai felkelés, legtöbbször zsúfolt vonaton utazás, rendetlen étkezés, zavaros időkben a forgalom korlátozása, mind olyan körülmények, amik a fiatal szervezetet erős próbára teszik, teljesítő képességét csökkentik, nem is szólva a sok erkölcsi veszélyről, ami a késői hazajárással és kellő felügyelet nélküli ide-oda utazással mindkét nembeli ifjúságot fenyegeti.”⁴¹⁵ A tanítási órák után is volt lehetőség az iskolában tölteni a délutánt, amire hivatkozva a vidéki tanulóktól az intézmény 1942/43-tól november és március között havi 4 pengőt szedett fűtés és világítás fejében.⁴¹⁶

Az Angolkisasszonyok nyíregyházi intézetének célja az volt, hogy „a reá bízott leánykákat vallásos és hazafias szellemben, művelt, finomlelkű, életrevaló nőkké nevelje”⁴¹⁷. A vallás-erkölcsi nevelést többek között a hitoktatás, a gyakori szentáldozás, a körmeneteken való részvétel, illetve a naplóíró által is többször megörökített, kritikai reflexió nélkül hosszasan idézett októberi háromnapos lelkigyakorlatok szolgálták, melyeket egy-egy jezsuita atya vezetett.⁴¹⁸ Az intézetben 1931-től működött Ifjúsági Mária-kongregáció is, amely hitbuzgalmi szakosztályra, missziós szakosztályra, sajtó és kulturális, illetve szociális és karitatív szakosztályra tagozódott.⁴¹⁹ A tanítási órákat az Angolkisasszonyok iskoláiban imával kezdték és végezték.⁴²⁰ A tanulók elvárt magaviseletét a társiskola (a leánygimnázium) házirendje is elég szigorúan megszabta, eszerint a növendékek „[a]z utolsó óra befejeztével imádkoznak és rendben, párosan távoznak. Az utcán úri leányok módjára viselkedjenek, nyugodtan járjanak, kezüket ne lógázzák, fejüket ne forgassák, ne beszéljenek túl hangosan és vigyázzanak arra, hogy ne foglalják el az egész járdát. A korzón nem szabad sétálni és szigorúan tilos magukat kísértetni. [...] Közös fürdők strandján nem jelenhet meg jóízű katolikus úri leány, ezt az Egyház is szigorúan tiltja. [...] Az iskola a szülők, illetőleg helyetteseik különös figyelmébe ajánlja a növendékek házi olvasmányainak éber ellenőrzését.”⁴²¹ Az értesítők tájékoztatója rendelkezik az egyenruháról is: „Tanulóink hétköznapokon fekete munkakötényt fehér gallérral, vásár- és ünnepnapokon, valamint közös kivonulások alkalmával az intézettől előírt egyforma ruhát tartoznak viselni. A testgyakorlathoz bő fekete szoknyanadrágot, fehér trikót és tornacipőt kell beszerezni.”⁴²² A hazafias nevelés jegyében megemlékeztek nemzeti ünnepeinkről, és a korabeli magyar közélet és politika kormányhú követőiként üdvözölték a Nyíregyházára a Szent Jobbal 1938. július 3–4-én érő aranyvonatot, izgatottan ünnepelték a bécsi döntéseket – 1938. november 10-én Kassa felszabadulása alkalmából tanítási szünet is volt –, decemberben tizenkét magyar zászlót és kétszáz kokárdát küldtek a felvidéki magyaroknak, 1939. április 23-án részt vettek a Felvidékről hazatérő nyíregyházi ezred ünnepélyes fogadásában.⁴²³ 1940. március 2-án megemlékeztek Horthy Miklós országlásának húszéves évfordulójáról,⁴²⁴ szeptember 11-én

⁴¹⁵ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 21.

⁴¹⁶ Uo., 52.

⁴¹⁷ Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1932, 19.

⁴¹⁸ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1939, 16.

⁴¹⁹ Uo., 14–15.

⁴²⁰ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 19–20.

⁴²¹ Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1936, 10, 12.

⁴²² Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 53.

⁴²³ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1939, 18., 24–25.

⁴²⁴ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1940, 16.

Erdély visszatérését, október 12-én a hazatérő nyíregyházi 4. huszárezredet ünnepelték a Kossuth és a Bessenyei téren (ma Hősök tere). 1941. május 15-én a Bácskából visszatérő szabolcsi dandár ünnepélyes fogadására vonultak ki. Ebben a tanévben egy szegény erdélyi községnek nemzeti színű zászlót küldtek, illetve gondozták a Hősök temetőjét is.⁴²⁵ Az 1941/42-es tanévben a Ward Mária⁴²⁶ Önképzőkör keretein belül megalakították a Vöröskeresztes Szakosztályt, amelynek tagjai 100 db érmelegítőt és 40 db mosdókesztyűt készítettek és küldtek el a fronton harcoló katonáknak.⁴²⁷ Az 1942/43-as tanév iskolai értesítőjének tanúsága szerint „[a] déli harangszóra a fronton harcoló hőseinkért az Úr angyalát közösen imádkoztuk, utána a Magyar Hiszekegyet mondtuk el.”⁴²⁸ Foglalkoztak a hadba vonultak családjának segítségével, a hadisírok gondozásával; az Ifjúsági Mária Kongregáció hitbuzgalmi szakosztálya imahadjáratot indított a fronton küzdő katonákért. Az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesületnek, amely a harctéren szolgáló katonák támogatását tűzte ki céljául, ebben a tanévben az iskola valamennyi növendéke tagja volt. Az egyesület szinte havonta továbbított szeretetsomagot a frontra. 1942 októberében például „10 kg-os csomagot küldtek a harctérre egy tábori kórháznak. A csomagban 2000 cigaretta, 300 érmecske, nemzetiszínű szalagba bevarrt anyaföld, meleg téli holmi, imafüzetek, szentképek voltak. Gyakran küldtek ki olvasnivalót is ugyanennek a tábori kórháznak. Novemberben a nyíregyházi házi ezred búcsúztatásakor 2000 cigarettát és sok virágot osztottak ki.”⁴²⁹ Mint arról Erzsébet is megemlékezik naplójában, 1942 őszétől a diáklányok ismeretlenül leveleztek a fronton szolgáló katonákkal; az ő levelezőtársa egy bizonyos Polgár Antal nevű honvéd volt. Emellett a helybeli hadikórháznak is gyűjtöttek könyveket, cigarettát, gyümölcsöt, édességet, Bibliát, szentképeket, rózsafüzért. Az egyesület tanárelnöke, Komássy Jolán okleveles vöröskeresztes ápolónő, a helybeli vöröskereszt egyesület tagja volt.⁴³⁰ Az 1943/44-es tanévben *Honvédelmi ismeretek* néven új tantárgyat vezettek be, folytatódott a hadba vonuló katonák megajándékozása, a harcok imahadjáratokkal való támogatása, az itthoni sebesültek segítése, a hősök sírjának gondozása.⁴³¹

A második világháború az Angolkisasszonyok nyíregyházi oktatási tevékenységére is rányomta a bélyegét, ugyanis három épületük közül a kereskedelmi iskoláét 1940 szeptemberében kisajátította a Katonai Vöröskereszt, de még ebben az évben vissza is adták a rendnek.⁴³² 1942 novemberétől az iskola több tantermét délutánonként átengedte a nyíregyházi királyi katolikus gimnázium részére, tekintettel arra, hogy az ő épületüket hadikórház céljából lefoglalták.⁴³³ A háborús évek alatt a kereskedelmi iskola tágas, bolt-

⁴²⁵ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941, 15–16., 21.

⁴²⁶ Mary Ward (1585–1645), brit apáca, az angolkisasszonyok rendalapítója.

⁴²⁷ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 29.

⁴²⁸ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 21.

⁴²⁹ Uo., 25.

⁴³⁰ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 18.

⁴³¹ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1944, 16–18.

⁴³² Nyíregyházán helyezték el 1940 nyarán, a második bécsi döntés előtti mozgósítási időszakban az 1. magyar hadsereg parancsnokságát. A város az iskolákat és a szállodákat adta át a nagyszámú katonaságnak. (BENE 1991, 79.; Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941, 15.)

⁴³³ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 9.

hajtásos pincéjét jelölték ki óvóhelyként, légoltalmi felelősként pedig M. Czirják Mária főnöknő kapott megbízást, aki egyébként légoltalmi vezetői tanfolyamot végzett. A vegytan, egészségtan és testnevelés tantárgyak keretein belül adták át a legszükségesebb légoltalmi ismereteket a diákoknak.⁴³⁴ A rádió-riasztó szolgálatot tanári ellenőrzéssel a tanulók végezték.⁴³⁵

1943 őszén csak november 3-án indult meg a tanítás, amelyet többször légveszély miatt félbe kellett szakítani, sőt, „a nyugodt menetűnek egyáltalán nem nevezhető iskolaév a V. K. M. 8550/1944. sz. rendelete alapján április 1-én váratlan befejezést nyert.”⁴³⁶

A felsőkereskedelmi iskola (kereskedelmi középiskola) épülete a bombázások során súlyos károkat szenvedett. Az 1947/48-as tanévre sikerült csak a belső javításokat teljesen befejezni, a külső renoválás azonban még ekkor is váratott magára.⁴³⁷ Végül az eredeti állapothoz képest kisebb átalakításokkal a Gencsy-házat helyreállították abban a formában, amelyben ma is látható.

A háború után néhány átmeneti év következett az angolkisasszonyok iskoláinak életében, amikor egyaránt megünnepelték a felszabadulás évfordulóját és tartották meg a lelkigyakorlatokat. Az oktatók igyekeztek erkölcsi útmutatót adni a növendékeknek a változó idők közepette is: „Nevelő-oktató munkánkban az a cél vezérelt, hogy a keresztény demokrácia szellemében képzett, hitében szilárd, erkölceiben tiszta, tudásban jól megalapozott nemzedéket bocsássunk ki a mai forrongó élet küzdőporondjára”,⁴³⁸ s „igyekeztünk tanítványainknak a legkülönbözőbb eszmeáramlatok között is helyes világnézetet adni, hiszen ők lesznek a magyar jövő édesanyjai. Hazafias nevelésünk célja pedig nem lehet más, mint az, hogy a jövő demokratikus Magyarország önálló gondolkodású, tisztánlátó és szociálisan érző szellemi és fizikai dolgozók tömegére épüljön fel.”⁴³⁹ Az apácarend tagjai 1948-ig tevékenykedhettek, ekkor iskoláikat országszerte államosították. (1948-ban az apácarend 438 tagja tanított országszerte összesen mintegy hatezer gyermeket.) Az államosítás keretében az apácák többségét internálták, később állami tanári állásokat kínáltak nekik azzal a feltétellel, hogy kiválnak a szerzetesrendből és leteszik a habitust, de a lehetőséggel a rend szinte egyik tagja sem élt. Az internálás elől éppen a nyíregyházi és veszprémi apáca tanárnők többsége megmenekült, a nyíregyházi angolkisasszonyok iratanyaga azonban részben megsemmisült, intézményeik működésének apró részleteiről éppen ezért viszonylag keveset lehet tudni. A volt leánygimnázium az 1948. évi XXXIII. tc. értelmében állami kezelésbe került, s a Zrínyi Ilona Leánygimnázium nevet vette fel. Báthori utcai épülete ma a Göllész Viktor Speciális Szakiskola, Általános Iskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény otthona. A felsőkereskedelmi iskola Széchenyi utcai épületében 1950 után állami általános iskola működött, ma pedig a volt elemi iskolának az udvaron lévő épületével egyetemben ugyancsak oktatási célokat szolgál: mindkettő a Nyíregyházi RIDENS Szakgimnázium, Szakközépiskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola és

⁴³⁴ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943, 17.

⁴³⁵ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1944, 13.

⁴³⁶ Uo., 5.

⁴³⁷ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1948, 15.

⁴³⁸ Uo., 4.

⁴³⁹ Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1948, 8.

Kollégium melléképülete, s a volt Gencsy-ház falai között található a mai oktatási intézmény igazgatói irodája is.

Gencsy Tibor főhadnagy, háborús hős, Bicskey Erzsébet plátói szerelme

Bicskey Erzsébet naplója egy viszonzatlan nagy szerelem története is, hiszen a forrás tanúsága alapján a naplóíró egyoldalú, ám igen mély rajongás fűzte egy Gencsy Tibor nevű huszár főhadnagyhoz, a Nyírség egyik leggazdagabb földbirtokos nemesi családjának sarjához. Gencsy Tibor, aki így módon a napló másik főszereplőjévé lép elő, ugyancsak idős korban, a 2000-es években hunyt el mint a huszár fegyvernemnél szolgált egyik legtovább élt egykori katona, emellett nevéhez számos második világháborús hőstett kötődik, továbbá remek céllovó, lóversenyző és szenvedélyes vadász volt. Mind második világháborús tetteiről, mind pedig háború utáni, hányatott és regényes életéről számos cikk, valamint *A szűnnek a fába' kell maradnia*⁴⁴⁰ címmel dokumentumfilm is született, életében több interjú is készült vele. Bicskey Erzsébet számára a valós hőstetteket végrehajtó Gencsy Tibor az idealizált hős katonát és a haza szimbolikus megmentőjét, a huszár és a lóversenyző a „győztes lovagot” (1943. november 12-i naplóbejegyzés) testesítette meg, az őrá szóló szövegrészek így módon tehát nemcsak egy egyéni férfiideálról, de a 20. század egyik ellentmondásos történelmi korszakáról is árulnak el releváns információkat. „Ő igazi katona. Lovagias, erős, de tud gyöngéd is lenni, ha kell, nem riad vissza a tűztől, véstől, pusztulástól, haláltól sem. És látom, amint megy elől, körülötte gránátok robbannak, golyók süvítene, de Ő nem fél” – ábrándozott ideáljáról Erzsébet 1942. május 21-én.

Érmihályfalvi és gencsi Gencsy Tibor,⁴⁴¹ Bicskey Erzsébet plátói szerelme Kislétán, 1918. május 29-én született egy jómódú, földbirtokos nemesi családba. (Oldalági rokonságban álltak a szintén nyírségi Kállayakkal, illetve a Horthy családdal is.) Apja Gencsy Károly, anyja Ujfalussy Eszter volt. Gencsy Tibor gimnáziumi érettségét szerzett, majd ezt követően tényleges katonai szolgálatra vonult be a 4. honvéd huszárezredhez. 1938–1939-ben végezte el a tartalékos honvédtiszti iskolát, 1940. január 1-jén pedig tartalékos zászlóssá léptették elő. Próbaszolgálat teljesítése után 1940. július 1-jével átvették a Magyar Királyi Honvédség hivatásos állományába, és tiszti, hadnagyi rendfokozatot kapott. A második világháborúban részt vett Erdély visszafoglalásában, egészen pontosan a 4/5. honvéd lovasszáhad I. szakaszának parancsnoka volt. 1941. január 16. és április 30. között Pápán ejtőernyős ugrótanfolyam hallgatója volt, közben eredeti századával részt vett az áprilisi délvidéki hadműveletben. 1941. június 30. és november 9. között a 4/5. lovasszáhad I. szakaszparancsnokaként Ukrajnában is frontszolgálatot teljesített. 1942. január 6. és május 1. között Pécsen főtiszti tanfolyamon vett részt, majd december 1-jéig Alagra, a Honvéd Versenyistállóhoz vezényelték. Bicskey Erzsébet többször is említi Gencsy részvételét különféle lóversenyeken. Maga Gencsy Tibor egy interjú alkalmával így nyilatkozott versenyeredményeiről: „... majd vágyaim csúcsa következett, a hadseregi versenyistálló Alagon, 1942 júliusa körül. Itt aztán fogyasztás a fogcsikorgatásig! Volt

⁴⁴⁰ *A szűnnek a fába' kell maradnia*. Rendezte: DÉR András, MUHI Klára. Írta: DOBAI Péter. 58 perc, 2003.

⁴⁴¹ Gencsy Tiborról tárgyilagos és kimerítő életrajzot tartalmaz az alábbi archontológia: BENE – SZABÓ 2003, 96–97.

olyan nap, mint már említettem, amikor a gőzben egy délelőtti három és fél kilót fogytam! Dacára annak, hogy a versenyszezonba későn kapcsolódtam be, tizenhárom győzelemmel az élen végeztem. Azt hiszem, ha tehetségről, rátermettségről nálam egyáltalán beszélni lehet, úgy az a versenylovaglás, főleg gáton, akadályon.”⁴⁴²

Gencsy Tibor 1943 január-februárjában Rahón elvégzett egy síoktatói tanfolyamot is, majd decemberig ismét Alagon lóversenyzett. A Magyar Királyi Honvédség lovas tisztjei közül az egyik legeredményesebb versenylovas volt, pályafutása során összesen 41 versenyt nyert.⁴⁴³ (A lósport szeretete családi indíttatásból fakadt, hiszen már édesapja, Gencsy Károly is lóversenyzett.⁴⁴⁴) A Nyírvidék című helyi lap így ír Gencsy Tiborról: „Beszámolónk nem lenne teljes, ha nem írnánk Gencsy Tibor főhadnagyról a magyar úrlovassport egén tavaly üstökösként feltűnt és azóta is ragyogó csillagáról, aki hivatásos lovasok között is számos győzelmet aratott. A sors iróniája, hogy egy megyeri nehéz ugróversenyben történt súlyos bukása miatt nem vehet részt a versenyeken és éppen szűkebb hazájában sem mutathatja be kivételes lovastudását.”⁴⁴⁵

1943. augusztus 1-én honvéd főhadnaggyá léptették elő, novembertől a 4/I. huszárosztály rohamszakaszának parancsnoka lett. 1944 tavaszán ismét Alagra vezényelték, de ezrede frontra indulásának hírére visszakérte magát, s 1944. június 19-étől a 4/I. huszárosztály rohamszakasz parancsnokaként újra frontszolgálatot teljesített. 1944. augusztus 25-én Krzesztinnél, később pedig Pesten is sebesülést szenvedett, de mindkét esetben könnyebben sérült meg, és végig az egységénél maradt. Második sebesülésének történetét így írja le Gencsy: „Nagyszerű, 43-as mintájú Mauserommal⁴⁴⁶ a kapuban állva egy alacsonyan repülő Sturmovik szovjet bombázón gyakoroltam a szárnyasvad-lövésénél alkalmazott »előretartást«, hasba is lőttem, de annyi volt neki, mint a bolhacsípés... Közben egy gránát csapódott az iskola falába – hatalmas légnyomás, és tizennyolc szilánk kötéstől lefelé. Erős vérzés, a sípcsontom kilátszott, de megúsztam... Csizmát, nadrágot többé nem tudtam húzni.”⁴⁴⁷ 1944 karácsonya után saját visszaemlékezése szerint részt vett emberek bújtatásában is a Veres Pálné utca 10. szám alatti házban: „A kapuba a házban lakó Almássy Orsi kérésére megmaradt utolsó embereimből őrséget állítottam, mert ott bujkált papi ruhában Kállay Kristóf, valamint Urbán Péter, egy Jankovich nevű tűzérőfőhadnagy, továbbá Déri Sári, és egy Margó nevű zsidó lány az Arizonából. Ezzel sikerült őket megmenteni a nyilasoktól.”⁴⁴⁸

A nyilas hatalomátvétel után Gencsy nem esküdött fel Szálasi Ferencre, 1945. január 15-én Budapesten elszakadt az alakulatától, átállt a háború mihamarabbi befejezéséért küzdő ellenálláshoz, és jelentkezett az úgynevezett Demokratikus Honvédségbe. Bicskey Erzsébet naplójában ezt úgy értelmezte, hogy Gencsy Tibor árulóvá vált. Gencsy Tibor a HM Hadtörténelmi Levéltárban található személyi anyaga tanúsága alapján így

⁴⁴² GYÖRFFY-VILLÁM 2007, 110.

⁴⁴³ HORVÁTH 2008, 22.

⁴⁴⁴ Uo.

⁴⁴⁵ *Lóversenyek Kisvárdán*, Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap, 1943. augusztus 10., 4.

⁴⁴⁶ Magyar–német fejlesztésű forgó-tolózár (forgódugattyús) ismétlőpuska.

⁴⁴⁷ GYÖRFFY-VILLÁM 2007, 118. (Kállay Kristófról, Gencsy Tibor távoli rokonáról fénykép a képmelképben látható.)

⁴⁴⁸ Uo.

nyilatkozik a második világháború végén vállalt tevékenységéről: „Csapatommal együtt Budapesten visszamaradva a Szálasi-eskü letételét nem csak magammal, de beosztottaimmal is megtagadva – megszöktem. Az első alkalmat felhasználva szerveztem a demokratikus honvédség alakulatát, a volt 64. honv. kieg. parancsnokság őrszázadát. A demokratikus honvédségnek tagja lettem, így tevőlegesen szolgáltam az újjáépítést.”⁴⁴⁹ A fiatal főhadnagy szerepet vállalt a magyar állami kincstári javak, többek között a bábolnai és a kisbéri ménes tenyészcsikóinak visszaszerzésében és megmenekítésében, 1945. március 2-ától április 10-éig a Demokratikus Honvédségben a 64. kiegészítő parancsnokság őrszázadának szervezője és parancsnoka volt Nyíregyházán, 1945. április 10-e és 1946. március 1-je között pedig a 18/III. zászlóalj 9. századának parancsnokaként szolgált.

Gencsy Tibort, aki hiába csatlakozott az ellenálláshoz, a háború befejezése után nem sokkal leszerelték a hadseregtől, 1949. január 24-én pedig nemesi származása miatt B-listára tették, politikailag megbízhatatlannak nyilvánították, állami állást, közszolgálatot nem vállalhatott. Ezt követően rövid ideig Kislétán, szülei gazdaságában segédkezett, majd Budapestre költözött, ahol alkalmi munkákból élt. 1950. február 6-án illegális határátlépés és valutaüzérkedés (szülei részére értékesített valutát) vádjával, az immár megszilárdult kommunista diktatúra idején letartóztatták, majd két év fegyházbüntetésre ítélték. Kiszabadulása után Kistarcsára, majd Csornára internálták hat, illetve egy hónapra. Miután szabadult az internálótáborból, a nádasdladányi tőzegkitermelő telepen, majd a Bakonyban dolgozott vadőrként. 1953-tól Budapesten, illetve Iszkaszentgyörgyön ismét alkalmi munkákkal kereste a kenyerét. 1955 márciusában Bakonyszentlászlón újra vadőri állást kapott. 1956 januárjában ismét letartóztatták, a Budapesti Fővárosi Bíróság pedig ugyanez év szeptember 28-án tiltott határátlépés elősegítése, illetve aranytárgy tiltott magánforgalomba vétele és ajándékozása büntetnének vádjában bűnösnek találta, és 4 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélte. 1956. szeptember 1-jén kiszabadult, a forradalomban nem harcolt, ám 1957. március elején ismét letartóztatták, és a Legfelsőbb Bíróság 1957. június 12-én korábban kiszabott büntetését 3 év 6 hónapra mérsékelte, melyet végül Vácott és Márianosztrán töltött le. Az 1960-as években a TÜSPED vállalatnál dolgozott segédmunkásként. A szenvedélyes és tehetséges lovas sportember csak 1969-ben került vissza a szeretett lovak mellé. A kádári konszolidáció éveit Benedek Gábor öttusa-világbajnok ajánlására került a visegrádi lovasiskola élére, ahol a gyönyörű környezetben a tehénistállókból lovasparadicsomot teremtett, és Magyarország egyik legjobb lovas szakembereként tartották számon. Megérte a rendszerváltást, és idős korában, nyugdíjasként még tizenhét évig élhetett a demokratikus Magyarországon. Mivel korábban szenvedélyes vadász volt, vadászfegyverre szóló fegyvertartási engedélyét is visszakapta, melyet a kommunizmus éveit értelemeszerűen megvontak tőle. Ő volt az egyik utolsó élő, második világháborúban harcolt katona, aki a huszár fegyvernemnél szolgált; Győrffy-Villám András újságíró *Az utolsó huszárok* című, 2007-as riportkönyvében terjedelmes életinterjút közölt vele. Katonai múltjára mindig büszkén emlékezett vissza, s míg tehette, a Nyíregyházi Huszártalálkozók rendszeres részt-

⁴⁴⁹Gencsy Tibor személyi anyaga a Hadtörténelmi Levéltárban: HL KI Ogy. 22619. sz.

vevője volt. Nyugdíjas évei alatt végig aktív maradt, egészen idős koráig vezetett lovas-túrákat és tolmácsként vadászokat. Vadásztrófea-gyűjteményét nem sokkal halála előtt a nyíregyházi Jósza András Múzeumnak adományozta,⁴⁵⁰ mely sokáig egy külön teremben volt kiállítva, majd áthelyezték a kállósejéni kiállítóhelyre. Életének kilencvenedik évében, 2007. július 21-én hunyt el Budapesten.

Bicskey Erzsébet olvasmányélményei, naplójának stílusa és világképe

A forrásként közzétett második világháborús napló szerzője, a szöveg keletkezése idején 17–23 éves fiatal lány iskoláztatása okán a Horthy-korszak társadalmi kontextusában viszonylag művelt fiatalnak számított: naplójában is számos olvasmányélményéről ad számot, sőt, belőlük olykor igen hosszan idéz. Az alábbi leltárból, ha nem is teljes, de a betekintéshez mindenképp elegendő képet kaphatunk egy katolikus, konzervatív neveltetésű és szemléletű, kispolgári háttérű fiatal lány műveltségéről és gondolkodásáról a második világháború éveiből.

A mélyen vallásos, római katolikus hitet gyakorló, egyházi iskolába járó lány naplójának címét is egy vallási mű szerzőjétől kölcsönözte – Avilai Szent Teréz, a karmelita apácarend reformátora és az egész egyház lelki átalakítása terén is hatalmas eredményeket elérő szent teológusnő főműve, *A belső várkastély* az Istennel való misztikus, spirituális egyesülés hét fokozatát írja le. A keresztény vallásos világirodalom e kétségkívül fontos alkotását akár Bicskey Erzsébet naplója fő pretextusának is tekinthetjük. A befele fordulás, önvizsgálat lelki szükséglete, kiegészülve a lelki élet mozzanatainak, a vágyaknak, ábrándoknak papírra vetésével azonban már a naplóírás szentimentális hagyománya felé vezet. A naplószöveg irodalmi előképe ily módon Kármán József *Fanni hagyományai*⁴⁵¹ című, 1794-ben írott naplóregénye, a magyar szentimentalista irodalom talán legparadigmatikusabb műve, melyre a naplóíró hivatkozik is, s melynek érzelmes stílusa, poétikai-retorikai jellemzői, valamint a reménytelen szerelem tematikája egészen biztos, hogy Bicskey Erzsébet saját magánnaplójának stílusára is igen erősen rányomták a bélyegüket.

A szerzőre továbbá nagy hatást gyakoroltak a magyar romantika szerzői is, ugyanis naplójában szó szerint idéz Vörösmarty Mihály *Szép Ilonka* című balladájából, illetve teljes terjedelmében bemásolja Kisfaludy Sándor⁴⁵² *A kesergő szerelem* című ciklusának 172. dal című versét. A szerelmi tematika mellett foglalkoztatta a romantika korának eszményített nőképe is; erről tanúskodik, hogy idézi Tompa Mihály *Két halotti beszéd* című nekrológjának egy részletét a női hivatásról és a nőiességről, amely naggyá teszi a nőt „a kis körben”, illetve ezzel párhuzamba állíthatóan Garay János, a magyar romantika kevésbé ismert költőjének egy versét, a *Magyar hölgyet* is, amely a „hon nemtői”-ként határozza meg a nők szerepkörét. Emellett Erzsébet több alkalommal is említést tesz arról, hogy férfiideálja Jókai Mór *Egy magyar nábob* című regényének hőse, Szentirmay

⁴⁵⁰ Ld. még Hanthy Kinga Gencsy Tiborról szóló portrécikkét: HANTHY 2001.

⁴⁵¹ A regényről és a korszak irodalmáról átfogó értelmezést ad Devescovi Balázs monográfiája. Ld. DEVESCOVI 2000.

⁴⁵² Kisfaludy Sándor és testvére, Kisfaludy Károly munkásságáról ld. a közelmúltban megjelent tanulmánykötetet: HANSÁGI – HERMANN 2016.

Rudolf: férfias, bátor, lovagias, kifogástalan jellem. Mindebből világossá válhat a forrás olvasója számára, hogy Bicskey Erzsébet olvasmányélményeit alapvetően a magyar szentimentalizmus és romantika határozta meg – és itt gondolhatunk arra is, hogy a fent említett szerzők minden bizonnyal kötelező olvasmányként is szolgáltak a fiatal lány számára a polgári iskolában és az egyházi középiskolában, ahol érettségizett.

Megfigyelhetünk ugyanakkor a Bicskey-naplóban bizonyos fokú világirodalmi olvasottságot is, amely túlmutat a spanyol egyházdoktor, Avilai Szent Teréz teológiai művén. A naplóíró többször, igen hosszú részeket idéz Victor Hugo *A nyomorultak* című regényéből, a francia romantikus prózairodalom egyik méltán népszerű főművéből, s a romantikus lelkületű, mély, őszinte szerelem után vágyó fiatal lány elsősorban olyan részeket citál, ahol a szerelemtől általánosan, vagy éppenséggel konkrétan Cosette és Marius de Pontmercy szerelméről elmélkedik az elbeszélő. Egy másik érdekes és kreatív világirodalmi tematikájú reflexió is található a Bicskey-naplóban: Erzsébet, aki reménytelenül és egyoldalúan szerelmes volt Gencsy Tibor honvéd főhadnagyba, Puskin *Anyegin* című verses regényének egyik legszebb és legismertebb részét parafrázálta: Gencsy Tibornak címezve, magázóról tegező megszólításra variálva Tatjana Anyeginnak írt levelét⁴⁵³ dolgozta át naplójában, mégpedig Bérczy Károly korai műfordításából kiindulva.

A klasszikusok olvasása és idézése mellett a napló egyfajta kortárs magyar irodalmi tájékozottságnak is a lenyomata. Bicskey Erzsébet több helyen idéz Somogyváry Gyula *Virágzik a mandula* és *Ne sárgulj, fűzfa!* című, az *És Mihály harcolt...* című művel trilógiát alkotó, a Horthy-korszakban népszerű, első világháború idején játszódó regényeiből. (A szerző Gyula diák álneven adta ki az egyik első irredenta verseskötetet Magyarországon *Gyűjtogatás* címen, regényeiben pedig szintén markánsan megjelenik a Horthy-kor revizionizmusa. 1945 után, mint ismert kurzusíró elsőfokon öt évre eltiltották a publikálástól, és két könyve, a naplóíró által is említett *Virágzik a mandulafa*, továbbá az *És Mihály harcolt...* indexre került „mint fasiszta sajtótermék.”⁴⁵⁴) Az Erzsébet által idézett passzusok elsősorban a szerelem körül forognak, s a halál torkában az életbe, a szerelembé kapaszkodó, a hazáért harcoló honvédek lelkiállapotát, a háborús nemzedék életérzését mutatják be.

Ugyancsak találhatunk citátumot Gárdonyi Géza *Isten rabjai*⁴⁵⁵ című, Szent Margit életét feldolgozó művéből, amely a Margit iránt plátói szerelmet tápláló Jancsi fráter szövegéből íródott. A benne ábrázolt vallásos és szerelmi érzés Erzsébetre is nagy hatást gyakorolt, amit az is jelez, hogy Jancsi fráter egy levelének sorai több helyütt jelöletlen idézetként épülnek be a naplóba. Erzsébet Gárdonyi egy másik művét, *Az én falum. Egy tanító feljegyzései*⁴⁵⁶ elbeszélés-gyűjteményét is idézi, melynek befogadását a naplóíró számára bizonyosan megkönnyíthette, hogy történetesen mindkét szülője tanító volt.

Az irodalmi olvasmányélmények emblematikus példája, hogy Erzsébet beszámol arról, amint éppen Tormay Cécile-nek, a Horthy-korszak népszerű írónőjének 1914-ben

⁴⁵³ Tatjana Anyeginhoz írt leveléről invenciózus elemzést ad a következő tanulmány: SIMIGNÉ FENYŐ 2009.

⁴⁵⁴ Somogyváry Gyula a népbírótság előtt, Világosság, 1948. február 7., 3. Ld. még KISS 2011.; BANK 2013.

⁴⁵⁵ A regényről egy viszonylag friss elemzés: CSERMELY 2013.

⁴⁵⁶ Az elbeszéléskötetről 1994-ben jelent meg egy terjedelmes tanulmány: KOCZKÁNÉ KIRÁLY 1994.

megjelent regényét, *A régi házat*⁴⁵⁷ olvassa, mely az ellentmondásos politikai tevékenységet kifejtő, ezért ugyancsak ellentmondásos recepciójú szerző kétségtelenül egyik legértékesebb prózaműve. A mű jelentőségét fokozza a naplóíró számára, hogy tudomása volt róla, hogy rajongása tárgya, Gencsy Tibor is olvasta ezt a korszakban számos kiadást megért, több nyelvre lefordított családregegyt. Erzsébet a hivatalos (konzervatív) irodalmi kánon Tormayhoz hasonlóan nagyra becsült szerzője, Nyíró József⁴⁵⁸ munkásságát is ismerte: a napló *A sibói bölény* című, először 1929-ben megjelent regényéből is tartalmaz idézeteket. A politikai szerepet vállaló, az úgynevezett „nyilas parlamentben” részt vevő író e tézisregényében a felvilágosodást az isteni törvénnyel, a természet, a múlt tiszteletével állítja szembe II. József és idősebb Wesselényi Miklós személyében; Erzsébet is egy ilyen, az isteni törvényre vonatkozó elmélkedést másol be naplójába. Végül a kortárs prózaművek közül egy rövid idézet erejéig felbukkan Zsigray Julianna *Lázadó szív* című, női sorsot boncolgató regénye is.

Figyelemreméltó, hogy a századforduló líráját Reviczky Gyula *Magamról* című költeménye, illetve Erdős Renée *Szeretnék írni* című verse képviseli, ezeken kívül egy-egy gyengébb verset találunk teljes terjedelmében a naplóban a mára már elfeledett Móra Lászlótól, Szathmáry Istvántól és Majthényi Györgytől. (A konzervatív oldalról bíralt Erdős Renée⁴⁵⁹ művét a naplóíró alkalmasint Gerely Jolán egyik nőnevelési könyvében, a *Ki vagytok?* című műben olvashatta, ahol az forrásmegjelölés nélküli idézetként ágyazódik a szövegbe.) Ezek mellett Mécs László,⁴⁶⁰ a korszak kiemelkedő népszerűségű papköltője is fontos olvasmányélményt jelenthetett Erzsébet számára; a naplóban *A gyermek játszani akart* című költeményből található idézet. Szintén papköltő volt iskolai hitoktatója, Járdán József is, akinek *Rögök küldöttje* című, 1943-ban Nyíregyházán megjelent verseskötetét említi még meg a naplóíró. A háborús tematikát Csikós I. Attila *A Don partján már hulldogál a hó* című verse képviseli, amely szerzői magánkiadásban 1943-ban jelent meg a *Donmenti dalok* című verseskötetben.

Az irodalmi alkotások mellett nagy súllyal szerepelnek a naplóban azon népszerű olvasmányok, amelyek a keresztény ifjúsági erkölcsnemesítő könyvek, lelkeségi olvasmányok, nőnevelési tematikájú művek gyűjtőfogalmaival írhatók le. Az angolkisasszonyok iskolái számára az októberi lelkigyakorlatokat vezető Gausz Tibor katolikus jezsuita szerzetest, lelkeségi írókat is *A jegygyűrűért* szerzőjeként említi először Bicskey Erzsébet a naplójában, ami arra utal, hogy ez a szerelemre és házasságra felkészítő mű az ő társadalmi környezetében közismert volt. A naplóíróra több bejegyzése tanúbizonysága alapján nagy hatást gyakoroltak Gerely Jolán polgári iskolai tanítónő, a korszak ismert keresztény-konzervatív nőnevelési szakíró könyvei is. Nem azonosítható, hogy Erzsébet az *Add nekem a szívedet!*, *A mai leányok útja*, *A művelt leány*, a *Hivatás vagy robot: a dolgozó leány*, a *Ki vagytok?*, a *Majd ha asszony leszek*, *A Szűzanya hív téged* vagy a *Szűz Mária nyomában* című könyvek szerzőjének mely műveit olvashatta, de a bennük –

⁴⁵⁷ A regényről kimerítő elemzést nyújt például: Cs. NAGY 2013.

⁴⁵⁸ Ld. BOKA 2012.

⁴⁵⁹ Erdős Renée lírájáról és kanonizációjáról ld. MENYHÉRT 2009.

⁴⁶⁰ Lírájának elemzését ld. SZÉNÁSI 2013.

regényes, példázatos vagy okító formában – megfogalmazott világkép, női szerepfelfogás közös: női ideálként az alázatos és tiszta lelkű Szűz Mária jelenik meg, a 20. század kihívásait, a „dolgozó nő” problematikáját pedig úgy oldja fel a szerző, hogy ugyan sokfelé vezethet a mai leányok útja, de az apáca, a családanya, az ápolónő vagy a tanítónő életében közös erkölcsi útmutatást a vallásosság, a szolgálat, a gondoskodó szerep, a „lelki anyaság” jelent.

A korszak hírlap- és folyóirat-kultúrájából csupán három konkrét említés ad némi ízelítőt. Erzsébet 1941-ben, apjánál való bácstopolyai tartózkodása idején vágta ki és tűzte be a naplóba a vajdasági Reggeli Újság 1941. augusztus 2-i számából az „*Elöl megy a hadnagy, aki vezet...*” Virággal, könnyel, fájó szívvel búcsúzott el Bácsföldvár a felszabadító tüzérektől című cikket, amelyet szerelméhez kötött, hiszen a fiatal hadnagy is részt vett 1941 áprilisában a délvidéki hadműveletekben. Szintén Bácstopolyán, az apai-nagyszülői házában találkozott a Rajniss Ferenc (szélsőjobboldali újságíró, később a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, akit a kommunista népbíróság halálra ítélt) által szerkesztett képes politikai hetilap, a Magyar Futár 1942. július 15-i számában Gencsy Tibor, a kitüntetett háborús hős arcképével, amit ki is vágott és beragasztott naplójába. Végezetül nevesítve A Szív című jezsuita hetilapra utal immár 1945-ben – a lappal a naplóíró korábban az iskolájában találkozhatott, hiszen az iskolai évkönyvekből tudható, hogy az Angolkisasszonyok intézményében működő Ifjúsági Mária-kongregáció előfizetett az újságra.⁴⁶¹

A komoly és színvonalas – vagy éppenséggel kevésbé színvonalas – irodalmi műveken túl szép számmal jelennek meg a Bicskey-naplóban a Horthy-korszak populáris kultúrájára való utalások is. A kor egyik igen népszerű zenei műfajának számított az operett – Erzsébet idéz pár sort Huszka Jenő *Mária főhadnagy* című operettjének egyik slágeréből is. A másik, Erzsébet által is kedvelt műfaj a magyar nóta volt, melyből a korszakban több mint húszezer született,⁴⁶² és amelyek közül a naplóíró visszatérő módon idézi Szenes Andor és Sándor Jenő *Nem lehet azt parancsolni senkinek...* című nótáját, melyet több bejegyzés szerint a fiatal lány éppen akkor dúdolt, mikor reménytelen szerelmével, Gencsy Tiborral megismerkedett a Nyírbátorból Nyíregyháza felé tartó vonaton 1940 novemberében. A naplóból kiderül, hogy Erzsébet családjának volt rádiója, melyet ő maga is igen gyakran hallgatott, s amely a korszakban a populáris kultúra produktumaihoz való hozzáférés egyik alapvető médiuma volt. A szerelmes magyar nótákhoz tematikusan igen szorosan csatlakoznak a háborús tematikájú slágerek is, melynek gyakori alapszituációja, hogy a hátszágban maradt fiatal lány várja haza a fronton harcoló szerelmét. Ezek közül is kiemelkedik a *Valahol Oroszországban...* kezdetű, a korszakban igen népszerű katonadal, melyet többek között Karády Katalin is énekelt, és amelyet a naplójában Erzsébet is teljes terjedelmében idéz. Ugyan nem ejt sok szót az általa látott filmekről, de naplójából kiderül, hogy járt moziba, és látta a *Honvéd Kívánságverseny* című rádióműsorokból készített mozgóképes összeállítást, a *Magyar kívánságversenyt* (1944), illetve *Az örök titok* című, 1938-ban bemutatott filmet is.

⁴⁶¹ Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942, 28.

⁴⁶² Vö. SÁSDI [d. n.].

Összességében elmondható, hogy Bicskey Erzsébet naplója olvasmányélményeit tekintve a két világháború közötti korszak keresztény középosztályának konzumműveltségét dokumentálja. Az egyes szövegek értelmezésére és személyes recepciójára jellemző, hogy – akárcsak hasonló korú lányok esetében – elsősorban a divat és a primer olvasmányélmény uralta az azokhoz fűződő viszonyt, kritikus vagy reflektív hozzáállás nem jellemző. Naplója stílusát, szóhasználatát – így például az alkalmazott szimbólumokat – számos ponton meghatározták azon olvasmányélményei, amelyeket példaképként látott maga előtt. A szövegben a lelkiállapot megragadására a romantikus hagyománynak megfelelően természeti képek szolgálnak, ennek megfelelően a virágok (ibolya, akác, orgona, rózsa, mirtusz, őszirózsa, szegfű stb.) a szerelem és a boldogság jelképeiként jelennek meg. A nőiség virágokkal való szimbolizálása, a virágokkal való azonosulás már a napló első bejegyzésében feltűnik (*„Isten legszebb virága a földön a leány [...] Én is virág vagyok. Arany fürtös, barna szemű ifjú virág”* – 1940. szeptember 2-i naplóbejegyzés). Kiemelhető az ibolya mint a szerénység jelképe: a naplóíró számos szöveghelyen önmaga metaforájaként használja, de az ismert emlékkönyvi mondatok is felbukkannak: *„Légy szerény, ha érdemed van, ne emlegesd azt soha. / Az ibolyát homályban is elárulja illata.”* (1943. augusztus [szeptember] 3-i naplóbejegyzés.) A másik vissza-visszatérő szimbólum a lilium, a tisztaság és a szüzesség jelképe, ami a keresztény ikonográfiából eredeztethető. A naplóíró, noha a háborús események során traumatikus élményeken ment keresztül, 1945 nyarán is a virágokra, a női hivatásra és Szűz Máriára vonatkozó mondatokkal zárta sorait: *„A Szűzanya egész élete egy nagy »igen« Istennek. Életének minden napja egy nyíló virágszál Isten kertjében. Én is így akarok élni.”* (1945. augusztus 15-i naplóbejegyzés.) 1945. szeptember 1-én pedig így írt a nők háború utáni feladatáról: *„Imádsággal, szeretettel induljunk és győzzünk, mint a virágok.”*

Erzsébet mind családi környezetében, mind a templomban, mind az iskolában, mind pedig olvasmányai által azt a konzervatív nőképet tette magáévá, amely az I. világháború utáni visszarendeződés következtében alakult ki, s amely a nő helyét a feleség – édesanya – háziasszony szerepkörében jelölte ki.⁴⁶³ A férfieszményt természetesen a hazáért harcoló honvéd jelentette. Érdekesség, hogy 1944. május 14-én a naplóíró így jellemezte kollégáját a hivatalban, akihez később érzelmi szálak fűzték: *„Ő nem férfieszmény külsőleg, a háborútól, pusztítástól, vértől irtózik. Éppen elég ez ahhoz, hogy egy leány elforduljon tőle.”* Az úri keresztény középosztály értékrendjéhez való igazodásról tanúskodik, hogy noha gyerekkora egy szakaszára visszatekintve azt írja, *„[t]anyai kisleány voltam”* (1941. június 11-i naplóbejegyzés), önmagát az 1943. szeptember 19-i naplóbejegyzésben *„úri leány”*-ként határozza meg, és a korabeli fiúk és a férfiak jellemzésekor az *„úri természetesség”*-et, a finom modort emeli ki pozitívumként (ld. az 1943. szeptemberi naplóbejegyzést), míg a parasztfiúkról becsmérően nyilatkozik. (*„Apám h[a]ld[na]lgy. Csak nem fogunk ott parasztfiúkkal leállni!”* – 1942. augusztus/szeptember 2-i naplóbejegyzés.) A neki udvarló iparos végzettségű Lang Antalt is, ha éppen pozitív színben látja, úrifíúnak kinéző iparosfiúként írja le (1942. február 15-i naplóbejegyzés), ám ha érzelmei az ellen-

⁴⁶³ PUKÁNSZKY 2013. Ld. még SIPOS 2005.

kező irányba fordulnak, a fiú paraszti származását, s a „mérhetetlen paraszt-gőg”-öt emeli ki benne (1943. szeptemberi naplóbejegyzés).

A közgondolkodásnak megfelelően az anyaságot felmagasztaló, moralizáló vallásosság jellemezte Erzsébet világképét is, bár a mielőbbi férjhez menetel és gyermekvállalás vágya nála abból is fakadhatott, hogy saját diszfunkcionális családi háttéréhez képest harmonikus otthon szeretett volna teremteni. Mindenesetre a nők életfeladatát, hivatását a második világháború közepette ő is a fronton harcoló férfiak hátországnak biztosításában, a családi otthon megteremtésében, a szeretet és melegség sugárzásában, illetve az isteni törvény betöltésében, az anyaságban látta: „Istenem, csak édesanya lehetnék! A családi szentély tisztaságának őre az édesanya. Azért is kell a nőnek másnak lennie, mint a férfinak. Ha a munka után fáradtan hazatér az a férfi, legyen, aki elsimítsa homlokáról a gond redőit és mosolyt varázsoljon orcájára. Otthonában paradicsomban érezze magát. Vidám gyermekkacaj muzsikája zengjen körülötte.” (1941. június 4-i naplóbejegyzés.)

Ugyan a női felsőkereskedelmi iskola önálló kenyérkeresetre készítette fel a növendékeit, de Erzsébet többször is leírta, a tanulás csak átmeneti időszak az életében, reményei szerint nemsokára megházasodik, nem szívesen vállalja a szürke hivatali munkát. „Édesapám azt mondta, hogy inkább legyek itthon, minthogy ki legyek szolgáltatva egy főnök érzékiségének” – jegyezte le naplójába 1943. augusztus 22-én, a női karrierutak jellegzetes forгатókönyvére, a főnök által kihasznált titkárnők sorsára utalva. Noha úgy érezte, elmérgesedett családi környezete után lelkiileg nagyon sokat kapott az angolkisasszonyok intézetétől, de a tanulást magát sokszor terhesnek találta, sőt, 1943. február 24-i bejegyzésében azt is leszögezi, hogy „[h]a kisleányom lesz, nem fogom kényszeríteni a tanulásra.” („Sokat gondolkozom azon, hogy ne menjek-e az egyetemre. Tanulni, igaz, nincs kedvem, de tudni jó” – írja viszont 1943. augusztus 6-án.) Végül, több hónap otthonlét után ügyviteli alkalmazotti állást vállalt az 1944-es év folyamán az egyetlen nyírbátori közjegyzői irodában, Varga Kálmán – később internált – közjegyző szolgálatában;⁴⁶⁴ az erről az időszakról szóló bejegyzések arról tanúskodnak, hogy a hivatali munka során az előző szerelmi csalódás utáni továbblépés, és egy új, bimbózó szerelem lehetősége foglalkoztatta.

Érdemes még röviden kitérni arra, a naplóíró hogyan értelmezte Magyarország részvételét a II. világháborúban. Vallásos neveltetése okán óhatatlanul Isten büntetését látta a háború pusztításában. Ehhez kapcsolódik egy naiv eszmefuttatás arról, hogy Portugália lakossága istenfélő, ezért őket elkerülték a harcok: „Van ennek a megkínzott Európának egy szigete, ahová a jajszó nem hallatszik el, a lángok nem érnek el. Csend és nyugodt, boldog élet folyik Portugáliában. Népe vallásos, Isten intő szavát, a csodát észrevette, és megtért. Szakított az eddigi erkölcstelen életmóddal, megjavult. A jó Isten pedig megőrizte a pusztulástól. [...] Édes Hazánkat is figyelmeztette az Isten, hogy jobb útra térjen.” (1943. február 2-án kelt naplóbejegyzés.) Emellett a magyar történelem fatalista szemlélete is hangsúlyos a naplóban. Erzsébet sokakhoz hasonlóan úgy ítélte meg, hogy a magyarság sorsa a fennmaradásért folytatott küzdelem,⁴⁶⁵ a világháború kontextusában pedig a végsőkéig való kitartás: „Már csak a német folytatja egyedül. Mi magyarok még nem tudom, ki mellett maradunk. De

⁴⁶⁴ MNL SZSZBML VII. 155.

⁴⁶⁵ Ld. még GYURGYÁK 2007.

harcolni fogunk, mert harcolnunk kell. Beleszorítva idegen népek, idegen hadak közé. Velük, értük sodródunk tragikus háborúba, pedig senkit se gyűlölünk, senkitől hódítani nem akarunk. S mikor már roskadozni kezd minden, elszelelnék, köddé válnak azok, akikhez odaláncolt a sorsunk, s végül csak magunk vereksziünk, valami megmagyarázhatatlan, komor és végzetes, örök parancsra” – írta 1943. szeptember 12-én. A következő évben aztán a háborús események elérték a hátszínre is, s az addigi szentimentális naplóba betört a háború tapasztalata.

Kamasznaplóból világháborús krízisnapló

Számos kamasznaplót ismerünk, amelyeket a két világháború között Erzsébethez hasonló életkorú és társadalmi háttérű, tehát (alsó)középosztálybeli lányok és fiúk írtak. A naplók mint történeti forrásoknak az interjúkkal és a memoárokkal szemben a legfőbb előnye, hogy nem erősen retrospektív, hanem közel egyidejű források, mivel az esemény, amelyről a szerző tudósít, és az arról szóló narratíva megalkotása között csak kevés idő telik el, rendszeres naplózás esetében általában egy vagy csupán néhány nap. A napló mint műfaj a rendszerességhez, a személyességhez, az egyidejűséghez és a feljegyzések fragmentáltságából adódó stílusjegyekhez kötődik.⁴⁶⁶

Philippe Lejeune, a napló műfajának nagy francia teoretikusa *Les Brouillons de soi* című tanulmányában⁴⁶⁷ leszögezi, hogy a napló kezdete általában kiemelt fontosságú, így a szövegek tulajdonnévvel, címmel, mottóval, ígérettel vagy bemutatkozással kezdődnek. (Ez Bicskey Erzsébet naplójáról is elmondható.) A fiatalok, kamaszok feljegyzései nagyrészt ezek mentén írhatók le, azonban számos más narratív elem is kirajzolódik belőlük, amelyek a felnőttek feljegyzéseire nem, hanem csak a naplók e típusára jellemzők. A naplókat tematikusan a memoárokkal szemben szokás meghatározni, azonban ez az ellentét a kamaszfeljegyzéseket vizsgálva nem ilyen egyszerű. A kamasznaplók számos esetben memoárral kezdődnek. Ezek az *ab ovo* kezdetű naplók, hiszen többnyire a szerző születésétől vagy ritkábban a szülők megismerkedésétől kezdve az első napi bejegyzésig tekintik át a legfontosabb történeteket. Erzsébetnél ezzel szemben egy klaszszikus *in medias res* kezdetű első bejegyzésről beszélhetünk, amelyben a naplózás megkezdésének állított emléket 1940. szeptember 2-án, azonban nem foglalta össze életének addigi legfontosabb eseményeit.

A naplózás számos esetben fiktív dialógus. A napló képzelt vagy valós olvasójához, azaz dialóguspartneréhez való viszony alapvetően ötféle lehet: 1. az olvasó lehet maga a kamaszszerző; 2. a feljegyzések szólhatnak a már felnőtt önmagához; 3. lehet, hogy egy fiktív személyhez ír; 4. szólhat egy konkrét valós személyhez; 5. illetve olyan feljegyzések is vannak, amelyek konkrét, de a naplóban nem megnevezett személyhez szólnak. Az olvasónak a naplóban való megjelenítése többnyire nem írható le vegytisztán a fentiek szerint, hiszen az évekig tartó naplózás változó célkitűzéseinek következtében az olvasóról, a partnerről alkotott kép is módosulhat. Erzsébet naplójában többnyire saját maga volt a címzett. *„Ha nem volna ez a naplóm, hogy ide kiöntsem bánatomat és erőt merítssek, akkor talán kétségbeesnék. Milyen jók ezek a rejtett szép emlékek!”* – írta 1943. szeptember

⁴⁶⁶ ALASZEWSKI 2005, 12.

⁴⁶⁷ LEJEUNE 1998.

1-én, és számos bejegyzés tanúskodik arról, hogy rendszeresen visszaolvasta régebben papírra vetett sorait, és reflektált korábbi lelkiállapotára, gondolataira. Nyíregyháza bombázása után, 1944. szeptember 8-án saját jövőbeli énje számára kívánta dokumentálni mindazt, ami történt: „Úgy érzem, hogy valami örökre ott maradt életemből a romok alatt. Ma még nem tudom, mi ez, talán majd évek múlva, ha olvasom e kusza sorokat, akkor meg fogom ezt érteni. Most csak azt érzem, hogy nagyon-nagyon fáj.” Erzsébet szövegében magára a naplóirás tevékenységére is sokszor utalt, egy alkalommal megfogalmazva a kamaszlányok azon félelmét, hogy megtalálják és elolvassák a titkait: „Őszintén nem merek írni, mert tudom, hogy elolvassák, pedig én ezt azért írom le, mert nincsen, akinek elmondjam, meg aztán örömet találok benne, ha a néma fehér lapok olyan szeretettel, megértéssel zárják le titkomat.” (1944. március 19.) A naplóban több konkrét címzett is megjelenik, akik fiktív megszólításával a szerző könnyebben fel tudta dolgozni az érzéseit, ki tudta mondani azt, amire előben nem volt lehetősége. Így számos helyen Gencsy Tibor válik a bejegyzések címzettjévé, egy szöveghelyen (1941. június 17.) pedig komolyan felmerül a naplóíróban, hogy rá hagyományozza a füzetét. Egészen más indíttatásból szólít meg egy női dialóguspartnert 1945-ben és 1946-ban több alkalommal: valószínűleg az átélt traumatikus események feldolgozása céljából, egy pontosan nem meghatározható, Marika nevű barátnőjéhez címzi a sorait.

Erzsébet feljegyzései két szempontból rendkívüli történeti források. Egyrészt az elmúlt évtizedekben döntően olyan fiatalok feljegyzéseit publikálták, akik a zsidóüldözés áldozatai voltak, Erzsébet naplója ezekről radikálisan eltér, éppen az ellentétes, a társadalmi többség mentalitását és világképét dokumentálja. A naplóíró világképébe enged betekintést az is, hogy mit és hogyan érzékel és értékel a környezetében zajló események közül, egyáltalán minek szentel teret legszemélyesebb feljegyzései között. Ezzel kapcsolatban az is sokatmondó, hogy a zsidóüldözés egyetlen mondat erejéig sem jelenik meg, kivéve egy rövid utalást a front elől való menekülés közben tapasztaltakra: „Zsidó munkatáboros, fogoly, menekült, magyar, német, senki sem kérdi” – írta Erzsébet 1945. október 21-én visszatekintve a kaotikus időkre, amikor az utak mentén mindenütt menekülő embereket lehetett látni. (Még egy utalást találunk a naplóban az eltérő vallásúakra: „Vegyes házasságot soha ne kössünk. Egy igazi nő soha meg nem tudja azt tenni, hogy gyermekeit odaadja egy másvallásúnak, és ez által talán a pokolnak. [...] Harmonikus házasság csak egyenlő gondolkodású felek között lehet, miközöttünk és a reformátusok között pedig egész világ áll” – idézi az októberi lelkigyakorlatok szentbeszédét 1942. október 31-i bejegyzésében a naplóíró, azaz a másvallásúak ebben a kontextusban a reformátusokat jelentik.) Mindez teljesen beleillik a „keresztény középosztály” mentális profiljába, ahogy az 1944–1946-os feljegyzések radikálisan németbarát szemlélete is. Felszabadulás helyett Erzsébet Buda „elestét” örökíti meg, és az itt elhunyt német katonákat hősként, sőt szentekként írja le. („Fájón jöttek elém a nemrég még élő kedves német fiúk. Ők ma már hősök, szentek, mint a nagy Tizenhárom.” – 1945. október 7-i naplóbejegyzés.) Nem csupán ez a nézőpont az, ami rendkívüli történeti forrássá emeli Erzsébet véletlenül fennmaradt naplóját, hanem az is, hogy az 1944 decembere után született feljegyzések a második világháború női áldozati perspektíváját dokumentálják, amelyre vonatkozóan hasonló forrást alig ismerünk. Különösen fontos, hogy ezeket a feljegyzéseket egy mélyen vallásos római katoli-

kus fiatal nő írta, hiszen a nemi erőszak traumájának feldolgozását⁴⁶⁸ és értelmezését ez is nagyban befolyásolta.

Nyíregyháza bombázása, majd a vésszen közeledő front miatt a család menekülni kényszerült, így 1944 októberében Miskolcon át Budapestre utaztak a visszavonuló német és magyar csapatokkal együtt. Egy rövid, csepeli hadiüzemben végzett önkéntes honvédelmi munkaszolgálat után Budapest mellett Bián (a későbbi Biatorbágyon) húzták meg magukat a rokonoknál abban a reményben, hogy itt nagyobb biztonságban lesznek. Ám a főváros ostromához való előkészület részeként ezt a települést is elfoglalták a szovjetek éppen 1944. december 24-én. Karácsony éjszakáján egy orosz katona pisztollyal elhurcolt a pincében bujkáló lányok közül négyet, közöttük volt Erzsébet és húga is. Húgának a napló tanúsága szerint sikerült megmenekülnie, ellentétben Erzsébettel, akit a katona megerőszakolt. A napló narrációja is tükrözi a megpróbáltatásokat: Erzsébet 1944. október [1]9-én röviden írt még Nyírbátorból, ám ekkor az 1940-től rendszeresen vezetett napló félbeszakadt, ami mögött a front előli menekülés áll. A szerző több mint félévnnyi kihagyás után, csak 1945 nyarától írt folytatást, ekkor már újra Nyírbátorban laktak. E feljegyzések mindegyikében a menekülésével és a megerőszakolásával foglalkozott, végül egy szűk évvel később, 1946 márciusában végleg abbahagyta a naplóírást.

Bicskey Erzsébet második világháborús naplójának utolsó bejegyzései súlyos traumaszövegekként olvastatják magukat. A traumatikus eseményeket elszenvedő nőknek a feljegyzések készítése vagy korábbi feljegyzéseik folytatása azért volt fontos, mert lehetőséget adott arra, hogy önmaguknak mondják el (újra és újra) a megerőszakolásuk történetét, amely nyilvánosan nem volt elbeszélhető. Az erőszakos nemi aktus egy stigmatizáló trauma, azaz nyilvánosan nem vállalható, valamint nem el- és kibeszélhető Magyarországon, mert a társadalom többnyire megbélyegezte és megbélyegzi az áldozatokat. A többi kibeszélhető traumához képest, amelyben az áldozati sors nyíltan többé-kevésbé vállalható, ez egy olyan rendkívül érzékeny téma, amelyet a mai napig elfojtás övez. Az írás, akár a naplóírás éppen arra adott lehetőséget, hogy a nyilvánosan alig-alig elbeszélhető megrázkódtatást az illető megkísérelje feldolgozni, el tudja azt mondani őszintén „valakinek”. A naplóműfaj pedig azt biztosította, hogy ezt a trauma után nem sokkal tegye, így elhárító mechanizmusok és megküzdési stratégiák egyaránt kirajzolódnak a nemi erőszak tapasztalatáról beszámoló bejegyzésekben. A naplószöveg születését alapjaiban befolyásolta az öncenzúra is, amely abból a tabuból következett, ami a nemiségről és a szexualitásról való beszédet/írást övezte. Éppen ezért Erzsébet esetében is a szexualitásra vonatkozó bejegyzéseit szóhasználatából, elsősorban utalások hálójából kell kibogozni. Hiszen a katolikus neveltetésű fiatal nő számára tabu volt a szexualitás, a nemi erőszak hatása alatt azonban elkerülhetetlennek tartotta, hogy írjon a vele történekről. A téma leírását különösen megnehezítette, hogy tárgyalását a korszakban legszemélyesebb feljegyzések között sem tartották illőnek. A nyelvhasználatot és narratívaalkotást nagyban befolyásolta, hogy nem voltak szavak a történetek elbeszélésére. Ily módon a liliom letépése mint szimbólum jelöli a szüzesség erőszakos elvéte-

⁴⁶⁸ A szovjet katonák által elkövetett tömeges nemi erőszak témájában nemrégiben megjelent, hiánypótló monográfia: PETŐ 2018.

lét: „*orosz tépte le liliumomat állati erőszakkal*” – írta Erzsébet 1945. augusztus 5-i bejegyzésében. Másrészt a szerző világképe és értékrendje is nagyban meghatározta a nemi erőszak traumájának elbeszélését. A trauma elszenvetését követően – 1945 júniusáig – nem írt naplót, hiszen a fő kérdés talán az volt számára, hogy az évekkel korábban elkezdett füzet bejegyzésláncolatába – akárcsak saját élet(történet)ébe – a trauma hogyan illeszthető be.

Erzsébet feljegyzései nagyban megegyeznek más, hasonló traumát megélt írásaival, akik elsősorban azzal küzdöttek – sikertelenül –, hogy miként tudnak olyan narratívát alkotni, amellyel a történetek önmaguk számára megnyugtató módon értelmezhetővé válnak. Erzsébet naplójában kezdetben egyházi szimbólumokat és értelmezést használt a vele történetek szavakba öntésére. A trauma feldolgozásának egyik fontos eszköze az, hogy azt ne csak fájdalmas eseményként tartsák számon, hanem azáltal tegyék elbeszélhetővé, hogy értelmet adnak neki. Ez a jelentésadás Erzsébet esetében azt jelentette, hogy saját szenvedését Jézus szenvedéséhez hasonlította, másrészt a hazáért való áldozathozatalként, önfeláldozásként értelmezte. A legnehezebb kérdés számára az volt, hogy a szörnyű tapasztalatot miként egyeztesse össze a Gondviselésben való hitével, ez pedig vallásosságát ingatta meg, hiszen elkeseredett napjain úgy látta, hogy a legnagyobb válságban nem kapott segítséget. Hiába keresett, nem talált Szűz Mária életében ehhez hasonló megpróbáltatást – pedig olvasmányaiban és a lelkigyakorlatokon Szűz Mária szerepelt női példaképként.

Az egyház részéről a magyar lakosság felé a lelki segítségnyújtás püspöki körlevél formájában érkezett, melyet az Erzsébet által is rendszeresen olvasott A Szív című katolikus folyóiratban jelentettek meg 1945. július 21-én és 28-án. A hosszabb szövegből csak a tartalmilag idevágó részletet közöljük:

*A magyar püspökök a magyar néphez
(A magyar Püspöki Kar körlevele)*

„A VI. parancs és a szemérmesség törvénye háború idején is kötelező. A szűzi és házasság tisztaság védelme a legnehezebb körülmények között is kötelességünk. Ha azonban erőszakot szenvedett valaki és abba belsőleg bele nem egyezett, nyugodt lehet, mert vétkek nélkül van és Isten előtt szűzességének, vagy házasság tisztaságának épségében ragyog. Amikor egyrészt őszinte részvét tölt el bennünket asszonyaink és leányaink iránt, kik sokat szenvedtek, másrészt büszkeséggel tekintünk népünkre, amely szemérmét mindig nagy kincsként őrizte és annak védelmében hőskökre nevelte asszonyaink és leányaink nagy tömegét.”⁴⁶⁹

A fenti körlevél Erzsébet esetében vigaszt jelentett olvasójának, hiszen a vele történt események újragondolására készítette, aminek hatására 1945. augusztus 5-én ezt írta naplójába: „*az orosz erőszakba tiszta szívem esküjével bizonyítom, nem egyeztem bele. És így Isten előtt szűz vagyok, teljes pompájában ragyog liliumos tisztaságom.*”

⁴⁶⁹ *A magyar püspökök a magyar néphez (A magyar Püspöki Kar körlevele), A Szív, 1945. július 21., 2.*

Egyetlen bejegyzés erejéig – 1945. október 14-én – teljes mértékben szakított az egyházi értelmezéssel és a szimbolikus nyelvhasználattal, s természetes, a szexualitást maga testi-ségében megnevező szöveget írt egy valós vagy csak elképzelt szerelmi együttlétről. A mélységes trauma feldolgozásában talán ekkor jutott el ahhoz a ponthoz, hogy pozitív képekkel írja felül az elszenvedett szexuális erőszakot, aminek kapcsán többé-kevésbé elbeszélhetővé váltak a korábban elbeszélhetetlen események. Ám későbbi bejegyzéseiben egy visszarendeződés figyelhető meg, ekkortól újra az egyházi magyarázat – az áldozati szerepre a jókat és a tisztákat jelöli ki az Isten – szerint igyekezett megélni saját tragédiáját. Azaz úgy tekintett magára, mint Isten által kiválasztott áldozatra, aki a nemzet megtisztulásáért szenvedett. Később egy ellentmondásos lélektani helyzet fogalmazódik meg, amelyben a kislányszerep és az immár felnőtt, szerelemre vágyó nő perspektívája együttesen van jelen: *„Egyébként mindenkitől becézett, kényes, szeszélyes, kislánys szerepembe élem vissza magamat, az olyan kislányéba, aki csodálatos büntetéseképpen Istennek, bűn nélkül megfürdött a szerelem kéjében. Mert ma már nem a borzalmak emléke él bennem, hanem a természet rendje szerint követelem a szerelmet. Megismertem, igen, és most álmomban, ébren nem tudok szabadulni a szerelem gyönyöreitől....”* – szól az 1946. február 24-i naplóbejegyzés. Végül, 1946. március 3-án a züllöttséget és a trauma utáni lelki kiüresedettséget egyaránt implikáló jelzőkkel írja le önmagát: *„én már kifosztott, bemocskolt prostituált leány vagyok.”*

Epilógus – a naplóíró és családja háború utáni sorsa, vagy legalábbis amit erről tudni lehet

Bicskey Erzsébet sorsa a második világháború után érdekes fordulatot vett. A Budapest Főváros Levéltárában őrzött iratok alapján 1948-tól rendőrségi írnokként dolgozott a Budapesti Rendőr-főkapitányságon.⁴⁷⁰ Mindez katolikus neveltetése és egyházi iskolai érettségije alapján első látásra meglepőnek tűnhet, ám az alakuló kommunista diktatúra úgy látszik, 1948-ban még nem ellenőrizte le kellő alaposággal az állami alkalmazottak múltját. A Rákosi-rendszer szigorú, kérlelhetetlen káderpolitikája azonban őt is elérte, 1951-ben ugyanis politikailag megbízhatatlannak nyilvánították és leszerelték a rendőrségtől.

Bicskey Erzsébet anyja, Sárközy Erzsébet a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában őrzött iratok tanúsága alapján 1947 októberében megözvegyült:⁴⁷¹ Bicskey Elek tartalékos honvéd főhadnagy, a naplóíró édesapja a budakeszi tudószanatóriumban hunyt el a második világháborúban szerzett betegségében, feltehetőleg tuberkulózisban, előtte pedig egyre romló egészsége okán száz százalékos hadirokkantnak nyilvánították. Sárközy Erzsébet hadigondozási irataiból kitűnik, hogy hadiözvegyi ellátásért folyamodott, melyet a magyar állam többször megtagadott tőle, és még 1950-ben és 1951-ben is újabb és újabb felülvizsgálati kérelmeket adott be. Ezen iratokból az is kiderül, hogy Erzsébet bátyja, Bicskey István ez időben egyetemi hallga-

⁴⁷⁰ Bicskey Erzsébet rendőrségi írnok munkaügyi iratainak jelzete: BFL VI. 12. c. 4. 51. 7453/1948. törzsszámú dosszié. Ugyanarról a Bicskey Erzsébetről van szó, hiszen anyja neve ugyancsak Sárközy Erzsébet.

⁴⁷¹ MNL SZSZBML VI. 501. 1222B/166-1/1950.

tó volt, hűgát, Idát pedig még mindig anyja tartotta el. Kiderül továbbá az is, hogy Sárközy Erzsébet egészsége szintén meglehetősen megromlott, a rá vonatkozó hadigondozási iratokban korai nyugdíjazására vonatkozó javaslat, illetve hosszú, meg nem határozható idejű orvosi kezelést igénylő, súlyos betegségről tanúskodó orvosi szakvélemény is található.⁴⁷²

Ugyancsak érdekes adalékokkal szolgál egy 1950-es keltezésű, Sárközy Erzsébet saját kezével írott tanítói szakmai önéletrajz is, mely a nyíregyházi tanfelügyelői iratok között szerepel. A megszilárduló kommunista diktatúra⁴⁷³ egyre szigorúbban kezdte ellenőrizni az állami szolgálatban álló személyek múltját és politikai megbízhatóságát, és természetesen nem képeztek kivételt a pedagógusok sem. Sárközy Erzsébet e megbízhatósági vizsgálat keretében keletkezett önéletrajzában azt írja, a Szabad Népet olvassa, és immár tagja a kommunista pártnak.⁴⁷⁴ A túlélés vágya a háború után kialakult politikai rendszerben őt is alkalmazkodásra kényszerítette, mint annyi más állampolgárt. A kutatás során sajnos nem derült ki, hogy Sárközy Erzsébet, a naplóíró anyja pontosan mikor hunyt el, azonban feltételezhető, hogy megrendült egészsége okán valamikor az 1950-es, '60-as években halhatott meg.

Erzsébet bátyjáról, az 1921-ben született Bicskey Istvánról a forrásfeltárás során sajnos semmit nem sikerült kideríteni azon kívül, hogy az 1940-es évek végén hadifogságba esett, húga naplójának tanúsága alapján súlyos tüdőbetegségben szenvedett, a háborút azonban végül is túlélte, 1950 körül valamelyik magyarországi egyetem hallgatója volt,⁴⁷⁵ és később talán diplomát is szerzett. Az ő további sorsa azonban sajnos homályba vész.

Erzsébet húga, Ida 1950 körül még mindig anyjával élt Nyírbátorban,⁴⁷⁶ majd a rendelkezésre álló információk alapján – melyek ugyancsak igen hézagosak, hiszen csupán szóbeli közléseken alapulnak – feltehetőleg egész életét szülővárosában élte le. Az 1960-as években a nyírbátori Báthory István Gimnáziumban dolgozott mint tanár, ahol varrást, technikát tanított. Férjhez ment, a férjét Gaál Istvánnak hívták, gyermekük azonban nem született, idős özvegyasszonyként 2003-ban hunyt el.⁴⁷⁷

A naplóíró, Bicskey Erzsébet valamikor 1950 után férjhez ment egy bizonyos Gelencsér Józsefhez, akitől meghatározhatatlan időpontban elvált, a házasság révén szerzett asszonynevét azonban élete végéig viselte. Gyermeké feltehetőleg nem született, vagy ha igen, a naplóíró halálának időpontjában már ő sem élt. Erzsébet élete jelentős részét Budapest VII. kerületében, Erzsébetvárosban élte le, egy pontosan nem rekonstruálható időponttól kezdve 2002-ig bezárólag a Klauzál utca 8-as szám alatti bérházban lakott egy tanácsi, majd önkormányzati lakás bérlejeként. A lakást a VII. kerületi önkormányzati

⁴⁷² MNL SZSZBML VI. 501. 1222B/166-1/1950.

⁴⁷³ A kommunista diktatúra megszilárdulásáról talán a legjobb és legrészletesebb monográfia: GYARMATI 2013.

⁴⁷⁴ MNL SZSZBML VI. 501. IX. a.

⁴⁷⁵ Özv. Bicskey Elekné Sárközy Erzsébet állami iskolai tanítónő kézzel írott szakmai önéletrajzában egyetemista fiáról ír. (MNL SZSZBML VI. 501. IX. a.)

⁴⁷⁶ Özv. Bicskey Elekné Sárközy Erzsébet állami iskolai tanítónő kézzel írott szakmai önéletrajzában vele élő, érettségizett lányáról ír. (MNL SZSZBML VI. 501. IX. a.)

⁴⁷⁷ Egy, a Bicskey családot annak idején ismerő, nyíregyházi lakos szóbeli közlése.

vagyonkezelő cég szíves tájékoztatása alapján valamikor megvásárolta, így 2002-ben, mikor a többségi önkormányzati tulajdonban lévő társasház egy befektető részére privatizálásra került, a beruházó cég feltehetőleg mind a bérlőket, mind a tulajdonosokat kivásárolta az ingatlanból. Bicskey Erzsébet 2002-ben, lakása eladása után önszántából, immár 80 éves idős hölgyként költözött be az Erzsébetvárosi Önkormányzat Dózsa György út 46. szám alatt található idősek otthonába, amely az utolsó ismert lakcíme, és ahol 2010. október 24-én, életének 88. évében érte a halál.

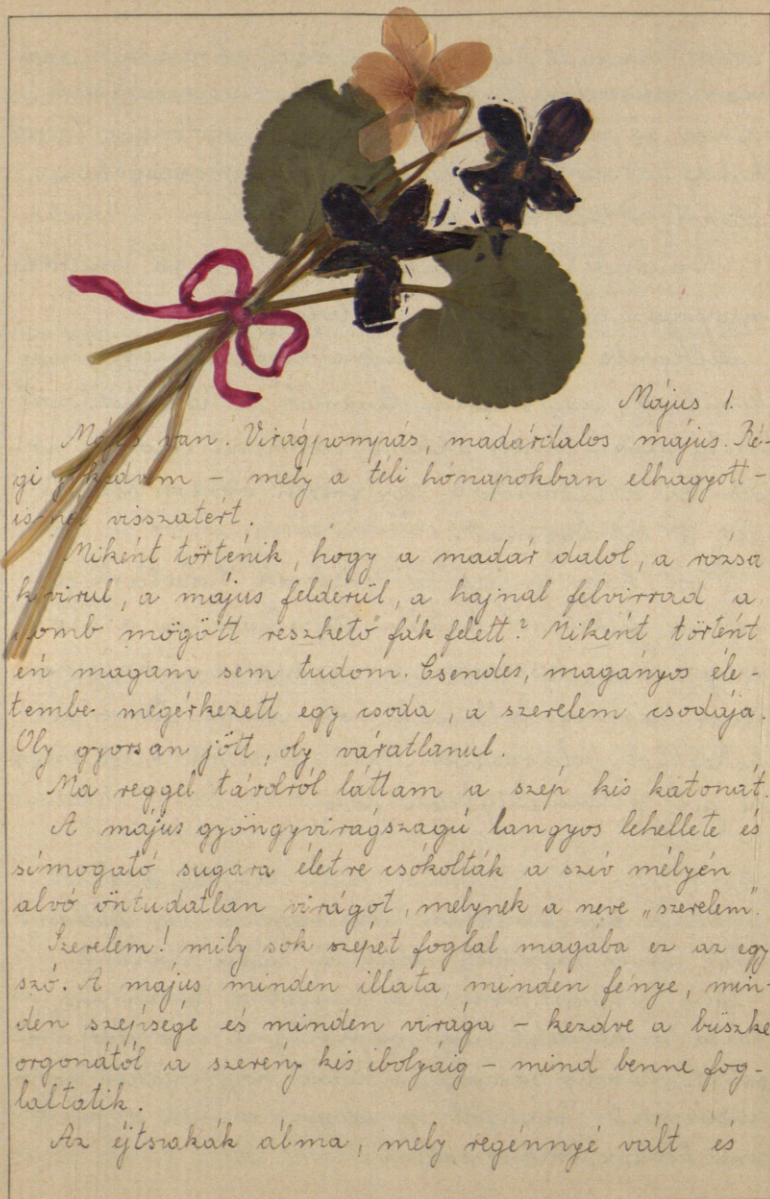
A hagyatéki ügyében eljáró közjegyző Magyar Nemzeti Levéltár részére nyújtott tájékoztatása alapján Gelencsér Józsefnének közeli hozzátartozója, örököse, olyan személy, aki hagyatékára bármilyen módon igényt tartott volna, nem volt, ezért a törvény szerinti örökösevé a Magyar Állam vált. Csak következtethetünk rá, hogy az ilyenkor szokásos eljárásrend értelmében az idős hölgy temetési költségeit is az utolsó lakhelye szerint illetékes önkormányzat vagy a Magyar Állam viselte, feltehetőleg elhamvasztották, és az egyik budapesti köztemető szóróparcellájában szórhatták szét a hamvait. A forrásfeltáró csoport ennek is igyekezett alaposan utánajárni, a naplóírónak azonban Budapest köz- és egyházi temetőiben fellelhető sírhelye nincs. Tragikus momentum, hogy a naplóíróra, Bicskey Erzsébetre rá emlékező élő rokonok híján feltehetőleg az örök feledés várt volna, ha nem hagy hátra egy történeti szempontból érdekes és értékes magániratot. A forráskiadók e könyvvel egyúttal a naplóíró, e hányatott életű, sokat megélt, a huszadik század nagy magyar történelmi katalizmáit megtapasztaló és túlélő ember emléke előtt is tisztelgének. Emlékműve legyen hát e forráskiadvány!

KÉPMELLÉKLET

Naplórészlet préselt virággal – 1941. május 1.

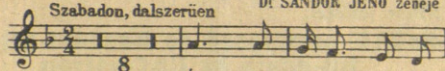
sik sorsát. A Te szívéd nem éri, hogy valaki ragyogás utánad
Mint is mintél be akkor a félkémbe? Vagy talán a nótám
hódított meg. Igaz szép, nagyon szép

Nem lehet azt parancsolni senkinek

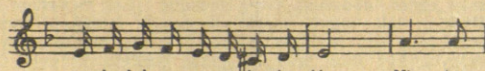
Szenes Andor verse

Szabadon, dalszerűen

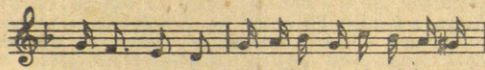
Dr SÁNDOR JENŐ zenéje

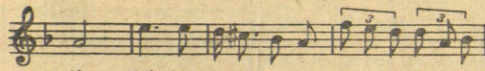
Élt a Ma-ros part-ján
Lent a Ma-ros part-ján

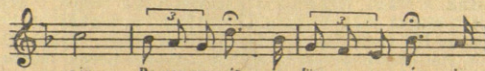
va-la-hol egy a-rany-ha-ju lány, Min-den
ár-va lett egy a-rany-ha-ju lány, Csend van

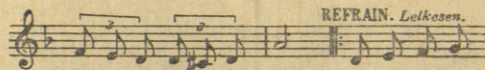
ta-vasz es-tén ki-szó-kött a há-zuk ka-pu
da-los aj-kán és az ar-ca i-gen ha-lo-

ján. Csó-kos pi-ros aj-kán ra-gyogott a napeu-
vány Kint már vi-rág sin-csen a ré-gi kertsu-pa

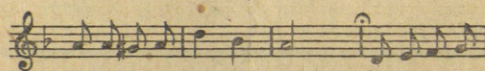

gar. Re-meg-ve vár-ja Jön-e a pár-ja
gyom. Ki-néz a rét-re Sa kis szí-vé-be

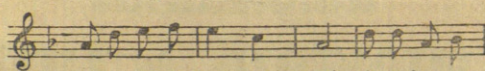

REFRAIN. Lelkesen.

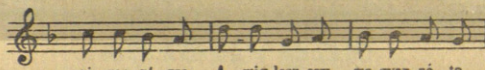
Egy vi-dám tü-zes hu-szár. Nem le-het azt
Va-la-mi fáj még na-gyon...

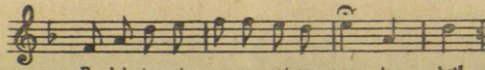
pa-rancsol-ni sen-ki-nek, (hogy) Azt sze-res-se,

kit a szí-ve nem sze-ret! A-mig lesz egy

pi-ros ró-zsa, A-mig lesz egy ma-gyar nő-ta.

Fe-lej-te-ni pa-rancs-szó-ra nem le-het!

Naplórészlet kottával – 1941. június 17.

május 1.

Minden fény és meleg a Naptól, minden szépség és tisztelt a női nem számára Krisztus Édesanyjától származik. Az emberiséget a női nem ritte kárhozatra, de nő volt az is, aki kiemelte abból.

Az Isten hordozója, a női nemet meglisztította, fel-emelte és mélyseges hódolattal állította vele szembe az erő emberét, a férfit. Éret áll meg fedetlen fejjel a férfi a nő előtt és éret állt meg szolgálataira, a köröphöz lovagja és
az úr

Naplórészlet Szűz Mária-képpel – 1942. május 1.

Naplórészlet a naplórő által rajzolt virággal és Gencsy Tibor huszártiszt fényképével
 – 1942. augusztus/szeptember 2.

Naplórészlet a naplóíró által rajzolt karácsonyi dísszel – 1943. december 21.

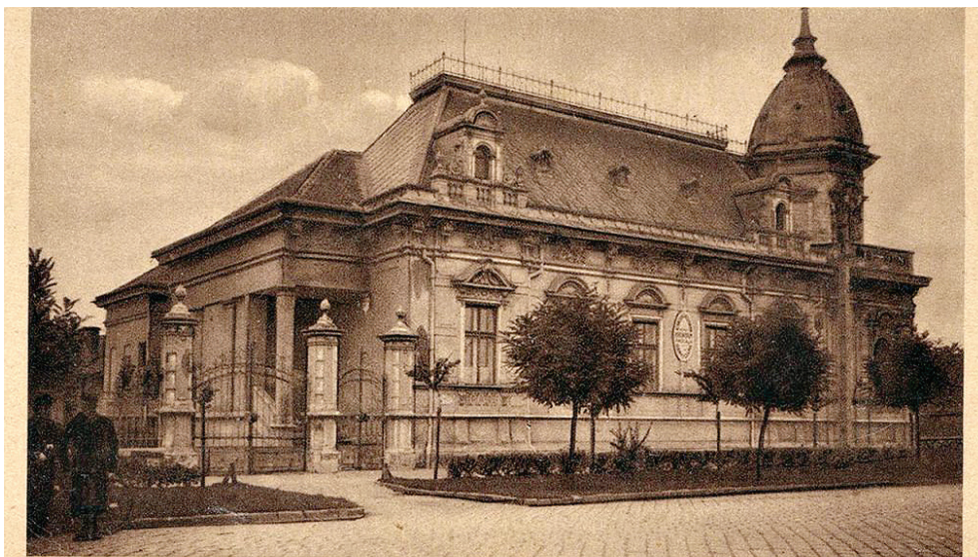
1944 október 9.

Nára virradóra felvesték,
hogy prakojunk, mert itt
vannak az oroszok. Zú-
zavar, óriási lármák, an-
ntekén látás futás menekülő
emberok. Az irodából kesa-
küldtek el sem bucsustan-
senkitől sem. Pista ...
látom - e valaha. Pipi me-
ggon, nagyon sötét mikor bu-
csustunk.

Isakadeblan zúgás, mor-
gás, mindenféle jármű
robozása. Ismerem mi-
len itt vagy mi van. Kö-
rülöttünk.

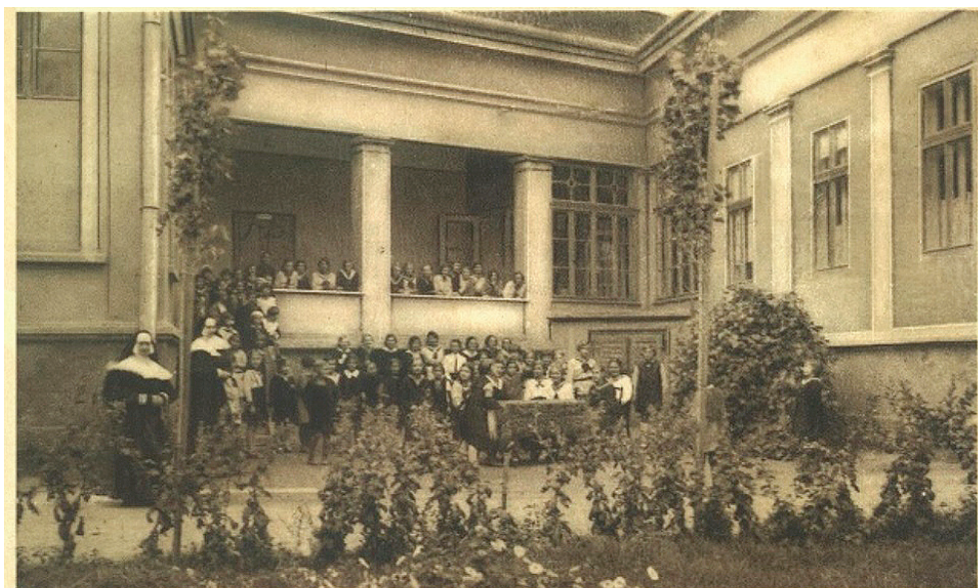
Naplórészlet – 1944. október [1]9. A kézírás zaklatott lelkiállapotról tanúskodik

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Sancta Mária Intézetének Róm. kat. Kereskedelmi Leányközépiskolája

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájának Széchenyi utcai épülete (volt Gencsy-villa) korabeli képeslapon (Forrás: www.emlekjelek.hu)

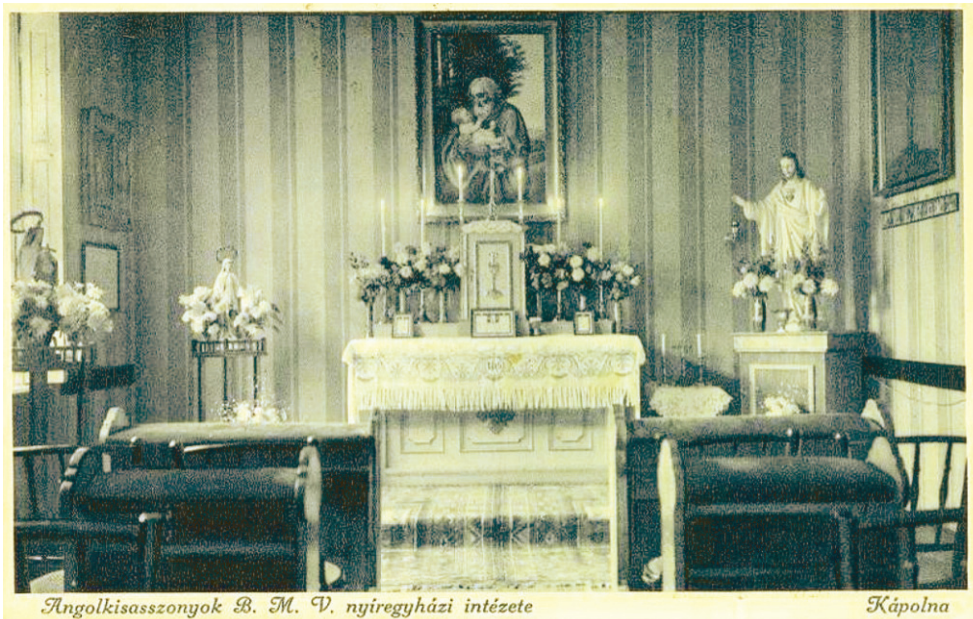
Angolkisasszonyok B. M. V. nyíregyházi intézete Felsőkereskedelmi és elemi iskola Udvarrészlet

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájának udvarrészlete korabeli képeslapon (Forrás: www.emlekjelek.hu)

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Sancta Maria Intézetének fogadószobája
korabeli képeslapon (Forrás: www.emlekjelek.hu)

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Sancta Maria Intézetének kápolnája
korabeli képeslapon (Forrás: www.emlekjelek.hu)

*Gépírószoba az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájában, 1943.
(Komiszár Dénes történész magántulajdona)*

*Tanterem az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájában, 1943.
(Komiszár Dénes történész magántulajdona)*

Az 1943-ban érettségiző osztály tanárai az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Női Felsőkereskedelmi Iskolájában, 1943. (Komiszár Dénes történész magántulajdona)

Az 1943-ban érettségiző osztály fényképe, közöttük valahol a szőke Bicskey Erzsébet (Komiszár Dénes történész magántulajdona)

*Csoportkép az 1943-ban érettségiző osztály növendékeiről,
a térdelő lány az 1943. március 1[...]i naplóbejegyzés alapján talán Bicskey Erzsébet
(Komiszár Dénes történész magántulajdona)*

*Az 1943-ban érettségiző osztály ballagási felvonulása Nyíregyházán
(Komiszár Dénes történész magántulajdona)*

Az érettségi vizsgálat eredménye.

Név	Magyar nyelv	Történelem	Közzgazd. és jog	Földr. és ártálm.	Keresk. számtan	Gyakorló iroda	Német ny. és lev.	Francia ny. és lev.	Minősítés
Bálint Alice	1	2	1	1	2	2	2	2	Jól felelt meg
Bencsik Olga	2	2	2	2	1	2	3	2	Jól felelt meg
Bicskey Erzsébet	2	2	2	2	3	3	3	3	Megfelelt
Bóhm Erzsébet	1	1	1	1	1	1	2	2	Jelesen felelt meg
5 Csonka Ilona	3	3	3	3	3	3	3	3	Megfelelt
Dénes Magdolna	1	1	1	1	2	2	1	2	Jól felelt meg
Fenczik Anna	1	1	1	1	2	1	2	1	Jelesen felelt meg
Ganczfried Ágnes	1	2	2	2	2	2	2	2	Jól felelt meg
Gerl Márta	1	2	1	1	3	3	2	2	Jól felelt meg
10 Gerstbrein Gabriella	2	2	2	2	2	2	3	3	Jól felelt meg
Gyuk Anna	1	1	1	1	1	1	2	2	Jelesen felelt meg
Hegyi Ilona	2	1	1	1	2	2	2	2	Jól felelt meg
Heller Márta	1	2	1	1	2	3	1	2	Jól felelt meg
Janka Sarolta	2	3	3	3	3	3	3	3	Megfelelt
15 Jófejü Sára	2	2	1	1	3	2	3	3	Megfelelt
Kiss Mária	1	1	1	1	1	1	1	1	Jelesen felelt meg
Klein Katalin	2	3	1	1	2	3	2	2	Jól felelt meg
Kovács Ilona	2	2	2	1	1	2	3	3	Jól felelt meg
Majzik Olga	2	2	2	2	2	2	2	2	Jól felelt meg
20 Muszka Mária	1	1	1	1	2	1	1	1	Jelesen felelt meg
Orosz Ibolya	3	2	2	2	2	3	3	3	Megfelelt
Pataki Malvin	3	2	2	2	3	2	3	3	Megfelelt
Pálosi Anna	1	1	1	1	2	1	2	2	Jól felelt meg
péchuifalusi Péchy Éva	2	2	2	1	2	2	2	3	Jól felelt meg
25 Pintér Mária	2	2	2	1	2	2	1	1	Jól felelt meg
Rozgonyi Aranka	2	2	2	1	1	3	2	3	Jól felelt meg
Salamon Edit	2	1	1	1	2	2	2	2	Jól felelt meg
Sebella Irén	1	1	1	1	2	2	1	1	Jelesen felelt meg
Strausz Éva	1	1	1	1	1	1	1	1	Jelesen felelt meg
30 Strohbach Mária	2	2	3	3	3	3	3	3	Megfelelt
Szabó Klára	3	2	2	2	3	3	3	3	Megfelelt
Szeifried Erzsébet	2	3	2	2	3	3	3	3	Megfelelt
Szikora Irén	1	1	1	1	2	3	3	2	Jól felelt meg
Szóllóssy Sarolta	2	2	2	2	3	3	3	3	Megfelelt
35 Tóth Ilona	1	1	1	1	1	1	1	1	Jelesen felelt meg
Varga Éva	3	3	3	3	2	3	3	3	Megfelelt
Zakár Klára	3	3	2	2	3	3	3	3	Megfelelt

Az 1943-ban végzett osztály névsora és érettségi eredményei
 (Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Sancta Maria Intézete Róm. Kat. Kereskedelmi
 Leányközépiskolájának [IV. évf. Felső Kereskedelmi Iskola] Évkönyve az 1942–43. iskolaévről
 Országos Széchényi Könyvtár, Törzsgyűjtemény, Ért 1.462/a)

*A nyíregyházi ferences lelkigyakorlatosház és rendház korabeli képeslapon
(Jósa András Múzeum, Történeti Dokumentumgyűjtemény, 67.230.1.47.)*

*A Szent Antal Templom (volt ferences rendház) korabeli oltárképe
(Jósa András Múzeum, Történeti Dokumentumgyűjtemény, 67.230.1.145.)*

A nyíregyházi huszárlaktanya 1932-ben, korabeli képeslapon

Horthy Miklós kormányzó 1941. november 17-én Nyíregyházán, a Kossuth téren fogadja a keleti frontról hazatérő csapatokat (Forrás: Fortepan)

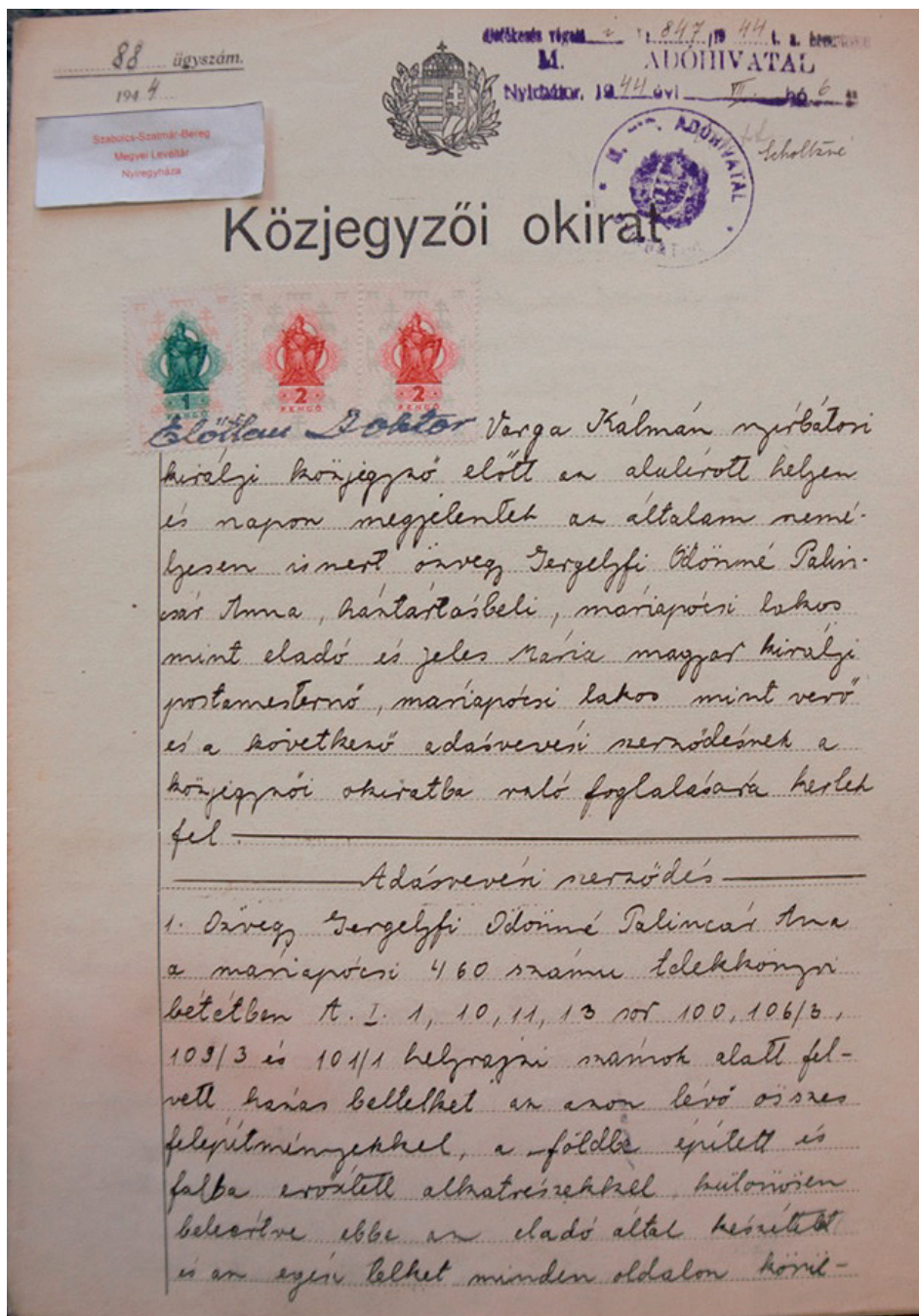

*Gencsy Tibor huszár főhadnagy, a naplóíró reménytelen szerelme
(Komiszár Dénes történész magántulajdona)*

*Gencsy Tibor (jobbról egyenruhában), távoli rokona, Kállay Kristóf (Kállay Miklós
miniszterelnök fia), valamint annak felesége, Vásárhelyi Vera íróő
(Komiszár Dénes történész magántulajdona)*

Bicskey Erzsébet kézírásával készült közjegyzői okirat
(MNL SZSZBML VII. 155 Varga Kálmán közjegyző iratai)

*Amerikai Liberator nehézbombázó Nyíregyháza fölött, 1944. szeptember 6.
(Forrás: Fortepan)*

*Budapest az ostrom után, kilátás a Halászbástyáról az Iskola lépcső felé,
Carl Lutz svájci diplomata felvétele, 1945. (Forrás: Fortepan)*

Személyleírás. — Signalement.

Foglalkozás Profession *magányos* Felesége — Femme.

Születési hely és idő *Topolya 1898.*

Lakóhely *Vajdaság, Vršac.*

Családi állapot *házas - marié*

Vallás — Religion *k.k. cath. rom.*

Termete — Taille *165 cm.*

Arc — Visage *arc moyen, long.*

Szeme — Yeux *szürkés - vertes*

Haja — Cheveux *szürkés - blonds*

Különös ismertetőjel:

Signes particuliers:

Gyermekek — Enfants.

Neve — Nom Kora — Âge Neme — Sexe.

Az útlevél birtokosának aláírása. — Signature du titulaire.

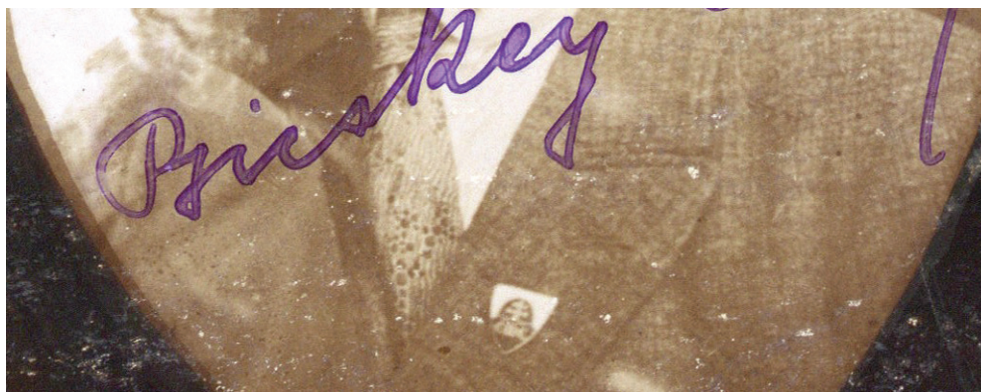
Bicskey Elek

Feleségének aláírása. — Signature de sa femme.

Az útlevél kiállító hatóság aláírása: *dikey*

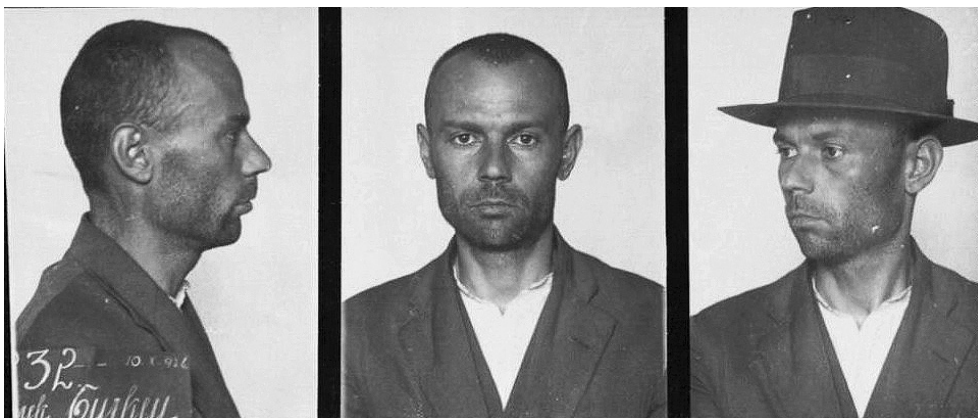
Signature de l'autorité délivrant le passeport: *ahospaw.*

Bicskey Elek útlevele, 1927.
(Vajdasági Levéltár, Szerbia, RS-002-F79-K-1928-3612)

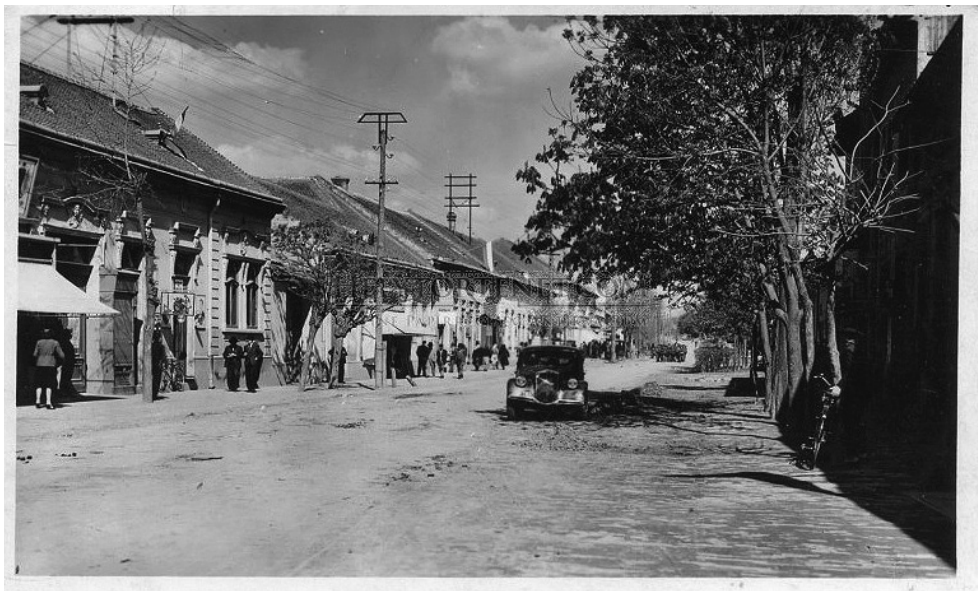

Bicskey Elek útlevélfényképenek részlete, rajta kivehetően az Ébredő Magyarok Egyesületének kitűzője (Vajdasági Levéltár, Szerbia, RS-002-F79-K-1928-3612)

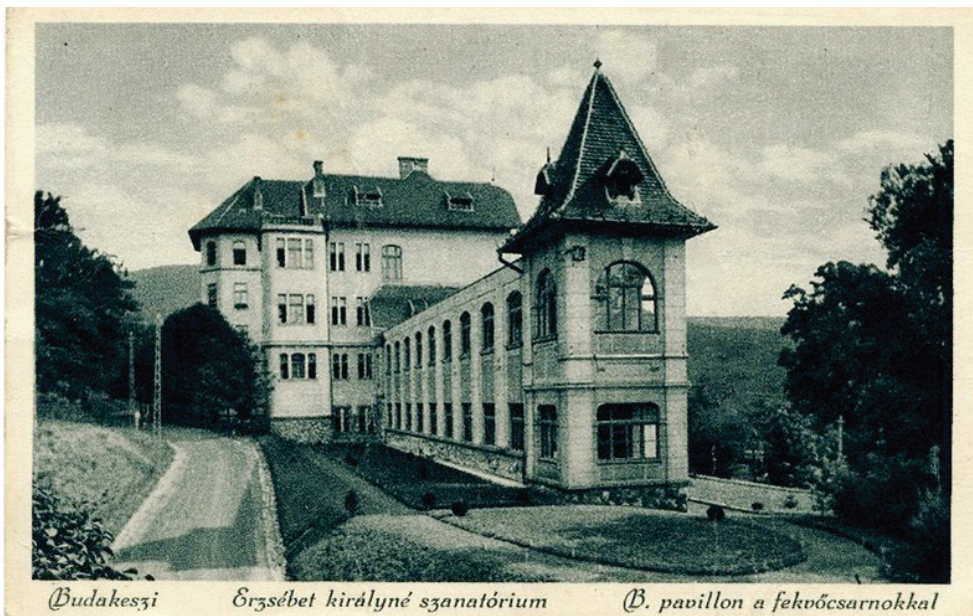

*Rabfotó a pénzhamisítással vádolt Bicskey Elekről, 1928.
(Vajdasági Levéltár, Szerbia, RS-002-F79-K-1928-3612)*

Bácsstopolya korabeli képeslapon

A budakeszi tüdőszanatórium (mai nevén Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézet), ahol a naplóíró bátyja és édesapja egyaránt kezelés alatt álltak. Bicskey Elek itt hunyt el 1947-ben. (Forrás: www.egyor.hu)

Bicskey Ida, asszonynevén Gaál Istvánné, mint a nyírbátori Báthory István Gimnázium tanára az iskola egy 1974-es érettségi tablóján
(Forrás: a nyírbátori Báthory István Katolikus Általános Iskola, Gimnázium és Szakgimnázium honlapja, www.bign.sulinet.hu)

*Gelencsér Józsefné, született Bicskey Erzsébet otthona Budapesten
a Klauzál u. 8. szám alatt (Forrás: www.hetedik.hu)*

*Az Erzsébetvárosi Önkormányzat Bischitz Johanna Integrált Humán Szolgáltató Központ
Idősek Otthona a Dózsa György út 46. szám alatt,
Gelencsér Józsefné, született Bicskey Erzsébet utolsó lakhelye (Forrás: Google Maps)*

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára MNL OL

K 428	Magyar Távirati Iroda Rt. – Könyvnyomtatások, 1920–1949
P 1709	Vitézi Rend, 1920–1948
P 2247 – 5. tétel	Diákkaptár Szövetség, 1941–1948
P 2249 – 7. sorozat	Ébredő Magyarok Egyesülete, 1920–1944
X 63	Belügyminisztérium – Általános iratok – Névváltoztatási kartonok, 1904–1944
W 202	MNL Mikrofilm anyakönyvek adatbázis

Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára MNL SZSZBML

VI. 501.	Szabolcs vármegye tanfelügyelőjének iratai, 1943–1949 (1950)
VII. 155.	Nyírbátori közjegyzők iratai, 1915–1949 (1950)
XV. 1.	Szabolcs és Szatmár megye levéltárának térképgyűjtemé- nye, 1528–1950

Budapest Főváros Levéltára BFL

IV. 1419. p.	Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának iratai – A budapesti háborús kárstatisztika felvételi és feldolgozási iratai, 1945
VI. 12. c.	Budapesti Rendőr-főkapitányság Központi Szervezetének iratai – Személyügyi iratok, 1901–2003
XXXIII. 1. a.	Anyakönyvek másodpéldányai, 1895–1980.

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár HL

HL AKVI 36125	Bicskey Elek személyi anyaga
HL KI Ogy. 22619. sz.	Gencsy Tibor személyi anyaga

Vajdasági Levéltár – Arhiv Vojvodine (Szerbia, Újvidék)

RS-002-F79-K-1928-3612.	Bicskey Elek pénzhamisítási pere, 1928
RS-002-F79-K-1929-2357.	Bicskey Elek szökési kísérletének pere, 1929

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1932.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Leánylíceumának Értesítője az 1931–32. iskolai évről, szerk. M. SZERVICZKY Margit, Nyíregyháza, 1932.

Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1934.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Leánylíceumának Értesítője az 1933–34. iskolaévről, szerk. M. SZERVICZKY Margit, Nyíregyháza, 1934.

Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1936.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Leánygimnáziumának Értesítője az 1935–36. iskolaévről, szerk. M. SZERVICZKY Margit, Nyíregyháza, 1936.

Angolkisasszonyok leánylíceumának értesítője 1948.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi „Sancta Maria” Intézete Római Katolikus Leánygimnáziumának Évkönyve az 1947–48. iskolai évről. Az iskola fennállásának 18. évében, szerk. M. SZERVICZKY Margit, Nyíregyháza, 1948.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1932.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskolájának II. Értesítője. 1931–32., közread. az Intézet vezetősége, Nyíregyháza, 1932.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1936.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskolájának Értesítője az 1935–36. iskolaévről, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1936.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1939.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskolájának Értesítője az 1938–39. iskolaévről. Az iskola fennállásának 10. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1939.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1940.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Négyévfolyamú Női Felső Kereskedelmi Iskolájának Értesítője az 1939–40. iskolaévről. Az iskola fennállásának 11. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1940.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1941.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Kereskedelmi Leányközépiskolájának (II–IV. évf. Felsőkereskedelmi Iskola) Évkönyve az 1940–41. iskolaévről. Az iskola fennállásának 12. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1941.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1942.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Róm. Kat. Kereskedelmi Leányközépiskolájának (III–IV. évf. Felsőkereskedelmi Iskola) Évkönyve az 1941–42. iskolaévről. Az iskola fennállásának XIII. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1942.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1943.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Sancta Maria Intézete Róm. Kat. Kereskedelmi Leányközépiskolájának (IV. évf. Felső Kereskedelmi Iskola) Évkönyve az 1942–43. iskolaévről. Az iskola fennállásának XIV. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1943.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1944.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi „Sancta Maria” Intézete Róm. Kat. Kereskedelmi Leányközépiskolájának Évkönyve az 1943–44. iskolaévről. Az iskola fennállásának XV. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1944.

Angolkisasszonyok női felsőkereskedelmi iskolájának évkönyve 1948.

Az Angolkisasszonyok Nyíregyházi Sancta Maria Intézete Róm. Kat. Kereskedelmi Leányközépiskolájának Évkönyve az 1947–48. iskolaévről, az iskola fennállásának XIX. évében, közread. M. TAUFFER M. Ilona, Nyíregyháza, 1948.

Egri Főegyházmegye sematizmusa 2000.

Az Egri Főegyházmegye jubileumi sematizmusa, szerk. FICZEK László, Eger, Egri Főegyházmegye, 2000.

Kalocsai érseki tanítóképző intézet értesítője 1914.

A kalocsai róm. kat. érseki tanítóképzőintézet értesítője az 1913/14. iskolai évről, kiad. PETRÁNYI Ferenc, Kalocsa, 1914.

Kalocsai érseki tanítónőképző intézet értesítője 1914.

A Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánénék vezetése alatt álló kalocsai érseki tanítónőképző-intézetek, nőnevelő-intézet, polgári iskola, elemi népiskola és kisdédóvó értesítője az 1913–1914. iskolai évről, kiad. az Intézet igazgatósága, Kalocsa, 1914.

Magyarország tiszti cím- és névtára 1943.

Magyarország tiszti cím- és névtára – 50. évfolyam, Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1943.

Nyírbátori állami községi polgári leányiskola értesítője 1936.

A Nyírbátori Állami S. Községi Polgári Leányiskola Értesítője az 1935–36. tanévről, szerk. HIDEGKÚTI Mihály, Nyírbátor, 1936.

Nyírbátori állami községi polgári leányiskola értesítője 1937.

A Nyírbátori Áll. S. Községi Polgári Leányiskola Értesítője az 1936–37. tanévről, szerk. HIDEGKÚTI Mihály, Nyírbátor, 1937.

- Nyírbátori állami községi polgári leányiskola értesítője 1938.
A Nyírbátori Áll. S. Községi Polgári Leányiskola Értesítője az 1937–38. tanévről, szerk. HIDEGKÚTI Mihály, Nyírbátor, 1938.
- Nyíregyházi Jótékony Nőegylet Nőiiparisiskolájának évkönyve 1941.
A Nyíregyházi Jótékony Nőegylet Nőiiparisiskolája. Évkönyv az 1940–41-es tanévről az iskola fennállásának 56. évében, szerk. TRAJTLER Anna igazgatónő, Nyíregyháza, 1941.
- ABLONCZY 2008. ABLONCZY Balázs, *A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések*, Múltunk, 2008/1, 29–56.
- ALASZEWSKI 2005.
 Andy ALASZEWSKI, *Using Diaries for Social Research*, SAGE Publications, London, 2005.
- BANK 2013. BANK Barbara, „Egytől egyig Magyarország hűséges katonái voltak”: adalékok vitéz Somogyváry Gyula élettörténetéhez = *A történész igazsága és magányossága. Tanulmányok a 65 éves Raffay Ernő tiszteletére*, szerk. NAGY Miklós Mihály, Budapest, Kárpátia Stúdió, 2013, 225–234.
- BÁRTH – BÁRTHNÉ BERHIDAI 1983.
 BÁRTH János – BÁRTHNÉ BERHIDAI Ágnes, *Fejezetek a kalocsai tanítóképző történetéből*, Bács-Kiskun megye múltjából V., szerk. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, Kecskemét, 1983, 215–256.
- BENE 1991. BENE János, *A nyíregyházi huszárok*, A Jósa András Múzeum kiadványai 31., Nyíregyháza, 1991.
- BENE 1993. *Nyíregyházi huszárok hadinaplója. A II. Nyíregyházi huszártalálkozó [1993. aug. 14–15.] tiszteletére*, bev. és kiad. BENE János, A Nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 35., Nyíregyháza, 1993.
- BENE 2006. BENE János, *Katonaélet Nyíregyházán*, Városvédő füzetek 14., Nyíregyháza, 2006.
- BENE 2014. BENE János, *Nyíregyháza tragikus napja*, Városvédő füzetek 29., Nyíregyháza, 2014.
- BENE – SZABÓ 2003.
 BENE János – SZABÓ Péter, *A magyar honvéd huszár tisztikar 1938–1945*, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 2003.
- BODÓ 2000. BODÓ Béla, *Héjjas Iván*, 2000, 2010/10, 9–27.
- BOKA 2012. BOKA László, *Szerepek és zavarok. A hatalom árny(játék)ai: Süttő András és Szilágyi Domokos esélye, Nyíró József vesszőfutása = Uő, Egyszólamú kánon?*, Budapest, Gondolat, 2012, 193–223.
- CSERMELY 2013. CSERMELY Tibor, *Gárdonyi kételyei és bizonyosságai az Isten rabjai című regényében*, Bessenyei Almanach, 2013/1, 73–75.

- CS. NAGY 2013. CS. NAGY Ibolya, *Közelítések Tormay Cécile A régi ház című regényéhez*, Hítel, 2013/5, 93–102.
- CSŐSZ 2010. CSŐSZ László, *Népirtás után: Zsidóellenes atrocitások Magyarországon 1945–1948*, Online közlemény a Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont honlapján, 2010.
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=148:nepirtas-utan-zsidóellenes-atrocitasok-magyarországon-1945-1948-&catid=15:tanulmányok Letöltés ideje: 2019. 05. 01.
- DEVESCOVI 2000. DEVESCOVI Balázs, *A mítosz és Fanni: A Kármán József körüli legendák és a Fanni hagyományait környező mítosz(ok) elemzése [diskurzíválás] 5.0.*, Budapest, Osiris-Pompei, 2000.
- DUPKA 2014. „Uram... segíts haza minket...!” *Lágerírások: versek, fohászok, levelek, napló-részletek a sztálini lágerekből, 1944–1959: A „malenykij robot” 70. évfordulójára*, közread. DUPKA György, Budapest–Ungvár, Intermix, 2014.
- FEHÉR 1999. FEHÉR Csaba, *A Magyar Rádió története Náray Antal elnöksége idején [1942–1944]*, FONS, 1999/3, 337–370.
- GYÁNI 2006. GYÁNI Gábor, *Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korban = KÖVÉR György – GYÁNI Gábor, Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*, Budapest, Osiris, 2006, 161–186.
- GYARMATI 2013. GYARMATI György, *Demokráciából diktatúrába 1945–1956*, Budapest, Kosuth Kiadó, 2013.
- GYÖRFFY-VILLÁM 2007. GYÖRFFY-VILLÁM András, *Az utolsó huszárok*, Balaton-felvidéki Szabadidő Sportegyesület, 2007.
- GYURGYÁK 2007. GYURGYÁK János, *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története*, Osiris, Budapest, 2007.
- HANSÁGI – HERMANN 2016. *A két Kisfaludy. Tanulmányok*; szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatonfüred, 2016.
- HANTHY 2001. HANTHY Kinga, *Szű a fában. Gencsy Tibor a kislétai évekről, lovakról, szénhordozásról*, Magyar Nemzet, 2001. április 1.
- HORVÁTH 2008. HORVÁTH József, *Turf lexikon, 1827–2007. 180 éves a magyar lóversenyzés: tulajdonosok, tenyésztők, idomárok, lovasok, vezetők, szakírók, hendikepperek bemutatása*, Budapest, szerzői magánkiadás, 2008.
- HORVÁTH – LENGYEL 2003. HORVÁTH Csaba – LENGYEL Ferenc, *A délvidéki hadművelet. 1941 április*, Nagykovácsi, Püedlo Kiadó, 2003.

- KISS 2011. KISS Balázs, *A világháború elfelejtett írója – vitéz Somogyváry Gyula*, Katonaiújság, 2011/3, 20–27.
- KOCZKÁNE KIRÁLY 1994. KOCZKÁNE KIRÁLY Júlia, Gárdonyi Géza *Az én falum* című novelláskötete, Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve, 1994/29–30, 242–256.
- KOVÁCS 2009. KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92.
- LÁDA 2019. LÁDA Bertalan, *A nyíregyházi ferences rendház és templom építéstörténete = Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv XXI*, szerk. GALAMBOS Sándor – KUJBUSNÉ MECSEI Éva, Nyíregyháza, Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, 2019, 193–209.
- LEGÁT – NAGY – ZSIGMOND 2010. LEGÁT Tibor – NAGY Zsolt Levente – ZSIGMOND Gábor, *Számos villamos*, Budapest, József Műhely, 2010.
- LEJEUNE 1998. Philippe LEJEUNE, *Les Brouillons de soi*, Éditions de Seuil, Paris, 1998.
- MENYHÉRT 2009. MENYHÉRT Anna, *Szerelem és kánon között. Erdős Renée = Nő, tükrök, írás. Értelmezések a 20. század első felének női irodalmáról*, szerk. VARGA Virág – ZSÁVOLYA Zoltán, Budapest, Ráció Kiadó, 2009, 427–454.
- NAGY 2004. *A nyíregyházi zsidóság pusztulása: forrásközlés*, szerk. NAGY Ferenc, Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, 2004.
- PAKSA 2013. PAKSA Rudolf, *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*, Budapest, Osiris Kiadó, 2013.
- PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI 1992. PATAKY Iván – ROZSOS László – SÁRHIDAI Gyula, *Légi háború Magyarországon felett*, II. kötet, Budapest, Zrínyi, 1992.
- PETŐ 2018. PETŐ Andrea, *Elmondani az elmondhatatlant. A nemi erőszak Magyarországon a II. világháború alatt*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.
- PUKÁNSZKY 2013. PUKÁNSZKY Béla, *Nőképek és női szerepek Magyarországon a két világháború között = Uő, A nőnevelés története*, Budapest, Gondolat, 2013, 156–167.
- RAVASZ 2003. RAVASZ István, *Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban 1914–1945*, Nagykovácsi, Püldo, 2003.
- SÁGVÁRI 1994. *Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez. Iratok a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárból*, szerk. SÁGVÁRI Ágnes, Budapest, Magyar Auschwitz Alapítvány – Holocaust Dokumentációs Központ, 1994.

- SÁSDI [d. n.] SÁSDI Tamás, *Kultúra a Horthy-korszakban I. rész. Általános tendenciák, közoktatás, tendencia, szépirodalom*, Korok – online folyóirat történelembarátoknak, <https://korok.webnode.hu/products/sasdi-tamas-kultura-a-horthy-korszakban-i-resz/> Letöltés ideje: 2018. 09. 14.
- SIMIGNÉ FENYŐ 2009.
SIMIGNÉ FENYŐ Sarolta, *A metainformációs struktúrák fordítása a Tatjana levele Anyeginhoz című költemény (egyik) magyar fordításában*, Alkalmazott Nyelvészeti Tanulmányok, 2009/1, 93–106.
- SIPOS 2005. SIPOS Balázs, „Asszonyfejjel férfi célokért...” Olvasatok és ábrázolások egy újkonzervatív korszakról = PALASIK Mária – SIPOS Balázs (szerk.), *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*, Budapest, Napvilág kiadó, 2005, 11–37.
- SZABÓ – SZÁMVÉBER 2003.
SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert, *A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943*, Nagykovácsi, Püldo Kiadó, 2003.
- SZABÓ – SZÁMVÉBER 2009.
SZABÓ Péter – SZÁMVÉBER Norbert, *A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1945*, Nagykovácsi, Püldo Kiadó, 2009.
- SZÁMVÉBER 2002.
SZÁMVÉBER Norbert, *Páncélosok a Tiszántúlon*, Budapest, Hadtörténelmi Levéltár, 2002.
- SZÉNÁSI 2013. SZÉNÁSI Zoltán, *A prédikátor és a bujdosó. Költői szerepértelmezések Mécs László és Wass Albert lírájában*, Jelenkor, 2013/1, 81–86.
- SZILÁGYI 2018. SZILÁGYI László, *A háromszor született iskola. A 100 éves Nyíregyházi Zrínyi Ilona Gimnázium alapítása és államosítása (3.)*, Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 2018/2, 78–93.
- TERTINSZKY 1998.
TERTINSZKY Edit, *A Magyar Rádió háborús évei (1939–1944) = Magyarország a XX. században*, III. kötet, szerk. KOLLEGA TARSOLY István, Babits Kiadó, Szekszárd, 1998.
- UNGVÁRY 2013. UNGVÁRY Krisztián, *Budapest ostroma*, Budapest, Corvina, 2013.
- VARGA 2009. VARGA Krisztián, *Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában*, Betekintő, 2009/1.
- ZÁVODI 2005. ZÁVODI Szilvia, *A katonatiszti házasságkötések szabályozása a 20. század első felében*, Folia Historica, 2005, 115–130.
- ZINNER 1989. ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora. 1919–1923*, Budapest, Akadémiai, 1989.
- Z. VARGA 2014. Z. VARGA Zoltán, *Önéletrajzi töredék, talált szöveg*, Budapest, Balassi, 2014.